

Tijdschrift voor veeartsenijkunde en veeteelt

<https://hdl.handle.net/1874/257430>

WNC 953

TIJDSCHRIFT

VOOR

VEEARTSENJKUNDE EN VEETEELT,

UITGEGEVEN DOOR DE

**Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde
in Nederland.**

ONDER REDACTIE VAN :

G. J. HENGEVELD,

Leeraar aan 's Rijks Veeartsenijsschool.

A. J. JANNE,

Districts-Veearts voor het veeartsenijkundig Staatstoezicht in de Provincie Limburg en Noord-Brabant.

EN

J. J. HINZE,

Paardenarts 1e kl.

VIERDE DEEL.

UTRECHT,

W. F. DANNENFELSER,

1873.

Snelersdruk van H. C. A. Thieme, te Nijmegen.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0031 6756

INHOUD VAN HET VIERDE DEEL.

Ziektekunde en Geneesleer.

	Bladz.
Bijdrage tot de herkenning der longziekte. Door H. J. H. STEMPEL	1
Inënting der longziekte. Door P. F. MICHELS	2
Stalmiasma? bij paarden. Door K. LAMÉRIS	3
Werking van podophylline bij het paard. Door J. J. HINZE	14
Valsche doorloop. Door C. J. SANDKUIJL	18
Scheur in den rechter hartewand, waargenomen bij een paard. Door C. J. SANDKUIJL	19
Verstopplingskoliek met braking bij het paard. Door J. C. KEGELAER	21
Maagbersting bij het paard. Door D. F. VAN EVELD	23
Vergiftiging van een kalf door Peru Guano. Door J. C. KEGELAER	25
Runderpest in Duitschland 1870/71. Door J. J. HINZE	65
Typhus bij paarden. Door J. C. KEGELAER	85
Parelziekte onder verschijnselen van epilepsie. Door J. M. D. WESTHOLZ	89
Brometum kalicum als specificum tegen epilepsie. Door A. CLERCX	93
Koliek met braking en genezing bij het paard. Door J. J. HINZE	94
Erysipelas phlegmonosa. Door F. A. DELJERMANS	97
Haematurie. Door denzelfde	98
Iets over de hondsdolheid bij onze huisdieren. Door J. C. BILLROTH	201
Zeeuwsche wortel- of peenberoerte. Door J. MAZURE Cz.	227

Heelkunde, operatiën en hoefgebreken.

Verwonding van vier koeien. Door C. MAZURE	27
Inwendige bekleemde breuk bij een os. Door C. J. SANDKUIJL.	29
Scirrheuze ontanding der arm-wervel-tepel spier. Door dezelfde	31
Hoefontsteking bij merriën. Door M. J. P. H. THOMASSEN	37
Chronisch rheumatisme. Door A. CLERCX	99
Amputatie der uterus. Door H. J. H. STEMPEL	101
Amputatio uteri. Door F. W. VAN DULM	106
Gebrekkige hoefhoorn groei. Door F. A. DEIJERMANS	106

Verloskunde.

Omdraaiing der baarmoeder. Door H. J. H. STEMPEL	33
Buikwaterzucht bij een kalf en onregelmatige verlossing. Door denzelfde	35
Onregelmatige verlossing. Door denzelfde	36

Veeartsenijkundige bijdragen.

Sprokkelingen van A. J. JANNÉ	129
Practische bijdragen. Door J. B. H. MOURIS	137
Enige gevallen uit de praktijk. Door L. HERMKES	141
Iets over het zoogenaamde bloedwateren. Door J. N. DIJMAN.	144

Veeartsenijkundige Policie.

Handelingen van de internationale conferentie etc. tot wering van de runderpest. Door J. J. HINZE	147
Grondstellingen voor eene internationale bestrijding van de runderpest	179

Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

Verslag der 7 ^e Algemeene Vergadering waarin vele veeart- senijkundige bijdragen	38
Verslag der 8 ^e Algemeene Vergadering	58
Openingsrede bij gelegenheid der Alg. Verg. op 20 September 1871. Uitgesproken door A. W. H. WIRTZ	108

	Bladz.
Verslag van de 9 ^e Algemeene Vergadering	115
Elfde Alg. Verg. gehouden den 11 ^{en} Sept. 1872 en de daarop gevolgde feestviering tot herdenking van het 50jarig bestaan van 's rijks veeartsenijschool te Utrecht	187
Programma en verslag van de 9 ^e Algemeene Vergadering.	230, 233.
Programma en verslag van de 10 ^e Algemeene Vergadering.	242, 243.
 Overzicht van de nieuwste uitgaven van boekwerken.	
Door J. J. HINZE	123, 196.
 Veeartsenijkundige instellingen, verordeningen, personalia enz.	
Rijks veeartsenijschool	248
Provinciale veeartsenijkundige dienst in Noordbrabant . . .	257
Vestiging en verplaatsing van veeartsen	264
Boekaankondiging	126
Te koop aangeboden boekwerken	127

VEEARTSENIJKUNDE.

Ziektekunde en Geneesleer.

Bijdrage tot de herkenning der longziekte.

Door H. I. H. STEMPEL,

Vecarts te Nieuwersluis.

In October 1868, werd ik verzocht eene pinkvaars te onderzoeken. Men vermoedde, dat het beest lijdende was aan longziekte, omdat het de aan bedoelde ziekte eigen verschijnselen vertoonde. Dit vermoeden werd versterkt doordien het geloopen had in eene weide, waarin zich reeds sinds eenigen tijd gevallen van longziekte hadden voorgedaan.

Bij mijne komst stond het dier op stal en was sinds eenige dagen ziek. De eetlust was bijna verdwenen, het dier gebruikte niets, terwijl de mestontlasting was vertraagd; uit den mond vloeide speeksel en schuim. De adembaling was versneld, geschiedde met eenigszins wijde neusgaten, terwijl de trekking der neusvleugels nog al sterk was; de inademing ging vergezeld van kort afgebroken steunen.

Het vesiculair geluid was in beide longen versterkt, terwijl de percussietoon iets gedempt was, maar anders geene afwijkingen vertoonde. De bloedsomloop was versneld. Het slijmvlies der oogen was geïrriteerd, gepaard met sterke traanafvloeiing en nederzetting van eene etterachtige stof in de ooghoeken.

Aangezien hier de aan longziekte eigene verschijnselen,

niet alle tegenwoordig waren, bracht mij het uitbreken der longziekte in de weide, waar deze vaars ook geloopt had, in eene positie, waardoor eene juiste diagnose wel eenigszins moeielijk werd.

Ik schreef daarom eenige geneesmiddelen voor, bestaande uit tart. emet., nitrum en verzachtende middelen.

Den derden dag kreeg ik bericht dat de vaars geslacht zou worden, om reden zij niet beter werd en de eigenaar, nog bevreesd zijnde voor longziekte, de long wilde laten dienen om zijn overige runderen in te enten. Daar ik dienzelfden dag niet gaan kon, begaf ik mij den volgenden morgen naar den veehouder. Bij mijne komst werden mij de ingewanden vertoond van bedoeld beest.

Spoedig zag ik, met geen longziekte te doen te hebben gehad. In de longen bevonden zich eene menigte knobbels, die op het aanvoelen hard waren en op de doorsnede etter schenen te bevatten.

De grootste verandering vertoonde de lever; daarin bevond zich in de groote kwab eene in verdroging overgaande verzwering, ter grootte van den bodem van een tafelbord.

Inënting der longziekte 1).

Door P. F. MICHELS,

Veearts te Heusden.

In het begin van Januari 1869 vertoonde zich één geval van longziekte bij J. VAN GAMMEREN en te gelijk één bij G. Jz. BRANDERHORST, beiden landbouwers in de gemeente Genderen. Dit was een zeer gunstige tijd om de inënting toe te passen; doch de gelegenheid werd eerst gegeven toen bij genoemde eigenaren reeds 6 zieken en meerdere verdachten voorkwamen. Het was te verwachten, dat het inënten bij deze

---

1) De redactie houdt zich zeer aanbevolen voor de toezending van dergelijke opgaven, verrijkt met de uitwerking der inënting en het staartverlies.

duidelijk besmette dieren niet zou helpen, wel echter bij die, welke volkomen vrij waren, zooals de ondervinding later bevestigde, daar deze laatsten vrij bleven of slechts in lichten graad werden aangetast en spoedig herstelden.

Bij J. VAN GAMBEREN werden 36 runderen ingeënt, waaronder reeds 2 zieken. Het is nu gebleken, dat er in het geheel slechts drie gestorven en maar 15 ziek geweest zijn, zoodat de uitslag hier allergunstigst kan genoemd worden.

Opmerkelijk is het, dat één der gestorven runderen niet werd ingeënt, omdat het de voorboden van baring vertoonde. Spoedig daarop bezweek het aan de ziekte.

Bij G. Jz. BRANDERHORST verliep de ziekte zeer hevig, toen er 36 runderen werden ingeënt, waaronder reeds 4 zieken. Genoemde dieren stonden opgesteld in twee bij elkander gelegen schuren.

Korten tijd na de inënting werd het beloop goedaardiger. Van de 15 aangetasten zijn er slechts 4 gestorven. In eene schuur bleven alle dieren geheel vrij, zoodat ook bij dezen eigenaar het resultaat gunstig geweest is.

Stalmiasma? bij Paarden.

Door K. LAMERIS.

Vecarts te Warffum.

In mijne nog zoo korte loopbaan als veearts, werd ik zeer dikwijls in de gelegenheid gesteld eene ziekte onder de paarden waar te nemen, waarvan eene beschrijving voor mijne collega's mijns inziens van eenig nut kan zijn.

Met eenen naam durf ik haar niet noemen, omdat ik er geen voor weet en omdat de naam typhus, dien de landbouwers er hier aan geven, niet goed is. Evenmin kan ik mij vereenigen met den naam van ruggemergtyphus of wel typhus lumbalis, dien sommige veeartsen er aan geven. 't Wil er bij mij niet in, deze ziekte ook maar zoo gaaf en goed weer onder de reeds zoo groote klasse van ziekten te rangschikken, die men met den algemeenen naam typhus bestempelt.

't Eerst nam ik de ziekte waar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, tijdens den wintercursus van mijn 4de studiejaar. In Febr. en Maart 1863 zag ik haar te Andel (onder Baflo) en Westernieland, in Juni 1864 te Uithuizen, in Januari, Febr., Maart en April van 't jaar 1865 te Baflo, in Januari 1866 te Warffum, in Febr. 1867 te Rasquert, onder Baflo, in Januari 1870 te Westernieland en in Maart 1871 te Rasquert (zie boven) en te Warffum (Noordpolder.) —

In het geheel zag ik de ziekte bij 36 paarden. Hiervan stierven 33; slechts 3 genazen; één stierf in 't herstellings tijdperk tengevolge van doorliggen.

Meermalen heb ik de ziekte van 't begin tot het einde waargenomen en ik zal trachten mijne waarnemingen zoo goed mogelijk aan het veeartsenijkundig publiek mee te deelen.

De ziekte kiest bij voorkeur de bestgevoede en oogenschijnlijk krachtigste dieren tot haar slachtoffers. Dit is evenwel geen regel; ook minder welgevoede en krachtige paarden heb ik aan deze kwaal zien bezwijken. Paarden van 4- tot 10jarigen ouderdom schijnen verder de meeste dispositie te bezitten; evenwel zag ik ook 2- en 3jarige paarden en eveneens een paard van hoogen ouderdom aan bedoelde ziekte sterven. Geslacht, temperament en constitutie schijnen geen invloed op de dispositie uit te oefenen. —

Voorboden worden niet waargenomen, hoewel sommige landbouwers als zoodanig een verminderde drinklust meenen opgemerkt te hebben. Schijnbaar volkomen gezonde, vroolijke en dartele paarden heb ik plotseling door de ziekte zien aantasten. De regel is evenwel, dat de dieren in den nacht worden aangetast, zoodat men de paarden, welke men 's avonds nog gezond ziet, des morgens ziek liggende in den stal aantreft, waarom de landbouwers dan ook meestal in de meening verkeeren, dat hun dier onder den lantierboom heeft geworsteld en zodoende zich in den rug heeft bezeerd. —

De symptomen, welke bij de ziekte worden waargenomen, zijn: Onvermogen om te blijven staan. Dit verschijnsel open-

baart zich eerst in 't achterstel, zoodat men in 't begin sommige paarden op de achterdijen ziet zitten, evenals een zittende hond. Deze toestand is evenwel kort van duur, allengs weigeren ook de voorbeenen hunnen dienst en het dier zakt ter aarde, houdt het hoofd echter nog opgericht en spant zich in, om weder in staande positie te geraken, wanneer men het daartoe aanzet. Deze moeite blijft evenwel vruchteloos.

Welhaast ziet men nu ook de halsspieren van hunne krachten beroofd; het hoofd zakt naar den grond en het dier ligt uitgestrekt neder.

In dezen toestand wordt het meestal in den stal aange troffen. Alle moeite welke wordt aangewend, om het paard weer in staande positie te brengen, blijft zonder eenig gevolg. De staart hangt slap, als verlamd, aan het lichaam; volgens sommige landbouwers een bewijs te meer voor »kapot zijn der ruggegraat.»

In het begin levert de pols weinig afwijking op, vooral wat de snelheid betreft. Wel is ze van eene eigenaardige, volle, weeke hoedanigheid, die men evenwel moeielijk kan beschrijven, maar die voor den kenner een voornamen aanwijzing voor de herkenning is. Langzamerhand begint de pols evenwel te versnellen, wordt langzaam kleiner, soms zelfs draadvormig, bijna onvoelbaar.

Bij een der patiënten nam ik op den derden dag 120 pols slagen in de minuut waar; gewoonlijk kon ik evenwel niet meer dan 60 à 70 tellen. —

De hartslag is gedurende den eersten tijd onvoelbaar, komt later echter voor den dag en wordt eindelijk bonzend. Dit laatste is soms zoo sterk, dat het op eenige schreden afstands kan gehoord worden. In dit geval voorspelt het meestal den naderenden dood.

De ademhaling is aanstonds in den beginne eenigszins bemoeielijkt en versneld. De buikspieren worden bij iedere uitstooting van lucht krampachtig samengetrokken; zoodat de zoogenaamde dampseuf duidelijk voor den dag komt. Langzamerhand neemt deze bemoeielijking van de ademhaling toe.

Zij wordt soms steunend. De inademing duurt langer dan de uitademing. De uitgeademde lucht levert geene afwijkingen op, en stank is er nimmer door mij aan waargenomen.

Aan de zichtbare slijmvliezen worden in den regel zeer weinige afwijkingen waargenomen. Het neusslijmvlies is in sommige gevallen iets hooger rood gekleurd; eveneens de conjunctiva, waarbij de kleine bloedvaten dan sterker zijn opgespoten; terwijl men veeltijds, tusschen deze in, een geele tint waarneemt. De mondholte is dikwijls iets droog; de tong slechts zelden met een beslag bedekt. —

De blik is dof, de pupil veelal een weinig verwijld, de oogleden iets gezwollen; terwijl de huid op de oogbogen meestal beschadigd is.

De temperatuur is in 't eerste tijdperk gelijkmatig verdeeld; later voelt men evenwel de uiteinden der ledematen en andere extremiteiten kouder, zelfs ijskoud worden; waarmee dan veeltijds een ontzettend zweeten van het lichaam gepaard gaat. In 't laatste tijdperk wordt dit bij iedere koortsverheffing waargenomen.

De algemeene gevoeligheid is in de meeste gevallen aanmerkelijk gedaald; aan de uiteinden der ledematen tot aan het spronggewricht en de handwortel worden speldeprikken, zelfs tot een aanmerkelijke diepte, niet waargenomen. —

Nu en dan ziet men de patiënten met alle vier beenen te gelijk bewegingen maken, die den waarnemer aan loopen in den draf doen denken. Het hoofd wordt hierbij naar de voorborst gebogen, 't is alsof het dier zich inspant om van plaats te veranderen. Bij de krachtigste, bestgevoede dieren wordt dit het meest en 't hevigst opgemerkt. — IJlen?

De mestontlasting is bij sommigen normaal, bij de meesten echter vertraagd, de mest zelf levert niets afwijkends op. Wanneer er urine ontlast wordt, is deze veelal donkerder gekleurd dan gewoonlijk. —

In 't eerste tijdperk der ziekte, als men nog geen koortsverschijnselen kan waarnemen, worden brood en haver nog tamelijk gretig door de patiënten aangenomen. Later,

met het te voorschijn treden van koorts-symptomen, verdwijnt de eetlust in den regel geheel; terwijl dan water, dat men de zieken alleen met de flesch kan toedienen, gretig wordt gedronken.

Op 't hooren van andere paarden begonnen vele patiënten te hinneken. In den regel schijnen de dieren nog in 't volle bezit hunner geestvermogens te zijn; alleen bij hevige toename der koorts kon er mijns inziens sprake van delirium zijn. Een daling en verheffing der koorts kan meestal duidelijk worden waargenomen.

De duur der ziekte strekt zich van één tot vijf dagen uit; de meeste dieren sterven evenwel op den tweeden of derden dag. Slechts één patiënt zag ik acht dagen lijden en wel aan de veeartsenijschool. Bij de dieren die, aanstonds na het intreden der eerste ziekteverschijnselen, of eenige uren later, koorts-symptomen vertoonen, kan men vrij zeker een snel verloop voorzeggen.

Zooals reeds boven is gezegd, gaat de krankheid in den regel over in den dood. Deze treedt zonder opvallende verschijnselen in vele gevallen onverwacht in.

Hevig bonzen van den hartslag, aanmerkelijk versnelde en steunende ademhaling in verband met enorme zweetafscheiding, waarbij het zweet als parels te voorschijn treedt en de huid toch op 't aanvoelen koud is; ziedaar symptomen, die u aan den naderenden dood doen denken. Men voorspelt het intreden er van binnen korten tijd en ziet, na verloop van eenige uren heeft het dier zich in staande positie weten te verheffen, eet, drinkt en geneest.

Twee van de drie, welke ik zag genezen, hebben mij zodoende in verrukking doen staan; verheugd, maar toch een weinig beschaamd, zag ik deze dieren, welker aanstaande dood ik eenige uren vroeger geprofeteerd had, staan, nog wel eenigszins wankelende in den gang, maar met graagte eten en drinken, zoodat men ze een dag of twee later voor volkomen genezen kon beschouwen.

Bij den Heer H. v. ZEEBURG (Noordpolder, gemeente

Warffum) waar ik de ziekte in den morgen van den 12 Maart 1871 constateerde bij één zijner paarden, dat nog in den avond van dienzelfden dag stierf, toen er tevens een tweede werd aangetast, hetwelk bij mijne komst ten 10 uur reeds uitgestrekt tegen den grond lag, zag ik evcneens, en wel bij dezen patiënt, eene raadselachtige en oogenschijnlijk bijna plotselinge genezing.

Toen ik namelijk des anderen daags omstreeks 9 uur in den voormiddag den patiënt bezocht, had de ziekte nog geene aanmerkelijke vorderingen gemaakt; eigenlijke koortsverschijnselen konden nog niet worden waargenomen, evenwel lag het paard nog altijd plat op den grond en vertoonde het beeld der ziekte, zooals ik haar boven heb trachten te schilderen. Ik voorspelde een langzaam verloop. Toen men nu echter den patiënt een uur later op mijn verzoek van plaats zou doen verwisselen, om zachter en droger legerplaats te bekomen, sprong het dier met behulp der omstanders overeind.

Bij mijn bezoek ten 11 uur kon het met geringen steun van een paar touwen alleen staan, en at en dronk met lust, hoewel het er nog zeer vermoeid en uitgeput uitzag. 's Avonds was het bijna weer geheel hersteld en des anderen daags was de patiënt volkomen genezen.

Ziedaar het beeld, waaronder de ziekte zich gedurende het leven voordoet. Ik heb evenwel afwijkingen waargenomen, die, naar ik meen, niet onvermeld mogen blijven.

In Januari 1865 werd mijne hulp ingeroepen bij een 10jarigen bruinen ruin, toebehoorende aan den heer BANTSEMA te Rasquert onder Baflo. De eigenaar had 's morgens dit paard voor de chais gespannen en een reis van eenige uren aanvaard. Toen hij evenwel eenigen afstand had afgelegd, begon het dier herhaalde malen te struikelen, de gang was onvast en stijf geworden, eindelijk was het ter aarde gestort, maar had zich zeer spoedig weder op de voeten weten te plaatsen. Uitgespannen, werd het bij de hand naar huis teruggeleid, wat met veel inspanning en moeite gepaard ging.

Des voormiddags 11 uur werd het door mij onderzocht en ik diagnostiseerde acuut rheumatisme. Het vertoonde het beeld dier ziekte naar mijn inzien volkomen. 's Avonds 11 uur riep men mijne hulp nogmaals in; de patiënt was langzamerhand erger geworden en lag nu uitgestrekt op den grond. 't Was niet mogelijk om één der ledematen of den hals te doen buigen en bij drukking en betasting toonde het paard pijn, terwijl de spiermassa op 't gevoel meer vastheid toonde dan in den normalen toestand. De pols was hier hard op 't aanvoelen en tamelijk versneld; de zichtbare slijmvliezen deden zich zeer rood gekleurd voor, de temperatuur was gelijkmatig verdeeld, maar naar mijn waarneming verhoogd. Ik bleef bij mijn herkenning.

Zeer vroeg in den morgen van den volgenden dag werd ik weder verzocht om zoo spoedig mogelijk bij den heer B te komen. Behalve het paard van gisteravond, lag er reeds een tweede. Ik kwam, onderzocht beide patiënten en constateerde bij beiden de ziekte, wier beeld boven door mij beschreven is. En ook deze tweede patiënt toonde eene afwijking, die ik bij geene andere heb opgemerkt.

De ziekte had het dier hevig aangetast, zoodat ik een zeer snel verloop voorspelde. Nadat ik echter een half uur vertrokken was geweest, had de heer B. het paard tot zijne groote verbazing en vreugde in den stal staande en loopende aangetroffen. Geen ziekteverschijnsel had door hem kunnen worden waargenomen, zelfs eet- en drinklust waren in voldoende mate aanwezig geweest. Deze toestand had omstreeks één uur geduurd, toen het paard weder neer was gezonken en alle ziekteverschijnselen van vroeger zich wederom hadden voorgedaan. Nog den avond van dienzelfden dag stierf het. Hier had men derhalve te doen met een zuiver koortsvrij tijdperk.

De lijkschouwing, welke ik bij eenige aan deze ziekte gestorvene paarden bewerkstelligde, leverde nagenoeg bij allen hetzelfde op. 't Meest afwijkend doet zich het bloed voor, dat men 't best met siroop kan vergelijken. Het stolt niet,

de kleur is zwart, alle aderen zijn er sterk door opgevuld; in het rechter zoowel als in het linker hart treft men het in groote hoeveelheid van dezelfde hoedanigheid aan; tusschen de vingers kleeft het sterk.

Bij het openen der borstkas ziet men de longen haar volumen nagenoeg behouden. De kleur is oppervlakkig veel donkerder dan gewoonlijk; op het aanvoelen vertoonen zij de vastheid der lever. Wanneer men er eene insnijding in maakt, loopt er zeer veel zwart bloed uit. Het slijmvlies der grootere luchtpijptakken is door bloedkleurstof donkerrood gekleurd, wat vooral sterk te voorschijn treedt wanneer het cadaver reeds eenige uren oud is.

Bij dieren, waarvan de ziekte een langzaam verloop heeft gehad, treft men de beschrevene hoedanigheid der longen in veel sterkere mate aan, dan wanneer het paard na een snel verloop gestorven is. Bij de laatsten zijn deze organen soms volkomen normaal.

Het hart zelf is zwart; het inwendige vlies soms iets donker gekleurd, oveneens dat der groote bloedvaten.

Meer abnormiteiten heb ik in de borstkas nimmer kunnen waarnemen.

De buksingewanden vertoonden weinig afwijking. Bij die dieren, waarbij de ziekte eenige dagen heeft geduurd, neemt men nog wel eens een vergrootte, sterk met bloed opgespotene en daardoor donker gekleurde lever waar. Daar is dit orgaan, zoo ook de nieren, min of meer van eene murwe hoedanigheid. De milt ziet men, hoewel zelden, met bloed opgevuld en bijgevolg vergroot. De overige verterings- en pisorganen leverden geene afwijkingen op.

Wat de centraal-organen van het zenuwstelsel betreffen, te bejammeren is het, dat er voor de nauwkeurige onderzoeking zoovele hinderpalen in den weg komen voor den practischen veearts.

Voor mij was eene der grootste bezwaren ongeoeffendheid, bijgevolg onhandigheid.

Ook is de tijd, in de maanden waarin deze ziekte voor-

komt, voor den praktizeerenden arts duur, en op de hulp van vilders of slachters is, althans in deze streken, niet te rekenen. Het eenige wat ik er van kan zeggen is, dat de bloedvaten van hersenen en ruggemerg met zwart bloed sterk zijn opgespoten. Wat kleur en consistentie betreffen, ik heb geene afwijkingen op dat gebied kunnen waarnemen. In één geval heb ik eene kleine uitstorting van een heldere vloeistof in het zachte ruggemergs-vlies opgemerkt. Bij een der cadavers aan 's Rijks veeartsenijschool vond men dit-zelfde verschijnsel.

Veel is er in deze streken gesproken over de oorzaken dezer boosaardige ziekte. Velerlei zijn de meeningen daaroemtrent. Gaat men den aard en 't karakter der ziekte nauwkeurig na, haar raadselachtig en plotseling ontstaan, evenals het schielijk en onverwacht genezen in enkele gevallen; neemt men daarbij de verhinderingen, die de krankheid achterlaat in acht, dan denkt men onwillekeurig aan vergiftiging.

Maar vanwaar het vergiftigend ferment? Moet men hier denken aan cryptogamen op het stroo, 't zij boonen-, haver-, gerste-, tarwe- of roggestroo? (Ander lang voeder ontvangen de dieren hier 's winters niet.) Of moet het enkel gezocht worden in den dampkring en moet men het noemen stalmiasma?

Tot dit laatste nam men aan 's Rijks veeartsenijschool, nadat men alle voedsels en dranken schei- en natuurkundig had onderzocht, zijn toevlucht. In den ouden bisschopstal, waarin de ziekte te Utrecht voorkwam, werden dan ook wel de voorwaarden gevonden, die noodig geacht worden voor het ontstaan van stalmiasma. En ook ik zag in deze streken de ziekte in de meeste gevallen op zoodanige, zeer oude stallen. Er waren evenwel uitzonderingen op dezen regel: zoo onder anderen, op de Noordpolderplaats van den Heer DOORNBOSCH te Andel, op de plaatsen van de HH. K. HELWERDA en D. VISSER te Westernieland. Bij de eigenaren BANTSEMA en GROENEVELD te Rasquert en Baffo trof men echter zeer oude paardestal-

len aan en daar juist zag ik de ziekte de meeste offers eischen.

De Heer B. verloor in Jan., Febr., Maart en April 1865 van zijne 13 paarden 8; de Heer G. van 9 paarden 5 in de maanden Jan. en Febr. van hetzelfde jaar. Toen men op mijn aanraden de bevloering van den stal des Heeren B. opbrak, vond men ongeveer één voet onder deze eene kalklaag die niet de minste vloeistof doorliet.

Het scheen of men vroeger den stalbodem had verhoogd en den ouden vloer had laten liggen. Verder is deze stal, onmiddellijk gelegen aan eene hooge terp of wier aan de eene — en eene oude, bijna nooit opgegravene, stinkende gracht aan de andere zijde. Het heeft mijn aandacht wel eens getrokken (en vooral in 1865), dat vooral bij vriezende weer of bij het dooien de ziekte zich bij voorkeur liet zien. In die tijden zijn gaten en reten gewoonlijk doorsneeuw gestopt, deuren en vensters worden nauwkeurig gesloten, de bodem buitenshuis is met eene harde korst bedekt, zoodat de uitdamping binnen de stalruimte sterker moet zijn dan anders.

In Febr. 1867 werd een der paarden van den Heer S. BRUINS te Rasquert, dat zich den geheelen winter in eene bijschuur in een hok had opgehouden, aangetast. In datzelfde hok zag ik in Febr. van 1870 nogmaals een paard aan de ziekte bezwijken. Bij nauwkeurig onderzoek bleek, dat het hok juist boven een gedempt moddergat was opgeslagen.

Tijdens het eerste geval stond de thermometer beneden nul; terwijl het andere ziektegeval in den dooi na de hevige vorst van Febr. voorviel. —

Boven heb ik gezegd, dat in den regel de ziekte in den nacht begint. Spreekt ook dit niet voor stalmiasma?

Deuren en vensters zijn dan nauwkeurig gesloten.

Het voedsel nu, slechts in enkele gevallen viel hierop iets aan te merken; zoo o. a. bij den Heer GROENEVELD, die zijne granen slecht had gewonnen en waar het, verre van frisch, sterk met woekerplanten was bezet. In verreweg

de meeste gevallen (ook bij den Heer BANTSEMA) kon men evenwel met het bloote oog geene schadelijke eigenschappen hoegenaamd aan stroo of haver ontdeeken. Boonenstroo wordt in deze streken zeer veel aan paarden gevoederd en de qualiteit laat nog wel eens te wenschen over; maar in geen geval heb ik het als de oorzaak der ziekte durven brandmerken. En toch is men mijns inziens nog geenszins gerechtigd om het voedsel maar kortweg geheel buiten rekening te stellen. Eerst moet de zaak nog beter, nauwkeuriger onderzocht worden. Evenmin het drinkwater, dat veelal uit de gracht, die men om iedere landbouwerswoning aantreft, afkomstig is en door middel van riolen, binnenshuis wordt opgepompt; want ook dit zou de drager van de ziekte verwekkende stoffen kunnen zijn.

Ik heb het evenwel nog in geen geval als oorzaak durven noemen. —

Wanneer ik de boven omschrevene ziekte in een stal heb herkend, dan laat ik onverwijld al de nog gezonde dieren uit deze verwijderen. Zoo mogelijk, wordt hun ander voedsel en drinkwater toegediend dan ze in den laatsten tijd ontvingen; terwijl hun dagelijks eene wandeling van 1 à 2 uur in de open lucht wordt toegestaan.

Een poeder, bestaande uit flores sulph., sulph. sodae. bacc. junip. en rad. liquirit., wordt over 't kort voer en acid. muriatic. in het drinkwater toegediend. —

De behandeling, welke ik bij de zieken heb in het werk gesteld, bestond in het toedienen van zuren, vooral zeezout-, of phosphorzuur, in verbinding met opwekkende en versterkende middelen; terwijl ik rug en lendenen met scherpe liniementen liet inwrijven. Enkele malen heb ik ook het brandijzer langs de geheele wervelkolom aangewend.

Bij sommige patiënten liet ik pulv. nuc. vomicae, zoo ook strichnine toedienen; het eerste in verbinding met spirit. nitr. dulc., het laatste in giften van 5 grein om de 5 uur. Eenmaal heb ik sulph. chinini (om de 3 uur één dr.) met slechte resultaten laten ingeven.

Verder wrijving der ledematen met brandewijn of terpentijn, soms prikkelende klisma's en eene warme bedekking. Gedurig moeten de zieken worden omgelegd, b. v. alle een of twee uur. Wanneer ik weer in de gelegenheid mocht worden gesteld, deze ziekte te behandelen, dan denk ik meer werk te maken van hangriemen en takels.

Werking van PODOPHYLLINE bij het Paard.

Door J. J. HINZE.

Paarden-Arts 1ste klasse.

In het derde deel (Jaargang 1869) van dit tijdschrift, heeft de heer A. W. H. WIRTZ eene bijdrage geleverd over afkomst en bereiding van *Podophyllum*, zijn therapeutisch gebruik bij den mensch en zijne werking op de huisdieren. Inzonderheid zijn er verschillende proeven bij honden genomen. —

Naar aanleiding van den aan het slot voorkomenden wensch, om dit middel naar de opgegeven werkingen, hetzij als cholagogum, als derivans op het darmkanaal of als purgans te beproeven, ten einde te zien, welke waarde het voor de veeartsenijkundige *praktijk* bezit, heb ik dit middel bij eenige paarden aangewend met den daarbij vermelden uitslag.

I. Een sterk paard, oud 7 jaar, merrie, sinds eenigen tijd lijdende aan mok, overigens gezond en met goeden eetlust. —

Dit paard heb ik den 17den April, 1871, 1 drachme podophylline met pulv. rad. althaea tot éene pil gemaakt, des morgens ten 10 uur ingegeven. —

Des namiddags 3 uur stond het eenigszins lusteloos met het hoofd onder de krib, geen eetlust, groote dorst, terwijl geene mestontlasting plaats had. —

Des avonds, 6 uur: groote lusteloosheid, eenigszins ver-

snelde pols, sterk voelbare hartslag, versnelde ademhaling met opvallend langdurige samentrekking der buikspieren bij de uitademing; huidwarmte zeer verminderd, vooral aan de ledematen, die zelfs koud waren. —

Na 3 uur des middags had geene ontlasting van faeces plaats gehad, wel was er sterk darmgeruisch aanwezig. —

Gedurende den nacht had twee malen ontlasting van droge, doch losse mest plaats gehad. —

Den volgenden morgen (18 April) bevond zich het paard nog in denzelfden toestand als den vorigen avond; volstrekt geen eetlust, welke toestand nog den geheelen dag bleef voortduren, terwijl eenige malen ontlasting van weinig droge losse mest plaats had. —

Den 19den April was de pols kalmer en de ademhaling weder normaal; voor het eerst werd thans eenige slobbering gebruikt; des namiddags was het paard weder vroolijker, de mest, die slechts spaarzaam ontlast werd, was zeer droog.

Den 20sten April was het paard weder normaal, eetlust als vroeger, de mest goed gebald. —

II. Een jong paard, 5 jaar, ruin, lijdende aan erysipelatouse zwelling der achterbeenen, — zichtbare mucosa sterk geelachtig gekleurd. — Uit de opgegevene werkingen, meende ik hier met vrucht de P. te kunnen aanwenden. —

Den 23sten April werd dit paard niets gegeven dan een weinig slobbering van garstemeel met zemelen, het hooi werd onthouden en den volgenden morgen vroeg niets anders dan stroo gevoerd, waarna ééne pil (geheel samengesteld als bij No. I) werd ingegeven.

Des middags werd het toegediende voeder geweigerd, het stroo in de ruif onaangeroerd gelaten. Het paard stond met het hoofd onder de krib, lusteloos, pols zeer versneld, ademhaling evenals bij No. I, tegen den avond twee malen afgang van weinige droge, losse, licht geel gekleurde mest. —

Den 25sten April volkomen lusteloosheid, geen eetlust, zeer versnelde pols, sterk voelbare hartslag, koude extremiteiten, versnelde korte ademhaling en lichte koliekverschijnselen. —

Na patiënt $\frac{1}{2}$ uur te hebben laten afstappen, vond twee malen geringe ontlasting van droge fæces plaats.

Tegen den avond gebruikte het paard weder eenige slobbering en was den volgenden dag weder normaal. Daar het nog slobbering bleef houden, bleef de mest los, doch was niet opvallend vermeerderd. —

III. Den 29sten April werd hetzelfde paard weder 1 drachme P. toegediend met dezelfde uitwerking, n. l. twee dagen groote lusteloosheid, versnelde pols, sterk voelbare hartslag, versnelde ademhaling, verminderde huidtemperatuur, doch er ontstond geen purgeeren. —

Eene grootere gift durfde ik thans hier niet te herhalen. —

IV. Een zwaar gebouwd 9jarig trekpaard, merrie, eveneens lijdende aan erysipelateuse zwelling der achterbeenen en door diëetregeling geheel op eene purgatie voorbereid, liet ik den 25sten April des avonds $1\frac{1}{2}$ dr. P. tot ééne pil gemaakt, ingeven. —

Den volgenden morgen (26 April) was patiënt minder vlug dan anders, pols een weinig versneld, geen eetlust, buitengewone trek tot drinken.

Des namiddags was de pols zeer versneld, ademhaling eveneens met sterke samentrekking der buikspieren; de ledematen waren koud, sterk darmgeruisch hoorbaar, weinige ontlasting.

Den 27sten April was het paard nog in dienzelfden toestand; ik liet het eenigen tijd afstappen, waarbij het zeer traag en met moeite te bewegen was; hierna volgde eenige malen mest-ontlasting, doch telkens slechts weinig, de mest was ook hier los, droog en licht geel gekleurd. —

Den 28sten April waren die verschijnselen meest allen weder verdwenen, eenige eetlust, terwijl nu in het verloop van dezen dag een goeden afgang van losse mest volgde, welke ook nog den volgenden dag aanhield, zijnde toen het paard weder geheel normaal. —

V. Eene 6jarige merrie werd den 14den Mei des avonds zonder eenige de minste voorbereiding 1 drachme P. ingegeven.

Den volgenden morgen had het paard geen eetlust, de pols was slechts weinig versneld, overigens geen opvallende verschijnselen; denzelfden middag werd weder een weinig slobbering gebruikt en twee malen achtereenvolgens goede losgebalde mest ontlast. Des avonds bestond weder goede eetlust, terwijl nu nog weder goede wecke mest werd ontlast, hetwelk zoo gedurende de twee volgende dagen rijkelijk plaats vond. —

VI. Eene andere, eveneens 6jarige merrie werd insgelijks den 14den Mei des avonds eene pil van 1 drachme P. toegediend, ook zonder eenige voorbereiding.

Den volgenden morgen: lichte huivering en neerslachtigheid, des middags zeer versnelde pols, verminderde huidtemperatuur, in het bijzonder zeer koude beenen; weinig mest-ontlasting. Gedurende den geheelen dag geen de minste trek tot eten. —

Den volgenden dag (16 Mei) des morgens, geen eetlust, ontlasting van faeces zeer spaarzaam, los en droog; pols nog een weinig versneld. Eerst tegen den avond werd weder wat slobbering gebruikt. Den 17den Mei was het paard weder vroolijk en normaal; de faeces waren als gewoonlijk; zij werden volstrekt ook niet in meerdere hoeveelheid ontlast, ook niet de volgende dagen. —

Wanneer men uit deze gedane proefnemingen een besluit mag trekken, dan zou het dit zijn, dat de podophylline als *purgeermiddel* bij het paard niet zeker is, ten minste bij de verschillende individuën zeer verschillend schijnt te werken. Van de zes gevallen toch, waarin dit middel aangewend is, werd slechts bij één paard (geval V) eene voldoende werking verkregen; in dit geval was de werking dan ook zéér goed, daar de vermeerderde mest-ontlasting twee dagen bleef aanhouden en na dien tijd de ontlasting zeer geregeld en goed bleef doorgaan. — Wat geval IV betreft, hier volgde eerst den derden dag wel eene weckere mest-ontlasting, doch aangezien dit paard en vooraf en onmiddellijk toen het weder eetlust had, slobbering was gegeven, kan die werking

ook wel het gevolg daarvan zijn geweest. — In ieder geval was de werking (na de gift van $1\frac{1}{2}$ drachme) gering te noemen. —

De resultaten, door mij verkregen, stemmen dus niet overeen met die van den engelschen vee-Arts HOWELL, ¹⁾ die na eene gift van $1\frac{1}{2}$ drachme rijkelijke en vloeibare ontlasting zag. —

De mest was immer droog, los en lichtgeel gekleurd en in het geheel niet met slijm of gal vermengd. —

Bij het 5jarige paard met zwelling der achterbeenen en geel gekleurde slijmvliezen, proef II en III, waarbij de P. twee malen achtereenvolgens is aangewend, heb ik ook niet de minste verandering in de zwelling noch verdwijnen der geele kleur kunnen waarnemen. —

Bij het paard verkies ik als purgans hetzij tot afleiding langs het darmkanaal, hetzij bij constipaties (wanneer nl. geene te sterke darmirritatie bestaat), verreweg het extract. aloës aquosum, waarop men zich vrij zeker verlaten kan. —

Valsche Doorloop.

Door C. J. SANDKUIJL.

Veearts te kl. te Tiel.

Ruim veertien dagen had ik een zesjarig bruin ruinpaard van den Heer G. PEINACKER HORDIJK te Capelle Avezaath, dat gedurende twee maanden aan doorloop leed, waardoor het achterstel sterk bezoedeld werd, vruchteloos behandeld. De geveesdheid en de krachten van het dier waren sterk afgenomen, de haarwisseling vond niet plaats en bij de minste beweging zweette het dier spoedig, niettegenstaande het goeden eetlust had en krachtig gevoederd werd. De pols toonde zwakte aan.

De inwendige middelen, die werden toegediend, waren de stoppende, waarbij de opium het hoofdmiddel was, terwijl ger-

¹⁾ Zie: dit tijdschrift derde deel (1869) bladz. 72. —

stemeelslobbering en hooi, in plaats van kort werd gegeven. Daar de toestand dezelfde bleef nam ik mijn toevlucht tot adstringentia, doch met even slecht gevolg. Na al deze teleurstellingen in de behandeling vroeg ik mij af, of dit niet een lijden van het achterste gedeelte van het darmkanaal en wel van den endeldarm kon zijn? Ik werd in dit gevoelen gesterkt toen ik de patiënt mest zag ontlasten, die half vloeibaar was, waarop later eene tamelijk groote hoeveelheid bruinachtig gekleurd stinkend vocht nakwam. Nu liet ik dagelijks viermaal een lavement aanwenden, bestaande uit eene solutie van sulphas cupri; nadat de eerste kruik hiervan was gebruikt, hield de doorloop op. Na den tweeden gebruikt te hebben was het paard geheel hersteld en kreeg al een veel beter aanzien.

Oorzaak. Waarschijnlijk chronische catarrh van den endeldarm, ontstaan door het vatten van koude, in verband met te sterk voederen van kort.

Scheur in den rechter hartewand, waargenomen bij een paard lijdende aan verstoppingkoliek.

Van denzelfde.

Ofschoon het raadzaam is, een paard dat aan verstoppingskoliek lijdt, rond te leiden, om hierdoor de inwendig toege diende middelen en klisma's in hunne werking te ondersteunen, is het zeer af te keuren, ja zelfs gevaarlijk, dit in sterken draf te doen, zooals ik den 18^{en} Maart ll. bij een paard van den Heer van EVERDINGEN op de Scheering alhier heb ondervonden.

Het paard was eene tienjarige donkerbruine merrie en vroeger niet ziek geweest. De eigenaar verhaalde mij, dat het paard den vorigen dag voor de dorschmaschine had geloopt, sterk gezweet had en na op stal gebracht te zijn, met graagte zijn erwtestroo had genuttigd. Men had er dien dag niets

abnormaals aan kunnen bespeuren, doch den anderen morgen in de volgende positie aangetroffen en mij ontboden.

Ik trof het liggende met de beenen onder het lijf geslagen in den stal aan. Het stond van tijd tot tijd op, ging weer liggen, sloeg soms met de beenen, steunde en hield zich dan weder eenigen tijd rustig, had een sterk uitgezette buik, versnelde ademhaling en pols, mest- en urineontlasting waren niet waargenomen; bij onderzoek van het rectum was de kamer slechts weinig met mest gevuld, terwijl de dikke darmen in de diepte als dikke, vaste, sterk gevulde kronkels zich voordeden.

Diagnose: verstoppingskoliek, waarom klisma's werden aangewend. Inwendig werd eene infusie van flor. chamom-vulg. met sulph. sodæ en 8 druppels ol. croton. tigl., vermengd met 1 once (med.) althapoeder toegediend en de patiënte rondgeleid. Tegen den middag bezocht ik haar nogmaals; zij had éénmaal gemest, loste van tijd tot tijd winden, darmgeruisch was waar te nemen, pols en ademhaling onveranderd. Dezelfde behandeling werd voortgezet onder weglating der ol. croton. tigl. en prikkelende lavement op de buik ingewreven. Ten vier ure had zij weder eenige malen ontlasting gehad, geurineerd en bij exploratie waren de darmen minder sterk gevuld, niet zoo vast op het aanvoelen als zij geweest waren, het darmgeruisch hield langer aan, de omvang der buik was iets verminderd, de versnelde ademhaling was gelijk gebleven, evenzoo de pols, doch verried geene ontsteking. Uit dit alles vleide ik mij met eenen gelukkigen afloop, zette voortdurend lavementen en liet het paard rondleiden. Nadat hiermede eenigen tijd was voortgegaan, kwam er eene geweldige regenbui opzetten en om voor den regen binnen te zijn, spoedde de leider, die zich met het paard ongeveer acht minuten van den stal bevond, in een sterken draf huiswaarts. Op stal gekomen, was het dier zeer benauwd, de ademhaling zoodanig versneld dat het dreigde te stikken, de pols zeer frequent, nauwelijks voelbaar en het zette de beenen schoor om niet te vallen. Op eens slaat het tegen den grond, doet

eenige stuiptrekkingen en sterft. Men kan zich de verslagenheid van mij voorstellen, die zich eenige oogenblikken te voren zoo hoopvol over het geval had uitgelaten. Ik vermoedde terstond, dat de oorzaak van dien plotselingen dood of in eene apoplexie, of in eene inwendige verbloeding, of in eene verscheuring van het hart zou moeten gezocht worden, hetgeen bij de lijkopening werd bevestigd. De inhoud der dunne darmen bevond zich in eenen vloeibaren staat, terwijl de dikte zich niet meer door die opeenhooping van vaste drekstoffen, die zij bij de eerste exploratie vertoonde, kenmerkte, ook waren er geene ontstekingsverschijnselen aanwezig. Bij de opening der borstholte waren de longen zeer sterk met bloed overvuld, de vaten opgepropt, uitgezet en met zwart rood bloed overvuld; het hart was eveneens uitgezet en vertoonde aan den wand der rechter kamer eene niet doorgaande dwarsche scheur ter lengte van 3 ned. duimen en ter diepte van 3 strepen, terwijl een weinig uitgestort bloed zich in het hartezakje bevond. Overigens waren er geene pathologische veranderingen aan het lijk waar te nemen.

Epicrisis. Tengevolge der verhinderde circulatie in de buikholte, moest het bloed zich in longen en hart ophoopen en door de snelle beweging kort voor den dood en den val van het dier, moeten deze als de naaste oorzaken van de hartscheur worden aangezien.

Verstopplingskoliek met braking bij het Paard.

Door J. C. KEGELAER.

Veearts 1e kl. te Hulst.

Op den 11 Oct. 1869 des morgens 10 ure, werd mijne hulp ingeroepen bij eene donkerbruine 9jarige merrie van J. F. van REMORTEL, landbouwer in den Havepolder, gemeente Hontenisse.

De verschijnselen, bij haar waar te nemen, waren: on-

regelmatig versnelde ademhaling, pols en hartslag, zweeten, krouwen met de voorpooten, omzien naar den buik, zich nu en dan nederleggen en weder opspringen, zitten als een hond op het achterstel, verhinderde ontlasting der meststoffen, braken door neus en mond van voederstoffen uit de maag, nu en dan links ronddraaien in den stal en onmachtig nederstorten. Vóór het braken werd nu en dan een schreiend geluid gehoord. Bij de braking, die bij tusschenpoozen ongeveer 3 uren aanhield, werd nagenoeg 6 liters contenta uit de maag ontlast.

Vóór mijne komst was reeds een pijnstillende drank toegediend. Diagnose: verstoppingskoliek met braking.

Prognose, ongunstig. — Indicatie, de peristaltische beweging naar achter en de ontlasting der meststoffen te bevorderen. Hiertoe werd voorgeschreven:

R_c. Pulv. aloes de Cabo $\frac{2}{3}$ iij.
 Pulv. sem. anis. $\frac{2}{3}$ i
 M. F. Pulv. n^o iij.

Ds. om de 3 u. 1 poeder met $\frac{1}{2}$ flesch koud water in te geven.

Te gelijker tijd werden om het uur klisteeën, uit gewone zeep en water bestaande, toegediend. Hierbij werd gelast, om, indien het paard ten 6 ure des avonds niet beter was, zulks te komen boodschappen.

Het bericht, dat ik des avonds ontving, was: dat het braken na het ingeven van de 2de poeder had opgehouden, het paard rustiger was geworden, doch nog geene meststoffen had ontlast, en zich nu en dan nog op zijn achterste zette. De drie poeders waren verbruikt.

Er werden nu nog twee dergelijke poeders voorgeschreven en op dezelfde wijze toegediend, terwijl nu en dan nog een lavement werd gezet.

Den anderen dag, des morgens, werd mij bericht dat het paard geheel en al was hersteld, veel en dunne mest had ontlast, en zijn voeder met graagte gebruikte. Het paard toonde zich gezond, en deed zijn gewoon landbouw-

werk, tot op den 10. November, als wanneer dezelfde verschijnselen werden waargenomen.

Er werden dadelijk 3 ons aloes en 1 ons pulv. sem. anisi als boven voorgeschreven en toegediend, waarop het paard na eenige uren herstelde, en tot heden (25 Aug. '70) gezond is gebleven.

Maagbarsting bij het paard.

Door D. F. VAN ESVELD,

Paardenarts 3e kl.

Den 3en October 1871 des avonds ten zes ure, werd mijne hulp ingeroepen bij het paard Zerni, van het Regiment Veld-artillerie, merrie, oud 6 jaar. Bij dit paard hadden zich sedert een half uur hevige koliekverschijnselen vertoond. Het had zich plotseling neergeworpen en wentelde zich hevig, terwijl spoedig algemeen zweet uitbrak.

Bij mijne komst lag het rustig op de rechterzijde, maar zag voortdurend naar den buik om. De oogen puilden uit, de pols was vol en niet versneld, de ademhaling zeer frequent, de ontlaste mest normaal. In de apotheek zijnde, kreeg ik bericht, dat het paard onder hevige benauwdheid reeds vóór half zeven gestorven was.

Lijkbevinding. Bij de lijkopening, die den volgenden morgen plaats had, werd de buikholte, waarvan de wanden sterk gespannen waren, door eene kruissnede geopend. De daardoor blootgelegde darmen waren op verschillende plaatsen met voedseldeeltjes bedekt.

Na de verwijdering der dikke darmen is gebleken, dat er in de maag eene scheur was, die zich uitstreekte in de richting van de groote bocht, in wier holte een groot gedeelte van den maaginhoud gelegen was, tot een bal samengeperst.

De scheur was over het geheel 49 centimeter lang. Van de linkerzijde der scheur gerekend, was het spiervlies over een afstand van 2, het slijmvlies over een afstand van 7 $\frac{1}{2}$

centimeter ongescheurd gebleven; terwijl aan de rechterzijde het spiervlies 11 centimeter verder ingescheurd was, dan het wei- of slijmvlies. Dit laatste is wellicht toe te schrijven aan de aanwezigheid van eene strook van het maagmiltnet (breed 1 centimeter), die op een afstand van 2 centimeter van de scheur met een slagadertak verliiep. Het nauwkeurig onderzoek der overige buksingewanden leverde niets abnormaals op.

Een ander paard, ruin, oud 8 jaar, eveneens van bovengenoemd regiment, stierf in den nacht van 13 op 14 Mei 1872 onder de volgende symptomen: het paard ging rollen, bleef even op den rug liggen met de beenen ingetrokken, sprong weder op, krabbelde met de voorbeenen en herhaalde dit eenige malen, terwijl een sterk zweet uitbrak. Plotseling viel het neder en was dood, zoodat het ziekte-verloop slechts een klein half uur geduurd had.

Bij het uitwendig onderzoek werd bevonden, dat de buikwand zeer sterk was opgezet.

Bij de lijkopening waren alle organen der buikholte met voedsel bedekt, dat zich zelfs tot achter in de bekkenholte uitstrekte.

De maag was gescheurd in de richting van de groote bocht, over eene lengte van 55 centimeter. Op een afstand van 31,5 centimeter van de cardia bevond zich een plek ter grootte van een gulden, waar de spierrok en het spiervlies verdwenen waren. Op die plek was de scheur ontstaan, aan het spieren slijmvlies eerst, terwijl het weivlies 8 centimeter verder was ingescheurd. Aan de rechterzijde waren de drie vliezen terzelfder plaatse gescheurd. Op een afstand van 20 centimeter van de cardia werd nog eene plek waargenomen ter grootte van een rijksdaalder, terwijl zich juist achter de pylorus er eene bevond ter grootte van een vijfstuiverstuk. In beide plekken waren, evenals bij de zoo even genoemde, de spierrok en het weivlies verdwenen.

Van de beide paarden is mij bekend, dat zij gedurende minstens twee jaar gezond zijn geweest.

Vergiftiging van een kalf door Peru Guano.

Door J. C. KEGELAER.

Op den 15. Mei 1870, had de landbouwer L. Boel te Hulst, een 20tal baalzakken, waarin Peruaansche guano was geweest, ten einde ze uit te spoelen en schoon te wasschen in eene tobbe met water op den mestvaalt gezet. Bij toeval was een kalf van ongeveer 6 maanden oud daarbij gekomen, en had van dat water gedronken. Kort daarop wordt het kalf ziek, en mijne hulp ingeroepen.

De verschijnselen bij hetzelfde waar te nemen, bestonden voornamelijk in: sterke tympanitische uitzetting van de pens, aanhoudende, weinig aflatende stuipen der ledematen, hals en kauwspieren, poging tot braken, schuim op den mond, krampachtige beweging en verdraaiing der oogen, kleine ongeregelde pols en hartslag, onregelmatige ademhaling en onvermogen om op te staan.

De behandeling bestond vooreerst in het doen der penssteek.

Daar de gedurige neiging tot braken, en de bijna voortdurende krampachtige sluiting van den mond het ingeven van geneesmiddelen onmogelijk maakte, werden deze met eene spuit, door de kanul van den trokar in de pens gebracht. — Daar ik moest aannemen, dat hier uras- en carbonas ammoniae de sterkst werkende zelfstandigheden der guano waren, trachtte ik deze te ontleden en hierdoor minder schadelijk te maken. Hiertoe werd om de 10 tot 15 minuten een liter koud water met $\frac{1}{4}$ azijn gemengd, door de kanul van den trokar in de pens gespoten, en vervolgens telkens vóór het inspuiten, de vloeistoffen die in de pens waren, met de spuit opgezogen en weggespoten. — Ook werden nu en dan lavementen gezet met hetzelfde mengsel van azijn en water en de mond er door inspuiting mede gespoeld, terwijl stortbaden van koud water werden aangewend.

Nadat met die behandeling ongeveer 20 minuten was aangehouden, werd de toestand wat beter, en na een uur behandeldens, waren de stuipen geheel verdwenen, was de poging tot braken opgehouden, en de ademhaling geregelder geworden. Tot hiertoe was ik bij het kalf gebleven om het zelf te behandelen en de verschijnselen waar te nemen; doch andere bezigheden lieten mij niet toe om langer te blijven, zoodat ik mij ruim een uur tijds verwijderde.

Het kalf lag op genoegzaam stroo in de mestvaalt en werd door de zon beschenen; de eigenaar vermeende dat het zich beter zou bevinden, wanneer hij het in de schaduw bracht. Te dien einde nam hij het bij de pooten en sleepte het ongeveer 20 meters ver over de mestvaalt, naar eene beschaduwde plaats. Hierdoor was het kalf zoodanig ontsteld geworden, dat het scheen te zullen sterven, waarom het onmiddellijk ter consumptie werd geslacht. — Bij mijne terugkomst was het reeds van de huid ontdaan, geopend en opgehangen. De ingewanden waren ter zijde gelegd om ze te kunnen nazien.

Daaraan was niets abnormaals te bespeuren, dan alleen aan de dunne darmen; — deze waren over hunne geheele lengte bezet met ecchymotische vlekken, die zich onder het weivlies bevonden. — Op de inwendige vlakte van het slijmvlies der darmen, waren geene vlekken waar te nemen.

Een stuk der dunne darmen van ongeveer $1\frac{1}{2}$ meter lengte, na uitspoeling met water, opgeblazen zijnde, gaf een spiraal, die naar een stuk, in dien vorm gebeiteld marmer geleek, en waarvan de vlekken een levendig rood vertoonden. Dit preparaat heeft tot heden (25 Aug. '70) nog al zijne vlekken behouden, alleen het rood is minder levendig, en bruinachtig van kleur geworden.

Heelkunde.

Verwonding van vier koeien.

Door MAZURE.

Vecarts 1e kl. te Zierikzee.

Op den 26. Sept. ll. werd mijne hulp ingeroepen bij vier melkkoeien van den landbouwer L. . . . te H. . . . waaraan verwondingen waren toegebracht.

Bij mijne komst aldaar vond ik de patiënten op den stal staan; voordat ik tot mijn onderzoek overging, trachtte ik eenige inlichtingen te bekomen, omtrent het werktuig waarmede en de omstandigheden waaronder deze wreedaardige behandeling was geschied. Niemand wist met zekerheid iets mede te deelen; de dicren waren volkomen gezond op de weide gebracht en beleedigd had men ze teruggevonden, zooals ze nu op stal stonden. De grootte en richting der wonden doen vermoeden dat het werktuig een houweel moet geweest zijn. Nu ging ik tot het onderzoek der wonden met het oog en de sonde over, en vond bij de koeien No. 1 en 2 vijf of zeven wonden dwars over de wervelkolom, van de 1ste op de hoogte van de laatste ruggewervelen en van de laatste op den 1sten staartwervel ter breedte van 2 palmen en tot in de lichamen der wervelen gedrongen. Geene had echter eenige storing in de functiën te weeg gebracht.

No 3 had 7 wonden ter plaats en lengte nagenoeg als bovenstaande, de laatste wond was op den eersten staartwervel toegebracht en liet door de sonde duidelijk voelen, dat

zij tot op de dura mater was doorgedrongen; zij had alléén verlamming van den staart ten gevolge, die bij genezing der wond geheel herstelde. —

No 4 had 5 wonden, waarvan één in het heiligbeen 't lendenmerg geheel had doorkliefd. Deze koe had den vorigen dag geaborteerd en stond nog met de nageboorte; urine en fæces werden onwillekeurig ontlast en de staart was verlamd. Bij afwisseling ging de koe liggen en kreunde, at weinig, was dorstig, de pols 75 slagen in de minuut, de ademhaling naar evenredigheid versneld, in een woord: wondkoorts gepaard met verlamming van uterus, uretra, mond van de blaas, endeldarm en staart.

Ik stond verbaasd, dat hier geen verlamming der achterste ledematen aanwezig was en meende toen, dat ik niet juist onderzocht had, zoodat ik met de sonde de wond op nieuw onderzocht; de uitkomst was evenwel gelijk de eerste maal: bij eenig nadenken werd mij de zaak helder en ik meende met zekerheid te mogen aannemen, dat de belediging juist had plaats gehad even voor of op den oorsprong der nerv. pudendus internus. Ik nam de nageboorte weg, schreef geneesmiddelen voor met het voornemen de patiënten des anderen daags te bezoeken. De afstand van bijna 4 uren van mijne woonplaats maakte mij dit door nieuwe patiënten onmogelijk, zoodat ik den 28sten de patiënten weder bezocht.

No 1, 2 en 3 goed, No 4 's-morgens overleden, het dier was bij mijne komst juist van de huid ontdaan; ik nam de spierlagen weg op de plaats der verwonding en vond even boven den oorsprong der nerv. pudendus int. veel bloed tusschen de spierlagen en het heiligbeen zonder verbrijzeling geheel doorkliefd.

Bij de lijkopening bespeurde ik niets abnormaals dan uitstorting van veel bloed in de bekkenholtte ten gevolge van een belediging van een tak der achterste aorta: bij opening naar boven van de wervelkolom zag ik het ruggemerg en zijn vliezen normaal. De wonden der drie overige patiënten zijn spoedig genezen.

Ik heb van de wonden en de behandeling er van zeer weinig melding gemaakt, maar daar was het mij ook niet om te doen; deze gevallen hadden meer waarde, dacht mij, voor de physiologische werking van het ruggemerg, daar het mij voorkomt, dat zij juist de op zich zelf staande werking van het ruggemerg doen zien, in tegenoverstelling van de gedeelten, welke met het centraal orgaan in betrekking staan.

Inwendige bekleemde breuk bij een os. (Üeberwurf volgens de Duitschers.)

Waargenomen door C. J. SANDKUIJL.

Den 24. April jl. werd ik door den Heer C. van STEENIS op Lingesteijn onder Erichem, gemeente Buren, verzocht, na afloop der markt met ZEd. mede te rijden, ten einde een 3jarige os, die reeds vier dagen ziek was, te onderzoeken en bij mogelijkheid van genezing in behandeling te nemen. Onderweg verhaalde de eigenaar mij, het geval voor eene boekmaagverstopping te hebben aangezien, daar de patiënt gedurende vier dagen hoegenaamd geene ontlasting had gehad, en het dienovereenkomstig volgens de handleiding van den Heer W. J. E. HEKMEIJER, hier overal de vraagbaak der vechouders, met een afkooksel van tabak en keukenzout, waarvan reeds twee dranken waren ingegeven, alsmede de aanwending van klisma's, had behandeld.

Niettegenstaande deze vrij krasse toediening, waarop het dier hevig perste, werd niets dan eene kleine hoeveelheid slijm uit den anus ontlast. Bij mijne aankomst vond ik het dier in eenen hoek der weide afgezonderd, den buik sterk uitgezet, de haren stonden overeind, de beenen onder het lijf geplaatst, het sloeg van tijd tot tijd met een der achterbeenen naar den buik, nam veeltijds eene van achter hoogere stelling in en had eene versnelde en harde pols.

Bij exploratie door het rectum, voelde ik aan den bekken-
 ingang meer ter rechter zijde en naar onder een gespannen
 gezwel ter grootte van een mansvuist, dat voor het dier zeer
 pijnlijk scheen te zijn, daar het bij de minste aanraking steunde
 en zich op den grond wierp. Meer boven die zwelling kon
 ik duidelijk de scheur in het buikvlies, dat de zaadstreng om-
 geeft, ter lengte van ongeveer vier ned. duimen waarnemen.
 Ik liet den os weder opstaan, gaf hem eene van achter zoo
 hoog mogelijke plaatsing en liet hem door helpers ondersteu-
 nen, waarop ik met de beoïede hand behoedzaam het rectum
 binnenging en beproefde het doorgezakte darmgedeelte uit
 hare inklemming te lichten; doch daar dit niet spoedig gelukte
 en den patiënt te veel pijn veroorzaakte, vatte ik de buiten-
 ste streng van het buikvlies met den wijsvinger aan, trok
 den arm terug en loste haar zodoende van haar verbindings-
 punt, waarna terstond het ingeklemde darmstuk verdwenen
 was. Hierna liet ik den os gedurende een half uur rondleiden,
 waarop spoedig eene ruime hoeveelheid mest ontlast werd, die
 later in eene straal afging. Nu werd hij op stal gezet, werd
 hem gersteslobbering te drinken gegeven en het ziektegeval
 verder aan de natuurheekracht overgelaten.

Den volgenden morgen bezocht ik den patiënt weder, vernam
 dat hij met gulzigheid zijn voedsel gebruikt had, zijn afgang
 normaal was en vond hem liggende herkauwen alsof er niets
 gebeurd was.

Oorzaken. Daar deze os de gewoonte had altijd in de groep
 te staan en dus onder dezelfde verhoudingen verkeerde als het
 gebergte vee, zoo moet dit, in verband met de ontstane scheur,
 ten gevolge van het vermoedelijk te sterk trekken aan de
 zaadstreng bij de castratie, als de oorzaak der inwendige be-
 klemming worden aangezien.

Scirrheuze ontanding der arm-wervel-tepelspier.

Door denzelfde.

Gedurende eenige dagen in de maand Juli, had ik een zes-jarig raspaard in behandeling, met eene verharde zwelling ter grootte van een kippenei aan het onderste gedeelte van het rechter schouderblad op de hoogte van het boeggewricht, waaraan het wel niet zoozeer kreupel ging, maar waardoor het toch een blooden gang had; het paard behoorde aan den Heer H. MEIJER, stalhouder alhier en werd gebruikt voor den dienst van van Gend en Loos.

Daar de eigenaar het paard geen rust kon geven, achtte ik de verdere behandeling overbodig, wjl de inwerkende oorzaak niet kon worden opgeheven. Na zoolang mogelijk het dier gebruikt te hebben, was men eindelijk genoodzaakt het, wegens de toegenomen kreupelheid, rust te geven. Mijne hulp werd andermaal ingeroepen en ik bevond dat het verharde gezwel was toegenomen tot de grootte van een palm in het vierkant en dat het zetelde in de arm-wervel- en tepelspier; het was bij drukking pijnlijk, warm, bordhard en eene zuchtige zwelling strekte zich tot tusschen de voorbeenen uit.

In het midden der verharding, iets meer ter zijde, werd ik eene fluctueerende plek gewaar, nam de bistouri, sneed er op in, waarop zich eene kleine hoeveelheid dunne, stinkende etter ontlastte; hierna voerde ik den vinger in, om mij van den aard en de grootte der etterholte te overtuigen. Zij had den omvang van een billardbal, hare wanden hadden eene dikte van omstreeks $1\frac{1}{2}$ duim, eeltachtig, taai en onregelmatig op het gevoel. Daarna liet ik het paard aan de smederij komen, plaatste het in den hoefstal, bevestigde het stevig aan de stijlen en extirpeerde het gezwel, voor zoo verre de in de nabijheid gelegene groote vaten mij zulks toelieten; wegens de sterke arterieele bloeding moest ik van het gloeiend ijzer gebruik maken om de bloeding te stillen. Het geëxtirpeerde gezwel had de zwaarte van bijna vijf ons en was van eene vezelachtige,

bijna kraakbeenharde structuur. Nu had ik eene ruime uitgeholde oppervlakte ter grootte van een manshand, waar ik het nog overgeblevene scirrheuze gedeelte gemakkelijk kon bestrijden; dit deed ik door eene zalf bestaande uit arsenic album. dr. IV. en axung. porci. unc i β . en deze met een spatel degelijk opgesmeerd. Na verloop van twee dagen had er zich op het ingesmeerde eene geelbruine korst gevormd, waaronder het ontaarde en afgestorven spierweefsel. Nu werd weder van het mes gebruik gemaakt en het afgestorven gedeelte in schijven, die de kleur en consistentie van gerookt vleesch hadden, afgesneden; hiermede werd voortgegaan tot de pijn en de bloeding aanwezen, dat het afgestorvene verwijderd was, waarop ik op nieuw tot de insmering overging om na verloop van twee of drie dagen op dezelfde manier als boven voort te gaan. Na met deze behandeling eene maand te hebben gecontinueerd, had de wond slechts eene oppervlakte van drie vierkante duimen en binnen den tijd van zes weken was het scirrheuze gedeelte totaal verdwenen, door bindweefsel aangevuld, de kreupelheid opgeheven en een Δ lidteeken achtergebleven ter grootte van ongeveer een gulden, terwijl slechts 1 med. ons arsenic. album en 3 med. oncen axung. porci. waren verbruikt, dat niet de minste stoornis op het organismus had veroorzaakt.

Oorzaak: Voortdurende drukking van een te nauw gareel.

Verloskunde.

---

1. Twee gevallen van omdraaiing der baarmoeder bij het rund of de zoogenoemde streng in het lijf.

Door H. J. H. STEMPEL.

In Maart l.l. werd mijne hulp gevraagd bij eene roodbonte koe van het vierde kalf, die op kalven staande haar kalf niet kon ter wereld brengen. Er werd mij gezegd, dat de koe sinds den morgen (het was ruim negen uur des avonds toen men mij haalde) pogingen had aangewend om te kalven, dat het water reeds was afgevloeid en dat de kling van buiten en binnen, op aanraden van een boer (bij de koeien nog al knap en slim), was besmeerd met een mengsel van groene zeep en vet, om de ontsluiting te bevorderen. Terwijl den eigenaar ook gezegd was, dat de koe z. g. eene doode zou zijn, wilde hij eerst nog mijne hulp en raad hebben toegepast.

Bij het onderzoek moest ik met mijne hand eene draaiing maken, om met den voorsten vinger door den moedermond heen te komen; dan kon ik een poot van het kalf voelen, liggende nog in de vliezen, terwijl de klauw achter een soort van een halvemaanvormig klapvlies verborgen lag.

In de schede zelve waren eenige spiraalvormig loopende plooien aanwezig, en wel: een onderste groote, en boven verschillende kleinere plooien. De eerste verliep van af den linkerwand, door den ondersten wand der schede schuin naar boven en voren, en verloor zich in de baarmoeder wederom aan de linkerzijde, en had alzoo eene volkomene draaiing gemaakt.

De bovenste plooien waren kleiner, liepen van den rechter schedewand naar den bovenwand en verloren zich, na een halven slag gevormd te hebben, eveneens in de baarmoeder.

Hoewel dit het eerste door mij waargenomen geval was, kwam oogenblikkelijk de omdraaiing der baarmoeder om haren as mij voor den geest, en wel eene wending van rechts naar links. Dadelijk liet ik een stroobed klaar maken, remde de koe, trok haar op den grond en liet ze nu van rechts naar links omrollen, met dat gevolg dat na twee omwentelingen der koe de plooien waren verdwenen, en het kalf met mijne hand geheel kon bevoeld worden.

Na eenige rust, begonnen zich de weeën te openbaren, en kwamen de slijmblaas, de pooten en de snuit van het kalf te voorschijn. Oorspronkelijk was mijn plan, de natuur eerst wat te laten uitwerken, om meer verwijding van den baarmoedermond te krijgen. Ik moest daarvan vroeger afzien dan ik wel gewild had, aangezien de vulva zoodanig begon te zwellen, (door de bovengenoemde insmering) dat ik oordeelde door eenige hulp, de verlossing te moeten bespoedigen. Het kalf kwam na eenige inspanning dood ter wereld, vervolgens de vliezen en daarna trad eene verbloeding in, die spoedig ophield, en door mij werd toegeschreven aan eene uitscheuring der moedermond, als zijnde nog niet voldoende verwijd geweest. De behandeling der koe bestond verder in de aanwending van koud water met karnemelk op de genitaliën en het kruis. Den volgenden morgen bij mijne komst stond de koe, had een goed maal melk gegeven en at goed; de mest- en urine-ontlasting waren goed, terwijl de kling veel dunner was. De koe was na drie dagen volkomen gezond.

Het 2de geval deed zich een maand later voor, bij eene vaars van grooten lichaamsbouw. Bij het onderzoek der vaars viel mij de weggetrokkene kling in het oog, die geplooid en nauw op het gezicht was. Deze toestand werd bij n° 1 niet waargenomen, door de veelvuldige plaats gehad hebbende manipulatiën en insmering. Bij het inwendig onderzoek vond ik dezelfde verschijnselen, appliceerde dezelfde

middelen en had het geluk, na verloop van $1\frac{1}{2}$ uur een gezond en levend kalf van de vaars te mogen halen. Opmerkelijk was de kracht der weeën gedurende het bestaan der omdraaiing en na de opheffing daarvan.

2. Onregelmatige verlossing door vergrooting der lever en buikwaterzucht van het kalf.

In April werd mijne hulp ingeroepen bij eene zwartbonte koe, welke niet kon kalven. Bij mijne komst vond ik het kalf met de beide achterbeenen buiten en met het kruis beklemd in de geboorte; bij de beschouwing zag ik, dat het kalf, zijnde een stierkalf, een balzak-waterbreuk had, die stijf opgevuld tusschen de dijen gelegen was. Ik vermoedde met buikwaterzucht te doen te hebben. Met de bistourie cachée opende ik de buikholte, maar het uitvloeiende vocht was zeer gering; evenwel gelukte het met eene kleine draaiing het bekken los te krijgen en de koe te verlossen.

Het kalf vertoonde ook nog een schijnbare navelbreuk door waterzucht en de buik was dik en opgezet. Nieuwsgierig wat hier te vinden, opende ik den buik en vond eene zeer grootte lever, die niet behoorlijk in kwabben verdeeld was, maar omgekrulde verdikte randen had en hier en daar was ingesneden. Bij het openen der borstholte vond ik de thymusklier zeer vergroot; zij was bijna vrij in de borstholte gelegen. In tegenoverstelling van de thymusklier waren de longen zeer klein en bij eene oppervlakkige beschouwing niet te zien. Ik zocht de luchtpijp op, die zeer nauw was, volgde die en vond eindelijk de longen tegen de bovineinden der ribben en naast de ruggewervelen, zij waren niet langer dan één lange vinger en ter breedte van twee. Tot verder onderzoek ontbrak mij de tijd. De zwaarte van thymus en lever te zamen was p. m. 10 kilo.

3. Onregelmatige verlossing door met water gevulde holten aan den hals van het kalf.

In April 1868 werd ik geroepen bij den veehouder de V., die een zwartbonte koe had, waarvan men het kalf niet kon afkrijgen. Bij mijne komst vond ik eene groote ruime zwartbonte koe met een achterbeen in de geboorte. Mijne grootste verwondering was dat zoodanig, naar het uithangend been berekend, klein kalf niet verlost kon worden. Spoedig bleek mij, dat ik met een waterkalf te doen had. Niet geheel kon ik het kalf ter wereld brengen; tot aan den hals moest het worden ontleed. Daar aangekomen stak ik met mijn vinger door de spieren in eene gladde ruimte, waaruit na wegneming van mijn vingers eene groote massa water vloeide. Het foetus verder onderzoekende, bemerkte ik aan de andere zijde van den hals ook eene verhevenheid, waarin vocht was. Spoedig werd die geopend en na het uitvloeien van veel water, was de verlossing weldra geschied.

De storing in de verlossing was hier teweeggebracht door de aan de zijvlakten van den hals gelegen, geheel van elkander afgeslotene holten, welke met water gevuld waren.

Heelkunde. Hoefziekten.

Hoefontsteking bij merriën,

door M. J. P. H. THOMASSEN.

Vaccarts te Maastricht.

Menigvuldig ziet men hier na het veulenen of wel na het verwerpen bij merriën een hoefontsteking optreden, overeenkomende met de gewone rheumatische hoefontsteking.

Gewoonlijk twee à drie dagen na het baren ziet men, dat de dieren treurig worden en verminderde eetlust hebben. Spoedig, gewoonlijk den volgenden dag, treden koortsverschijnselen op; een harde, versnelde pols, roodkleuring der slijmvliezen, versnelde ademhaling, verminderde en harde, droge mestontlasting, stijfheid der ledematen, en dik donker gekleurd bloed bij de aderlating. Den daaropvolgenden dag is het lijden meer gelocaliseerd; namelijk: verhoogde temperatuur der hoeven, voornamelijk die van de voorste ledematen, sterk pulseeren der hoefslagader; de algemeene verschijnselen zijn minder waar te nemen. De dieren houden zich met moeite nog staande en toonen pijn in de hoeven.

De ziekte heeft gewoonlijk in haar verder beloop denzelfden uitgang als bij gewone rheumatische hoefontsteking, namelijk: er ontstaan volhoeven.

Echter heb ik ondervonden, dat in het eerste tijdperk bij eene krachtig antiphlogistische behandeling het proces gemakkelijker tot verdeeling te brengen is dan in andere gevallen bij hoefontsteking.

Zoude de oorzaak hierbij niet voornamelijk te vinden zijn in het voortdurend op stal blijven der merriën gedurende dien tijd en het krachtiger voedsel, dat hun toegediend wordt?

HANDELINGEN DER MAATSCHAPPIJ
TER
BEVORDERING DER VEEARTSENIJKUNDE
IN NEDERLAND.

Verslag van de 7e algemeene vergadering,
gehouden te Utrecht, den 9den September 1869.

Als gewoonlijk is bij dit verslag de orde van het programma 1) voor deze algemeene vergadering van 1869 in acht genomen.

Huishoudelijke werkzaamheden.

1. Volgens de presentielijst zijn de volgende leden aanwezig, zijnde de HH. A. W. H. WIRTZ, voorzitter, L. van DRIEL, B. J. AALBERS, penningmeester, W. DOGTEROM, W. SNIJDERS, A. de HEER, H. MARS, J. W. E. DONCKERMAN, F. W. van DULM, W. J. P. van OPPENRAAIJ, G. W. V. ARNTZ, W. C. SCHIMMEL, ... KÖHLER, H. J. H. STEMPEL, T. Th. WEITZEL 2^e secretaris, J. HUFFNAGEL, 2^e voorzitter, J. H. SMIT, J. P. C. SMIT en G. J. HENGEVELD, 1^e secretaris, terwijl de HH. J. C. BILLROTH van Noordhorn te Groningen en M. J. HENGEVELD GJz. de vergadering als bezoekers bijwoonden.

De afdeeling Zuid-Holland is vertegenwoordigd door de afge-

---

1) Het programma dezor vergadering benevens de openingsrede van den voorzitter, den heer A. W. H. WIRTZ, het verslag van den toestand der maatschappij en van dien harer geldmiddelen, zijn reeds opgenomen in het 3^e deel van het tijdschrift blz. 159 en verv.

vaardigde HH. W. DOGTEROM en J. W. E. DONCKERMAN en Utrecht door den heer H. J. H. STEMPEL.

Onder de overige der bovengenoemde leden zijn vertegenwoordigd de algemeene afdeeling en de afd. Utrecht.

2 en 3. De voorzitter opent de vergadering met eene toespraak, die luide toejuiching vindt en brengt daarna verslag uit van den toestand der maatschappij.

4. De Heer AALBERS doet rekening en verantwoording over het afgelopen jaar, die door eene Commissie, bestaande uit de Heeren J. H. SMIT en J. W. E. DONCKERMANN, wordt onderzocht. Na de pauze brengen dezen rapport uit en wordt de rekening door de vergadering goedgekeurd.

De voorzitter stelt voor, om de voorgedragen leden in stemming te brengen, waarop de Heer AALBERS tot leden voorstelt: de HH. L. HUBENET, veearts der 1e klasse te Dwingelo, en LAMPE, veearts der 1° klasse te Purmerend, welke beiden met algemeene stemmen worden aangenomen.

5. Eer er tot de behandeling van dit punt wordt overgegaan en na de voorlezing door den voorzitter van den rooster van aftreding des Hoofdbestuur, doen de afgevaardigden van Zuid-Holland een voorstel uit naam der afdeeling om dezen rooster niet te volgen, maar alléén die er bestond, waarbij dus het jaar 1867 ook zou gelden en meegeteld worden. Hierover ontstaan eenige discussiën tusschen den voorzitter en de afgevaardigden, waarop de laatsten te kennen geven, dat geheel het hoofdbestuur zou aftreden en een nieuw gekozen worden, als voornaam reden opgevend, dat het tegenwoordige hoofdbestuur geen voortgang maakte en in de hoop, dat onder een nieuw bestuur de zaken geregelder zouden loopen.

De voorzitter zet duidelijk uiteen, dat er eene onregelmatigheid zou blijven bestaan, indien het voorstel van Zuid-Holland ingang vond.

Hierover wordt vervolgens nog gesproken door de HH. STEMPEL, van DULM en HUFFNAGEL, waarna het laatste voorstel in omvraag wordt gebracht, nl. om een nieuw hoofdbestuur te benoemen.

Dit wordt afgestemd met 18 st. voor en 20 st. tegen.

De afdeeling Zuid-Holland vertegenwoordigde hierbij 18 st., de afd. Utrecht 13, terwijl ieder lid der algemeene afdeeling ééne stem uitbracht.

Thans overgaande tot de verkiezing van eenen penningmeester als lid van het hoofdbestuur, wordt de heer B. J. AALBERS als zoodanig met acclamatie verkozen. Bij deze bezigheid zijn de HH. van DRIEL en van OPPENRAAIJ benoemd ter opnemng der stemmen, terwijl de Heer van DRIEL het voorstel doet, om den af-tredenden penningmeester in zijne functie te bestendigen.

6. Het voorstel van het hoofdbestuur om de contributie, die in art. 12 gesteld is op f1.50 voor ieder lid, te verhoogen tot f2.—, wordt met algemeene stemmen aangenomen.

Vaccarsenijkundige mededeelingen.

A. en B. Heerschende veeziekten in 18⁶⁸/₆₉ en inenting en daarbij.

Mond- en Klauwzeer.

Hieromtrent deelt de Heer van DRIEL mede, dat deze ook onder varkens, schapen en geiten in zijne environs heeft geheerscht, uitgegaan zijnde van een besmetten koppel varkens uit België. Het beloop was overigens goedaardig. Ook de Heer DONCKERMAN heeft deze ziekte in zijn streek gehad, eveneens met goedaardig beloop, zoodat er zelfs geene kreupelheden voorkwamen.

De Heer BILLROTH vraagt aan den Heer van DRIEL, of hij ook ingeënt heeft; laatstgenoemde deelt mede, dat de ziekte door afzondering en goede verpleging verdwenen is. Daarop doet de Heer BILLROTH eenige mededeelingen omtrent inenting met goed gevolg en zacht beloop en wel inenting in den mond, waarbij dan geen spoor van klauwzeer te voorschijn kwam.

De voorzitter zegt, dat de inenting vooral in het buitenland met gunstig gevolg worden aangewend, maar wijst tevens op Spinola, volgens wien na de inenting zeer hevig lijden volgde en wiens uitkomsten minder gunstig waren. Verder wijst hij er op, dat de uitslag veel zal afhangen van de plaats waar men ent, en doet eenige mededeelingen omtrent het voorkomen van apoplectische antrax, tegelijk met mond- en klauwzeer.

Schaapspokken.

De Heer HUFFNAGEL zegt, dat schaapspokken in Groningen sterk geherscht hebben en vraagt hierop aan den Heer BILLROTH inlichtingen omtrent maatregelen tegen deze ziekte genomen.

De Heer BILLROTH deelt mede, dat deze opgehouden heeft te heerschen zoodra er behoorlijke afzondering en aangifte plaats had, en dat zoowel door hem als door zijne collega's, o. a. WERKMAN, de inenting met ongunstig gevolg is beproefd. Als noodenting keurt hij ze echter goed. Aan spontane ontwikkeling geloofde hij niet. De voorzitter zegt, dat men in Zuid-Beijeren vrij algemeen aan spontane ontwikkeling geloofde, alsmede dat de ziekte zich verder door besmetting verspreidt.

De Heer HUFFNAGEL is van meening, dat de ziekte voor besmettelijker wordt gehouden dan ze werkelijk is en zegt, dat tijdig afmaken beter is en met minder kosten gepaard gaat dan inenten. Hij licht dit verder toe.

De Heer BILLROTH zegt, dat men in zijne streek juist van het afmaken heeft afgezien om de groote kosten.

De voorzitter vraagt aan de Heeren HUFFNAGEL en BILLROTH, of zij ook algemeene erupties hebben waargenomen, hetgeen door beiden ontkennend wordt beantwoord.

De Heer HUFFNAGEL doet verder eenige mededeelingen omtrent den goeden afloop bij tijdig afmaken, terwijl de Heer BILLROTH ook den goeden afloop bespreekt van koppels, waar niets aan gedaan werd, en tevens wijst hij op twee soorten van pokken door hem waargenomen, nl. blaaspokken en steenpokken en schrijft het blijven heerschen der pokken ten minste in zijn streek toe aan het slechte reinigen der hokken; spr. licht dit laatste met voorbeelden toe.

De Heer van DRIEL acht het van belang om de eerste zieken in den koppel te herkennen om met succès af te maken, maar zegt ook, dat in de meeste gevallen de veearts te laat geroepen wordt, om dit stelsel met goed gevolg toe te passen.

Kwade droes.

Aangaande dit onderwerp werd voornamelijk de geringe waarde bij onteigening en het gevaar, dat bij afzondering bestaat, besproken

en het woord gevoerd door den voorzitter, de Heeren STEMPEL, SMIT, HUFFNAGEL, KÖHLER en BILLROTH. Voornamelijk werd besproken, wat men onder afsluiten verstaat, óf alleen het laten loopen in omheining óf het totaal afzonderen in schuren of hokken; hierop doet de hr. BILLROTH eene mededeeling van een proces over pokzieke schapen, welke in een land met een hek waren afgesloten en anderen besmet hadden

Omtrent de waarde van 10 gld. voor een op bevel afgemaakt en begraven wordend paard, aan kwaden droes lijdende en ten algemeenen nutte onteigend, zooals dit door den Minister van Binnenlandsche zaken is vastgesteld, was veel verschil van gevoelen.

Eenigen toch meenden, dat de waarde voldoende was voor een paard met een huid vol gaten enz. enz.; anderen daarentegen wazen er op, dat in de eerste plaats, er paarden van meer waarde onder liepen en daardoor ontduiking te wachten was, aangezien men zulke paarden liever voor meer geld aan den vilder zoude afleveren en ten tweede, dat alleen het behoorlijk aangeven en afzonderen ten nutte van het algemeen, meer waarde dan 10 gld. had en ook dit niet uit het oog moest verloren worden.

De Heer HUFFNAGEL vraagt aan den hr. BILLROTH of er dezer dagen vee uit Pruisen is ingevoerd in Groningen.

De Hr. BILLROTH meent van ja en deelt mede dat de regeering maatregelen zal nemen tot belemmering van dezen invoer.

De voorzitter stelt voor thans te pauseeren en met punt C na de pauze aan te vangen.

C. Allerlei Veeartsenijkundige bijdragen.

De Hr. STEMPEL levert eene mededeeling over eene longkwaal, welke veel met longziekte overeenkwam maar het geenszins was, waargenomen bij eene pinkvaars.

De Hr. v. DULM laat over de 200 steentjes zien, na de slachting gevonden in de Svormige bocht en de hals der blaas bij eenen os, waarvan hij de diagnose als waarschijnlijk gesteld had en het dier op zijn aanraden geslacht was.

De Hr. STEMPEL deelt iets mede over een streng in de baarmoeder en beveelt te gelijkertijd het gebruik van de zaag van HINZE bij geheele embryotomie sterk aan, waardoor de verlossing zoo

zeer werd bespoedigd, dat die binnen $2\frac{1}{2}$ uur getermineerd was.

De Hr. BILLROTH bevindt zich bij de onderhuidsche ontleding zeer goed en geeft een beschrijving van de ontleding van een achterbeen, die overeenkomt met de gewone en de aan 's Rijks Veeartsenijschool gevolgde wijze.

Hierna geeft hij eene beschrijving van een nieuwen Frieschen afwinder van kalven. Nadat hierover gesproken is, vragen eenige leden den naam van den uitvinder en deelt de hr. HENGEVELD mede over dit instrument geraadpleegd te zijn en daarover een rapport te hebben geleverd aan den Hr. Directeur van 's Rijks-Veeartsenijschool, maar waarvan hij verder niets vernomen had. Ook de voorzitter en eenige jonge veeartsen waren met eene photographie van dit instrument bekend.

De Heer BILLROTH laat het universeel instrument van RUEFF bezichtigen, dat als mondspiegel, drankingever, klistrechtter en hoeftang kan worden gebruikt.

De voorzitter is, even als de meeste Heeren, van gevoelen dat de tubus voor den klistrechtter te kort is. De Hr. BILLROTH is van meening, hoewel hij het als zoodanig nooit heeft aangewend, het lang genoeg is om achter de inwendige Sphincter ani te komen en het dan voldoende is.

Verder waren er nog schriftelijke bijdragen over meelvergiftiging en moeilijke verlossing van den heer LUTEIJN MAZURE welke hier volgen:

Meelvergiftiging.

(Uittreksel uit eenen brief.)

Hebt gij ooit van meelvergiftiging gehoord: verbeeld u, een geheel stal schoone runderen doodziek; daar staat de min of meer trommelzuchtig opgezette koe, gevoelloos met trage pois, eigenaardige koude, peeshuppeling, sterke sidderingen, droge neus, tranend strak oog, enz. enz.; ginds weer ligt er eene als gevocloos, voedsel noch drank gebruikende, geen penswerking, alles schijnt levend dood. Bij onderzoek bleek, dat de koeien, die den meesten meel drank gebruikt hadden, het ergste ziek waren; dus werd daarom de meelkist onderzocht.

Op den morgen van mijne komst had de molenaar deze weder

met nieuw meel aangevuld, vóór deze laatste vulling was ze in geen drie jaar ledig geweest. Na ondervraging verhaalde men mij, dat niet eene koe van dat meel meer lustte, dat eene enkele een weinig slobbering gewild had en ook bijna niet ziek was.

Ziedaar eene vergiftiging door vermuft, vermijterd, stinkend meel, door een ferm purgeermiddel, campher met azijnzuur bestreden, zoodat de eigenaar niet één rund verloor.

Moeielijke verlossing.

(Uittreksel van denzelfden brief.)

Ik word geroepen door zekeren Dossche bij een paard, dat niet baren kon; een empiricus was er bij; de vier beenen waren geboren; de man wilde den boer tevreden stellen met de verklaring dat, daar het paard nog acht dagen vóór zijn tijd was, de verlossing nog 8 dagen moest wachten, er was thans aan geen verlossen te denken: doch de eigenaar dacht er anders over. Men zond om mij, vertelde niets, ik sloeg handen aan het werk en termineerde de verlossing. Het paard is volkomen hersteld.

Opgegeven onderwerpen.

1° *Kostuumwetten.* Hierover waren geene bijdragen ingekomen en daar ook de voorsteller niet tegenwoordig was, werd dit onderwerp voor het volgende jaar niet in het programma opgenomen.

2° *Over ziekten van het klimaat etc.* Dit wordt door den voorsteller toegelicht met te wijzen op de verschillende grondsoorten, op de gesteldheid van lucht, weder en klima, met betrekking tot de daarbij voorkomende ziekten en op het nut eener topographische ziektekennis, ten einde hygiënische maatregelen daartegen te kunnen nemen en daardoor vele ziekten te voorkomen. Hij heldert het voorstel op en wijst op het voorkomen van oogontstekingen op de kwelders; het miltvuur in Friesland; overigens leverbot in de lage polders van Noord-Holland, bloedpissen en beenbreukziekte op sommige lage gronden, neus catharr bij rundvee langs de geest- en duinkanten, uierontstekingen en langdurige hoest in de nabijheid van droog gemaakte polders, zooals de Haarlemmermeerpolder en andere, oogontstekingen bij lammeren

aldaar, en houdt zich verder voor opgaven aanbevolen, zoodat er besloten wordt, het voorstel op nieuw in het volgend programma op te nemen.

3° *Onderhuidsche inspuitingen.*

Hierover zijn de volgende schriftelijke bijdragen ingekomen van den Heer A. J. MONTENS.

a. *Bij traumatische tetanus.* Een fijn, zeer gevoelig paard was aan beide beenen in hevige mate spatkreupel, het dier was door den aanhoudend loopenden dienst bij de hevige pijn zoo goed als uitgeput en onbruikbaar geworden, reden waarom de eigenaar eindelijk besloot het dier rust te geven en hulp er voor in te roepen; het had zoo toch geen waarde meer; er moest dus het uiterste en wel zoo spoedig mogelijk aan beproefd worden. Aan beide spat-ten werd door mij in Novemb. j. l. subcutaan de beenvliessnede gedaan en onmiddellijk daarna werden er drachten over getrokken met ol. terebinth. gedrenkt. Vijf dagen daarna de patiënt bezoekende, hoorde ik van den oppasser, dat het paard sedert een paar dagen traag in het eten was, wat volgens zeggen ook vóór de operatie, door de pijn, dikwijls het geval was en dat het vertrekken der drachten, door de opgewekte boosheid van het dier, niet dan met groote moeite kon gedaan worden. Bij den eersten blik op het paard werd mijne aandacht reeds getrokken door de eigenaardige stand en houding van het dier; bij nader onderzoek bleek dan ook duidelijk, dat het aan tetanus leed. De mond was zoo vast gesloten, dat slechts met moeite twee vingers tusschen de kaken konden worden gebracht, de kauwspieren en spieren aan den hals waren hard, stijf en gespannen; de beenen stijf en eenigszins breedstaande; de staart wat omhoog gedragen, eetlust traag en met weinig etente gelijk, daar de mond met moeite werd geopend, pols versneld en klein, ademhaling snel, mestontlasting traag en vast, oogen iets star staande enz. De drachten over de spatten werden onmiddellijk uitgenomen en de wonden met warm water gebaad en gereinigd. Hierdoor werd het dier echter weder hevig zenuwachtig opgewekt en zelfs boos, zoodat ik het beter oordeelde alle plaatselijke behandeling aan de wonden verder natelaten. Ik liet het dier warm dekken, meelslobbering en gekookte haver geven, den stal donker maken en alles vermijden wat opwekkend kon werken. Inwendig werden geene geneesmiddelen toegediend, alleen beval ik lave-

menten van tabaksafkooksel en nog dien dag werd door mij onder de huid ter zijde van de kaak ingespoten : eene solut. Acet. morphi gr. v en aq. distill. dr. iij. Ongeveer 10 minuten daarna begon het dier onrustig te worden ; met de beenen heen en weer te trappen, pols en adembaling versnelden , de geheele houding en blik ver- raadden angst en benauwdheid.

Deze toestand duurde een groot half uur , waarna het paard sterk begon te zweeten en genoemde verschijnselen verminderden , zoodat in ruim drie kwartier het dier zich weder in den zelfden toestand bevond als voor de inspuiting , behalve het sterk zweeten, dat , door de warme bedekking ondersteund , nog geruimen tijd aan- hield. Des anderen daags 3 Dec. kon ik geen merkbare verande- ring in de ziekteverschijnselen waarnemen. Nu werd twee maal daags, 's morgens en 's avonds, telkens eene solut. van gr. v. acet. morphi ter zijde van den hals en aan de borst ingespoten en ook nu kwamen ongeveer op denzelfden tijd en met denzelfden duur de vroeger na het inspuiten waargenomen verschijnselen terug.

Bij alle later aan dit dier verrichte inspuitingen bleef dit ten naastebij hetzelfde. Des morgens van den 4. Dec. vond ik de pa- tiënt merkkelijk beter ; den mond minder vast gesloten, spieren min- der gespannen , eetlust beter , pols minder snel en wat voller, mest malscher, enz. Op dezen dag werd maar ééne inspuiting als bo- ven opgegeven , op den schouder gedaan. 's Morgens van den 5en was de ziekte-toestand eenigszins verergerd ; vooral de spanning van de halsspieren en de klemming van den mond waren toegenomen. Eene inspuiting als boven , ter zijde van de kaak denzelfden dag 's avonds gedaan zijnde , waren de verschijnselen van tetanus zeer toegenomen en sterk ontwikkeld. Inspuiting als voren aan den schouder. Bij de hieruit weder te voorschijn komende verschijn- selen van onrust enz. , kon het paard zich niet op de beenen hou- den en is volgens zeggen een paar uur daarna met behulp van eenige menschen opgestaan , is echter in denzelfden nacht weder gevallen en niet meer opgestaan , maar in den daarop volgende avond gestorven.

b. *Bij koliek.* Een paard met hooi en haver gevoederd kreeg eene hevige verstoppingskoliek. Aan de buikwanden was volstrekt geene rommeling te hooren , de krampen waren hevig en aanhoudend , de pols bleef echter goed , darmontsteking was nog niet aanwezig.

Daar het een goed gevoed paard was, deed ik met groote moeite eene aderlating. Door de onstuimige beweging was het ingeven der afvoerende en invloveerende middelen zeer bezwaarlijk en kreeg het dier daar weinig van binnen; de in het rectum zittende mest werd afgehaald en lavementen werden gezet. Na anderhalf uur was de toestand nog juist dezelfde. Ik deed eene inspuiting onder de huid van den schouder van gr. v acet. morphi met aq. distill. dr 1 β . Gedurende een half uur zag ik daarvan geene werking en bleef de toestand dezelfde, waarom ik toen nogmaals dezelfde dosis aan den anderen schouder inspoot. Geen vijf minuten waren verloop en de krampen verminderden reeds veel, terwijl zij na 10 minuten geheel ophielden en niet meer zijn teruggekomen, hoewel de verstopping nog bleef bestaan en geene darmrrommeling was waar te nemen.

Nu werden met gemak de aangewezen middelen ingegeven. De laatste inspuiting was gedaan des avonds ten 8 ure. Een half uur daarna stond het paard dof als slapende en ecnigszins bedwelmd, de pupillen sterk verwijd en vrij ongevoelig voor het dicht bij de oogen gehouden licht. Daar het paard niet alhier te huis behoorde, maar op vier uur afstands, was de eigenaar den volgenden morgen er reeds vroeg mede vertrokken en heb ik het niet meer gezien. Zie hier echter wat ik er van gehoord heb: het paard was den geheelen nacht zonder pijn of krampen blijven staan, de slaperigheid en bedwelming was nog toegenomen, dit verminderde des nachts ten 1 ure ongeveer en toen kreeg het eetlust, korten tijd daarna begon het mest te ontlasten en bleef dit geregeld zoo voortgaan; bij het zich verplaatsen was het echter nog onzeker op de beenen en knikte tusschenbeide in de knieën (handwortels), hetwelk ook nog bij het vertrekken des morgens moet zijn waargenomen, zoodat de eigenaar er niet op durfde gaan zitten maar het aan de hand heeft weggevoerd.

Een tweede, hoofdzakelijk met stroo, dus slecht gevoed, paard, leed aan ontstekingskoliek, hetwelk reeds bijna 12 uur geduurd had. Hevige krampen, mest waterachtig dun, darmrrommeling wat scherp en klinkend, pols versneld en klein, eetlust natuurlijk geheel weg, drinken werd nog al aangenomen. Ik deed eene inspuiting onder de huid aan den borstwand van acet. morphi gr. x. c. aq. destill. dr. iij in eens. Als het ware oogenblikkelijk hielden

de krampen op en begon het paard in de krib naar eten te zoeken; die eetlust duurde echter slechts kort, een kwartier na de inspuiting stond het dier slaperig en met sterk verwijde pupillen, pols minder snel en niet zoo klein. Daar het nog al dorst toonde en graag slobbering nam, liet ik het eene dunne tarwebloempap met extr. hijoscijam. geven en den buikwand met ol. terebinth., en amm. liq. inwrijven, de geheele huid met stroowisschen sterk wrijven en warm dekken.

De inspuiting was des avonds ten 9¹/₂ ure ongeveer geschied. Volgens zeggen was het dier den geheelen nacht ook zonder krampen blijven staan, de bedwelmig toegenomen zoodat het veel in de knieën knikte, wankelde, en tusschenbeide zelfs dreigde te vallen. Voor de uitwendige prikkeling bij het smeren toonde het ook weinig gevoel; het was echter van nature een vrij ongevoelig, phlegmatisch gestel. Den volgenden morgen ten 6¹/₂ ure was de bedwelmig verdwenen; alleen de pupillen kwamen nog iets verwijd voor, maar toch veel nauwer dan 's avonds te voren. Pijn of krampen had het paard nog niet getoond, de pols was echter weder sneller en kleiner, darmrommeling verminderd, maar scherp en klinkend; de mest voor een uur nog dun. Ten 9¹/₂ uur in den voormiddag kwamen weder krampen voor den dag; dezen waren echter niet hevig en duurden kort, de mestontlasting had toen geheel opgehouden, pols nog sneller, darmrommeling weinig meer, maar nog scherp klinkend, de uiteinden van het lichaam koud.

Ik liet inwendig slijmige olieachtige middelen ingeven en daar het vorige smeersel weinig of geen effect op de huid had gedaan, liet ik ter weerszijde van den buikwand de gescaritieerde huid met sterke canthariden en Euphorb. zalf insmeren. Daar de krampen, zooals ik boven zeide, niet hevig en kort waren, heb ik de onderhuidsche inspuiting niet herhaald; ontlasting van mest volgde niet meer, de darmontsteking nam toe en maakte in den volgenden nacht een einde aan zijn leven.

c. *Bij verlamming.* Een paard had bij eene eigenaardige verlamningsziekte eene plaatselijke verlamming van het rechtervoorbeen; het gevoel in het been was niet verminderd, ook de beweging was niet geheel opgeheven, bij het opheffen van het been door het paard zelf toonde het veel pijn; werd het echter door een mensch opgenomen en in alle gewrichten gebogen en heen en weer be-

wogen, dan kon men geen pijn bespeuren evenmin als bij uitwendige drukking. Daar Gerlach in den tweeden druk van zijn Lehrbuch der allgemeinen Therapie der Hausthiere de onderhuidsche inspuiting van veratrine aanraadt als plaatselijk werkend opwekkingsmiddel bij verlammingen en speciaal als pijnstillend middel bij locale pijnen zonder ontsteking, bij neuralgie, rheumatisme enz., dacht ik dit hier juist aangewezen en spoot onder de huid aan den schouder van het zieke been in eene solut. van veratrine gr. 1 c. aq. destill. dr. 1 β . Ongeveer vijf minuten daarna werd het dier onrustig, hetwelk zoodanig toenam, dat het gedurende een half uur hevig gewoed en getobd heeft. Daar het paard ter ondersteuning, om het op de beenen te houden, in een zoogenaamde broek of lichter was geplaatst, durfde niemand naderen, uit vrees er iets zoude breken of losgaan en het dier op den grond nederstorten en daardoor ongelukken veroorzaken.

Onder die sterke bewegingen was de ademhaling zeer versneld, waren de neusgaten ver open gesperd en was het dier geheel nat van het zweeten, terwijl het zieke been even goed gebruikt werd als de anderen. Na een uur was het weder zoo rustig als vóór de operatie. Daar het een voor uitwendige prikkels, ook in gezonden staat, zeer gevoelig paard was, wilde ik gaarne weten of hier ook door inspuiting van acet. morphi die verschijnselen zouden worden te weeggebracht en daar den volgenden dag de toestand van het been nog hetzelfde was, wilde ik beproeven of laatstgenoemd als pijnstillend middel meer effect zou doen. Gr. v. acet. morph. met dr. 1 β aq. dest. werd nu onder de huid van denzelfden schouder ingespoten. Dezelfde verschijnselen van onrust enz. volgden ook nu weer na de inspuiting en hoewel veel minder hevig, duurden zij echter ongeveer twee uren, zoodat in elk geval in plaats van bedarend en pijnstillend de werking meer opwekkend was. De toestand van het been was ook hiermede niet veranderd en werd de onderhuidsche inspuiting niet verder voortgezet. Bij de later gevolgde verbetering en genezing van de verlamningsziekte herstelde ook tevens de plaatselijke aandoening van het been.

Behalve in opgenoemde gevallen is door mij de onderhuidsche inspuiting nog beproefd bij een paard en eene koe. Een paard werd door den eigenaar des morgens in den stal gevonden met een dik en zeer pijnlijk spronggewricht; hij dacht, dat het een slag van

een ander paard had gehad en besmeerde het met koude modder. Tegen den avond weigerde het paard het eten geheel en ging veel liggen. Des anderen 'daags 's morgens werd ik geroepen en vond het dier lang uit liggende met de verschijnselen eener hevige acute darmontsteking, gepaard met eene heete zwelling van het spronggewricht, waaraan het dier, niettegenstaande de hevige inwendige ziekte, toch groote pijn toonde. Of deze twee ziekte-toestanden met elkander in verband stonden en zoo ja in welk verband? (rheumatisch?) Het was te voorzien, dat het dier aan de darmontsteking zou sterven, zooals dan ook na ongeveer zes uren geschiedde.

Ik wilde echter zien, welke werking plaatselijke aanwending van de acet. morph. op die pijnlijke gewrichtszwelling zou uitoefenen; daar echter daar ter plaatse weinig los celweefsel onder de huid is, is het moeielijk eene groote hoeveelheid vocht in te spuiten en daar ik in het geneeskundig tijdschrift »de practiserende geneesheer" N°. 2 gelezen had, dat dit zout in eene zeer kleine hoeveelheid glycerine oplost, nam ik eene solut. van gr. v. acet. morph. en dr. 1 van dit vocht; de inspuiting werd gedaan aan de binnenzijde van den schenkel boven het pijnlijke gewricht.

Ik zag er echter noch plaatselijke noch algemeene werking van; althans het eerste uur na het inspuiten verminderde de pijn niet; toen eerst nam zij af en verdween langzamerhand geheel. Ik heb dit echter toegeschreven aan de algemeen verminderde gevoeligheid door de toenemende hevigheid der inwendige ziekte en den naderenden dood. Bij eene koe, in hevigen graad aan kalfziekte lijdende, werd onder de huid op den schouder ingespoten gr. 1^β veratrine in aq. destill. dr. ij; ook hier werd geene uitwerking waargenomen; het beloop der ziekte werd er niet door veranderd; de koe stierf ongeveer 14 uren daarna.

Het is opvallend, dat de algemeene werking van de acet. morph. onderhuids aangewend bij die twee paarden (met traumatische tetanus en met verlamming), waar geene krampachtige pijnen aanwezig waren, in plaats van bedarend en bedwelmend, zelfs opwekkend werkte, terwijl dit bij de twee andere paarden met hevige pijnlijke krampen (koliek) juist de omgekeerde werking had. Nu waren de beiden eerstbedoelden toevallig zeer gevoelige paarden, waardoor zij zich tegen het doen der operatie reeds verzetten; kan dit de oorzaak van de uiteenloopende, lijnrecht tegenover elkander

staande werking zijn? Ook de dosis echter verschilde. Vijf greinen acet. morph. zag ik ook bij het paard met koliek niet bedarend en pijnstillend werken, wel echter na aanwending van 10 greinen; kan dit verschil in werking dus in de dosis gelegen zijn? Ik moet hier echter opmerken, dat bij het paard met koliek waar ik 5 gr. niet bedarend zag werken, ik er echter ook geene opwekkende werking van zag, zooals bij de andere twee paarden; het zou echter kunnen zijn, dat mij dit misschien niet zoo opgevallen is, doordien dit bij de hevige krampen en toch reeds onstuimige bewegingen van het dier minder in het oog moest vallen.

De insputingen zijn door mij verricht met een gewoon glazen spuitje, na vooraf met eene fijne puntige bistouri eene kleine opening in de huid te hebben gemaakt en met eene sonde het onderhuidsche celweefsel een weinig te hebben losgemaakt; het wegdrucken en verdeelen van het waterachtig vocht in het weefsel onder de huid was zeer gemakkelijk, bij de glycerine echter was dit door de kleverigheid van het vocht moeilijker; zorg werd gedragen, dat geene lucht mede werd ingespoten.

Door toevoeging van een of meer druppels gewone wijnazijn werd de oplosbaarheid van de acet. morph., vooral indien die oud was, veel grooter; hetzelfde was het geval met de veratrine door toevoeging van zeer weinig acid. muriat.

Van de verrichte insputingen zijn bij de dieren, die in het leven zijn gebleven, niet de minste nadeelige uitwerkselen, als plaatselijke ontsteking, verzwering enz. gevolgd."

Door den voorzitter werden de volgende mededeelingen gedaan omtrent de aanwending van veratrine bij verlamming der schouderzenuwen, waardoor het paard zoo sterk kreupelde, dat het onbruikbaar was: na aanwending van 20 cgr. (3 grein) was het paard weder bruikbaar, maar, zooals bleek slechts tijdelijk, daar na eenige weken zijne kreupelheid weder evenals vroeger was. De reactie-verschijnselen waren rillingen, hevig zweeten, koorts, trekkingen, schudden met 't hoofd enz. Verder vestigt hij de aandacht op de gevoeligheid der paarden voor atropine, zoodat zij slechts 6—12 Cgrm., terwijl honden 3—6 cgrm. kunnen verdragen; na nog eenige mededeelingen stelde hij een spuitje voor onderhuidsche insputingen ter bezichtiging. Voor dit onderwerp zijn vele toezeggingen ook voor het tijdschrift.

Het onderwerp wordt van het programma geschrapt, wegens afwezigheid van den voorsteller, maar dadelijk op nieuw voorgesteld door den hr. W. J. P. van OPPENRAAIJ, zoodat het onder diens naam op het volgend programma blijft.

d. *Oorzaken van taaië melk en het niet boteren der melk.* Hierover is eene schriftelijke bijdrage van den hr. JANNÉ ingekomen. Hij deelt hieromtrent het volgende mede.

»Dit lastig gebrek komt hier (Roermond) veelvuldig voor, maar meestal in den zomer en voornamelijk gedurende lang aanhoudende hitte. De oorzaak dier eigenaardige hoedanigheid der melk ligt naar mijne bescheiden meening steeds in eene bijzondere storing der verteringsorganen, die wellicht zelve veroorzaakt wordt door eene plethora abdominalis in den zomer bij het weidevee niet ongevoon.

»In vele gevallen en bepaaldelijk bij jong en goed gevoed vee helpen eene aderlating en wat middenzouten. In andere gevallen echter en vooral bij koeien, die vele kalveren hebben gehad, ligt het gebrek in eene atonie der maag en, om mij eens empiristisch uit te drukken, in eene verzuring van dezelve. De carb. sod. (z. g. polka zeep) is dan mijn middel, dat mij zelden in den steek laat. Ik geef de soda van 1—2 oncen daags met water in eene flesch of in een drinkbak. Het middel is zeer goedkoop en verdient daarom te meer aanbeveling.»

e. *Maatregelen bij in- en doorvoer van vee.* De voorsteller zegt daaromtrent het volgende te hebben ontvangen van den hr. JANNÉ. »De steller dier vraag is eene specialiteit in de zaak en ik vertrouw, dat hij ze op de vergadering genoegzaam zal toelichten. Ik wil hier alleen mijn verwondering te kennen geven, dat de roegering in Limburg geen waakzaam oog laat houden op de veetransporten die door Simpelveld langs Maastricht naar Lanaken en verder naar Antwerpen gaan. Wat zou er b. v. gebeuren als een os op ons grondgebied door de geleiders ziek werd bevonden aan Runderpest? Zij zouden natuurlijk hem bij ons laten, ten einde het geheele transport in België, waar streng toezicht is, niet te zien sequestreeren en afmaken. Wij vertrouwen op het waakzaam oog der Pruisen, maar het naaldgeweer is niet altijd tegen de Runderpest bestand; tot bewijs haal ik aan, dat de ziekte der steppen al heel serieus bij onze geachte en goedgewapende buurlui

grasseert 1). Met belangstelling zal ik de behandeling dier kwestie in onze notulen lezen."

Verder doelt de voorsteller daaromtrent het volgende mede : »De vraag dagteekent reeds van het jaar 1865 vóór het uitbreken der runderpest. Er is bijgevoegd de scheepvaart. Op de congressen is over landvervoer gesproken. Afgaande op de omstandigheden in ons land, omdat ieder land zijne eigene positie en localiteiten heeft, zoo komt het er bij ons op aan te weten:

a. Waar de communicatie per spoor, door middel van drijven en te water het gemakkelijkst is en het minst kostbaar voor den landbouw om buitenlandsch vee in of door te voeren.

b. Op zoodanige transporten toezicht te houden meer of minder gestreng naarmate eenige plaats van herkomst meer of minder verdacht kan gehouden worden van besmetting. Dit toezicht strekt zich uit tot groot en klein vee.

c. Indien deze toegangsplaatsen te veelvuldig zijn, dan kan men bepaalde stations en havens aanwijzen, waar zulk vee mag ingebracht worden, om het toezicht of de inspectie gemakkelijker te maken.

d. Bij invoer er op toezien of het vee voor de slachtbank onmiddellijk wordt gebruikt, of dat het eenigen tijd verblijft, om daarnaar de politie maatregelen te nemen.

e. Bij doorvoer toezien op de plaatsen van in- en uitvoer en des gevorderd stallingen aanwijzen voor verblijf bij eenig oponthoud, alsmede telling bij den uitvoer of sluiting der waggons en geleide bij den invoer.

f. Ziek vee bij invoer dooden en begraven. Verdacht doch gezond vee met politievoor zorg slachten en in consumtie brengen. Gestorven vee begraven.

g. Is eenige plaats van herkomst verdacht van besmet te zijn, dan kan eenige quarantaine ingesteld worden of gestreng toezicht en inspectie bij doorvoer, vooral bij den uitvoer.

h. Niet vertrouwen op de maatregelen van naburige staten, maar uit eigen oogen zien. Het zoogenaamde strenge Pruisen levert ons thans het voorbeeld en ook Röll heeft reeds voor Oostenrijk getuigd, dat van de 90 à 100.000 runderen die 's jaarlijks in

---

1) In Juli en Augustus 1869.

Oostenrijk ingevoerd worden, er minstens de helft binnengesmokkeld zijn, zoodat het niet te verwonderen is, dat de runderpest aldaar steeds heerscht.

Haubner zegt, met opzicht tot de maatregelen die ieder voor zich zelve moet nemen: »Man muss die Verhältnisse und seine Leute kennen.» Dat is ook hier van toepassing.

i. Zij die met eenig toezicht belast zijn, moeten bekend zijn met besmettelijke veeziekten bij de diersoorten, die in- of doorgevoerd worden, en eene speciale raskennis bezitten, zoodat men geen varken voor een schaap aanziet niet alleen, maar ook geen Galliesch of Puzta vee voor echt steppenvee of voor andere rassen, die in kleur en vorm daarop gelijken.

Uit deze hoofdaanwijzingen vloeien eenige anderen voort, die tot de meer plaatselijke politie maatregelen behooren, naar den aard van eenigerhande besmetting, die hier niet genoemd zullen worden, maar waar het bovenal op aankomt, naar aanleiding van het tweede gedeelte van de in het programma gestelde vraag, nl. de desinfectie, waarvoor de middelen genoeg bekend zijn en die uit de eenvoudigste gekozen kunnen worden.

Wel spreekt van zelf dat bij eenige maatregelen van voorzorg de handel en de communicatie zoo min mogelijk benadeeld mogen worden, doch zij moeten toch zoodanig zijn, dat men voor overdraging van eenige besmetting volkomen gevrijwaard is."

De leden schenen met deze gevoelens in te stemmen, dewijl er geene verdere discussiën over gevoerd werden.

6°. *Voorbehoedmiddel tegen de huidworm der schapen.* De Heer G. J. HENGEVELD deelt mede, dat er aan de school wasschingen in gebruik zijn en worden afgegeven, bestaande uit ol. animal. foetid. creosot. spirit frumenti. en aq. comm., waardoor de vliegen de schapen niet naderen. De wasschingen voldoen uitstekend. De voorzitter doet mededeelingen omtrent het dooden der larven door benzine en wijst op het moeielijk dooden door andere middelen.

7°. *Pulpevoeding.* De voorsteller geeft hierover eenig inlichtingen en belooft er iets over in het tijdschrift te leveren.

8°. *Thermometrie.* De voorsteller licht dit toe en wijst er op dat tegenwoordig vele warmte-onttrekkende middelen worden aangewend, waar deze verhoogd is. Daartoe behooren: Digitalis — Ca-

lomel — Chinine en direct warmte onttrekkende methode door koude begietingen bij typhus.

Verder doet hij mededeeling over thermometric bij Runderpest en belooft een en ander in het tijdschrift te plaatsen.

De vraag wordt in het volgend programma niet meer opgenomen.

9°. *Waarnemingen omtrent besmettelijkheid en erfelijkheid der parelziekte hier te lande.*

Over dit onderwerp zijn twee mededeelingen ingekomen nl. van den hr. A. J. JANNÉ en van den hr. LUTEIJN MAZURE. De eerste zegt daaromtrent:

»Deze kwaal houd ik bepaald voor erfelijk. Ik heb kalveren gezien, die, slechts eenige weken oud zijnde, reeds de ziekte hadden. Wanneer een veehouder de ziekte op zijn stal heeft, raad ik hem steeds aan zich langzaam van zijn vee te ontdoen en geen kalveren daarvan aan te fokken. Steeds verdwijnt dan de parelziekte. Oude slaggers, die ik daarover geraadpleegd heb, waren ook van de erfelijkheid dier ziekte bewust. Ik heb nooit een geval van besmetting kunnen waarnemen, ofschoon de ziekte hier nog al vaak voorkomt.»

De heer LUTEIJN MAZURE zegt:

De parelziekte is volgens mijne meening bepaald erfelijk; eene proef op de som ten deze genomen bewijst zulks. Ik laat op de hoeven, waar de ziekte is, steeds vreemde kalveren aankopen en voorkom de ziekte; tot in het 4e geslacht heb ik de erfelijkheid waargenomen. Bij zeldzaamheid heb ik waargenomen, dat eene vreemde aangekochte koe, onder parelzieke runderen verblijvende, ook parelziek werd. Vandaar zeker wel de beschuldiging, dat de ziekte zich door besmetting voortplant. Soms sleept de parelziekte langzamerhand eene kudde rundvee ten grave.

Soms wordt eene geheele familie als in eenige maanden weggerukt, vandaar verwekt zij soms wel eenigszins verbijstering.»

Na toelichting van den voorsteller, zegt de hr. WEITZEL de erfelijkheid te hebben waargenomen, maar betwijfelt de besmettelijkheid.

De Heer WIRTZ doet mededeeling over discussiën, gevoerd in de Parijsche academie omtrent het al of niet bestaan van Tuberculose of Sorcomatose, en zegt, dat LEISERING ze eenvoudig rundertuberkels noemt. Verder deelt hij proefnemingen mede van prof. CHAUVEAU

welke zieke tuberculose stof had ingeënt en besmetting had verkregen en thans gezonde koeien, uit een streek waar geene parelziekte voorkwam, tuberculose longen van menschen had ingegeven, waarvan de uitslag nog niet bekend was. De hr. WIRTZ wordt verzocht hierover mededeeling in het tijdschrift te doen en belooft dit.

10°. *Miliair tuberkels en kwade droes.*

Hieromtrent schrijft de hr. A. J. JANNE het volgende:

»Onze verdienstelijke WIRTZ vraagt, of er duidelijk herkenbare miliair tuberkels in de longen enz. gevonden zijn bij paarden die niet aan kwaden droes leden? Ik schroom wel wat, die nctelige kwestie van den dag aan te roeren, te meer daar wij practiseerende veeartsen zelden de gelegenheid hebben, ware het dan ook mikroskopisch, behoorlijk te onderzoeken: »Tuberculum est illud omne quod in corpore emi net' in die beteekenis ja, dan heb ik knobbels in de longen en elders bij niet kwaaddroezige paarden gezien, maar de ware tuberkels, die kleine ronde gele of grijswitte, kaasachtige lichaampjes zonder merkbare organisatie, zooals men ze bij den kwaden droes vindt, heb ik niet gevonden, maar zal mij echter wel wachten te beweren dat ze niet bestaan.

»Dezen zomer werd ik in consult geroepen bij een paard, toebehoorende aan een officier alhier in garnizoen. Het dier was al zeer lang ziek. De haren waren stroef, de huid vast, en de blik eigenaardig en »ziek'', de ademhaling versneld, de percussietoon op sommige plaatsen der borst normaal, op andere plaatsen dof, bij de auscultatie het longengeruisch niet overal waar te nemen. Daarbij was de pols ietwat versneld en de eetlust zeer gering en capricieus. Bij eenigszins versnelden gang kwam er benauwdheid enz. Ik was het met mijn militairen collega volkomen eens, dat wij hier te doen hadden met een slepend gebrek der longen en daar het dier al zeer lang onder goede handen behandeld werd, besloten wij het, als laatste middel, in de weide te doen, daarbij echter aan den eigenaar verklarende, dat wij zeer weinig hoop op herstel van den patiënt konden hebben. Eenige weken in de weide zijnde, kreeg het paard de kwade droes, met sjankers, klieren enz. enz.

Wat zou er nu gebeurd zijn, indien het paard niet naar de weide was gezonden, maar reeds na den afloop van ons consult als onherstelbaar was afgemaakt geworden, vóór dat sjankers, klieren en uitvloeiingen waren opgedaagd?

Dan had men voorzeker, ten minste grosso modo, een geval van miliair tuberkels of wellicht van »granulation grise" kunnen boeken.

De voorsteller licht dit toe, vooral met betrekking tot het voorgaande en deelt eene waarneming mede van een paard dat, lijdende aan longtuberkels, geen spoor van kwaden-drocsnieuwvorming had.

11°. Uit het voorgaande blijkt, dat de punten 2, 3, 5 en 7 reeds voor het volgend programma zijn vastgesteld.

12°. De Voorzitter geeft den wensch te kennen, dat, uit naam der maatschappij ter bevordering van veeartsenijkunde ter gelegenheid van het 50jarig bestaan der school in 1871 eene geschiedenis der veeartsenijkunde in Nederland uitgegeven worde en verzoekt daartoe de medewerking van de andere collega's.

Onder luide toejuiching wordt dit voorstel aangenomen. Hierop bedankt de Voorzitter den hr. BILLROTH voor zijne bijwoning der vergadering en geeft daarbij zijnen wensch te kennen naar eene vereeniging van het Groningsche Veeartsenijkundig genootschap met de maatschappij.

De hr. BILLROTH brengt hierop uit naam der leden hulde aan den hr. WIRTZ voor zijne leiding der vergadering en geeft tevens als grief voor de vereeniging te kennen het vereenigen der stemmen van eene afdeling op één afgevaardigde.

De hr. WIRTZ is het volkomen eens met den hr. BILLROTH en geeft ook zijne teleurstelling te kennen over zulk eene bepaling.

Nadat er besloten was, aan het verlangen van het 24. Landhuis-houdkundig congres en den heer dr. L. MULDER te voldoen, terwijl de heer van DULM nog een voorstel omtrent wetsherziening had gedaan, hetwelk werd uitgesteld, werd de vergadering onder dankzegging voor de opkomst door den Voorzitter gesloten.

*De 1^e Secretaris van de Maatschappij ter bevordering
der Veeartsenijkunde in Nederland,*

G. J. HENGEVELD.

VERSLAG van de 8e algemeene vergadering
der Maatschappij ter bevordering der Veeart-
senijkunde in Nederland, gehouden te Utrecht,
den 1en September 1870.

Als gewoonlijk is bij dit verslag de orde van het programma voor deze algemeene vergadering van 1870 in acht genomen.

Huishoudelijke Werkzaamheden.

1. Volgens de presentielijst waren de volgende leden aanwezig, zijnde de H.H. J. HÜFFNAGEL, Vice-President, G. J. HENGEVELD, 1e Secretaris, F. TH. WEITZEL, 2e Secretaris, B. J. AALBERS, Penningmeester, J. A. HINZE, J. W. E. DONCKERMAN, W. DOGTEROM, M. J. HENGEVELD Gz., W. SNIJDERS, W. J. E. HEEMENJER, A. GIJSBERS en H. J. H. STEMPEL.

De afdeeling Zuid-Holland was vertegenwoordigd door de afgevaardigde H.H. W. J. E. DONCKERMAN en W. DOGTEROM, vertegenwoordigende 18 stemmen.

De afdeeling Utrecht was vertegenwoordigd door den afgevaardigde H. J. H. STEMPEL, vertegenwoordigende 11 stemmen.

De afdeeling Gelderland, van welker bestaan kennis was gegeven aan het hoofdbestuur, volgens brief van 12 April 1870, werd vertegenwoordigd door de HH. M. J. HENGEVELD en W. SNIJDERS, die beide door die afdeeling als plaatsvervangers waren gekozen, 12 stemmen uitbrachten, maar geen mandaat konden overleggen.

Een telegram door hen ontvangen luidde als volgt: VAN DULM, Veearts, gebouw voor Kunsten en Wetenschappen Utrecht.

SMIT komt niet. Laat SNIJDERS, gevolmagtigd, de volmacht teekenen. — WESTHOLZ. Tot groot ongerief voor de plaatsvervangers was de heer VAN DULM niet ter vergadering aanwezig. Het bestuurslid B. J. AALBERS maakte zwarigheid, om de Geldersche afdeeling toe te laten, aangezien hun huishoudelijk reglement nog niet ter goedkeuring aan het hoofdbestuur was onderworpen. Hierover ontstaat eene discussie tusschen de heeren AALBERS, HUFFNAGEL, G. J. HENGEVELD en M. J. HENGEVELD, tot resultaat heb-

bende, dat de afdeeling Gelderland wordt toegelaten. Z.-Holland onthoudt zich hierover te discussieeren.

2. De Vice-Voorzitter opent de vergadering met zijn leedwezen te betuigen, dat hij de vergadering moet leiden om reden de Voorzitter, de heer WIRTZ, had bedankt, waardoor het bestuur en de leiding in min vertrouwde handen waren overgegaan. Verder spoorde hij de leden aan toch cendrachtelijk samentewerken en vooral kracht in eigen boezem te vinden om reden men van buiten zoo weinig medewerking ondervond.

3. De heer B. J. AALBERS doet rekening en verantwoording.

De heeren HEKMEIJER en DOGTEROM, benoemd in Commissie om de rekening na te zien, brengen daarvan verslag uit en wordt de rekening door de vergadering goedgekeurd.

Ingekomen twee brieven van de heeren F. C. HEKMEIJER en G. J. HENGEVELD, waarin genoemde heeren bedanken voor de redactie van het tijdschrift. Eerstgenoemde schreef dat, hoewel zijn naam als redacteur op het titelblad van het derde deel van het tijdschrift vermeld was, hij evenwel niet in de gelegenheid was geweest om daaraan mede te werken, en vermeende dat het hoofdbestuur daarvan schuld droeg.

Het hoofdbestuur verontschuldigde zich door zijn besluit, omtrent de uitgave van het tijdschrift genomen, voor te lezen.

De Voorzitter stelde voor eene Commissie te benoemen, die de beide heeren zoude uitnoodigen om van hun genomen besluit, kon het zijn, terug te komen. Enkelen waren hiertegen en wilden het besluit van de redacteurs eerbiedigen; men kon immers tot de onmiddellijke benoeming van nieuwe redacteurs overgaan, waartoe dan ook werd besloten. Al dadelijk werd de vraag gedaan, of Gelderland zou mogen mede stemmen, aangezien die afd. aan hare verplichtingen niet had voldaan. (Zie boven.)

De Voorzitter, B. J. AALBERS, en de afgevaardigden geraken hierover weder in discussie dat tengevolge heeft, dat de vergadering op nieuw besluit, om de afgevaardigden toe te laten. Men had er tegen, om aan eene nieuwe, pasgevormde afdeeling, wegens het niet kunnen vertoonen der volmacht, door omstandigheden onafhankelijk van de afgevaardigde plaatsvervangers, de rechten te weigren die hun anders toekwamen.

De heer W. J. E. HEKMEIJER stelt voor, om protest aan te tee-

kenen voor het vervolg: om alle telegrammen, die eene machts-overdraging inhouden, niet meer aan te nemen; wordt goedgevonden.

Wordt alsnu overgegaan tot de benoeming van twee redacteurs, Uitslag: herkiezing met algemeene stemmen van beide bedankt hebbende heeren, terwijl door den Voorzitter de heeren F. TH. WEITZEL en STEMPEL in Commissie werden benoemd, om mondeling het besluit der vergadering aan beide heeren kenbaar te maken en de Heeren te bewegen zich de benoeming te willen laten welgevalven.

Een brief van den heer ALERS voor notificatie aangenomen.

4. De verkiezing van het hoofdbestuur aan de orde zijnde, had tot resultaat dat verkozen werden de heer A. WIRTZ tot President met 31 stemmen, de heer J. B. SNELLEN tot Vice-President met 18 stemmen, de heer A. J. H. STEMPEL tot 1e Secretaris met 19 stemmen, de heer A. J. MONTENS tot 2e Secretaris met 29 stemmen.

Veeartsenijkundige mededeelingen.

a. Heerschende veeziekte 1869/70. De heer G. J. HENGEVELD liet aan de vergadering een diagram zien van de geheerscht hebbende veepest, waardoor men een geheel overzicht verkreeg omtrent het getal aangetaste, gestorven, afgemaakte en herstelde runderen benevens de verheffing en daling der ziekte. Het behoorde bij de 3e aflevering van het 2e deel van het »Rundvee» door bedoelden heer geschreven.

b. De heer DONCKERMAN zegt 128 runderen te hebben ingeënt waarvan er een de staart verloor, terwijl er twee dood gingen aan ongens. DOGTEROM heeft 6 stallen ingeënt, waarvan 4 gezond en 2 besmet waren. Op een van de gezonde stallen, waar zelfs hevige reactie op het inënten gevolgd was, brak later de longziekte uit; er kwamen geene dooden. De heer HUFFNAGEL zegt, dat Veearts LAMPE te Purmerend ook op ingeënte stallen longziekte heeft zien ontstaan. STEMPEL evenzoo maar in de meeste gevallen was de afloop gunstiger dan op niet geënte beslagen. De heer W. J. E. HEKMEIJER zegt dat, wanneer er bloedzweerachtige zweren kwamen, hij de ziekte nooit heeft zien uitbreken.

De heer P. F. MICHELIS, te Heusden, doet mededeeling van de uitkomsten der door hem verrichte inëntingen, hiervoren op blz. 2 reeds opgegeven.

c. De heer M. J. HENGEVELD heeft een geval van Rhododendron-vergiftiging bij eene koe waargenomen; hij maakt er alleen melding van, omdat dit weinig bij koeien voorkomt. De vergadering verzocht den heer HENGEVELD er eene schriftelijke mededeeling van te doen ter plaatsing in het tijdschrift. Verder waren nog schriftelijke bijdragen over verstoppingskoliek met braking bij het Paard en vergiftiging van een kalf door Perugano ingezonden van den heer J. C. KEGELAAR, welke hiervoren reeds geplaatst zijn.

Opgegeven onderwerpen.

1. Over ziekten van het klimaat enz. verzocht de voorsteller het weder op het programma worde opgenomen en zegt dat hij het vroeger reeds heeft toegelicht.

De heer M. J. HENGEVELD zegt, waargenomen te hebben bij varkens en geiten, vele gevallen van verlammingen in het achterstel; het openbaarde zich bij die varkens, welke in Westervoort gekocht waren, terwijl men de oorzaak toeschreef aan verandering van voeding.

Bij geiten kwam het zoowel vóór en na het lammeren voor. De behandeling leverde bij geiten na het gebruik van levertraan nog goede resultaten op.

De heer W. J. E. HEKMEIJER zegt, dat in het oostelijk gedeelte der prov. Utrecht die ziekte bij varkens ook voorkomt en gewoonlijk 't gebrek genoemd wordt. Men zocht de oorzaken in congesties van hersenen en ruggemerg en de aanleidende oorzaak in de snelmesterij.

Dit punt van het programma wenscht de heer W. J. E. HEKMEIJER uit te breiden in dien zin:

»Met medewerking der afdeelingen de grondslagen te leggen tot eene veeartsenijkundige statistiek.

»Dat er aan de veeartsen, leden der afdeelingen, worde verzocht mededeeling omtrent den aard der behandelde ziekten, in verband met gewone en buitengewone oorzaken daarvan, als de geologische gesteldheid van den bodem, het drinkwater, voedstoffen, wijze van behandeling enz. Dat aan hen wordt verzocht zooveel mogelijk mededeelingen te doen van het getal gestorvene dieren in hunnen omtrek en de oorzaken daarvan en vervolgens

de beschrijving in boven bedoelden zin van voorgekomen heerschende ziekten. Daardoor verkrijgt men na verloop van tijd, eene goede zekerheid omtrent de ziekten.

De heer HEKMEIJER wordt door de vergadering uitgenoodigd, eenige vragen in bovenbedoelden zin op te stellen en aan den 1en Secretaris te willen bezorgen, terwijl de 1e Secretaris wordt verzocht, na ontvangst, de afdeelingen er kennis van te geven, opdat die vragen op hunne vergaderingen ter sprake komen en ter kennis van de leden worden gebracht, wordt aangenomen.

Punt 2. Onderhuidsche inspuitingen. De voorsteller was niet ter vergadering aanwezig, zoodat het verviel. M. J. HENGEVELD vraagt het punt aan te houden. WEITZEL zegt de aanwending van geneesmiddelen op die manier te hebben beproefd en had dan eens gunstige, dan weder ongunstige resultaten. Acet. morphine bij rheumatisme had dan eens genezing tengevolge en in andere gevallen kwam de kwaal terug. Anderen gebruikten Veratrine, hetgeen door hem ook is beproefd, maar liet lidteekens na (knobbeltjes), die nog niet eens verdwenen waren of het gebrek was weder terug. Bij verouderde rheumatisme, borstkreupelheid, raadt HEKMEIJER de zweetkuur van HERTWIG aan. Hij zag daar nog al goede resultaten van.

Punt 3. Invloed van pulpe op de gezondheid. M. J. HENGEVELD zag bij koeien hevige koortsen, ingewands- en zenuwzwakte, tot bij den dood af ontstaan. Bij het voederen van pulpe, die twee maal was overgelegd en zuur reageerde, aan melkkoeien, kregen de kalveren, die de melk van die koeien dronken, hevige en bloedige diarrhee, die ophield na wijziging van de voeding.

Aangezien genoemde heer in de gelegenheid is, om nog iets naders omtrent het voederen van pulpe te weten te komen, verzocht hij dit punt te mogen aanhouden.

VERSLAG van den toestand en de werkzaamheden der afdeeling Utrecht tot bev. der V. A. K. in Nederland.

In het afgeloopene jaar is het ledental der afdeeling verminderd met een en wel den heer A. WIRTZ, wegens bedanking.

Er werden drie vergaderingen gehouden in Maart, Juli en December.

In de voorjaarsvergadering, die hoofdzakelijk aan huishoudelijke zaken gewijd was, werden door den heer HENGEVELD vertoond koperen ringen, te gebruiken bij prolapsus vaginae, en liet eene toekening van eene verloskundige strik zien, bij stuitgeboorte aan te wenden, terwijl verder de Wet op de V. A. K. en de V. A. K. politie-wet in behandeling kwam.

Aan

*den heer G. J. HENGEVELD, 1e Secretaris der
Algem. afdeeling t. b. v. der V. A. K. in Nederland.*

In de vergadering der maand Juli wordt het programma der algemeene afdeeling behandeld; deed de heer C. SANDKUIJL mededeeling van een geval van croupeuse darmontsteking, herkend door een empirist als miltvuur, terwijl door van STEMPEL mededeeling werd gedaan van verloskundigen aard, ten opzichte van ontleding en het gebruik der zaag en van een paar omdraaiingen der Uterus.

In de najaarsvergadering werd door den afgevaardigde verslag uitgebracht van de algemeene vergadering.

Namens 't bestuur,
H. J. H. STEMPEL.

3 Aug. 1870.

Faint, mirrored text at the top of the page, likely bleed-through from the reverse side of the document.

Middle section of faint, mirrored text, continuing the bleed-through from the back of the page.

Section of faint, mirrored text near the bottom of the page.

Bottom section of faint, mirrored text, appearing as ghostly impressions.

Ziektekunde, Geneesleer enz.

Runderpest, oorsprong, uitbreiding en maatregelen ter be-
strijding in Duitschland in 1870/71 etc.

Door J. J. HINZE.

Onder den titel van »Memorie over de ervaringen, opge-
daan omtrent de maatregelen ter bestrijding der runderpest»
is aan den Duitschen Rijksdag, door den Rijkskanselier von
Bismarck een geschrift aangeboden, bevattende een uitvoerig
bericht over de runderpest-invasies in de jaren 1870 en 1871
in Duitschland en de ondervindingen, daaromtrent opgedaan.

De oorsprong van dit geschrift ligt in een besluit van
den Rijksdag in de zitting van 9 November 1871, hetwelk
luidde: »den Rijkskanselier te verzoeken in de volgende zit-
ting, den Rijksdag een uitvoerig rapport over de opgedane
ervaringen omtrent de maatregelen tot bestrijding der run-
derpest, over te leggen.»

De runderpest-invasies in de meest verschillende deelen
van Duitschland zijn allen toe te schrijven aan herhaalde in-
slepingen der ziekte uit Russische of Oostenrijksche provinciën;
er moeten er vijf onderscheiden worden, welke met elkander
in geen verband staan.

1. Het uitbreken van de runderpest in Berlijn, in de
Pruisische provinciën Brandenburg, Pommeren, Rijnprovin-
cie en Westphalen, in het koninkrijk Saksen, in de Groot-

hertogdommen Mecklenburg-Schwerin, Hessen en Oldenburg van Augustus tot December 1870.

Als het centraalpunt van deze runderpest-invasie wordt de Berlijnsche veemarkt aangeduid, waarheen na het uitbreken van den oorlog een aanzienlijke invoer van vee uit Russische en Oostenrijksche provinciën, hoofdzakelijk tot proviandeering der armee en vestingen, plaats had.

Onder deze veetransporten bevonden zich dieren, in het buitenland reeds door het runderpest-contagium besmet, welke gedurende het transport of op de markten ziek werden en nu van hier uit de ziekte naar de bestemmingsplaatsen verder verbreidden. — Op deze wijze is het uitbreken van de pest in de genoemde provinciën, in Saksen enz. (als ook in de Beiersche Pfalz, Elzass en Lotharingen) te verklaren uit besmetting door vee van de Berlijnsche markt. — In het geheel zijn in 219 aangedane plaatsen 885 stuks vee gestorven; 2402 zieke en 4079 nog gezonde beesten afgemaakt; totaal verlies: 7473 stuks vee.

2. Het uitbreken van de runderpest in het Hertogdom Anhalt van 21 Dec. 1870 tot 28 Jan. 1871, zich bepalende tot 8 hoeven; de ziekte is hier ingesleept, door de Infectie van 6 ossen, die aan het gebruik van een nog contagium bevatte waggon, wordt toegeschreven. Totaal verlies: 240 stuks. —

3. In het regeeringsbezirk Bromberg van 5 Nov. 1870 tot 3 Jan. 1871, waarbij 6 hoeven aangetast werden en de oorzaak aan uit Polen geïmporteerd vee wordt toegeschreven; verlies 280 stuks.

4. In het regeeringsbezirk Oppeln van Augustus tot September 1871, aantastende 6 hoeven in 3 dorpen; men vermoedt, dat de insleping door het smokkelen van vee uit Gallicië plaats had. Verlies: 15 stuks.

5. In Niedermendig, in het regeeringsbezirk Koblenz in Juni 1871; de oorzaak moet worden toegeschreven aan het gebruik voor veetransport van een geïnfecteerden waggon, die zich 12 dagen lang in het sterk aangetaste

Lotharingen bevonden had. Deze invasie strekte zich uit over 3 hoeven en vorderde 114 offers. —

Het gezamenlijke verlies in 230 plaatsen bedraagt: 8122 stuks vee, waarvan 921 gestorven, 2610 ziek, en 4484 in gezonden staat afgemaakt zijn, waarbij nog 2104 stuks komen van de Militairen; alzoo in het geheel 10,224. —

Daar het hier ons doel niet is, deze verschillende invasies in hunne verbreiding allen na te gaan, zooals in het rapport, wil ik alleen de algemeene beschouwingen, die ten slotte aangehaald worden, vermelden:

Omtrent de wijze van ontstaan der runderpest in Duitschland moet *Rusland* als de eigenlijke oorsprongsplaats der ziekte worden beschouwd en is dat naar het algemeen gevoelen het land, waarin deze ziekte, die zich in het overige Europa slechts door middel van besmetting voortsleept, spontaan ontstaat.

In welk gedeelte van dit groote Rijk deze spontane ontwikkeling plaats heeft, is nog niet met juistheid bekend. Gedurende de laatste Decenniën werd door de Russische Vétérinairen met warmte de bewering verdedigd, dat de oorsprongsplaats der runderpest in Azië — in de Kirgisensteppen — gezocht moest worden, dat van daar uit de ziekte door de talrijke naar Kasan gedrevene rundveekudden (tot gebruik der huiden en van het vet) in Europeesch Rusland ingesleept en verspreid werd en dat dit dus tegenover de runderpest in eene gelijke positie stond als de overige staten van Europa. Deze meening is evenwel in den laatsten tijd vervallen en men heeft aangenomen, dat eene spontane ontwikkeling ook in de zuidelijke en zuidwestelijke provinciën van Europeesch Rusland plaats vindt. Het zeer aanzienlijke verkeer met rundvee en de onvoldoende politie-maatregelen zijn oorzaak, dat de runderpest in Rusland aanhoudend meer of minder uitgebreid voorkomt en van daar uit geheel Europa bedreigt. Slechts in Polen en de Oostzee-provinciën worden soortgelijke maatregelen genomen als in Middel-Europa; in het overige gedeelte van Rusland doodt men hoogstens de werkelijk zieke dieren.

Zeer dikwijls laat men deze laatste nog doorzielen, hetgeen, bij het meer goedaardige beloop der ziekte bij het zogenaamde Russische steppenvee, in de meeste gevallen zonder bezwaar kan plaats hebben. Breekt onder eene, op weg zijnde rundveekudde, de pest uit, dan worden slechts de zieke dieren gedood, het overige gedeelte zet den weg voort. Dit geeft natuurlijk aanleiding tot eene voortdurende verspreiding der runderpest op die wegen, welke de kudden inslaan.

Verhouding van Oostenrijk tegenover de runderpest.

Oostenrijk-Hongarije krijgt uit Rusland zeer veel rundvee, hetwelk deels in half vetten toestand geïmporteerd, direct voor de slachtbank bestemd wordt, deels in de groote suikerfabrieken en branderijen (v. n. van Gallicië) gemest wordt, om de groote steden van vleesch te voorzien. — De invoer van rundvee uit Rusland dekt gemiddeld bijna $\frac{7}{8}$ van de behoefte van Weenen aan slachtvee; in de jaren 1868 tot 1870 werden uit Rusland jaarlijks 72 à 88000 stuks vee in Oostenrijk ingevoerd en gedurende dienzelfden tijd zijn in Weenen jaarlijks 91 à 93000 stuks rundvee geslacht geworden.

Om het gevaar van insleping van runderpest te verminderen, zijn aan de Russische grenzen Quarantaine-inrichtingen gemaakt, waarin de kudden aan eene *Kontumaz* van verschillenden duur onderworpen zijn. Deze etablissementen zijn evenwel dééls onvoldoende ingericht en wegens veelvuldig voorkomende ziekte ware brandpunten van besmetting; dééls worden zij door den smokkelhandel (die door de overeenkomst van de veerassen in de Oostenrijksche en Russische grensdistricten zeer begunstigd wordt) zoo dikwijls ontlopen, dat daaraan slechts eene zeer twijfelachtige waarde kan gehecht worden.

Aan het doel, de runderpest tegen te houden, hebben zij ten minste niet beantwoord.

De Oostenrijksche wet van 29 Juni 1868, welke bepalingen in hoofdzaak met de in Duitschland geldige overeen-

komen, is slechts in een klein gedeelte des lands van kracht en schijnt over het geheel niet zeer streng toegepast te worden. In de landen van de Hongaarsche Kroon gelden nog de halfslachtige bepalingen van de wet van 1859, waarbij, bij het uitbreken der runderpest, de proef veroorloofd wordt, een gedeelte der verdachte dieren in het leven te houden. De ondervinding, dat de runderpest ook bij het Hongaarsche vee naar evenredigheid een gunstiger verloop heeft en geringe verliezen veroorzaakt, geeft slechts al te dikwerf aanleiding tot het doen doorzielen, waardoor brandpunten van besmetting onderhouden worden. Als een feit wordt aangevoerd, dat de runderpest in Oostenrijk-Hongarijê — v. n. in Gallicië — gedurende de beide laatste Decenniën nooit geheel verdwenen is geweest.

Of nu de oorzaak hiervan in onvoldoende maatregelen ter beteugeling of wel in eene steeds vernieuwde insleping uit Rusland, gelegen is, — in ieder geval blijkt hieruit, dat het gevaar voor eene runderpest-invasie in Duitschland even groot is uit Oostenrijk-Hongarije, in het bijzonder uit Gallicië, als uit Rusland.

Wijze van insleping in Duitschland.

Of de zeer uitgebreide runderpest-invasie van het jaar 1870 door invoer van besmet vee uit Rusland of Oostenrijk veroorzaakt is geworden, heeft men niet met zekerheid kunnen bepalen.

De aanzienlijke invoer van vee over de oostelijke grenzen, noodig voor de verzorging der armée, en de talrijke, bijna gelijktijdige erupties in verschillende streken, doen besluiten, dat de ziekte door verschillende geïnfecteerde transporten, deels uit Rusland, deels uit Oostenrijk afkomstig, veroorzaakt is. —

Het uitbreken van de runderpest b. v. in het district Bromberg in November 1870 moet aan geïmporteerd vee uit Polen; in het district Oppeln in Augustus 1871 aan vee uit Gallicië worden toegeschreven.

Wat de veerassen betreft, waardoor de ziekte aangebracht is, moet worden opgemerkt, dat dit niet alleen door het zoogenaamde Steppenvee is geschied. Er is zelfs aangetoond, dat in Bromberg en in Oppersilezië in 1870 en 71, alsmede in Oost-pruisen en Frankfort in 1869 de ziekte door vee van de oostelijke grenslanden, niet tot het grauwe ras behoorende, aangebracht is.

De ervaring heeft verder geleerd, dat sommige veehandelaars uit den aankoop van verdacht vee een bijzonder lucratief beroep schijnen te maken. De onvolkomenheid en onzekerheid van schadeloosstelling voor gedood vee, ten behoeve der uitroeiing van de ziekte, noodzaakt den veebezitter in Polen veelvuldig genoeg zijn veestapel zoo spoedig mogelijk te verkoopen, wanneer deze nl. geïnfecteerd of van nabij door de infectie bedreigd wordt en de veehandelaar zal veelal zeer geneigd zijn van deze verhoudingen partij te trekken.

Uitbreiding der Runderpest.

De verspreiding der runderpest in Duitschland had in de meeste gevallen plaats door directe overbrenging van het contagium d. i. door aanraking van gezond vee met door de ziekte aangetaste dieren of deelen daarvan, als: huid, vleesch, mest enz.

Het veelvuldigst heeft de aankoop van geïnfecteerde, evenwel zich nog in het Incubatie-stadium bevindende dieren, of de voorbijgaande opstalling van zieke dieren in rundveestallen, gelegenheid gegeven tot verbreiding der ziekte.

Het overbrengen van het contagium door tusschendragers is in verscheidene gevallen waargenomen, in één geval is de overdracht oogenschijnlijk door de lucht veroorzaakt.

Overgang van de runderpest op schapen.

In verscheidene gevallen werd de runderpest ook op schapen overgebracht, doch over het geheel niet dikwerf en zeldzamer dan in het jaar 1871 in Elzass-Lotharingen. — Een geval in Selchow heeft evenwel bewezen dat ook geïnfecteerde schaapskudden gevaar kunnen veroorzaken.

Invloed van de markten op de uitbreiding der runderpest.

Van grooten invloed op de verdere verspreiding der runderpest in het jaar 1870 waren ongetwijfeld de slachtveemarkten in de groote steden, waar niet alleen vee voor de vleesch-consumptie dier plaatsen zelve en hare omstreken gebracht werd, maar ook een levendige handel met vee gedreven werd, zooals die te Berlijn, Dresden en Keulen. Het gevaar dezer markten is des te grooter, daar door de behoefte aan vleesch, in de groote steden, de volkomene sluiting der markten, ook gedurende den duur eener runderpest-invasie nauwelijks uitvoerbaar is.

Invloed van het transport per spoor.

Eene verdere aanleiding tot verspreiding gaf het transport van vee in zoodanige spoorwaggons, welke na een voorafgegaan vervoer van ziek vee, niet of onvoldoende gedesinfecteerd worden. Het ontstaan der runderpest in Hecklingen en later in Niedermendig schijnen bepaaldelijk voorbeelden van verspreiding der runderpest door geïnfecteerde spoorwaggons in ziektevrrije tijden en landen te zijn.

Onzekerheid der Diagnose.

Eene andere zaak, die zeer dikwijls aanleiding tot verspreiding der runderpest geweest is, is de onzekerheid in de diagnose. De ziekte werd in den regel door de vee-artsen niet bij de eerste gevallen herkend, maar eerst dan, wanneer reeds eenige infecties hadden plaats gevonden. Vóór die herkenning werd, bij het gebrek aan genomene maatregelen en door het verbruik van de eerste zieke en geslachte dieren, veelvuldig gelegenheid tot de verdere verbreiding der ziekte gegeven. De te late herkenning der runderpest kwam vooral in die streken veelvuldig voor, welke door hunne geografische ligging voor insleping der ziekte geheel beschut schenen en dit is in die gevallen des te meer te verklaren, daar tot in de laatste jaren slechts weinig vee-artsen gelegenheid gehad hadden, de runderpest te leeren kennen.

De épizootie van het jaar 1870 heeft de gelegenheid daartoe nu veelvuldig gegeven en tevens geleerd, dat niet alleen de oostelijke grenslanden door de runderpest bedreigd zijn, maar dat bij de tegenwoordige verhoudingen in het verkeer, eene insleping in alle gedcelten van Duitschland gevreesd kan worden.

Invloed van den oorlog.

Eindelijk moet men nog in het oog houden, dat de oorlogstoestand wezenlijk er veel toe bijgedragen heeft om de runderpest voornamelijk in het westelijk gedeelte van Duitschland, gedurende den zomer van 1870, groote uitbreiding te doen verkrijgen. De behoeften van de armée, maakten het onmogelijk, de preventieve en repressieve maatregelen overal met die gestrengheid en in dien omvang door te zetten, als in vreedstijden. De gewichtigste maatregel tegen de verbreiding der runderpest — het volkomene ophouden van alle verkeer met vee in besmette streken — kon deels geheel niet, deels slechts zeer beperkt genomen worden.

Ervaring omtrent de maatregelen, tegen de runderpest genomen.

De wet van 7 April 1869, maatregelen tegen de runderpest betreffende, en de verdere instructie tot uitvoering daarvan, (van 26 Mei 1869) zoowel vaststellende de maatregelen tot verhoeding, als die tot bestrijding der eenmaal uitgebrokene runderpest, heeft in het algemeen voldaan en de gemaakte ervaring heeft voldoende geleerd, dat de zoo veel mogelijk volkomene vernietiging van het contagium, door het zoo snel mogelijk afmaken en begraven zoowel van de zieke dieren als van die, welke ook slechts van verre met deze in aanraking geweest zijn, in vereeniging met eene grondige, door zuinigheidsmaatregelen niet ingekrompene desinfectie, het snelste en zekerste en daarom ook het goedkoopste middel is tot bestrijding der runderpest. Iedere verkorting van de epizootie is uit zich zelf reeds eene winst

voor het algemeen belang, daar natuurlijk de bestrijding er van steeds gepaard gaat met beperkingen in het verkeer, waarvan de nadeelen voor den landbouw dikwerf zwaarder zijn, dan het directe verlies van vee.

Uit eene bij de memorie gevoegde tabel blijkt, dat behalve te Berlijn, waar de eigenaardige verhoudingen van de slachtveemarkt een herhaald uitbreken der ziekte veroorzaakten, zelfs in de het sterkst door de epizootie aangetaste »Bezirk», hoogstens 6 tot 8 weken voldoende waren tot bestrijding der ziekte en dat het verlies, verdeeld op den veestapel van het geheele aangetaste »Bezirk» of »Kreitz», uitgezonderd de, voor zich alleen eene Kreitz vormende steden: Berlijn, Straalsund en Keulen — onder 56 gevallen slechts 15 maal meer dan 1 procent bedroeg, terwijl het 12 maal nog geen 0,1 % bereikte.

In de 47 plaatsen van het Bezirk Koblenz bevonden zich voor het uitbreken der ziekte in het geheel 12,169 stuks rundvee; daarvan zijn 82 stuks gestorven, 519 ziek zijnde en 1274 nog gezond afgemaakt, zoodat het geheele verlies 1875 stuks bedraagt, procentsgewijze alzoo gestorven: 0,75; afgemaakt: ziek 4,25 en gezond 10,5, totaal verlies $15\frac{1}{2}$ %. — Hierbij moet in het oog gehouden worden, dat in 6 dezer gemeenten de runderpest reeds zoodanige uitbreiding verkregen had, dat de meeste dieren gedood moesten worden en wanneer men den veestapel dezer gemeenten (1500) er aftrekt, komt men in de overige 41 gemeenten tot een verlies van slechts 8 procent; eene uitkomst, welke de beste getuigenis aflegt voor de werkzaamheid der ziektebestrijding, in aanmerking genomen, dat het Bezirk Koblenz, (behalve Trier) het sterkst aangetast en de bestrijding er het moeilijkst was.

Het grootste verlies is geweest in het Bezirk Potsdam. In de 13 aangetaste gemeenten bevonden zich vóór het uitbreken der runderpest 2577 stuks vee; daarvan stierven 3,1 procent, gedood werden 6,2 procent zieke en 14,7 procent nog gezonde dieren, totaal 24 procent. De vee-

stapel van het dorp Löwenberg (299 stuks), welke geheel opgeofferd moest worden, daarvan aftrekkende, blijft het verlies van de overige 12 gemeenten iets meer dan 13 procent.

Een blik slaande op de verhoudingen, waaronder de runderpest in Frankrijk sedert den oorlog onafgebroken voortwoedt, dan komen de in Duitschland in betrekkelijk korten tijd verkregene resultaten eerst in het volle licht. Het beginsel van de Fransche wetgeving is nagenoeg hetzelfde als in Duitschland; de schijnbaar hooge kosten voor den staat, door de betaling van het af te maken vee tot be-teugeling der ziekte, doen daar van het nemen van radicale maatregelen afhouden, terwijl men, om een gering procent van verdachte runderen in het leven te houden, zoo ver gegaan is, genezingsproeven bij reeds zieke dieren toe te staan en zoo doende voortdurend infectiehaarden te onderhouden.

Eindelijk wordt nog gemeld, dat aangezien de represieve maatregelen in hoofdzaak volkomen goed zijn geweest, het nu eene hoofdvraag is: hoe krijgt men meerdere zekerheid tegen het gevaar eener insleping der runderpest.

Deze vraag is in den laatsten tijd behandeld geworden op de conferentie te Weenen.

De beraadslagingen dier conferentie, welke door bemiddeling van de Oostenrijksch-Hongaarsche regering in druk verschenen en ook voor ons van het grootste belang zijn, wil ik later in het kort mededeelen.

Het groote belang, dat de runderpest ons inboezemt, heeft mij genoopt ook nog de volgende korte verhandeling, meer uit een pathologisch oogpunt, over de in Duitschland in 70 en 71 geheerscht hebbende epizootie mede te deelen.

In de derde vergadering van Beiersche vee-artsen te Munchen, den 19. Augustus 1871 gehouden, werd van de wetenschappelijke onderwerpen, aan de orde van den dag, het eerst behandeld: *Ervaringen omtrent de runderpest.*

Omtrent dit onderwerp, door Adam ingeleid, werden door hem de volgende punten behandeld:

1. Ware in het jaar 1870 de insleping of ten minste de verspreiding der runderpest in Duitschland te voorkomen geweest?

In aanmerking genomen, dat volgens ervaringen uit vroegere tijden de runderpest bijna altijd ten gevolge van oorlogen, door de proviandeering der legers, ontstaan is, zoo kon ook bij het begin van den oorlog in 1870 met alle waarschijnlijkheid op het uitbreken dezer ziekte gerekend worden, te meer nog daar het bekend was, dat tot het bekomen van het noodige vleesch leveringen van slachtvee uit de oost-Europeesche landen, als Rusland, Polen etc. aangenomen werden, alzoo uit landen, waar steeds de runderpest heerscht.

Niettegenstaande de buitengewone verhoudingen, waardoor dus de runderpest moeielijk te keeren was, had toch het overbrengen op het inlandsche vee door doeltreffende vétérinair-politiemaatregelen zoo niet geheel, dan toch grootendeels tegengegaan kunnen worden. — De noodige maatregelen, n.l. onderzoek van den gezondheidstoestand der geleverde slachtveekudden bij de aankomst der treinen en gedurende het verder transport tot de plaats van consumptie, werden in den aanvang niet genomen, waarvan de oorzaak ligt in het gebrek aan eene vétérinair-technische directie van de vétérinaire aangelegenheden, in het algemeen en in het bijzonder van de vétérinaire politie; zoodat het verzuim, ook van een schijnbaar gering lid in den keten van het staatsbestuur, de nadeeligste gevolgen kan hebben en alzoo de enkele duizenden, welke jaarlijks bespaard worden, in weinige maanden even zoo vele honderduizenden en meer nadeel kunnen veroorzaken.

2. Is het begraven van de geheele slachtveekudde, waaronder de runderpest uitgebroken is, altijd onvoorwaardelijk noodig?

In den laatsten oorlog zijn geheele kudden, waarvan slechts een gedeelte ziek was, doodgeschoten en begraven, terwijl de troepen in de nabijheid, hoewel direct geen ge-

brek lijdende, toch goed versch ossenvleesch niet zouden versmaad hebben, zooals bij Metz het geval geweest is; terwijl daarentegen de Beiersche vétérinairen de nog gezonde stuks vee gewoonlijk lieten slachten en inzouten, daar dit natuurlijk zeer goed is voor het gebruik van den mensch, en de reden tot afmaken van alle besmet vee bij inlandsch vee, ten einde de ziekte uit te roeien, bij de kudden tot voeding eener armee wegvallt.

Zelfs heeft men in Zwitserland in het jaar 1866, bij het uitbreken der ziekte in St. Gallen, zonder nadoel in de ziektebestrijding, gezond vee (hoewel besmet) voor de consumptie bestemd.

3. Is het constateeren van de runderpest altijd even gemakkelijk en dadelijk mogelijk?

Daar het herkennen van runderpest n.l. bij het eerste uitbreken op eene plaats niet altijd even gemakkelijk is, zou de raad van Prof. Jessen te behartigen zijn, n.l. inentingen te doen ten behoeve van zekere Diagnose, die bij het inachtnemen van de noodige voorzorgsmaatregelen alleszins geschikt zijn, binnen weinige dagen de zoo noodige zekerheid te geven. — Verder weerspreekt hij de door sommigen uitgesprokene meening, dat de runderpest in Duitschland spontaan kan ontstaan, eene meening hoofdzakelijk afkomstig daarvan, dat men de wijze van besmetting niet heeft kunnen opsporen, hetgeen bij het versnelde verkeer niet altijd mogelijk is; of wel daarvan dat men ziektegevallen, die geen runderpest geweest zijn, toch voor runderpest hield.

Omtrent de maatregelen ter beteugeling der ziekte merkt hij op, dat, hoewel het dooden en begraven van het geïnfecteerde vee doeltreffend is, men hierbij toch meer het belang van het volk in het oog kon houden en tevens de uitgaven van de staatskas daardoor verminderen.

Vervolgens werd de ziekte door den Kreitzthierartz Göring uit Speijer uit een pathologisch oogpunt besproken, zijnde zijne eigene ervaringen in het jaar 1870 in de Pfalz en

later in den Elzass opgedaan, daarbij tot hoofdpunten nemende, volgens Gerlach (Die Rinderpest, Verl. von Schmorl und v. Seefeld, Hannover 1867): koorts, nerveuse verschijnselen en de symptomen van het aangedaan zijn der slijmvliezen, zijnde deze de drie cardinaalsymptomen, welke in verschillende In- en Extensiteit voorkomen, zoodat het ziektebeeld niet altijd constant is.

Omtrent de koortsverschijnselen, gelijk zijnde aan die van andere ziekten: koortshitte, afwisselende temperatuur aan de Péripherie, storing in den bloedsomloop en gestoorde melksecretie, merkte G. alleen aan, dat bij die epidemie van 1870 bij de eerste verschijnselen eene zeer versnelde, karakteristieke werkzaamheid van het hart werd waargenomen, die de diagnose zeer bevorderde, evenals de plotseling opgehevene melksecretie.

De nerveuse verschijnselen, als: snel intredende wankelende gang, veelvuldig kopschudden, sidderen aan enkele lichaamsdeelen, soms zelfs sterke spiertrekkingen, zijn geene bijzondere symptomen, alleen aan runderpest eigen.

Het lijden der Mucosa was aan de bekende karakteristieke symptomen te kennen. Eene gelijkmatige hoogere roode kleur van alle zichtbare slijmvliezen ging de specifieke symptomen vooraf; het gedeeltelijke verlies van het Epithelium en de excoriaties traden eerst den 2^{en} of 3^{en} dag op. Het meest constant vertoonden deze zich aan het harde gehemelte, welk verschijnsel hij evenwel bij de runderpest in Nederland en Engeland aanmerkelijker en gelijkmatiger gezien heeft dan in 1870 in Duitschland en in den Elzass. — Slechts in enkele gemeenten bestond hierin eene uitzondering en scheen alsdan de ziekte langzamer te verloopen.

De in het begin waterige, later slijmige neusuitvloeiing ontbrak zelden, even zoo min de excoriaties aan de neusranden bij verder gevorderd lijden.

Aan de hoogere roode kleur van de slijmvliezen der schaamlippen werd door de meeste vee-artsen een te groot gewicht gehecht; hoewel het waar is, dat in vele gevallen de hoo-

gere roode kleur en de vorming van excoriaties zich voortreffelijk aan de scheede voordoet, komt toch zeer dikwijls het tegendeel voor, terwijl er buitendien andere ziekelijke toestanden voorkomen, die met soortgelijke verschijnselen aan de schaamlippen gepaard gaan, zonder dat in de verste verte aan runderpest gedacht kan worden. Waar verdachte gevallen voorkwamen heeft in den regel de gevreesde hooge roode kleur in de scheede een groote rol gespeeld.

In veeartsenijkundige kringen was ten tijde van het eerste uitbreken der runderpest de meening algemeen verspreid, dat het tranen der oogen een voornaam kenmerk was. Dit verschijnsel was juist meestal niet aanwezig, en, zoo wel, dan zeer gering.

De ademhalingsstoringen dienden in de eerste plaats genoemd te worden. Bij de krachtigere dieren vond men dadelijk den 1sten of 2^{den} dag eene zeer aanzienlijk versnelde en ingespannen ademhaling. Na eene zoo diep mogelijke inspiratie trad gewoonlijk eene kleine pauze in, waarop de dieren onder steunen expireerden. De ademhalingsnood en de bij de auscultatie waarneembare reutelgeluiden, deden een meer of minder aanzienlijk long-emphyseem kennen. Niet zelden deed zich het geval voor, dat meer ademtochten dan polsslagen in de minuut werden geteld.

Wat aangaat de gastrische verschijnselen, trad de karakteristieke diarrhae zelden voor den 3^{den} dag op en had alsdan groote zwakte en spoedigen dood ten gevolge.

Het exantheem aan het uier, aan de inwendige schenkelvlakte, aan den dam en in de nabijheid der schaamlippen werd wel is waar zeer dikwijls gemist, maar was toch over het geheel mede een karakteristiek verschijnsel onzer pest-eruptie. Dikke korstvormingen kwamen zeer zelden voor. — Over het geheel is de runderpest alzoo zeer verschillend, nu eens ontbreekt het eene, dan weder het andere verschijnsel; het ensemble der verschijnselen laat evenwel een ervaren vee-arts zelden in den steek omtrent eene vroegtijdige en bepaalde Diagnose. De onderscheiding der

runderpest in eene nerveuse, pneumonische en gastrische heeft voor den practicus geene waarde.

Hoewel de waarnemingen over het natuurlijke verloop der runderpest, in verhouding tot het rijke materiaal zeer beperkt zijn, (daar na plaats gehad hebbende constateering de dieren onmiddellijk begraven worden), zijn deze toch nog rijkelijk genoeg om een vroegtijdigen collapsus en eene groote mortaliteit te kunnen constateeren, welke die van de pest in Nederland in 1865/66 verre overtrof. De in het begin der epizootie waargenomene sterfte-gevallen traden gewoonlijk met den 3^{en}—5^{en} dag in, zoodat zij ook een korten ziekte-duur had.

Omtrent de sectieverschijnselen worden slechts enkele punten aangestipt en wel de volgende:

Van de algemeene roode kleur der mucosa wordt opgemerkt dat men in de drie eerste magen onder het losgelatene epithelium slechts hier en daar eene zwakke roode kleur vindt. Waar men in de pens eene uitgebreide intensieve roode kleur onder het gemakkelijk af te strijken epithelium vindt, daar heeft men bijna de zekerheid, niet met runderpest te doen te hebben.

De roode kleur van de aangedane organen (hoofdzakelijk lebmaag en darmkanaal) is diffuus en kersrood, hier en daar kleine extravasaten, welke aan de dunne darmen op hunne binnenvlakte dikwijls een gesprenkeld aanzien geven. Bij de intrede van den natuurlijken dood werd meermalen de overgang van het roode in het zwarte of grauwe waargenomen; de laatste kleur wordt gaarne met de aal huid vergeleken. Of zij evenwel aan de runderpest alleen eigenaardig is, meent G. na verschillende andere waarnemingen te moeten betwijfelen.

Met de roode kleur valt te zamen het aangedaan zijn van het epithelium; aan de onderkaak heeft de tandvleeschrand meestal een grauwegeel, fingeckorreld aanzien en hier en daar ontbreekt het epithelium aan grootere of kleinere plaatsen. Deze geëxcorieerde plaatsen zijn donkerrood. Op het

papillaire slijmvlies van de wangen is het épithelium of geheel losgelaten of het zit er slechts los op. Met betrekking tot deze post-invasie moet opgemerkt worden, dat het harde gehemelte constant deze excoriatie vertoonde. Zeer dikwijls bevonden zich de excoriaties aan het zachte gehemelte en in de keelholte.

Het zoogenaamde kaasachtige beslag op het geëxcoriceerde slijmvlies werd niet zoo veelvuldig en algemeen waargenomen als vroeger in Nederland; evenzoo weinig de ziekte der solitaire follikels in het darmkanaal; zelfs de Peyersche Plaques waren zeldzaam op de bekende wijze gezwollen en veranderd. Daarentegen waren deze Plaques bij dolheid en bij maag-darm-katarrr zeer dikwijls op gelijke wijze aangedaan als bij runderpest, zoodat de waarnemingen van G. overeenstemmen met die in Engeland gemaakt, dat deze veranderingen bij runderpest niet constant zijn. Verkorstingen waren daarentegen altijd aanwezig en wel op de plooiën van de lebmaag en in het pylorusgedeelte, zeldzaam aan de bladen van de 3de maag.

Omtrent de Diagnose wordt opgemerkt, dat, wanneer men in twijfel mocht verkeeren, het beste is zich direct te bepalen tot afzondering, terwijl zich alsdan spoedig de ziekte gedeideerd zal hebben. In een twijfelachtig stadium licht te willen verkrijgen door de sectie, is zeer onpraktisch. De runderpest moet tijdens het leven te herkennen zijn; is zij dat niet, dan wachte men af. De sectie kan de diagnose wel bevestigen, maar niet alleen uitmaken. — De runderpest zal den opmerkzamen, in de *Bujatriek* ervarenen vee-arts niet lang in den steek laten.

Wat de sectie betreft, zoo is het in het jaar 1870 voorgekomen, dat doodelijk geëindigde gastrische koortsen na de sectieverschijnselen als verdacht aangeduid werden. Daarbij had hoofdzakelijk de lichte loslating van het Epithelium in de eerste drie magen en in het bijzonder de uitgebreide intensieve roode kleur van de pens, angst veroorzaakt; terwijl men juist met zekerheid beweren kan, dat iedere ern-

stige ziekte van de pens, evenals in het algemeen iedere concentratie van de sectieverschijnselen op de drie eerste magen, de diagnose op runderpest uitsluit.

Eene andere gewichtige omstandigheid heeft betrekking op eene niet zelden bij gezonde slachtdieren voorkomende verandering van de lebmaag, welke bij uitoefening der vleeschkeuring, dikwerf aan degelijke vee-artsen gevaarlijk voorkwam. Deze veranderingen zijn zwelling en hoogere roode kleur van het lebslijmvlies, hetwelk op zijne platen en in de nabijheid van de pylorus, talrijke verliezen van zelfstandigheid van tamelijke grootte vertoont, welke onregelmatig gevormd en met getakte, verhevene randen en eene zwarte gepigmenteerde grondvlakte voorzien zijn. Deze verschijnselen, welke volgens G. nog niet beschreven en physiologisch verklaard zijn, zijn meestal aan de vee-artsen onbekend.

Omtrent de aanstekingsstof wordt door Gerlach gezegd: De aanstekingsstof kennen wij alleen uit hare werking; het is een onbekend agens, waarvan wij weten, dat het in het zieke lichaam in zijn geheel doorgedrongen, alzoo in alle dierlijke deelen bevat is, het meest geconcentreerd en daarom het werkzaamst in de producten van het zieke slijmvlies en zelfs aan de uitwerpingsstoffen gehecht. — Bruckmüller zegt, dat het hem verscheidene malen gelukt is, door vroegtijdige verwijdering van de eerste zieken, den overigen veestapel te redden. — G. deelt insgelijks een geval mede, waar na het onmiddellijk afzonderen van een aan runderpest lijdend beest, de overige verschoond bleven.

Over de vluchtigheid van het contagium beweert G., dat het contagium van mond- en klauwzeer verreweg vluchtiger is dan dat van de runderpest. Wanneer het mond- en klauwzeer in het jaar 1870 evenals de runderpest in de gemeenten bijna gelijktijdig ware opgetreden, dan zouden wij niet in staat geweest zijn de ziekte tot die gemeenten en tot zoo weinig stallen te beperken. Het mond- en klauwzeer zou op grond van veel grootere vluchtigheid van het conta-

gium, niettegenstaande afzondering en desinfectie, eene veel grootere uitbreiding verkregen hebben, terwijl het nu bijna overal gelukt is, de pest tot de oorspronkelijk aangetaste stallen te beperken.

Wat betreft de tenaciteit van het contagium wordt door G. opgemerkt, dat de gebrekkige desinfectie van vele stallen in den Elzass geene aanleiding gegeven heeft tot verdere verspreiding der runderpest; over het geheel schijnt het, dat de tenaciteit zeer overdreven is; overgang van het contagium op geiten en schapen en van deze laatsten weder op rundvee is meermalen waargenomen. — De besmetting had in het geheele verloop van de runderpest in 1870 in den regel op geringe afstanden plaats. Zeer dikwerf kwam het voor, dat bij gunstigen luchtstroom het vee gezond bleef, in stallen, welke nauwelijks eenige schreden van geïnfecteerde stallen lagen, terwijl omgekeerd weder veelvuldige besmettingen ontstonden, wanneer de dampen uit geïnfecteerde stallen door de lucht in nabijliggende gezonde stallen overgebracht konden worden.

De middelbare infectie door tusschendragers, bijzonder op groote afstanden, werd weinig waargenomen. De eerste ziektegevallen in eene gemeente waren bijna uitsluitend aan kortere of langere cohabitatie met pestziek vee van de militaire proviand-colonnen toe te schrijven.

Slechts in een enkel geval hebben (ten minste opvallend) zelfs huiden van aan runderpest lijdende dieren, welke uit de aangrenzende Fransche provinciën in de Pfalz ingevoerd werden, aanleiding tot verdere verbreiding der ziekte gegeven.

Wat aangaat de Incubatie-tijd van het pest-contagium, zoo zouden de eerste ziekteverschijnselen zelden voor den 5den tot den 7den dag volgen; een grootere duur van de Incubatie-periode behoort mede tot de uitzonderingen.

De maatregelen tegen de runderpest werden uitgevoerd volgens de koninklijke verordening van 3 Juli 1867 en de ministerieele instructie tot aanvulling daarvan van 10 Juli van hetzelfde jaar. Deze hebben doel getroffen; de onderdrukking der ziekte is onder geheel abnorme, moeielijke ver-

houdingen in den kortst mogelijken tijd, gelukt. Slechts enkele opmerkingen daaromtrent:

In een der artikelen § 17 wordt de afsluiting vastgesteld voor de gemeente, die besmet verklaard is. — Benevens de relatieve afsluiting voor herkauwers en de smetstof dragende stoffen en het verbod van doorvoer van dergelijke dieren en voorwerpen, wordt nog bepaald, dat ook andere voorwerpen uit de gemeente slechts uitgevoerd en personen dezelve slechts dan verlaten mogen, wanneer eene verklaring van de politie daarbij is, dat zij sedert het uitbreken van de ziekte noch in aanraking met de zieke of verdachte dieren zijn geweest, noch zich op eenen zieken stal bevonden hebben of wel, dat zij aan eene behoorlijk uitgevoerde desinfectie onderworpen zijn geworden. Deze bepalingen zijn dus zeer elastisch. Hoe gaat het nu gewoonlijk? Aan de ingangen der gemeente worden desinfectie-hutten opgericht, wachters aangesteld en alle uit- en doorgaande personen tot de verklaring, dat de gemeente vrij is, alzoo minstens 21 dagen door, gedesinfecteerd. Wegens één runderpestgeval wordt alzoo de geheele politiemacht en soms absolute afsluiting in het werk gesteld. G. is nu van meening, dat eene zoodanige afsluiting zoo lang mogelijk moet vermeden worden. Algemeene afsluiting van de hofstede tot voleindigde desinfectie is volkomen voldoende, om de verdere verbreiding tegen te gaan. Alleen dan, wanneer de ziekte in meer dan eene hofstede voorkomt of wanneer de ontdekking eerst na langer bestaan der ziekte plaats heeft, en het waarschijnlijk is, dat eene besmetting ook op andere stallen kan hebben plaats gevonden, is afsluiting van de plaats of gemeente noodig. Door juist het zwaartepunt der afsluiting en der desinfectie-maatregelen naar de besmette hoeve te verplaatsen, zouden aan den staat vele kosten en aan het publiek groote moeielijkheden gespaard worden. — De waarde der desinfectie-hutten is niet van beteekenis. Een overal gemakkelijk aan te wijzen ruimte tot desinfectie van den vee-arts en de personen werkzaam in de besmette hofstede zou volkomen voldoende zijn.

Over den duur der afsluiting zegt Gerlach: worden de eerste zieken en verdachten spoedig vernietigd, dan kunnen bij dadelijke grondige desinfectie van den stal, de afsluitingsmaatregelen in 14 dagen reeds opgeheven worden, terwijl onder andere omstandigheden 3 of 4maal zooveel tijd noodig kan zijn.

Ten slotte spreekt G. nog een enkel woord over de voorgeschrevene desinfectie, waaromtrent ook nog wankelende bepalingen zijn, zoodat deze dus verschillend uitgevoerd wordt. Zoo is b. v. voorgeschreven: houten vloeren moeten opgebroken worden en het beste is, ze dadelijk te verbranden. Daardoor wordt de mogelijkheid niet uitgesloten dat de een of ander den bodem desinfecteert. Bij de steenen wordt de mogelijkheid nog meer toegelaten deze later te gebruiken, en zoo geschiedt het met de meeste voorwerpen, zoodat sommige (daar de beoordeeling van de waarde zeer betrekkelijk is) kostbare voorwerpen van hout als kribben en ruiven vernietigen, terwijl andere weder ouden rommel zorgvuldig desinfecteeren, zoodat zulke bepalingen dikwerf den staat veel geld kosten.

Prof. Franck, omtrent dit onderwerp nog even het woord gevraagd hebbende, verklaarde ook met Göring dat de vaststelling der diagnose in den gang der ziekte gelegen was, terwijl de sectie alleen dikwerf tot groote vergissingen aanleiding geven kan. — Verder nog vermeldende, dat de in sommige geschriften beschreven nerveuse, hondsdolachtige vorm der runderpest, de hondsdolheid zelve is en volstrekt niets met runderpest te maken heeft.

De veelvuldig voorkomende veranderingen aan het slijmvlies van de lebmaag, door Göring aangeduid, heeft ook Franck zeer dikwijls waargenomen. Een groot gedeelte hiervan berust op zelfvertering (Selbstverdauung). Men kan dikwijls duidelijk waarnemen, dat deze veranderingen, die zich in den aanvang als vlekken of strepen voordoen, zich nog post mortem vergrooten en verdiepen. Waarin evenwel de naaste oorzaak hiervan ligt, weet hij niet.

Typhus bij Paarden.

Door J. C. KEGELAER,

Veearts te kl. te Hulst.

Op den 26. April 1871, tegen den avond kwamen bij mij aan huis, G. V. C. landbouwer te G., vergezeld van den uit België herkomstigen Empirist H., die zich met patent te H. gevestigd had, en aldaar de praktijk als veearts uitoefende.

De eigenaar G. V. C. verzocht mij, zijne paarden te komen nazien, die allen ziek waren, en waarvan er heden, zooals hij zeide, na eerst nog gewerkt te hebben, twee waren gestorven, en wel: eene bruine 5jarige merrie, genaamd Fanie, en eene bruine 3jarige merrie, genaamd Lette. — Verder verklaarde hij, dat op den 11. April jl. het eerste paard kennelijk ziek was aangedaan, en hij den Empirist H., dien hij toevallig in eene herberg te G. vond, er bij had laten komen.

H. gaf het paard een drank in en kwam den volgenden dag terug. Alsnú verklaarde H. aan den eigenaar, dat al zijne paarden ziek waren, en dat aan allen een drank moest worden toegediend, waaraan gevolg werd gegeven.

Bij een derde bezoek verklaarde H., dat de paarden allen genezen waren, niettegenstaande zij buitengewoon dorstig, en met drinken niet te verzadigen waren, weinig eetlust hadden, en de mest onverteerd en uitermate stinkend werd ontlast.

Nu en dan werden de paarden nog gebruikt om op het land te werken, en de toestand verergerde zóó langzaam, dat men eerst op heden, toen de twee bovengemelde paarden gestorven waren, er ernstig aan begon te denken en geloofde, dat zij werkelijk ziek waren.

Tot zoover de voorloopige verklaring van V. C.

Nu wendde ik mij tot den Empirist H., waarvan ik ook eenige inlichtingen hoopte te bekomen omtrent wat vooraf was gegaan — wat hij over de ziekte dacht, — en welke middelen 1) hij had toegediend; maar, helaas! zooals altijd,

1) Volgens latere bekomen inlichtingen van V. C. moeten de toegediende middelen hebben bestaan uit stukken aloës met poeder van gentiaan, in warm water verdeeld.

de man was zoo dronken, dat er geen woord was uit te krijgen, dan alleen: »ik weet het niet, gij weet het beter dan ik», en hiermede moest ik mij voorloopig tevreden stellen.

Daar het avond begon te worden, en ik tot een onderzoek goed licht noodig had, werd bepaald, het onderzoek tot den volgenden morgen tusschen 9 en 10 uren voor den middag uit te stellen; dientengevolge begaf ik mij den 27. April daaraanvolgende naar de hoeve van V. C. te G., alwaar ik den Heer Burgemeester dier Gemeente aantrof. Bij mijn onderzoek, dat in bijzijn van den Heer Burgemeester werd in 't werk gesteld, vond ik op stal:

1o. Een lichtbruine	7jarige	Merrie,	genaamd	Belle.
2o. Een id.	9j.	Ruin,	»	Graaf.
3o. Een bruine	7j.	Ruin,	»	Heer.
4o. Een id.	2j.	Merrie,	»	Madam.
5o. Een zwarte	11j.	Ruin,	»	Prins.
6o. Een zeemkleurige	11j.	Ruin,	»	Hans.
7o. Een lichtbruin	Merrieveulen	van	2 $\frac{1}{2}$	maanden — en
8o. Een blauwrood	schimmel	hengstveulen	van	3 maanden
- oud, terwijl de cadavers van Fanie en Lette, buiten achter de schuur lagen.

Bij de 8 genoemde zieken werden, bij de eene in meer, bij de andere in mindere mate, de volgende ziekteverschijnselen waargenomen, als:

Sterke opgeschorthed van den buik — roodheid der slijmvliezen van de oogleden — vuile aschgrauwe kleur der slijmvliezen van den neus en den mond — weeke, nauwelijks of niet voelbare pols- en hartslag, en daardoor niet te bepalen getal slagen — ademhaling tamelijk vrij — ontlaste piswater helder en dikwijls ontlast — ontlaste mest onverteerd, brijig, stinkend — dorst hevig, niet leschbaar — eetlust bijna geheel verdwenen.

Bij de sectio cadaveris, werd het volgende opgemerkt:

Sterke uitzetting van den buik door gasontwikkeling — zwelling van den kop, de lippen, den aars, en de kling — paarschroodheid van de slijmvliezen der oogleden, van den

aars en van de kling -- vuilgele grauwwachtige kleur der slijmvliezen van den mond, en den neus.

Bij het openen der buikholve ontsnapte eene groote hoeveelheid stinkend gas, de maag bevatte onverteerde, niet gekauwde haver, en eene groote hoeveelheid ($\pm$ 2 kilo's) zetmeel, dat zich met eenig zand er naast, in — en tegen den wand derzelve had vastgelegd — de dikke darmen bevatten weinig vaste stoffen, de dunne darmen in 't geheel niet.

Het gcheele darmkanaal was met gas opgevuld, en maag en darmkanaal waren over hunne gcheele lengte blauwwachtig rood; hyperaemisch gevlekt.

De longen waren met bloed gevuld, gestreept en gevlekt, derzelve kleur was geelgrauwwachtig. Het bloed liet zich door knijpen en uitwassen voor het grootste gedeelte uit het weefsel der longen verwijderen, waarna zich dit geelachtig grauw voordeed.

Het hart was nagenoeg bloedledig — zoowel de linker- als de rechter helft, bevatte niets dan een weinig drabbig donkerpaarschwarz bloed. In geen der vaten was eenige schijn van slagaderlijk bloed waar te nemen, overal even zwart opgelost, en nergens eenig stolsel.

De lever was paarsch- en leemkleurigbont gevlekt en met vuil bloed gevuld.

Noch de schedel, noch de wervelkolom is geopend.

Als oorzaak der ziekte komt mij voor, dat het tarwestroo, waarvan de paarden steeds veel haksel hadden gegeten en hetgeen sterk door cryptogamie was aangedaan, moet worden beschuldigd — eene langzame bloedvergiftigingschijnt daardoor te zijn ontstaan, die een t y p h e u s e toestand heeft in het leven geroepen.

Het drinkwater leverde bij scheikundig onderzoek niets buitengewoons op.

De behandeling der zieken bestond vooreerst in het onthouden van het tarwestroohaksel, en het toedienen van $\frac{1}{8}$ litre bierazijn onder het drinkwater 5 malen per dag voor

ieder paard, terwijl voedend, lichtverteerbaar voeder (gekookte gerst, brood), met eenig hooi werd gegeven.

De buik werd ingewreven met een liniment bestaande uit:

R_ç. ol. rapar. once viii.
 ammon. Liquid. once iv.
 ol. terebinth. pond i.
 ol. Croton. dragma. ii.
 M. f. Linim.

Ds. 3 m. d. de buik mede in te wrijven.

Als inwendig middel werd voorgeschreven:

R_ç. pulv. croc. martis. once ii.
 pulv. camphor. dragma ii.
 pulv. cort. peruvian.
 pulv. cort. salic.
 pulv. rad. Gentian.
 pulv. bacc. juniper. $\bar{a}$ once ii.
 farin. lini. once iv.
 syrup. commun. q. s.
 M. f. Elect.

Ds. 3 m. d. 1 lepel vol op de tong te smeren.

Den 29. stierf het veulen No. 8, terwijl de 11jarige ruin No. 5 om den hevigen ziekte-toestand, het veel tijdverlies en de vele moeite bij de behandeling, de drukte van het landwerk, en de weinige waarde die het paard bezat, op den 30^{en} werd afgemaakt.

De overige paarden werden, onder opvolging van den voorgeschreven leefregel en het gebruik maken der uit- en inwendige geneesmiddelen, van dag tot dag beter — de buitengewone dorst verdween binnen 2 dagen, de eetlust keerde terug — de buik werd minder opgeschort, de roodheid der slijmvliezen verminderde, de mest verloor de buitengewoon stinkende reuk en werd beter verteerd ontlast, terwijl de pols zich langzamerhand meer vulde en liet voelen — in één woord, de toestand beterde zoodanig, dat op den 5^{en} Mei reeds alle gevaar was geweken, en op den 8^{en} Mei allen gezond werden verklaard, en van verdere behandeling kon worden afgezien.

Volgens advies van den Empirist H. moesten al die paarden worden afgemaakt!!

Wenschelijk zou ik het achten, dat bij zulke gelegenheden een microscopisch en scheikundig onderzoek van het bloed en van de in de ingewanden bevatte contenta enz. werd ingesteld, doch zoolang de toestand van den wettigen veearts niet verbeterd wordt, geloof ik dat de meeste veeartsen weinig lust zullen gevoelen om de gelden uit te geven, die tot het aanschaffen van werktuigen en reagentia daartoe benoodigd zijn.

HULST, Oct. 1872.

Pareuziekte onder verschijnselen van epilepsie.

Door J. M. D. WESTHOLZ,

Vee-arts 1^e klasse te Nijmegen.

In den namiddag van den 23. Meijl. werd ik door J. S., veehandelaar te Winsse, verzocht, naar den stal van B., herbergier alhier te gaan, ten einde eene zich aldaar bevindende roodbonte 7jarige guste koe, welke hij des voormiddags op de markt alhier had gekocht, op te nemen en te onderzoeken, of bedoeld beest lijdende was aan eene ziekte, welke den koop kon vernietigen.

Het anamnetisch onderzoek leerde, dat de koe den 15. Mei, dus acht dagen vroeger, op de veemarkt te Wychen door den landbouwer H. te Neerbosch is gekocht. Deze verkoopt eenige uren later het beest met eenige winst aan K., die de koe denzelfden dag weer overdoet aan G. alhier, welke, zijn schaar niet voltallig hebbende, ze koopt om vet te weiden. — Op de markt en onder weg naar hier was niets bijzonders bij de koe waargenomen, en volgens verklaring van een man, die in eene naastliggende weide aan 't werk

was, ook niet in de eerste dagen van weidegang. Doch toen is ze minder tierig geworden, weidde niet geregeld met de andere beesten over en stond gedurig met het hoofd omlaag aan het hek. — G. beweerde dat hij aan de koe in de weide niet het minste had bespeurd (?) en gaf als reden van verkoop op, dat hij in plaats van deze, eene melkkoe wilde aanschaffen.

Op de markt, en nadat ze ruim een uur op stal had gestaan, was er niets ongewoons bij het beest bespeurd geworden. Spoedig echter wordt ze onrustig en krijgt, volgens zeggen van B., die meermalen epilepsie bij den mensch heeft gezien, en bij dit beest analoge verschijnselen waarneemt, dezelfde verschijnselen van vallende ziekte.

Bij mijne komst is de aanval over en is de koe opgestaan. Ze staat strak in het touw en leunt met het hoofd tegen den muur. Haar blik is dof, ademhaling versneld, alsmede de pols (56 in de minuut), hartslag sterk voelbaar. Aan hals, ledematen en rug neemt men krampachtige samentrekkingen waar (clonische krampen), de lichaamstemperatuur is verhoogd, vooral aan den schedel. Het bewustzijn schijnt geheel opgeheven te zijn; ze houdt nog een beet klaver in den mond, waarvan ze voor den aanval gegeten heeft. Met moeite kan men haar eenigszins van plaats doen veranderen. Nadat ze zoo ongeveer een half uur heeft gestaan, wordt de ademhaling sneller, ze gaat waggelende terugstaan, plaatst de beenen uit elkander, buigt den hals achterover en op zij en valt zoo plat voor den grond. De krampen over het geheele lichaam, vooral aan den hals, welke zooveel mogelijk achterover wordt gebogen, zijn zeer hevig, ze knarst op de tanden, de oogen zijn geheel verdraaid in hunne holten, ademhaling zeer versneld en kort, voor neus en mond komt schuim (grofblazig), hartslag zeer sterk voelbaar en is het aantal polsslagen tot 90 in de minuut gestegen. Na ruim vijf minuten nemen de krampen in hevigheid af, het dier wordt rustiger, trekt de beenen onder het lijf en gaat liggen als gewoonlijk, doch steunt

het hoofd op den grond. Na ongeveer 10 minuten is ze zoo ver, dat ze met behulp van een paar man weer op de been komt. Ze neemt nu haar vorigen stand weer in, welke zij verder den geheelen avond geheel soporeus blijft behouden. Na waarneming dezer verschijnselen meende ik gerust tot den kooper te kunnen zeggen, dat dit beest lijdende was aan epilepsie en dat deze ziekte was: een verborgen gebrek, waarvoor verkooper behoorde in te staan.

Daar verkooper van geen schikken wilde weten, stelde kooper deze zaak in handen van den advocaat Mr. M. alhier, die, na vergeefsche sommatie, de zaak bij het kantongerecht alhier aanhangig zal maken.

24 Mei 's morgens. De toestand van de koe is veranderd. De aanvallen van den vorigen dag hebben zich niet herhaald; ze is kalmer, gaat wel eens terugstaan, ziet soms eens om, doch haar blik blijft mat en onbepaald. Soms zoekt ze ook wel in de klaver, die haar is voorgeworpen, het kauwen geschiedt flauw en werktuigelijk. Onderscheid in voedsel of stoffen, die men haar voorwerpt, kent ze niet. Ze eet alles, zelfs haar mest.

28 Mei. Langzamerhand is ze veel vlugger geworden, en ze is van daag beginnen te herkauwen. De verkeerde eetlust blijft echter voortbestaan.

30 Mei. 's Middags komt men mij zeggen, dat de koe weer een aanval heeft gekregen. Toen ik daar kwam, was de aanval over en stond ze weer geheel soporeus tegen den muur te leunen.

31 Mei. Haar krachten zijn sterk afgenomen; ze ligt veel en het opstaan valt haar moeielijk, eetlust is geheel verdwenen.

3 Juni. De uitputting heeft een zoodanige hoogte bereikt, dat de koe ieder oogenblik kan sterven. Soms doen zich in den loop van den dag nog krampen voor.

4 Juni vond men de koe dood.

Daar het mij wenschelijk voorkwam de lijkopening in tegenwoordigheid van een tweeden deskundige te verrichten,

stelde ik voor, hiertoe den naastbij zijnden veearts, den Heer G. W. V. Arntz te Bemmell, uit te noodigen. Hieraan werd onmiddellijk gevolg gegeven en heeft de Heer Arntz die uitnoodiging welwillend aangenomen.

Wij deden de lijkopening ruim zes uren na den dood.

Hersenholtte. De hersenvliezen, vooral het zachte hersenvlies, waren zeer sterk hyperaemisch en vloeide er bij eene insnede in het harde en zachte hersenvlies ruim twee theelepeltjes ligt rood gekleurd vocht af. Bij het uitnemen der hersenen uit hare holte bleek dat de inwendige plaat van het spinnewebsvlies, dat de basis cerebri bedekt, bezaaid was met kleine knobbeltjes. Sommige waren zeer klein en deden zich voor als stipjes of vlekjes, andere waren zoo groot als een mosterdzaadje tot een hennipzaadkorrel en waren grauwwachtig doorschijnend.

Buikholtte. Het net was in een hoogen graad hyperaemisch, en evenals het buikbekselsel en de overige in de buikholtte aanwezige organen bezet met knobbeltjes. — De kleinste waren van dezelfde grootte, vorm en kleur als die op het spinnewebsvlies, andere waren grooter, tot de grootte van een duivenei en verschillend van kleur, als: lichtgeel, geelrood of meer grauwwood.

Borstholtte. Het longe- en borstvlies, alsmede het hartezakje waren evenals in de buikholtte, hoewel niet zoo talrijk, met dezelfde knobbeltjes bezet. Het hart was hypertrophisch verwijd, en bevatte de borstholte eenig bloedig serum.

De lijkopening leverde alzoo een verrassend resultaat op, eensdeels door het voorkomen van de knobbeltjes op het spinnewebsvlies, waaruit de gedurende het leven waargenomen verschijnselen verklaard werden, en anderdeels omdat het bewijs aanwezig was, dat de koe geleden had aan eene ziekte, die reeds voor den verkoop moest hebben bestaan.

Daar G. en ook de andere verkoopers H. en K. begrepen dat G. bij eene gerechtelijke uitspraak vrij zeker de lijdende partij zoude zijn, besloten zij, om niet meer kosten te ma-

ken, den eisch van J. S., bestaande in teruggave van de koopsom en betaling van alle gemaakte kosten, in te willen.

NIJMEGEN, September 1872.

Brometum Kalicum als Specificum tegen epilepsie.

Door A. CLERCX,

provinciaal Vee-arts te Echt.

Dikwijls ben ik ontboden en geraadpleegd geworden over eene bij de varkens in deze streek nog al veel voorkomende ziekte, hier algemeen bij de boeren bekend, onder den naam van plaag. — De varkens, welke oogenschijnlijk gezond zijn, krijgen onder het eten, of wanneer zij sterk opgewekt worden, plotseling een aanval van epilepsie; alvorens zij vallen vertoonen zich eenige krampachtige trekkingen, welke aan het hoofd gewoonlijk onder krampachtige samentrekking en verdraaiing van de oogen beginnen, onder welk bedrijf zij steeds achter zetten totdat zij vallen; daarna vertoonen zich de krampachtige bewegingen aan het hoofd en de ledematen in een hoogen graad, de dieren knarsen op de tanden, de kaken slaan op elkander, waardoor zij spoedig schuimbekken, en krijgen nu hevige convulsieve trekkingen aan hoofd en ledematen; dergelijke aanvallen duren 8 à 10 minuten en keeren 3 à 4 maal daags, soms alle uren per dag, weer. Immer heb ik mij bij dezen ziektevorm, met Bromet. kalic. bijzonder goed bevonden. Indien dit middel in het begin der ziekte werd toegediend, herstelden ze allen. Gewoonlijk gaf ik 1 once daags, in te geven met koud water.

Koliek met braking en genezing bij het paard.

Door J. J. HINZE.

Paarden-Arts 1e Klasse.

Den 10den November 1871 werd des morgens 7 uur mijne hulp ingeroepen bij een 7jarig merriepaard van het regiment rijdende Artillerie. Dit paard was van de Veld-Artillerie uit Utrecht overgekomen.

De verschijnselen, die ik bij mijne komst waarnam, waren die van hevige koliek.

Het paard was nl. zeer onrustig, krabde met de voorbeenen, zag telkens naar den buik om, ging eenige minuten liggen (waarbij het zich wentelde en met de beenen sloeg), waarna het evenwel spoedig weder opstond en aanhoudend heen en weer liep, soms zich plotseling neer latende vallen. De blik was zeer angstig, terwijl het zweet over het geheele lichaam uitgebroken was. Mest-ontlasting had volstrekt niet plaats gehad, wel dikwijls persen op de urine, waarbij telkens een weinig urine ontlast werd.

Pols was een weinig versneld, de ademhaling benauwd. Het rectum, evenals de blaas, werd bij manueel onderzoek ledig bevonden.

Deze hevige koliekaanvallen zullen ongeveer een uur aangehouden hebben, waarna het paard rustiger werd, bedaard ging liggen, met de voorbeenen onder de borst, daarbij steeds steunende. — Hoewel het zich van tijd tot tijd op de zijde wentelde en in die zijdelingsche ligging de beenen afwisselend krampachtig introk en weder rechtuit strekte, was dit slechts voor zeer korten tijd, waarna het spoedig weder de positie, op de voorbeenen liggend, innam. — Voedsel noch drinken werd genomen.

Mijne diagnose was eene verstopplingskoliek.

Nadat het paard op een flink stroobed geplaatst was, liet ik het met stroowissen wrijven nà voorafgegane besprenkeling met *Ol. therebinthinae* en *Tinct. Camphorae part. aequal.* — *Klismata* om het half uur, terwijl ik inwendig

eene Infusie flor-chamomillae met Sulphus sodae unc. iv en extract. hyoscyami dr. j. liet ingeven, zulks om de twee uur te herhalen.

Deze toestand bleef evenwel voortduren, met dat onderscheid, dat, na de eerste klismata, eenige ontlasting van mest was gevolgd.

Des middags ongeveer ten één uur nam de benauwdheid vreeselijk toe; de ademhaling was zeer versneld en krampachtig en de blik buitengewoon angstig, terwijl onder hevige samentrekking der buikspieren en onder algemeen zweet uitbreken, uit neus en mond braking van een aanzienlijke massa voederstoffen, alsmede van een zuur riekend vocht uit de maag plaats had. Dit braken hield na eenige minuten op, doch had spoedig weder op nieuw plaats en duurde ongeveer een half uur, in welken tijd ongeveer een halve stalemmer maaginhoud ontlast werd. Onmiddellijk werd door mij de Acetas Morphii in de gift van 5 grein toegediend en zulks om het uur herhaald. — Drie zoodanige giften werden gebezigd.

Na het braken was het paard afgemat en ging, hoewel rustig, liggen.

Des namiddags ten 6 uur stond het paard op nam eenig stroo uit de ruif en gebruikte dienzelfden avond nog een weinig lauw-warme slobbering.

Des avonds had weder ontlasting van eenige mest plaats — en het paard bleef den geheelen nacht rustig, zoodat het den volgende morgen hersteld was.

Tien dagen later kwam gemeld paard op nieuw onder behandeling met koliek, weder in hevigen graad, waarbij weder opvallend het bestendig liggen met de voorbeenen onder de borst en steunend, daarbij door den angstigen blik een hevige pijn te kennen gevende.

Onmiddellijk werd toen door mij de Acet. morphii gr. v. inwendig gegeven om de twee uur herhaald; na drie giften was het paard hersteld.

Nog eenige malen heeft zich de koliek herhaald, doch

ging onder deze behandeling spoedig in genezing over, braking heb ik niet meer waargenomen.

Later vernam ik, dat het paard in Utrecht ook reeds eenige malen aan koliek geleden had. — Hoewel mijne eerste diagnose eene verstoppingskoliek was, bleek dit evenwel de kwaal niet te zijn en had het paard hoogst waarschijnlijk een organisch gebrek aan de maag en wel aan de inplanting van den slokdarm.

Ongelukkig heb ik tot nog toe de oorzaak er van niet kunnen opsporen, daar het paard bij mijn vertrek uit Amersfoort nog leefde en de koliekverschijnselen veel zeldzamer voorkwamen.

Bij deze gelegenheid wenschte ik nog met een enkel woord melding te maken van de gunstige werking van de Acetas morphi bij koliek en wel inzonderheid van de subcutane injectie, welke ik in den laatsten tijd zeer veel heb aangewend n.l. in die gevallen, waar ik met geene beslissende verstoppingskoliek te doen heb. Verscheidene gevallen zijn mij voorgekomen, waarin, na eene enkele inspuiting van 4 grein in 1 drachme Aqua destillata met toevoeging van een paar druppels Acidum aceticum (ter bevordering der oplosbaarheid) genezing intrad.

Slechts in enkele gevallen heb ik na 2 uur de injectie herhaald.

Dit is een methode, welke zeer gemakkelijk uit te voeren is, terwijl men de groote moeielijkheden, die dikwerf aan het ingeven verbonden zijn, mist.

Zooals gezegd, ziet men meestal spoedig na eene injectie, de pijnen verminderen, het paard, hoewel eenigszins dof, rustig staan en slechts eene lichte verwijding van de pupil is merkbaar, terwijl de huidwarmte spoedig vermeerdert. — Eetlust en vroolijkheid zijn meestal na twee uren weder aanwezig.

Erysipelas phlegmonosa. Door **F. A. DEIJERMANS,**

Veearts te kl. te Dirksland.

In de maand Januari dezes jaars zag ik eene tweejarige merrie onder mijne behandeling, met eene uitgebreide onbegrensde zwelling van de gehele onderlip, beide kaakvlakten, keel en ongeveer de helft der voorste halsvlakte; tusschen de kaak scheen diepere zwelling te bestaan, aangezien de tong, hoezeer normaal, nauwelijks in de mondholte verborgen werd, het dier had veel dorst, en was koortsig, eetlust afwisselend, waarschijnlijk vermoeiend door moeilijk kauwen, was neerslachtig en afgetrokken van alles wat rondom geschiedde, ofschoon het te voren een levendig dier was.

De zwelling was over het geheel warm, hard, aan de uiterste grenzen aan den hals week, over het geheel gevoelig, de lip was zoowel aan de binnen- als aan de buitenzijde hard, gespannen en aan de binnenzijde zuiver rood; deze zwelling was schielijk ontstaan en had eene uitbreiding bekomen, volgens den eigenaar binnen 36 uren, zoodat het hoogste punt onder de kaken minstens 15 ned. dm. bereikt had.

Ik vermoedde phlegmone en gaf eene solutio sulph. ferri 1:20, om vier à vijf malen daags te bevochtigen en omwikkelen met zachte wollen stof.

Den derden dag was het dier vroolijker, kon beter eten en drinken en er ontlastte zich een donker bruingeel vocht, achter de vereeniging der onderkaken, en een paar dagen later even boven het strottenhoofd, eenigszins aan de rechterzijde; het dier kon den hals niet buigen, van daar de groote vlakke zijde der keel; ook hier ontlastte zich hetzelfde vocht, beterschap nam sterk toe, zoodat binnen acht dagen tijdens de behandeling het dier genezen was, uitgenomen de twee wondjes en een verharde rand van de linkerzijde der onderlip, die nu nog niet geheel hersteld is. In het laatst van Sept. zag ik het dier en kon duidelijk de harde lip voelen, ofschoon deze op het gezicht

nauwelijks waargenomen kon worden en aan de onderzijde der linker kaakvlakte was ook een harde rand gebleven, die met Ungt. Hydr. C. Camphora verdwenen is, maar lang weerstand geboden heeft.

Haematurie.

Door F. A. DEIJERMANS.

Veearts te klasse te Dirksland.

In de maand Augustus des vorigen jaars 1871 weidden aan eenen dijk vier melkkoeien van de Wed. H. Grootenboer; er was niet veel gras; men had op den dijk de doorns, liever gezegd kattendoorns (*ononis spinosa*) en stekels afge-maaid, en door den honger waarschijnlijk gedreven, aten de koeien bijna al de door de zon verwelkte kattendoorns schoon op, met dat gevolg dat ik de vier runderen binnen eene week met Haematurie onder handen kreeg, welke allen spoedig hersteld en door toediening van Sacch. Saturn. met Extr. Hyoseyam.

Dat de kattendoorn het bloedwateren veroorzaakt, is mij niet bekend. Zij wordt zelden door het vee gegeten, maar door den honger zooals bovenstaande, met het fijne gras dat er tusschen in groeit en den jeugdigen toestand van deze, evenals de verwelkte stekels na het maaien of toppen, heeft zulks plaats.

Heelkunde, Operatiën en Hoefgebreken.

Chronisch Rheumatisme als gevolg van Acuu.

Door A. CLERCX,

provinciaal Veearts te Ech.

Op den 9en September 1872 werd mijne hulp ingeroepen bij een bruin 8jarig merrie paard, inlandsch ras, toebehoorende aan den pachter C. te Montfort.

Anamnese. Sedert ongeveer 14 dagen had het paard buitengewoon veel werk moeten verrichten, terwijl men er niet op lette of het met het hoofd in of van den wind stond, daarbij had men het paard daags te voren, bezweet zijnde, koud laten drinken; op dien dag had men er niet de minste ziekteverschijnselen bij waargenomen.

Verschijselen. Bij mijne aankomst vond ik het paard, met het hoofd en de ledematen op een van weinig stroo voorzienen vloer uitgestrekt liggen; in dezen toestand was de ademhaling uitermate versneld, iedere uitademing ging met steunen gepaard; nadat het paard opgejaagd was, stond het met een neerhangend hoofd, matten blik, de ledematen onder het lijf geplaatst en als het ware onbewegelijk; de pols was gespannen en versneld; de slijmvliezen der oogen en van den neus waren donkerrood gekleurd, de lichaamswarmte was verminderd, de eetlust was geheel verdwenen, terwijl nog trek tot drinken bestond, aan mest- en urinoontlasting was niets abnormaals waar te nemen. — Daar het uit den stal brengen van de patiënt eene onmogelijke zaak was, moest ik mij met eene heen en weer gaande beweging in den stal te-

vreden stellen; deze verplaatsing ging met de hevigste pijn gepaard, terwijl het paard ieder oogenblik dreigde te vallen.

Oorzaken. Overmatige arbeid onder medewerking van gevatte koude.

Diagnose. Acuet. Rheumatisme.

Prognose. De hevige ziekteverschijnselen, in verband met het plotselijk ontstaan der ziekte, deden mij de prognose niet gunstig stellen.

Beloop en behandeling. Aan het paard werd onmiddellijk eene ruime aderlating bewerkstelligd, het werd goed van ligstroo voorzien en met wollen dekens overdekt, elk half uur werd de patiënt met het volgend smeersel besprenkeld, waarna flinke wrijvingen met eene scherpe stroowisch.

R_o. Ol. Terebinth. once ii β .

» Raparum dragma ii.

Spirit Camph. » iv.

De inwendige behandeling bestond in het toedienen van diaphoretica, waaronder vooral de Campher het hoofdmiddel was, verbonden met zacht afvoerende middelen; aan het dier werd van tijd tot tijd garstenmeel, vermengd met lauw water, tot drinken voorgehouden.

Na met deze behandeling 3 dagen te hebben aangehouden, herstelde de eetlust; in den stal was de ademhaling minder versneld; echter bij de minste beweging was het paard uitgeput, sperde de neusgaten wijd open en zweette zeer spoedig; de stijfheid der achterste ledematen was aanzienlijk verminderd, maar eene eigenaardige krampachtige op heffing van deze deelen had bij de beweging plaats, welke, nadat het paard eenige schreden gegaan had, verdween. De voorste ledematen bleven nog altijd even stijf en werden bij het gaan bijna niet van den grond opgelicht, maar als het ware vooruitgeschoven. De uitwendige behandeling beperkte zich nu meer tot de voorhand, door inwrijvingen van prikkelende smeersels ter plaatse aan te wenden en het zetten van een met Ol. Terebinth. gedrenkte dracht tusschen de voorste ledematen.

Inwendig werden dezelfde middelen gerepeteerd, onder toe-

voeging van Tart. Emetre. De patiënt werd slobbering van garstemeel en een weinig haver gegeven.

Aangezien de stijfheid in de achterste ledematen geheel verdwenen was, terwijl ze in de voorhand bleef bestaan, vermeende de eigenaar, dat eenige beweging en licht werk op het paard gunstig zouden werken, echter aan deze meening moest hij spoedig vaarwel zeggen, daar het dier bij het minste werk, dat het verrichtte, snel uitgeput was, spoedig zweette en de gang zeer onzeker was.

Daar mij vluchtig prikkelend smeersel, dracht, inwendige middelen, weinig verbetering aanbrachten en mij en het paard in den steek lieten, besloot ik, aangezien ik hier met Chronisch Rheumatisme als gevolg van Acuut. te doen had, de in Hertwig aangehaalde geneesmethode in toepassing te brengen, n.l. deze:

vooraf inwrijvingen van Ol. Terebinth.

Ammon. liq. *aa* onco ii.

Spirit. Camph.

» Saponat. *aa* onco $\frac{1}{3}$.

daarna laten stappen tot warm wordens en verder met natte zakken; zie Hertwig pag. 96. Het was verrassend bij mijn volgende visite het resultaat dezer behandeling te zien. Daar nog eenige stramheid, na de eerste maal deze behandeling te hebben aangewend, was overgebleven, had ik ze nog voor een tweede maal herhaald, en tot vreugde van mij en den eigenaar was het paard binnen korten tijd hersteld.

Amputatie der Uterus.

Door H. J. H. STEMPEL.

Veearts 1e. klasse te Nieuwersluis.

Het eerste geval kwam voor bij een rund, dat zeven dagen geleden gekalfd had, aan 't licht was blijven staan en des middags liggende het lijf (baarmoeder) had afgeschoven, terwijl zij gedurende den dag sterk persende geweest was.

Bij mijne komst was de Uterus donker paarsch rood gekleurd, stijf en hard op het aanvoelen, en vertoonde hier en daar kleine witte zweertjes, terwijl de vliezen van de vrucht innig met de moederkoeken vereenigd waren; tevens was zij geheel opgesloten in de banden. Na de repositie beproefd te hebben, hetgeen mij niet mocht gelukken om reden de uterus wegens haar hardheid niet omgestulpt kon worden, werd tot de amputatie besloten, omdat het dier anders toch zou moeten sterven. Na mij vooreerst van de al of niet aanwezigheid van darmen te hebben overtuigd door eene insnijding in de uterus te maken, werd door het aanleggen van eene ligatuur drie vinger breed van den inwendigen baarmoedermond, de uterus afgebonden. De onderbinding geschiedde, door met een opgerolde zijden das een mastwerp te maken, waardoor de kans van goede afbinding beter is dan met een gewonen knoop, omdat een mastwerp niet loslaat, en daar de massa weefsel groot is moet de aantrekking met overleg en kracht geschieden.

Hierna werd de uterus drie vingerbreed van de ligatuur afgesneden, waarbij het dier geen pijn scheen te hebben, en deschede met den baarmoedermond ingebracht. Uit het afgesneden deel vloeide veel bloed.

De koe werd dik in 't stroo gezet, begon iets te eten en was goed in orde; de staart hield zij van het lijf af. Na verloop van $\frac{1}{4}$ uur nam zij een stand aan, als moest zij urineeren, deed dit ook, maar behield die positie en begon daarbij met de achterbeenen naar den buik te slaan. De behandeling bestond in het nat houden van 't kruis en genitalien met koud water.

Aangezien ik niet langer blijven kon, liet ik de patient aan den eigenaar over met het plan om den volgenden morgen terug te komen om te zien hoe de koe zich hield. Hoe groot was mijne teleurstelling, toen mij den volgenden morgen de tijding gewerd dat de boer de koe geslacht had, omdat hij bang was, dat zij zou sterven, daar de koe 's nachts zeer onrustig en kortademig geworden was.

Het tweede geval moest geschieden bij een derde-kalfskoe, die, nog veertien dagen van het kalven zijnde, 's morgens midden op de deel werd gevonden, met onder de borst geraakt hoofd en kalf en baarmoeder achter haar.

Bij mijne komst lag de koe goed in 't stroo en was de uterus goed warm gehouden en allezins geschikt om te kunnen worden ingebracht. Aan de uterus bevond zich evenwel eene kneuzing, die den goeden afloop in twijfel deed trekken, aangezien ik vreesde, dat deze kneuzing bij de manipulatie wel eens een scheur kon worden. Zulks gebeurde ook en dus moest van de verdere repositie worden afgezien. Er werd tot amputatie besloten en op dezelfde wijze als boven is opgegeven bewerkstelligd, met de afwijking in de ligatuur dat in de zijden das een marlijn touwtje gerold werd, waardoor de afsluiting zekerder is, omdat er meer kracht kan aangewend worden.

Na het opstaan der koe kreeg zij dezelfde houding als boven, maar miste ten eenenmale het slaan met de achterbeenen naar den buik, trippelde nu en dan en perste enkele malen zeer licht. Hooi en kook worden graag genuttigd. De behandeling bestond ook in 't nathouden van de genitalien en het kruis, het overige verwachtende van de natuur. Den tweeden dag kreeg ik bericht, dat de koe minder opgeruimd was en weinig at; dat overigens geen bijzonderheden aan haar waren waar te nemen, dan dat zij dikwijls opstond en veel keeren een plaatsje uitzocht om te gaan liggen. Ik gaf een weinig Tart. Emet. met Nitrum en Althae en ging den volgende dag de koe zien. De toestand was gunstiger, herkauwing ging goed, mest- en urine-ontlasting normaal en melkgeving vermeerderde. De afscheiding van bruin-geel gekleurde slijm geschiedde uit de vagina. De koe bleef meer liggen en perste in 't geheel niet meer, maar kon met den staart recht van 't lijf afstaan. Langzamerhand werd de koe beter en op den 12. dag viel de ligatuur uit de vagina; toen verminderden de nu geel geworden afvloeiingen en mocht ik het geluk genieten van een goed resultaat te hebben gehad op

deze operatie, en was het rund, na veel melk gegeven te hebben, langzaam vet geworden en geschikt voor de slachtbank.

Het derde geval, was bij eene koe, die voor het kalven potlijfde en na het kalven aan 't licht was blijven staan. Op den vijfden dag na het kalven had zij 's morgens het lijf afgezet. Aangezien ik $2\frac{1}{2}$ uur van den eigenaar afwoon, hadden hij zelf en anderen geprobeerd het ingezakte deel in te brengen en mij laten halen.

Bij mijne komst was de inbrenging nog niet gelukt en zag ik dat zulks moeielijk zou gaan. De uterus was betrekkelijk klein, de baarmoedermond opgesloten en de vagina verhard en uitgezekt. Het vooruitzicht was, wat de repositie betreft zeer slecht, om reden de baarmoedermond de doorlating van de uterus kon tegenhouden. Het werd evenwel door mij beproefd. Voorceerst werd de vagina wat opgelicht en gedrukt om de uitzetting, die ik vermoedde, dat door de opgevolde blaas werd teweeg gebracht, op te heffen; dit gelukte door de daaropvolgende lozing van een massa urine. Voorzien van goede hulp, bracht ik eerst de vagina in, de uterus volgde nu geleidelijk maar bleef in de schede liggen, en kon door den vernauwden baarmoedermond manuëel niet doorgebracht worden en haar eigen zwaarte verschaftte ook geen hulp.

Het eenige middel was de amputatie. Hiertoe moest de uterus natuurlijk wederom uitzakken, dit tijdstip werd afgewacht, en geschiedde 10 uur na de inbrenging. De operatie geschiedde evenals bij No. 2. De verschijnselen daarna waren in hoofdzaak dezelfde. Bij het afsnijden der baarmoeder bleek het dat de kleine hoorn, in de ligatuur opgenomen, in haar lengte-as verwond was. Dit kon eenigen invloed op den afloop hebben want, óf de verwonding was in de ligatuur opgenomen óf een gedeelte was binnen het afgebondene vrij. In 't eerste geval was er geene inwendige verbloeding en

in 't laatste wel, en dan stond peritonitis met de gevolgen daarvan voor de deur. Er was eenmaal niets anders aan te doen en de hoop was op eenen goeden afloop.

Tot op den vijfden dag ging alles naar wensch, daarna werd de koe treuriger, kreeg koorts, gebrekkige eetlust en tympanitis. De ingestelde behandeling gaf tijdelijke beterschap; op den negenden dag waren er duidelijke verschijnselen van buikwaterzucht en was de koe lusteloos en geheel uit de melk, redenen waarom door mij werd aangeraden de koe te slachten, aangezien zij goed geveleescht was. De eigenaar wilde dit niet doen, maar liever de koe nog wat laten leven, en joeg haar, toen eenige beterschap was ingetreden, in 't land; van watergolvingen in de buik was nu geen spoor meer aanwezig. De koe werd langzaam wat beter, maar bleef toen op een en dezelfde hoogte, begon eindelijk weer te verminderen en zou uitgeteerd (een slijter) geworden zijn en is toen verkocht en geslacht. Hier kon ik, omdat er mij niets van bekend was, niet bij tegenwoordig zijn en heb alleen vernomen, dat de genezing volkomen goed was, maar de ingewanden aan elkander gegroeid en uit de buikholte gepeld moesten worden.

Ik heb gemeend deze drie gevallen elk voor zich te moeten mededeelen, omdat de afloop kan gewijzigd worden naar de bijkomende en voorafgegane omstandigheden.

Dat zijde voor de ligatuur gebruikt moet worden is veelal een ingebeeld idee, maar zou het de afrotting van het touw niet eenigszins kunnen voorkomen, daardoor de te vroege afvallig van de ligatuur verhinderen en den goeden afloop zoodoende eenigszins in de hand kunnen werken?

Amputatio Uteri.**Door F. W. VAN DULM.**

Veearts te Elst.

In de maand Sept. d. j. werd ik geroepen bij een varken, dat voor de eerste maal barende (ongeveer 16 uren geleden) onder hevige weeën, eenige oogenblikken daarna de uterus uitperste. Geruimen tijd had dus dit orgaan reeds in stroo en mest doorgebracht en dientengevolge was de toestand daarvan zoodanig, dat ik maar spoedig besloot tot wegname van de zoo gehavende baarmoeder.

In de onmiddellijke nabijheid van het ostium werd de hals der baarmoeder, door mij in tweeën sterk samengesnoerd en daarna twee cM. lager afgesneden; na terugbrenging der stomp en een' antiplogistische behandeling, was het dier 2 × 24 uren later totaal hersteld.

Gebrekkige Hoefhoorn groei.**Door F. A. DEIJERMANS.**

Veearts te kl. te Dirksland.

Mijn paard moet veel loopen en verslijt dus veel ijzers, maar de hoeven zijn hard en groeien slecht, dewijl het steeds op stal gehouden wordt, aangezien de weide mij te moeilijk valt en slecht te bekomen is; door herhaald beslag komen de nagels dikwijls in de oude gaten of er naast en daardoor breekt vaak veel hoornrand. Om nu den hoefgroei te bevorderen slaag ik in sommige gevallen, maar niet voldoende; ol. Terebinth., ol. Laurin., c. Cantharid, Tinct. Cantharid, alles helpt maar niet voldoende, dewijl de hoef steeds te hard blijft. Leem met zout onder den zool als deeg in te stoppen en alzoo den nacht in te laten gaan of

rundermest, is goed voor het vernieuwen van het beslag, tot gemakkelijk uitsnijden of uitvegen, maar wordt steeds een paar dagen later des te harder. Gepasseerde zomer ongeveer half Mei, heb ik de hoeven steeds om den anderen dag ingesmeerd met Glycerine, met dat gevolg dat zij steeds zacht blijven en goed groeien, zoodat telkens om de zes weken bij vernieuwd beslag twee à drie nederlandsche dnimen kan worden weggesneden. De hoeven zijn goed veerkrachtig, breken niet meer en het paard loopt gemakkelijker, dat duidelijk is.

Nu ontving ik omtrent 14 dagen geleden het Vierteljahresschrift van Muller en Roll analecten p. 180: Ueber die Anwendung des Glycerins bij Hufkrankheiten von Marggraff en ik kan dus naar hem verwijzen en recommandeeren.

HANDELINGEN DER MAATSCHAPPIJ
TER
BEVORDERING DER VEEARTSENIJKUNDE
IN NEDERLAND.

Openingsrede bij gelegenheid van de Algemeene Vergadering der Maatschappij ter bevordering van Veeartsenijkunde op den
20 Sept. 1871 gehouden.

Uitgesproken door den Voorzitter, de heer A. W. H. WIRTZ.

Mijne heeren!

Voor de derde maal heb ik de taak te vervullen, die bijna alleen de lichtzijde uitmaakt van de betrekking van Voorzitter dezer Maatschappij. Zoo was het althans tot op den dag van heden. Collega's wien de geest, die hen bezielt, tot stille vrienden maakt; kennissen, verheugd elkander te ontmoeten; vrienden, van verre hierheen gekomen om een handdruk te wisselen; — aan zooveelen het welkom te mogen toeroepen, en den arbeid in hun kring gedurende eenige uren te leiden; wie uwer, mijne Heeren, zal die taak van den Voorzitter niet aangenaam vinden? Inderdaad, indien de Voorzitter in zijn geheelen werkkring voortdurend slechts een klein deel mocht ondervinden van de aangename stemming, waarin hij zich verheugen mag op dien enkelen dag, wanneer, eenmaal in het jaar, deze samenkomst een zonnestraal op zijn pad werpt; indien dat zoo ware, mijne Heeren, dan zoude het U geen moeite kosten den voorzitterstoel bezet te houden. Integendeel, Gij zoudt ook hier, hoe vreemd het U nu moge klinken, Gij zoudt ook hier ondervinden wat men noemt *l'embarras du choix*.

Maar Gij weet het; nú is het anders. Vergun mij U vrijmoe-

dig bloot te leggen, waarom het anders, waarom het niet beter is. Maar laat mij U vooraf opmerken, dat wat ik hier van de betrekking van Voorzitter gezegd heb en nog zeggen zal, in meerdere of mindere mate het geheele Hoofdbestuur geldt, en inzonderheid ook de Redactie van ons tijdschrift. —

De leden van het Hoofdbestuur aanvaarden hunne betrekking met het aangename bewustzijn, dat welwillendheid en vertrouwen hen naar deze tafel geleid hebben; met de nog aangenamer verwachting, dat zij zullen mogen rekenen op den steun en de medewerking der leden in de vervulling van hunne taak. De Maatschappij te doen bloeien; haar zelfvoldoening naar binnen, achting naar buiten te verzekeren, dat is immers, niet waar, in korte woorden de taak van het Hoofdbestuur, dat is de taak van de Redactie. Daartoe staan zij aan het hoofd der vereeniging, aan het roer van het schip; de Voorzitter als eerste stuurman. Bij het aanvaarden van hunne taak ontbreekt het hun niet aan schoone beloften hier, toegezegde medewerking daar, de levendigste betuigingen van sympathie om hen heen. Zoo neemt dan de reis een aanvang. Het roer is in orde; de stuurman zijn op hun post; aan de zeewaardigheid van het schip wil men niet twijfelen; de wind is niet tegen; kortom, het vooruitzicht is goed, allen zijn tevreden. En ziet; toch vorderen wij weder zoo goed als niets. Hoe dat komt? Wel, het komt daardoor, dat wij wel passagiers, maar zoo weinig matrozen hebben. Hunne handen ontbreken. En hun arbeid, mijne Heeren, dát is uwe taak. Ten deele kan het Hoofdbestuur daarin behulpzaam zijn, en zeker zal het medewerken; maar in hoofdzaak blijft die taak de uwe. Gij moet om beurten de hand aan het werk slaan; Gij moogt U niet enkel tevreden stellen met de rol van passagier, die zijn vracht betaalt en als rustig toeschouwer verlangt mede te varen. Art. 8 van de wet onzer Maatschappij heeft een andere beteekenis. Die zijn vracht betaalt, — voegde ik zoo even er bij; maar helaas, zelfs dát kan men van vele onzer passagiers niet eens zeggen. Dit oude thema wil ik echter hier laten rusten. Wat er nu op zulke reis steeds gebeurde, is U allen bekend. Het schip vorderde weinig of niet, het dobberde heen en weder; en onze stuurman, aangenomen zelfs, dat zij het onderling goed konden vinden, wat, tot overmaat van ramp, immers ook wel eens anders kon uitvallen,

zij bedanken toch voor en na voor hunne nuttelooze betrekking. Wel vergeet men dan nooit, hunne plaatsen zoo spoedig mogelijk weder te bezetten, en steekt men ook tijdelijk de handen uit den mouw om het schip op gang te krijgen; maar nauwelijks is dit geschied, of hetzelfde tooneel treedt weder te voorschijn. En zoo blijft het telkenmale bij een proefreisje. Voor goed van wal steken, met zelfvertrouwen, met ijver en inspanning den grooten Oceaan der ontwikkeling op ieder gebied van wetenschap en kunst bevaren, in andere havens met aanverwante maatschappijen relatien aanknoopen, zelfs aan verre kusten de vlag vertoonen en met zuster-ondernemingen wederzijds voordeelige verbintenissen sluiten, dat alles blijft wat het was — een vrome wensch.

Gij herkent in mij ook een stuurman, die eens zijn post met weerzin aanvaardde om, deze belofte deed hij zich zelven, in de behoefte te voorzien, en die dan ook met genoeg zijne plaats, ten deele althans, vaarwel zeide, zoodra hij dit, ruim een jaar later, zonder nadeel voor de zaak meende te kunnen doen. Maar toch wenschte hij niets liever dan als eenvoudig matroos het zijne bij te dragen tot het welslagen der onderneming.

Gij hebt het anders gewild; terecht, — ik weet het niet. Lang heb ik dan ook gearzeld de betrekking van bestuurslid weder aan te nemen. Immers, de kansen voor het welslagen van onze pogingen doen zich ook thans niet zoo bijzonder gunstig voor. Toch heb ik mij nog eens laten overhalen tot het bekleeden van het voorzitterschap, ditmaal echter in de meening, dat, zoo ooit, dan zeker thans het plichtbesef onder ons ten volle zou kunnen ontwaken en men voor goed zou willen inzien, dat wij niet zoozeer aan passagiers, maar vooral aan matrozen behoefte hebben op het schip onzer Maatschappij.

En is die verwachting niet gegrond? Denkt Gij wellicht, dat zij enkel ontsproten is uit een lievelingswensch van mij, om mede aan het hoofd te staan van eene flink vooruitgaande Maatschappij? Ware het zoo, Gij zoudt die ijdelheid, als het er eene is, zeker gaarne willen vergeven. Maar neen, die verwachting heeft andere bronnen. Zij is ontstaan voor een deel uit de overweging van den nieuwen staat van zaken, dien wij thans beleven, en waarvan ik, evenals Gij, de ontwikkeling van den beginne af gevolgd heb met warme belangstelling.

Van de veeartsenijkundige staatsregeling, die voor ons vaderland was ontworpen, is een deel verwezenlijkt geworden in de met den aanvang van dit jaar in werking getreden wet, regelende het veeartsenijkundig staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie. Die wet moge, in het bijzonder wat de inrichting van het staatstoezicht betreft, de wenschen van sommigen, wellicht van velen onzer niet geheel bevredigd hebben; daarin waren en zijn wij het toch zeker nog allen eens, dat wij haar met vreugde begroeten moesten als een krachtig hulpmiddel tot verheffing van den veeartsenijkundigen stand en tot zijne geheel volledige emancipatie in Nederland. Een aantal onzer collega's zouden als zelfstandige staatsambtenaren optreden; zij zouden in ruimeren kring hun invloed doen gelden dan juist de wet hun voorschreef; immers, zij zouden zich zeker gaarne tot taak willen stellen, om naast hun land, ook aan hun stand hunne diensten te wijden. Het kon dan wel niet anders, of ook onze Maatschappij moest daarvan in meer dan een opzicht een weldadigen invloed ondervinden. Ziet; te midden van deze en dergelijke overwegingen zag ik de toekomst anders in dan vroeger.

Wat zij, die tot de gewichtige betrekking van districtsveearts geroepen zijn, wat zij in het belang van den veeartsenijkundigen stand zullen uitwerken, de tijd moet het leeren; maar wij hebben recht te verwachten, dat zij ook in deze richting hunne taak met ernst en waardigheid zullen opvatten en beproeven zullen te doen al wat in hun vermogen ligt. Dat het hun voor het overige aan bewijzen van hulpvaardigheid van de zijde hunner vakgenooten niet ontbreken zal, hebben wij gezien en zien wij nog dagelijks. Wie had, met art. 7 der wet voor oogen, wie had kunnen denken, dat de Regeering zoo vele veeartsen bereid zou vinden om als plaatsvervangend districtsveearts op te treden? Het vooruitzicht op eene eventueele benoeming tot districtsveearts moge sommigen, en met reden, daartoe bewogen hebben, voor allen, voor velen ten minste ligt hierin alleen toch zeker niet de eenige beweegreden. En zoo zullen wij dan mogen aannemen, dat zij onbezoldigd hun land wilden dienen, óók, omdat zij in eene flinke uitvoering der wet, en de waardeering, die daardoor aan hun stand ten deel zou moeten vallen, een krachtig middel zien tot bevordering van den vooruitgang der veeartsenijkunde in Nederland.

Ik kon niet nalaten, mijne Heeren, heden dien nieuwen staat van zaken te gedenken, waaronder wij voor de eerste maal onze jaarlijksche samenkomst houden. Met U wilde ik mij nogmaals verheugen in een blik op de nieuwe baan, die aan de ontwikkeling der veeartsenijkunde in ons vaderland onlangs geopend werd bij de instelling van het veeartsenijkundig staatstoezicht. Verheugen, ook dáárom, omdat wij nog de hoop mogen voeden, dat deze instelling tevens de voorlooper zal zijn van de verwezenlijking van andere reeds vroeger beraamde middelen, om het vak onzer keuze in de gunstigste gelegenheid te plaatsen voor een krachtigen bloei.

Maar niet alleen deze omstandigheden waren het, waarin ik het uitgangspunt meende te mogen zoeken voor een krachtiger leven onzer Maatschappij. Mijne goede verwachtingen ontsproten uit nog andere bronnen.

Zoo meende ik een verblijvend teeken voor de toekomst te zien in de voor onze Maatschappij gewichtige gebeurtenis, die verleden jaar plaats greep, — de oprichting eener nieuwe afdeling. De pogingen, door het Hoofdbestuur herhaaldelijk aangewend, om het aantal bijzondere afdelingen te doen toenemen, zij bleven vruchteloos, zij stuitten af op gebrek aan energie. Zal men dat euvel duiden; ik durf het niet. Wel wil ik tot versooning aanvoeren, dat men in vroeger jaren in meerdere provinciën vereenigingen had zien ontstaan en na langer of korter tijd weder had zien wegwijnen. Die ervaring was zeker niet bemoedigend. Maar het jongere geslacht dan, dat die ervaring niet medegemaakt had, dat die vergeten gebeurtenissen wellicht slechts ter nauwernood kende! Inderdaad, ook mijne hoop was op dat jongere geslacht gevestigd. Dat die hoop niet ijdel was, is thans gebleken.

In Gelderland werd de baan gebroken, in Gelderland, een van de vier provinciën, die nog nooit een veeartsenijkundigen kring op eigen bodem zagen ontstaan. Den 5. April 1870 werd, dank zij het loffelijk streven en de voortvarendheid van enkelen, dank ook den goeden zin van zoovele veeartsen, eene nieuwe afdeling opgericht. Drie en twintig jaren geleden zag Arnhem van heinde en verre de Nederlandsche veeartsen samenkomen, en was het getuige van een bijna eenparig verlangen, om op hechte grondslagen, door eendrachtige samenwerking en zonder nevengeachten, in volle

oprechtheid en met terzijdestelling van alle persoonlijke aspiratiën en drijfverijen eene Nederlandse federatie van veeartsen te vormen; wat echter niet, immers slechts onvolkomen gelukken mocht. Verloren jaar zag diezelfde stad voor het eerst eene gewestelijke vereeniging binnen hare muren ontstaan, en deze toegerust met eene mate van levenskracht, die ons voor haar zelve en voor onze Maatschappij de beste verwachtingen doot koesteren. Dit feit heeft ons allen verheugd en ik ben de tolk, niet alleen van het Hoofdbestuur maar van onze geheele maatschappij, wanneer ik daarvoor nogmaals dank zeg in de eerste plaats aan hen die het initiatief namen en verder aan allen die hebben willen medewerken tot versterking van een van de hoofdgrondslagen van onzen geheelcn bond.

Ik voel mij gelukkig, mijne Heeren, u thans te kunnen zeggen, hoe het voorbeeld van Gelderland reeds navolging heeft gevonden. In Juli jl. verheugde mijn vriend Janné, correspondeerend lid der Maatschappij, mij met het bericht, dat ik wellicht binnen kort een mijner wenschen zou bevredigd zien in het optreden van eene nieuwe afdeeling, mede in de provincie, die mij het naast aan het hart ligt. Ter gelegenheid eener vergadering van plaatsvervangende districtsveeartsen, den 2den dier maand te 's Hertogenbosch gehouden, werd tevens de eerste steen gelegd voor de nieuwe afdeeling, die zich den 15den dezer heeft geconstitueerd, de afdeeling Noordbrabant-Limburg.

Welkom in uw vertegenwoordiger, Gij jongste spruit; welkom voor het eerst in ons midden. Eenmaal reeds, nu 20 jaren geleden, had op een deel van uwen grond de collegiale zin wortel geschoten, toen een onzer eerste, en ook een onzer waardigste voorgangers, toen de ijverige MONTENS senior den bodem voor dat doel had bewerkt. Maar ook zijn werk deelde in hetzelfde lot, dat aan zoo menige onzer vereenigingen ten deel moest vallen. De voormalige afdeeling Noord-Brabant van het Nederlandsch Veeartsenijkundig Genootschap mocht, helaas, slechts den korten leeftijd van drie jaren bereiken; der nieuwe afdeeling Noordbrabant-Limburg wenschen wij met vertrouwen een krachtiger leven toe.

Het ontstaan van deze afdeeling, mijne heeren, moet ons ook daarom zoo bijzonder verheugen, omdat zij de eerste is, die buiten het midden van het land haar zetel heeft. Slechts in dat midden, van de westkust tot aan de oostergrens had de Maatschappij tot

nog toe voor goed wortel geschoten. Nu heeft het zuiden het sein gegeven. Dat sein zal, hoop ik, in het noorden zijn weerklank wekken. Onze dank daarom, onze hartelijke dank voor den belangrijken steun, dien de Maatschappij in de afdeeling Noordbrabant-Limburg zal vinden.

En laat mij nu, ten slotte, u nog wijzen op punt 7, afd. A. van het programma dezer vergadering. Dán immers zult Gij mij zeker willen toestemmen, dat onze Maatschappij in eene periode verkeert, die wellicht de overgang zal zijn tot een gezonder staat van zaken. Het programma, mijne Heeren, stelt voor het volgend jaar een feest, een, naar ik hoop, recht huiselijk feest in het verschiet. Zou dat feest, zoo wensch ik U te vragen, zou dat feest niet het uitgangspunt moeten worden voor een ander leven onder ons! Uit den aard der zaak toch brengt dat feest ook mede, dat men een blik achterwaarts werpt. Onwillekeurig zult gij dat moeten doen; neen, hebt Gij dat, evenals ik, nu reeds gedaan. Welnu; ook bij U kwam toen immers de uitroep op de lippen: Reeds bijna een halve eeuw lang wetenschappelijk gevormde veeartsenijkundigen in Nederland, en nóg geen bloeiende veeartsenijkundige vereeniging, nóg geen voor goed gevestigd Tijdschrift! En inderdaad, eigenlijk hebben wij bij dien terugblik op niets anders te wijzen dan op pogingen om tot het een en ander te geraken; pogingen gedurende een kwart eeuw van verschillende zijden gedaan, zonder dat het doel werd bereikt; maar dan ook dikwijls gedaan met onderlingen en soms bitteren strijd, met een naijver, te vreemder, omdat wij wellicht meer dan eenig ander volk in onze geschiedenis de verwezenlijking vinden van het gezegde, dat eendracht, maar ware oprechte eendracht, dat zij macht is.

Zal de uitroep, die ons op de lippen kwam, leiden tot een anderen gang van zaken; zal hij, zelfs in ruimer kring gehoord en herhaald, een algemeene aanstoot, een weldadige prikkel worden voor een gezond, een krachtig leven in onze Maatschappij? Dat dit allicht geschieden kan, wie Uwer zou het willen ontkennen. Dat het ook geschieden zal, dat is zeker ons aller wensch. Welnu, laten wij hopen, neen, zorgen wij dan, dat die wensch ruimschoots moge bevredigd worden.

Mijne Heeren; ik verklaar de 9de Algemeene Vergadering van de Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde geopend.

VERSLAG van den toestand der Maatschappij
en van hare geldmiddelen, wĳgebracht door
den Voorzitter, in de 9de Algemeene Verga-
dering, gehouden den 20. September 1871.

Namens het Hoofdbestuur heb ik de eer de Vergadering bekend te maken met den toestand der Maatschappij, zooals die thans is en met hetgeen daaraan voorafging sedert de 7de Algemeene Vergadering, gehouden den 9. September 1869.

In de Algemeene Vergadering van verleden jaar is aan art. 24 der Wet slechts voldaan, voor zooveel betreft het finantieel beheer. Vandaar dat dit verslag zich voor het overige uitstrekt over een tijdverloop van twee jaren.

Het aantal bijzondere afdeelingen werd met oene vermeerderd, de afd. Gelderland, opgericht den 5 April 1870 te Arnhem.

Deze afdeeling nam bij hare oprichting het huishoudelijk reglement der afd. Utrecht voorloopig ook als het hare aan en gaf daarvan zeven dagen later kennis aan den Onder-Voorzitter der Maatschappij. In hare tweede vergadering van 24 Augustus 1870 stelde zij een eigen reglement vast, dat echter in de Alg. Vergadering van 1 September daaraanvolgende de door de Wet gevorderde goedkeuring van het Hoofdbestuur nog niet had ontvangen, eene omstandigheid, welke in die vergadering aanleiding gaf tot een verschil van meening aangaande de vraag, of de feitelijk bestaande vereeniging in Gelderland thans reeds als afdeeling erkend en als ter vergadering vertegenwoordigd mocht beschouwd worden. De quaestie werd in der minne bijgelegd; zeer wijselijk, aangezien de eischen, die men hier krachtens art. 16 der Wet aan de jonge afdeeling kon stellen en waaraan door toevallige omstandigheden niet was voldaan, een equivalent mochten vinden in den ijver en het ernstig streven naar het doel onzer Maatschappij, waarvan de afdeeling Gelderland, reeds op zoo jeugdigen leeftijd, de beste bewijzen had gegeven.

Het ledental der Maatschappij heeft de volgende wijzigingen ondergaan.

De afdeeling Zuid-Holland, in Sept. '69 ten getale van 18 leden had het verlies te betreuren van de Heeren KORNDORFFER en DONCKERMANS, die haar beide door den dood ontvielen; terwijl de Heer DEIJERMANS voor het lidmaatschap heeft bedankt en als nieuwe leden tot de afdeeling zijn toegetreden de Heeren SNIJDERS en KLEINBURG.

De afdeeling Utrecht, in Sept. '69 ten getale van 13 leden, verloor daarvan een viertal. De Heer HISSINK ontviel haar door overlijden, de Heeren SANDKUIJL en SNIJDERS gingen over bij de afdeeling Gelderland, de Heer WIRTZ bij de algemeene afdeeling.

De afdeeling Gelderland bestond aanvankelijk uit 18 leden. Twee hunner trokken zich terug, terwijl later de heer BEINS voor het lidmaatschap bedankte en de heer SNIJDERS na zijne vestiging te Rotterdam bij de afdeeling Zuid-Holland overging. Tot de afdeeling zijn toegetreden de Heeren SANDKUIJL en VAN HOORN.

De algemeene afdeeling, die op 9 Sept. 1869 38 leden telde, verloor een zestal ten gevolge van de oprichting van Gelderland, de Heeren ABNTZ, G. W. V., VAN DULM, DIJKMAN, SMIT, J. H., SMIT, J. P. C., en WESTHOLZ; terwijl de Heeren VAN AERDE, die weder lid geworden was in 1869, en KLARENBEEK opgehouden hebben lid te zijn in 1870, bij hun vertrek naar Oost-Indië. In den loop van dit jaar heeft het Hoofdbestuur als lid dezer afdeeling aangenomen den Heer THOMASSEN te Maastricht en op heden den Heer VAN DER SLUIS te Dirksland.

Het aantal Eere- en Correspondeerende leden is onveranderd gebleven.

Het aantal gewone leden, den 9 Sept 1869, ten getale van 69, bedraagt thans 75. Daarvan behooren 17 tot de afdeeling Zuid-Holland, 9 tot de afd. Utrecht, 16 tot de afd. Gelderland en 33 tot de algemeene afdeeling.

Dit verslag was gereed, mijne Heeren, toen den 17. jl. het Hoofdbestuur verrast werd met een bericht, dat te dezer plaatse eene aanvulling van het verslag noodig maakt.

Den 15 September jl. hebben eenige van Noord-Brabant's en Limburg's veeartsen zich vereenigd en besloten eene nieuwe afdeeling te vormen in onze Maatschappij. Het Hoofdbestuur heeft daarvoor onmiddellijk zijn dank betuigd en tevens die afdeeling dadelijk erkend, op voorwaarde, dat zij een der bestaande

afdeulingsreglementen voorloopig ook als het hare zou aannemen. Aan die voorwaarde bleek reeds voldaan te zijn; de jonge afdeeling had bij hare oprichting het reglement van Zuid-Holland voorloopig aangenomen. De voorzitter van het Hoofdbestuur heeft de verantwoordelijkheid op zich genomen voor de vrijgevege uitlegging van art. 16 der wet; waarbij hij inderdaad meer den geest dan de letter van genoemd artikel tot richtsnoer heeft genomen. Hij twijfelt geen oogenblik, of gij zult daaraan uwe goedkeuring willen hechten.

De constitueerende vergadering te 's Bosch had aan onze jongste afdeeling den naam Noord-Brabant gegeven; maar op eene desbetreffende vraag heeft haar Secretaris mij gisteren geantwoord, dat dit geschied was, omdat men meende dat de wet geene combinatie van provinciën toeliet, dat men echter zeer gaarne, als dit gecoorloofd was, de afdeeling zou willen herdoopen in Noord-brabant-Limburg. Wat die naamsquaestie betreft, mijne Heeren, kan de Maatschappij aan hare jongste dochter het compliment niet onthouden, dat zij reeds op haar leeftijd, en zelfs tegen haar zin, zoo ten volle oerbiedigt en naleeft de woorden der wet, hier van art. 3. Maar onze Maatschappij is wars van knellende banden, waar die slechts den vorm, niet het wezen onzer zaak zouden dienen. Zij noodigt uit; slechts waar het doel, waarnaar zij streeft, uit het oog wordt verloren, daar beveelt zij en met al hare kracht. Zoo ook in deze quaestie. Twee provinciën, die de volle kracht in zich gevoelen om te zamen ééne bloeiende afdeeling te vormen, zij sluiten zich aan een. Wat natuurlijker nu, dan dat het verbond ook uit den naam der afdeeling spreke. Mocht er een tijd komen, dat beide helften zoodanig in groei zijn toegenomen, dat zij ieder op eigen beenen kunnen staan, mochten zij het dan wellicht beter oordeelen, om in het belang der zaak ieder een eigen kring uit te maken, welnu, dan zal art. 3 onzer wet langs dien weg, op de beste, de zekerste wijze zijn toepassing vinden.

Nog eene zaak is er, waarvoor het Hoofdbestuur, ter wille onzer jongste afdeeling, de welwillendheid dezer vergadering, hare toestemming voor eene vrijgevege toepassing van eene bepaling van art. 12 inroept. Het Hoofdbestuur bezit de macht niet, om aan zijn wensch ten deze ook uitvoering te geven; maar het zal zich

aanstonds veroorloven het punt in quaestie, uit den aard der zaak buiten het programma, aan het oordeel der vergadering te onderwerpen.

De afdeeling Noordbrabant-Limburg telt, aanvankelijk, zoo willen wij en mogen wij ook hopen, 11 leden, waaronder echter een lid, haar Voorzitter A. J. JANNÉ, tevens correspondent der Maatschappij is. Het ledental bedraagt dus eigenlijk 10. Van dit tiental waren 6, de Heeren van DRIEL, MICHELS, MONTENS A. J., JANNÉ L., CLEROCX en THOMASSEN reeds lid van de algemeene afdeeling. Nieuwe leden ontving de Maatschappij, bij de oprichting van Noordbrabant-Limburg in de Heeren, W. F. RIJKSEN te Veghel, J. J. NOEST te Lith, J. KÖHLER te Almkerk, secretaris der afdeeling en J. E. A. HOUBEN te Capelle. —

De straks genoemde cijfers rectificerende, kunnen wij nu nog mededeelen, dat de Maatschappij thans 79 leden telt; waarvan onder anderen behooren 10 tot de afd. Noordbrabant-Limburg en 27 tot de algemeene afdeeling.

Het Hoofdbestuur heeft de volgende wijzigingen ondergaan.

In de Alg. Vergadering van 9 September 1869 werd de Heer Aalbers, na periodieke aftreding, herkozen als Penningmeester. De Heer WIRTZ legde zijne betrekking van Voorzitter neder, bij een schrijven d. d. 22 September daaraanvolgende, waarin hij hoofdzakelijk te kennen gaf, dat, na in Augustus '68, die betrekking, tegen zijn wil, en enkel uit deferentie voor het verlangen der Alg. Vergadering te hebben aangenomen, om als bestuurslid een geregelden gang van zaken te helpen herstellen, hij nu die taak als geheel volbracht beschouwde en daarom aan zijn verlangen om het Hoofdbestuur te verlaten gevolg gaf. In eene hoofdbestuursvergadering van den 27 October '69 namen de Heeren HUFFNAGEL, HENGEVELD en WEITZEL, resp. Onder-Voorzitter, 1e Secretaris en 2e Secretaris, op voorstel van laatstgenoemde, het besluit, in de Alg. Vergadering van 1870 gezamenlijk af te treden. Aan dit besluit werd volledige uitvoering gegeven.

De Alg. Vergadering van 1870 voorzag in de bestaande 4 vacaturen door de benoeming van de Heeren WIRTZ, SNELLEN, STEMPEL en MONTENS, A. J., resp. tot Voorzitter, Onder-Voorzitter, 1e Secretaris en 2e Secretaris. De Heeren WIRTZ en STEMPEL hebben die benoeming aangenomen. De Heeren SNELLEN en MONTENS

hebben gemeend, wegens veelvuldige bezigheden ze niet te kunnen aannemen, de laatste voornamelijk ook wegens zijne groote verwijdering van den zetel van het Hoofdbestuur; beide Heeren hebben zich verontschuldigd, onder dankzegging voor het vereerend vertrouwen, door de Maatschappij in hen gesteld.

Den 5. Juli jl. heeft de Heer STEMPEL zijn uitdrukkelijk verlangen te kennen gegeven, om bij de verkiezing van een 1n Secretaris, die volgens den bestaanden rooster in de tegenwoordige Vergadering moet plaats hebben niet, meer in aanmerking te komen; uit hoofde zijne beroepsbezigheden hem verhinderen die betrekking met de noodige zorg waar te nemen.

Het gevolg van een en ander is geweest, dat het programma thans 3 ledige plaatsen in het Hoofdbestuur heeft aan te wijzen.

Wat betreft de *regeling van de periodieke aftreding der leden van het Hoofdbestuur*, is weder de vroeger gevolgde regel toegepast, dat bij de vervulling van plaatsen, die vóór den bepaalden tijd vacant geworden waren, de daarvoor gekozen leden geacht worden te subintreeren voor hunne respectieve voorgangers. Dien-tengevolge is bepaald, dat zullen aftreden:

de te benoemen Onder-Voorzitter in 1872,

de Voorzitter in 1873,

de Penningmeester in 1874,

de te benoemen 2e Secretaris in 1875, en

de te benoemen 1e Secretaris in 1876.

De uitgave van het Tijdschrift mijne Heeren, is na het verschijnen van het derde deel, met de redactie waarvan een der redacteurs, zich, ingevolge eene opdracht van het Hoofdbestuur, belast had, gestaakt. Drie maanden na het verschijnen van dat deel, dat in April 1870 aan alle leden is toegezonden, zijn de beide redacteurs, die daaraan niet hadden medegewerkt, censklaps er over gebelgd gaan worden, dat zij, naar hunne meening, van den loop dezer zaak onkundig waren gebleven. Er is voldoende grond om deze meening voor eene vergissing te houden. Zelfs is reeds in de Alg. Vergadering van '69, een proefvel van dat 3de deel ter inzage gegeven. Bovendien hebben beide Heeren meer dan eens op daartoe strekkende vragen van den derden redacteur geantwoord, dat andere bezigheden hen weerhielden van aan het Tijdschrift mede te werken. De derde redacteur heeft tegenover

alle directe of indirecte reclames ten deze te kennen gegeven, dat hij, na eenmaal de uitnoodiging daartoe te hebben aangenomen, het 3de deel inderdaad alleen geredigeerd had, en dat hij zoo vrij geweest was van te bedanken voor: controle, zonder medewerking, een toestand, waartoe hij zich ook voor het vervolg onmogelijk zou kunnen leenen. De zoo onverwachts ontstane verbolgenheid der andere redacteurs scheen zeer groot te zijn; beide legden dadelijk hunne betrekking neder; een hunner, de Heer F. C. HEKMEIJER, heeft zelfs gelijktijdig het dringend verzoek aan het Hoofdbestuur gericht, dat zijn naam van den titel van het drie maanden te voren uitgegeven 3e deel zou geschrapt worden. In weerwil van al de achting, die men wellicht zou kunnen gevoelen voor een dergelijk blijk van nederigheid en voorbeeldige eerlijkheid op litterarisch, vooral op Nederlandsch veterinaire-litterarisch gebied, was het Hoofdbestuur natuurlijk niet bij machte aan dat verzoek te voldoen. Het moet dus de bevreemding er van aan het goedvinden der leden overlaten. Hierbij dient echter nog vermeld te worden, dat beide Heeren zoo welwillend zijn geweest, de, gebruikelijkerwijze, van wege de Maatschappij aan de redacteurs aangeboden present-exemplaren van Deel III van het Tijdschrift aan te nemen. Dit geeft gegronde hoop, dat hunne hulp niet voor goed voor het Tijdschrift verloren is.

Van deze niet volmaakt duidelijke geschiedenis afstappende, moeten wij nog stilstaan bij de oorzaken van de traagheid in den wasdom van dit, ons gemeenschappelijk gewrocht, ik meen het Tijdschrift; stilstaan ook in het bijzonder bij de oorzaak van de tijdelijke staking der uitgave.

De hoofdoorzaak is steeds dezelfde; het is gebrek aan medewerking. Vreemd genoeg, ja misschien ware het woord onbescheiden hier niet te hard, vreemd genoeg, verwacht men alles van de Redactie. Wij haasten ons er bij te voegen, dat er, ja uitzonderingen ten deze bestaan. Er zijn loden, die van eene andere meening zijn, maar hun aantal is zeer gering, veel te klein ten behoeve van eene eenigszins geregelde uitgave. Sedert eenigen tijd liggen weder enkele stukken, waaronder de eindelijk ingekomen verslagen van de 7de en 8ste Algemeene Vergaderingen, op de uitgave van eene aflevering te wachten. Die uitgave heeft nog niet kunnen plaats hebben, omdat de eenig overgebleven redacteur het verkieslijker

achte, dat zij door eene voltallige redactie wordt bezorgd. Het Hoofdbestuur hoopt, dat weldra dit werk met ijver zal kunnen voortgezet worden; maar het acht zich verplicht, nogmaals er op te wijzen, dat alleen dán het Tijdschrift geregeld zal kunnen verschijnen als een zelfstandig orgaan, als een Nederlandsch archief voor onze wetenschap en kunst, en niet minder voor de belangen van onzen stand, wanneer het werkelijk zijn zal wat het zijn meet, dat is, de gemeenschappelijke arbeid van onze geheele Maatschappij, onder de leiding der Redactie.

Aangaande het finantiëel gedeelte van mijn taak, wensch ik mij te bepalen tot de mededeeling van onzen Penningmeester die u weldra in de gelegenheid zal stellen, om over het aan hem toevertrouwd deel van het beheer onzer Maatschappij te kunnen oordeelen.

Gaarne zouden wij hiermede dit verslag willen eindigen; maar, mijne Heeren, ook het minst aangename onzer taak van heden moet ten slotte zijne beurt vinden. Gij weet het, er zijn van die wonden, die men niet mag bedekken, die integendeel eene ingrijpende behandeling vorderen.

Het is uit het verslag van 1869 u bekend, hoe in het begin van dat jaar, het Hoofdbestuur aan 20 leden van de algemeene afdeling het lidmaatschap der Maatschappij moest ontzeggen, omdat zij weigerden hunne sedert 1, 2, 3, zelfs 4 jaren achterstallige contributie te voldoen. Een dier leden, de heer van Aerde, heeft later aan zijne verplichting voldaan. Nadat dit zuiveringsproces, dat Gij later eenstemmig hebt goedgekeurd, had plaats gevonden, hoopte het Hoofdbestuur, en met reden, dat het zich in het vervolg niet meer voor zulk eene, ja, wel noodzakelijke en zeker ook heilzame, maar juist niet verkwikkende taak geplaatst mocht zien. Dezen en genen collega op zoo gevoelige wijze te moeten herinneren aan de begrippen van eigenwaarde en zelfachting, Gij zult het met ons eens zijn, het is zeer onaangenaam. Maar het is noodig. De thans nog te innen achterstallige contributiën bedragen over de jaren 1864, '65, '66, en '68 de som van f 127,50. De hoop van het Hoofdbestuur, waarvan ik zoo even sprak, is echter niet ten volle verwezenlijkt. Ook in de jaren 1869 en '70 hebben weder eenige leden der alg. afdeling niet aan hunne verplichting ten deze voldaan. Hoe het voor het jaar

'71 zijn zal, daarover valt nog niets te zeggen, aangezien onze wet vergeten heeft, voor de betaling der contributie door de leden der alg. afdeeling, een bepaalden termijn vast te stellen binnen het loopende jaar. Het Hoofdbestuur wil nogmaals beproeven, mijne Heeren, of het eene herhaling van den harden maatregel zal kunnen ontgaan. Mislukt die laatste proef, dan zal het geen oogenblik meer wachten, met nogmaals tot dezelfde operatie zijn toevlucht te nemen; overtuigd als het is, eensdeels, dat deze de Maatschappij geenszins verzwakken, wel versterken zal, anderdeels, dat het reeds bij voorbaat mag rekenen op Uwe goedkeuring, waar het geldt het behoud van eerlijkheid, van waardigheid in den boezem onzer Maatschappij. —

OVERZIGT VAN DE NIEUWSTE UITGAVEN OVER
VEE-ARTSENIJKUNDE EN AANVERWANTE
VAKKEN.

1e en 2e Kwartaal 1872.

Nederlandsche.

- FEDDEMA, (S.) De inënting van het rundvee geen voorbehoedend noch beteugelend middel tegen de besmettelijke longziekte. Leeuwarden. H. Kuipers 30 bladzijden met 2 Staten. *f* 0,50.
- HENGEVELD, (G. J.) Leeraar aan 's Rijks Vee-Artsenijschool. Het Rundvee, zijne verschillende rassen, soorten en veredeling. 2 deelen met 84 platen. Haarlem. Erven Loosjes *f* 26,15 ingen. ingeb. *f* 30,15
- HINZE, (J. J.) Het Hoesbeslag. Leer- en Handbock van het beslag, zoowel van gezonde als gebrekkige en zieke hoeven (met 57 houtgravuren tusschen den tekst), Amersfoort. A. M. Slothouwer. *f* 3.60
- IDZERDA, (Dr. W. H.) De inënting van het rundvee, als voorbehoedend middel tegen de besmettelijke longziekte (19 bladz.) Leeuwarden. W. Eekhoff. *f* 0,20.
- SMITS, (J. J. W.) De paardenfokkerij in Nederland (72 bladz.) Utrecht. G. A. van Hoften. *f* 0,60.

Duitsche.

- BOHM, (Doc. J) Die Schafzucht nach ihrem jetzigen rationellen Standpunkt, mit farb. Taf. und in den Text gedr. Holzschnitt. 1e Lfg. gr. 8 Seit 1—80. Berlin. Wiegandt & Hempel. $\frac{1}{2}$ thlr.
- CERADINI, (Dr. Jul.) Der Mechanismus der halbmondförmigen Herzklappen (mit e. lith. Taf.) gr. 8, 74 S. Leipzig. Hirzel. 24 gr.
- DAMMER, (Dr. OTTO), Kurzes chemisches Handwörterbuch zum Gebrauche für Chemiker, Aertze, Pharmaceuten, Landwirthe

- etc. 1 Lfg. Berlin. Robert Oppenheim. (vollständig in 12 à 13 Lfg.) p. Lfg. von 64 S. 10 gr.
- DRAGENDORFF, (Prof. Dr. G.) Beiträge zur gerichtlichen Chemie einzelner organischer Gifte. — Untersuchungen aus dem pharmaceut. Institute zu Dorpat. gr. 8. 312 S. St. Petersburg. Röttger. $1\frac{5}{8}$ thlr.
- FESER, (PROF. JOH.) Lehrbuch der theoretischen und praktischen Chemie für Aertze, Thieraertze und Apotheker. Erste Hälfte. gr. 8. Mit zahlreichen Holzschnitten. Berlin, Aug. Hirschwald. 2 thlr.
- FREY. (L. RITTMEISTER.) Das Reitpferd. Erkennen des Alters. Ankauf, Pflege etc. 2 vermehrte u. verbesserte Auflage. Mit 4 lith. Tafeln. 10 Sgr.
- FURSTENBERG, (PROF. DR. M., und RHODE, PROF. DR. D. O.) Die Rindviehzucht nach ihrem jetzigen rationellen Standpunkt. Mit 21 lith. racebildern und vielen in den Text gedr. Holzschnitt. 1e und 2e Bd. bis 11e Lfg. Berlin, Wiegandt & Hempel p. Lfg. $\frac{1}{2}$ thlr.
- GERLACH, (GEH. MED. RATH. PROF. DIR. A. C.) Handbuch der gerichtlichen Thierheilkunde 2e veränd. Auflage. gr 8. (898 S.) Berlin, Hirschwald. $5\frac{2}{3}$ thlr.
- GUNTHER (PROF. DIR.) Jahresbericht der Königl. Thierarzneischule zu Hannover vierter Bericht, 1871. Mit 6 Tafeln Abbild. Hannover Schmorl und v. Seefeld. gr. 8. 123 S. $1\frac{2}{3}$ thlr.
- HERTWIG, (Carl. HEINRICH. DR. PROF.) Handbuch der practischen Arzneimittellehre für Thierärzte. 5e vermehrte und verbesserte Auflage. gr. 8. 38 Bogen, Leipzig, Veit u Comp. 4 thlr.
- IWERSEN, (DR. FERD.) Die Rinderpest. 6 gr.
- MAX JÄHMS. Ross und Reiter im Leben und Sprache, Glauben und Geschichte der Deutschen. Eine kultur-historische Monographie 2e Bnd. Leipzig. Fr. Wilh. Grunow.
- PAULICKI, (DR. AUG.) Beiträge zur vergleichenden pathologischen Anatomie (aus Mag. für die ges. Thierheilkunde) Mit 2 lith. Taf. Abbildungen. 176 S. Berlin. Hirschwald. $1\frac{1}{2}$ thlr.
- PROSCH, (PROF. V.) Handbuch der Lehre vom Aeussere des Pferdes. Mit 80 eingedr. Holzschnitt. Nach der 3 ausg. d. Dän. Orig. und mit Bewillig. des Verf. ins Deutsche übertragen von W. BRAASCH. gr. 8. 258 S. Neustadt in Holstein. Ehlers. 3 thlr.

- SCHWABE, (DR. WILMAR.) Der Haushierartz. Die innerlichen und äusserlichen Krankheiten der Pferde, Rinder etc. nach homöopathischen Grundsätzen 2 vermehrte und verb. Aufl. Mit 50 Abbild. Leipzig, Dr. W. Schwabe.
- SCHMIDT, (DR. MAXIMILIAAN.) Dir. des Zoölog. Gartens zu Frankfurt. Zoologische Klinik. Handbuch der vergleichenden Pathologie und pathol. Anatomie der Säugethiere und Vögel. 1 Bd. 2e Abth. Die Krankheiten der Raubthiere. 1 thlr. 20 gr.
- SCHUTZ, (DR.) Die Lehre von der Constitution vom cellulairpathologischen Standpunkte. — Berlin, Aug. Hirschwald. 10 Sgr.
- SCHNÄBELI, (H.) Deutsches Gestüt-album unter Mitwirkung von H. v. NATHUSIUS, J. v. SCHWARTZ, und A. KROCKER. — Photographiën vorzüglicher Pferde. Berlin. Wiegand u. Hempel. In 5 Lfg. jede Lfg. von 5 Portraits. 3 thlr.
- WILCKENS, (PROF. DR. MART.) Untersuchungen über den Magen der wiederkauenden Hausthiere. Mit 6 Lith. Taf. gr. 4. 51 S. Berlin Wiegandt u Hempel. 2 Thlr.
- ZÜRN, (DR. F. A.) Die Schmarotzer auf und in dem Körper unserer Haussäugethiere, sowie die durch erstere veranlassten Krankheiten, deren Behandlung und Verhütung. In 2 Theilen. 1 Theil. Thierische Parasiten. Mit 4 Taf. Abbild. Weimar, Berh. Fr. Voigt.
- ZÜRN, (PROF. DR. F. A.) Zoöpathologische und zoöphysiologische Untersuchungen. Für die landwirths. Versuchstation zu Jena, in den J. 1868/71 ausgeführt. 109 S. Stuttgart, Schickhardt u Ebner. 24 gr.

J. J. HINZE.

(Vervolg in de 3e afl.)

Boekaankondiging.

J. J. HINZE. Het Hoefbeslag. Leer- en Handboek voor het beslag, zoowel van gezonde, als gebrekkige en zieke hoeven, met 57 houtgravuren. Amersfoort A. M. Slothouwer, 1872, 282 bladz., f 3.60.

Iedere poging tot aanvulling der Nederlandsche litteratuur over eenig vak van vecartsenijkunde verdient aanbeveling. Uit dit oogpunt geschiedt de aankondiging van het werk waarvan de titel aan het hoofd van dit artikel staat. Hetgeen wij toch in onze taal over dit onderwerp bezitten is wat verouderd, te beknopt of onvolledig. Onze cavallerie-officieren, paardenliefhebbers en veeartsen kunnen zich niet meer tevreden stellen met de werkjes en geschriften zoo als van J. W. A. Hart, F. C. Hekmeijer, A. J. de Bruin enz. hoe goed zij ook zijn en hoeveel deugdelijks zij ook mogen bezitten en zullen liever gebruik maken van de uitgebreide nieuwere fransche en duitsche schrijvers, vooral van de laatsten, waaronder dat van dr. A. G. T. Leisering en H. M. Hartman, »der Fusz des Pferdes'' eene voorname plaats bekleedt.

Doordrongen van de groote behoefte, die er in onze taal aan zulk een werk bestaat, heeft de heer Hinze dit laatste tot voorbeeld genomen en een »leer- en handboek'' (zie aan het hoofd dezes) in het licht gezonden, dat gesplitst is in twee hoofdafdeelingen. De 1e afdeeling handelt over den bouw en de verrigtingen van den voet, en de 2e afdeeling over de leer van het eigenlijke hoefbeslag, en wel het 1e gedeelte daarvan over het beslag van regelmatige en gezonde hoeven, het 2e gedeelte over ziekten van den hoof.

Men heeft dus in dit werk anatomie en physiologie van den paardenvoet naar Profr. dr. Leisering, waarop geen aanmerkingen kunnen vallen, als afkomstig van een hoogst bekwaam en gevierd collega, benevens de kunst van het hoefbeslag van den thans overleden bekwamen leeraar en hoefsmid aan de Dresdensche vecartsenijsschool, H. M. Hartmann, doch daarvan, zooals de heer Hinze in zijne voorrede zegt, belangrijk afwijkende; zoodat het geheele werk op zich zelve een oorspronkelijke tint schijnt te bezitten en in de 2e afd. soms werkelijk bezit. Deze oorspronkelijkheid bestaat daarin, dat de hr. H. het werk hier en daar bekort heeft en ook aangevuld, zoowel in schrift als in afbeeldingen,

waardoor zijn geheele werk naar de jongste vorderingen in het hoefbeslag vollediger moest worden.

De vraag is, voldoet het aan deze voorstelling? Is het inderdaad eene aanwinst of had de hr. H. het achterwege kunnen laten. Zonder eenige aanmatiging van mijne zijde, kan men hierop antwoorden, dat het werk van den hr. H. hoewel niet geheel volledig kunnende heeten, het volledigste werk over het hoefbeslag is wat er in onze taal bestaat en het daarom voor eene groote aanwinst gehouden mag worden; opgeluisterd met eene menigte goed uitgevoerde houtgravuren en een duidelijke druk.

Wat er zool op te zeggen valt? Ja, er valt overal wat op aan te merken en waarom dan ook niet op dit werk. Zoo zal aan heeren cavallerie-officieren en leeken het ontleedkundig gedeelte wel wat onbegrijpelijk zijn, doch de eersten kunnen op hunnen cursus daarbij gebruik maken van de voorlichting van den paardenarts. Veeartsen zullen het wel verstaan. Sommige hoefgebreken zijn mager behandeld, zooals de knolhoeven, waarbij de methode van Grosz wel ter sprake gebracht had mogen worden. Ook de beschrijving van het complementijzer van Erdt munt niet uit door duidelijkheid, noodig om er een naar te laten vervaardigen. Dan zijn er ook nog wel wat spel- en taalfouten in te vinden, b. v. *verrijttingen* (zie inhoud), staalbeentje bl. 12 voor straalbeentje, *charnier* voor *scharnier*, bl. 14, *peesscheeden* voor *peesscheden*, bl. 17, enz. Eene menigte zelfst. naamw. zijn, zeker naar den hoogduitschen tekst met hoofdletters geschreven b. v. *Steengallen*, *Hoefbeentakken*, *Middelstuk*, *Ligchaam* enz. enz. Verder *Alemannen* voor *Allemannen*, bl. 98. Op bl. 254 staat regel 12, Bij doorgaande zij en dragtscheuren enz. hetgeen zal moeten zijn — bij *niet* doorgaande enz.

De schrijver verzoekt versooning voor de fouten en leemten met belofte van bescheidene aanmerkingen en terechtwijzingen dankbaar te zullen aannemen. Welnu, wij willen hem niet hard vallen noch lastig maken, en dit te minder, omdat wij zijnen lust, moed en ijver op hoogen prijs stellen, bij deze zijn eerste onderneming op publiek terrein. Hij zal bij de bewerking en samenstelling meermalen ondervonden hebben dat het gemakkelijker is een plan te ontwerpen dan te volvoeren, en dat men niet in alles kort en krachtig kan zijn naar soldaten gewoonte, waarvan hier en daar sporen zijn. Wij vergeven hem de fouten en de leemten gaarne, hopen zeer dat aan zijn boek eene welwillende ontvangst zal te beurt vallen, hetgeen het verdient, en wenschen dat er van zijnen boom van kennis nog meer vruchten zullen komen, die in rijpheid en smakelijkheid de eerste zullen overtreffen

G. J. H.

TE KOOP AANGEBODEN BOEKWERKEN VOOR DE
DAARNEVEN GEPLAATSTE PRIJZEN.

De aanbieder is bekend aan de redactie.

Enklaar. De vriend van den Landman van deel 1 tot en met deel 13, prijs per deel f 4	f 13.00	
Max Desaive. Les Animaux Domestiques. Liège 1842.	} 1.00	
Société d'Amélioration des Laines, 4 Bulletins en 1 volume.		
Notice sur l'Amélioration des Troupeaux de moutons en France.		
Dr. Numan. Veeartsenijkundig Magazijn, 6 deelen in 8 banden.	} 18.00	
Dr. Numan en Dr. P. H. J. Wellenbergh. Magazijn voor Veeartsenijkunde, vergelijkende geneeskunde en vee-teelt. Utrecht 1849.		
Staat van den Landbouw over 1806 tot en met 1810, NB. niet vervolgd tijdens de Fransche overheersching, weer opgevat in 1813 dus, 1806 tot en met 1810, en 1813 een deel in h. r. leder band.	} 25.00	
Item van 1814 tot en met 1818 benevens rapport van Wttwaal over de veeziekte te Utrecht in 1813 en 1814. 1 deel in h. r. l. band.		
Item van 1819 tot en met 1822, in een band als boven.		
Item van 1823 tot en met 1826 in als boven.		
Item van 1827 en 1828 benevens Algemeen Register over 1814 tot en met 1828 in 1 band in h. r. l. band.		
Item van 1829 tot en met 1832 in als boven.		
Item van 1833 tot en met 1866 ongebonden.		
Item in de Fransche taal van 1814 tot en met 1828 in drie deelen gebonden in half rood lederen band.		
F. G. van Lidth de Jeude, Recueil de figures des vers intestinaux. Leide chez Luchtmans 1829.		f 1.00
Verhandeling over de onvruchtbare runderen bekend onder den naam van kweenen enz. met 23 platen prijs f 12.		» 6.00
J. W. A. Hart. De kunst van het hoefbeslag	» - 60	
	f 64.60	

Al de hierboven omschreven boeken zijn gaaf, en nagenoeg nog onopgesneden en, zijn vermoedelijk het Magazijn, het recueil van Lidth en verhandeling der kweenen, bij de meeste heeren veeartsen bekend, doch niet in hun bezit, en, wat nu de staat van den Landbouw betreft, zoo zal dat werk in eene veeartsenijkundige of landbouwkundige boekerij eene bijzondere aanvulling zijn, daar het werk van af 1806 tot en met 1866 compleet is.

Veeartsenijkundige bijdragen.

Sprokkelingen.

Van A. J. JANNÉ.

Districts-veearts voor het veeartsenijkundig staatstoezicht in Noordbrabant
en Limburg.

Scheur in het middenrif; doorzakking der netmaag in de borstholte. (*Haubner, Bericht über das Veterinärwesen in Sachsen 1870*). De koe, bij welke deze scheuring van het middenrif door prof. Leisering gevonden werd, was wel in het vleesch en had geen enkel ziekteverschijnsel vertoond. Een gedeelte der netmaag, ter dikte van twee vuisten, was door eene langwerpige scheur van het middenrif gedrongen en met de randen dier scheur geheel aaneengegroeid. Het gedeelte der maag, dat zich in de borstholte bevond, was niet zoodanig beklemd, dat het voedsel daarin geen doorgang meer kon hebben; de spijsverteering was derhalve niet belemmerd.

Deze waarneming, wanneer men ze uit een physiologisch oogpunt beschouwt, is in zoo ver nog al van belang, dewijl daardoor het gevoelen van hen, die beweren, dat de samen-trekking der netmaag alleen in staat is het voedsel daaruit in de slikbuis te brengen, geheel ontzenuwd wordt.

De thermometrie bij Influenza (*ibid.*). De veearts Johne had gelegenheid talrijke gevallen van Influenza waar te nemen en heeft aangaande deze ziekte eenige thermometrische onderzoekingen gedaan. Hij kwam daardoor tot de volgende resultaten:

1o. De afwisselingen in den warmtetoestand van het lichaam hadden, in de waargenomene gevallen, geen duidelijk uitgedrukte periodische type;

2o. De snelle verhooging der temperatuur (zelfs tot 43° 2) kon niet voor een ongunstig teeken worden gehouden, ook niet, wanneer daarbij plaatselijke verschijnselen van ernstigen aard optraden; in dit geval toch zakte de thermometer weer even spoedig tot 40° 5 en 41°.

3o. Eene aanhoudende en zeer verhoogde temperatuur, hetzij ze snel of minder snel opkwam, was steeds het voor-teeken van eenen ongunstigen afloop.

4o. De lage temperatuur was immer een goed voorteeken, al ging ze zelfs vergezeld van hevige plaatselijke symptomen en van een versnelden pols.

Ophooping van voederstoffen in de Long.
(*Bericht ii. d. Veterinärw. in Sachsen 1870. Haubner.*)

De veearts Kunzelmann te Hartmannsdorf, zond naar de veearts. school te Dresden een runderlong, waarin hij een ophooping van voederstoffen had gevonden. Deze long had n.l. door een nauwe opening gemeenschap met de netmaag; het voedsel, na in de ziekelijke holte der longen te zijn gedrongen, keerde regelmatig weer in de maag terug, hetgeen afgeleid wordt uit den verschen toestand, waarin zich dat voedsel bevond. Kunzelmann beweert, dat deze ziekelijke holte der long, alsmede de opening, die de gemeenschap toeliet tusschen het ademhalingsorgaan en de 2° maag, van vroegeren datum moet zijn geweest, en hij tracht deze zijne meening te staven door te wijzen op het gladde voorkomen van het vlies, waarmede de ziekelijke holte in de long bekleed was.

Prof. Leisering kon, wegens den toestand waarin hij het pathologisch stuk ontving, niet bepalen of hij eene rechter, dan wel eene linkerlong voor zich had.

De holte, wier afmetingen ongeveer gelijk waren aan die van de maag van een paard, had gladde wanden, die, hier

en daar, met gecoaguleerde vezelstof bedekt waren; op verschillende plaatsen had zij gemeenschap met de grootere en kleinere vertakkingen der bronchiën; ongeveer in haar midden bevond zich een soort van harde snoer; deze had ongeveer de dikte van een duim, was 19 centimeters lang en ging van den eenen wand naar den anderen. Alleen in het achterste en in de zijdelingsche gedeelten van het pathologisch voorwerp, was er nog gezond longenweefsel aanwezig; het voorste gedeelte der long was verkleind en onvolkomen uitgezet (*atelectasis*). Een groot gedeelte der wanden liep uit in bindweefsel van nieuwere vorming, terwijl de geheele holte door een dergelijk weefsel als door eene taaie beurs ingesloten werd.

Het is waarschijnlijk, zegt Leisering, dat het punt van nitgang dezer pathologische veranderingen een vreemd lichaam is geweest, dat van de netmaag in de long is gedrongen en eene abnormale aancengroeiing heeft veroorzaakt van dit orgaan met het middenrif en met de 2e maagafdeeling.

Leisering denkt daarenboven, dat de knobbels, die door hem in het ziekelijk gedeelte der long gevonden werden, een gunstig moment hebben daargesteld tot de vorming dezer abnormale holte in de massa der long, waarin, volgens Kunzelmann, zich een gedeelte der voederstoffen uit de maag had verzameld. De kundige hoogleeraar van Dresden grondt deze zijne vooronderstelling op de aanwezigheid van kleinere en reeds in suppuratie verkeerde knobbels, die op verschillende punten in het longenweefsel, en in de straks vermelde beurs aanwezig waren. Overigens werd er geen vreemd voorwerp in de long gevonden en de juiste verhouding, waarin het ziekelijk orgaan van de netmaag verkeerde, kon niet worden nagegaan, dewijl deze laatste was weggenomen.

Keelontsteking, gepaard gaande met opvulling der luchtzakken door voederstoffen (*ibid.* 1872).

Deze angina, die vergezeld ging van eene buitengewone zwelling der keelstreek, werd aanvankelijk door dampbaden,

scherp smeersel enz. schijnbaar gunstig behandeld; den derden dag echter bezweek het paard ten gevolge van verstikking. Bij de opening vond de veearts Rivet, buiten de gewone verschijnselen der angina, de beide luchtzakken opgevuld met gekauwde voederstoffen.

Een gezwel van 236 ℔ in de buikholte van een paard. (*The veterinarian*, April 1872).

Een tweejarig veulen, pas onlangs aangekocht, werd door den eigenaar aan den veearts Cuningham ter behandeling toevertrouwd. Deze nam bij het dier al de verschijnselen waar eener sereuse uitstorting in het pericardium, in de pleura en in het peritoneum.

De prof. William en Walley, die de lijkopening verrichtten, vonden, in het linker hypochondrium, een enorm gezwel, gedeeltelijk uit vetweefsel bestaande, en waarin tevens eenige tuberkels verspreid waren. Het woog 236 engelsche ponden. Het hart was week en door hypertrophie aangedaan. Overigens vond men uitstorting van serum, zoowel in de buikholte als in de borst en in het hartzakje.

Kalverziekte. (*Magaz. f. gesammt. Thierheilk.* 1871).

In zijn verslag nopens de kliniek aan de Hanoversche veeartsenijschool maakt prof. Carsten-Harms de opmerking, dat de kalverziekte niet alleen vóór, maar ook na, en, ofschoon zeldzamer, ook tijdens de verlossing kan ontstaan. Ook wordt zij, volgens hem, waargenomen bij de geit.

Volgens de waarneming van C. H., kan deze ziekte reeds vóór de verlossing ontstaan, zoo dikwerf de melkafscheiding al voor de geboorte van het kalf overvloedig is ingetreden; de Hanoversche hoogleeraar haalt dit feit aan, ten betooge, dat er een zeker ethiologisch verband bestaat tusschen het ontstaan der kalverziekte en de verhoogde werking der melkafscheidende klieren.

Gedurende het beloop dezer ziekte vermindert de normale temperatuur des lichaams, niet enkel in de peripherie, maar

ook inwendig. Bij de vermeerdering der dierlijke warmte, kan men vaak een gunstig resultaat verwachten.

De vermindering der dierlijke warmte is voor C. H. een bewijs, dat de voornaamste storingen bij de onderwerpelijke ziekte niet bestaan in eene ontsteking der hersenen of der hersenvliezen.

Bij de behandeling dezer hardnekkige kwaal werd door C. H. het gebruik van ol. Crot., door anderen zoozeer geroemd, zonder eenig nut bevonden. Hij nam alstoen andermaal zijne toevlucht tot de *tart. emet.* en wel, in de meeste gevallen, met een uitstekend gevolg; in hooge giften toegediend, verkreeg hij door dat middel de genezing bij dieren, wier gevoel reeds geheel scheen uitgedoofd. In zulke hevige gevallen schrijft hij de onmiddellijke toediening voor van 15 grammen braakwijnsteen in twee flesschen water, en laat hij dan vervolgens nog om het uur vier giften, elk van 4 gram, van datzelfde zout aan den patient ingeven; des noods, wanneer de omstandigheden zulks vereischen, volgen er nog vijf giften, elk van drie gram, die om de vijf uren worden toegediend. Steeds wordt door hem de braakwijnsteen in opgelosten toestand voorgeschreven.

Bij een zeer hevig geval van kalverziekte, diende C. H. aan de kalfkoe 60 grammen *tart. emet.*, binnen de 14 uren, toe; dewijl daarop braking volgde, meent hij thans van deze hooge gift te moeten afzien en zich alleen aan de bovengemelde hoeveelheden te kunnen houden.

De verschijnselen der ziekte bij de geit verschillen geenszins van die bij het rund; alleen zijn ze, bij de eerste, wat minder hevig.

Dampigheid (*ibid.* 1871). Wanneer de dampigheid haar ontstaan verschuldigd is aan het eten van beschimmeld hooi of stroo, dan behoort men hare naaste oorzaak te zoeken in eene onvolkomene verlamming der longen.

Ook kunnen hare verschijnselen waargenomen worden na elke hevige krachtsinspanning bij het trekken van zware lasten,

bij wedrennen enz., of na groote vermoeienissen; dan is de ziekte haar ontstaan verschuldigd aan de ruptuur van een zeker aantal longblaasjes.

In andere gevallen eindelijk is de dampigheid een gevolg van andere ziekten der longen.

Bepaling der physiologische temperatuur bij onze Huisdieren; door Dr. H. Krabbe te *Kopenhagen* (*Tidsskrift for veterinaerer*, 1871). Deze zeer uitgebreide arbeid heeft veel tijd en bijzonder veel nauwkeurigheid vereischt. De schrijver heeft 1728 maal de temperatuur waargenomen bij 71 paarden, varkens, runderen, schapen, honden en katten.

Hij begint met een vluchtig overzicht te geven van de waarnemingen, door Traube, Baerensprung en door Wunderlich op de normale temperatuur bij den mensch gedaan, die gemiddeld van 36°3' tot 37°5' gaat.

Daarna haalt hij de onderzoekingen aan, die in Engeland gedaan werden door Dr. Sanderson (1866) en in Duitschland, door Gerlach (1867) omtrent de temperatuur bij runderen, die aan veetyphus, en in Denemarken door Stokfleth bij koeien, die aan mondzeer leden.

Dr. Stokfleth had opgemerkt, dat bij dieren die van deze laatste ziekte hersteld waren, de temperatuur des lichaams 38°5' bedroeg. Dat cijfer week aanmerkelijk af van de 39°3' door Fleming, bij het rund, als normaal cijfer opgegeven.

Ofschoon nu de dierlijke warmte bij de zieke dieren zeer dikwerf bepaald werd, waren echter slechts de op zich zelf staande waarnemingen van Prevost en Dumas, Sonnenberg, Davy, Fleming enz. enz., op dieren gedaan die in den *physiologischen* toestand verkeerden.

Nu hadden de waarnemingen van Krabbe juist ten doel, om deze normale temperatuur door talrijke en nauwkeurige thermometer-metingen, met vastheid te bepalen.

De verkregene resultaten bestaan uit talrijke tabellen, die hier niet kunnen opgenomen worden. Wij bepalen ons dus

tot de opgave der algemeene uitkomsten, (de warmtegraden werden in het rectum opgenomen):

Paarden. — Hunne normale temperatuur bedraagt aan graden Celsius, volgens

Prevost en Dumas	36,8.
Sonnenberg	37 tot 38.
Davy	37,5.
Fleming	38,8.

Het middencijfer door Krabbe verkregen is 38,1, naar 570 metingen op 19 paarden.

Varkens. — Normale temperatuur volgens

Fleming	40,5.
Gwilt	40 tot 41,2.

Volgens Krabbe gemiddeld 39,1.

Runderen. — Normale temperatuur volgens

Hunter	37,5.
Sanderson	37,3 tot 39,2.
Fleming	38,5 tot 39,3.
Davy	38,9.

Na 446 waarnemingen verkreeg Krabbe bij 24 dieren gemiddeld 38,8.

Schapen. — Normale temp. volgens

Davy	37,3—40,5.
Prevost en Dumas	38.
Fleming	40,3.

Na 173 waarn. op 8 schapen verkreeg Krabbe gem. 39,8.

Honden. — Normale temp. volgens

Prevost en Dumas	37,4.
Falck	37,6—38,4.
Mendel	37,8—39,3.
Billroth	38.—39,4.
Binz	38,2—40,0.
Becquerel en Breschet	38,3.
Fleming	38,5.
Senator	38,7—39,3.
Davy	39.—39,6.

Ruge . . . . . 39,4—40,6.

Desprez . . . . . 39,5.

Krabbe verkreeg, na 443 waarnemingen op 16 honden, gemiddeld 38,7.

Katten. — Normale temperatuur volgens

Fleming . . . . . 38.

Davy . . . . . 38,3—38,9.

Prevost en Dumas . . . . . 38,5.

Senator. . . . . 38,7—39,4.

Desprez . . . . . 39,7.

Na 95 waarn. op 3 katten vond Krabbe gem. 38,9. De meeste waarnemingen bij de Paarden werden 's morgens en 's avonds gedaan. 's Avonds is de temperatuur steeds het hoogste.

Onder een groep van dertien paarden gaven

7 van vijf tot acht jaren oud, een middencijfer van 38,2.

6 van tien tot achttien jaar . . . . . 37,9.

Bij eene andere groep van 4:

2 van zes tot acht jaar . . . . . 38,2.

2 van vijftien tot zeventien jaar . . . . . 37,8.

In Mei gaven 4 paarden bij welke de waarnemingen gedurende de geheele maand 2 maal daags gedaan werden, gemiddeld 38.

In Januari — van den 15. tot 16. — verkreeg men bij 4 paarden, 38,2.

Bij 6 paarden, die op een steamer van IJsland naar Schotland vervoerd werden, en van den 31. Juli tot den 7. Aug. werden onderzocht, vond men gemiddeld 38,2.

Bij 2 categoriën van koeien (in de weide), vond Krabbe gemiddeld 39 tot 38,6; bij meerdere runderen (op stal met gras en hooi gevoerd), vond hij 38,6. Bij een kalf van 5 maanden en bij eene pink van 15 maanden (op de weide) verkreeg hij 38,8 tot 38,9.

Dit zijn geenszins de eenige uitkomsten, die de onderzoekingen van Krabbe hem hebben doen verkrijgen: zij zullen echter wel voldoende zijn, om de waarde van den arbeid

van den geleerden Deenschen veeartsenijkundige te doen erkennen. (Ann. de méd. Vét. 1872. Aug.)

Practische bijdragen.

door J. B. H. MOUBIS,

Paardenarts 3e kl. bij de Huzaren.

1. In Augustus 1871 werd ik in het »Koninklijk Zoölogisch Genootschap» »Natura Artis Magistra» geroepen bij een Kameel (*Camelus dromedarius*), die aan hevige diarrhoea lijdende was. Het dier lag aanhoudend, (de sterke borstbeenplaat verwond en in verzwering) met bijna gesloten oogleden en met uitgestreken hals, op den grond, gebruikte sodert een paar dagen geen voedsel meer, staan was onmogelijk en de zwakte zeer groot. Een zeer onaangename reuk verspreidde zich in den stal; de ontlasting uit het rectum geleek op vuil water en vloeiende bestendig af. De behandeling was vruchteloos en patient stierf ook reeds 'sanderen daags. De opening van het lijk, die evenwel zeer [gebrekkig] was wegens den onverdragelijken stank, leverde niets op dan volslagen ledigheid der darmen; deze zagen er bleek, bijna wit en als gewasschen uit. De maag was zeer sterk uitgezet en volgepropt met zeer droog voedsel, dat met moeite van een te scheiden was. Alle overige organen waren bijzonder bleek gekleurd.

2. Afgescheiden van de maagverstopping, waaraan bovenstaand dier is bezweken, vond ik in de longen en vooral in de lever, zoowel aan de oppervlakte als in het weefsel, een groot aantal cysten, ter grootte van een groot duivenei. De uitwendige wand was zeer vast, kraakbeenachtig, daarop volgde de algemeene blaas, en binnen deze bevonden zich dochterblazen, terwijl binnen deze nog kleinere blaasjes waren ingesloten, allen met een helder vocht gevuld. Koppen waren aan geene der blazen waar te nemen (acephalocysten).

3. In Mei 1870 kreeg ik in bovengemelde inrichting eene jeugdige Lama (*Auchenia lama*) in behandeling met een breuk van het linker schenkelbeen, ontstaan doordat het dier met het been door het ijzeren hek was geraakt. De breuk liep van boven en achter naar beneden en voren, en kon tot in het spronggewricht vervolgd worden, waar de uiteinden van het been nog duidelijk van elkander konden geschoven worden. De hulp bestond in het aanleggen van een verband uit spalken van stevig bordpapier en linnen-zwachtels met stijf sel voorzien. Na twintig dagen werd het verband afgenomen; de breuk was genezen; het gewricht was, bij het buigen, zeer stijf, hetgeen evenwel langzamerhand geheel verbeterde.

4. In weinige woorden moge het volgende hier vermelding vinden: Gedurende mijn dienstitijd zijn mij bijzonder veel gevallen van Windkoliek bij paarden voorgekomen. Na daarbij de gewone behandeling toegepast te hebben, die mij dikwijls in den steek liet, zoodat ik grooten lust had, den trocar in de hand te nemen, heb ik niet alleen beterschap, maar bijna onmiddellijk herstel gevonden, bij het gebruik van koud-water-lavementen, één of twee modelspuiten vol, bij niet dadelijke ontlasting der winden, na eenige minuten herhaald. Deze handelwijze heeft mij nog in ieder geval boven verwachting voldaan.

5. Den 22en Juni 1870 kreeg ik een paard in behandeling, wegens Nageltred, in den straal van het rechter achterbeen. De spijker werd verwijderd, het ijzer afgenomen, de hoorn om de wond behoorlijk besneden, en deze verder goed behandeld. Langzamerhand trad genezing in. Den 13en Juli daaraanvolgende stond het paard evenwel zeer wijd in de achterbeenen, en vond ik de uiers sterk gezwollen, zeer heet en pijnlijk, en eene koude, deels zachte, deels harde zwelling onder den buik, van de uiers tot aan den elleboog loopende. Te gelijk hiermede ontstond Mondklem en Rechtstijvigheid. Tusschen de tanden kon men hoogstens één vinger brengen, de tong was zeer hard, uit den mond

vloeide aanhoudend taai slijm. Verder stond het paard met vooruitstekend hoofd, wijde neusgaten, gestrekten hals en rug, de beweging was bijna onmogelijk, zeer stijf; pols en adem normaal. Behandeling: onder deken, buik en uiers aanhoudend en goed bevochtigen met koud water; inwendig 3 m. d. tartar. emetic. dr. j in water; slobbering van meel en zemelen tot voedsel. 'sAnderendaags was de toestand als boven opgegeven, dezelfde behandeling; daarbij eene kleine aderlating. 15 Juli. Het uier weinig meer gezwollen; overigens geene verandering. Toen ons leger mobiel werd, en ik naar de kantonnementen in Noord-Holland vertrok, 22 Juli daarop, was patient zoodanig verbeterd, dat de wond aan den hoef genezen en de uierontsteking volkomen verdwenen was. De spieren waren ook niet meer zoo hard gespannen als vroeger. Bij mijn terugkomst, 27 September daaraanvolgende, was het paard gezond en werd door mij weder in dienst gesteld.

6. Vraag. In de geneeskunde voor menschen heeft men, vooral in den laatsten tijd, bij (oude) zweren van de ledematen, met bijzonder gunstig gevolg; gebruik gemaakt van het opleggen en bevestigen van een gedeelte der gezonde huid, (ook alleen van epidermis) van een ander lichaamsdeel genomen. Zouden er in de veeartsenijkunde, gevallen kunnen voorkomen, waarbij deze zelfde handelwijze in toepassing kan worden gebracht?

7. In der tijd is de vraag gedaan, of in de longen of elders, miliartuberkels voorkomen, zonder aanwezigheid van »Kwaden droes». In mijne aantekeningen over het jaar 1869, vind ik twee zulke gevallen, bij paarden, die aan »slepende verkoudheid» met uitwerpen van veel en vuil slijm uit den neus, lijdende waren.

Ik had gelegenheid hunne lijken te onderzoeken; bij deze vond ik, zowel onmiddellijk onder het longenvlies, als in het longenweefsel, in grooten getale de beschreven knobbeltjes, welke ik met het bloote oog als miliartuberkels moest beschouwen.

8. Bij een paard, dat in November 1871, aan hevig koliek had geleden, en gedurende dien tijd zich zeer onrustig had gedragen, door zich liggende bestendig te wentelen, onverhoeds op te springen, hevig uit te slaan met de beenen, zich weer plotseling te laten vallen; soms voor over te vallen, en daarbij vier à vijf meters verder tegen den muur aan te bonsen, vond ik bij den na zes uren ingetreden dood, eene hevige verbloeding met barsting van den bovensten rand der lever. Gemeld gedeelte was sterk gezwollen en deegachtig op het gevoel; het buikvlies van het middenrif was meer naar rechts, cirkelvormig, met eene middellijn van ongeveer twee decimeters, zeer ontstoken. Of de leverbarsting oorspronkelijk was ontstaan, of wel het gevolg van het vallen en stooten, gedurende de ziekte, was mij niet recht duidelijk. Met het oog op de verandering der lever, besloot ik evenwel tot de eerste meening.

9. Gedurende het laatste kwartaal van 1868, werd mij verzocht bij een driejarig paard te komen, dat daags te voren eene verwonding van het rechter ooglid had gekregen. Alleen aan den buitensten ooghoek was het afgescheurde gedeelte, dat ongeveer de onderste helft van het ooglid uitmaakte, nog verbonden. Met de schaar bewerkte ik de beide wondranden, en hechtte met de achtvormige naad met spelden, welke punten werden afgeknipt. Na eenige uren had het paard weer alles losgescheurd, in weerwil van eene goede (?) oppassing. Ik sneed het geheele onderste gedeelte van het ooglid af, scarificeerde de wondranden nogmaals, en hechtte op de boven aangegeven wijze. Inmiddels had ik een metalen korf laten maken, om het wrijven tegen te gaan. Na negen dagen was de verbinding over de geheele vlakke geschied en kon ik de spelden wegnemen; het herstelde ooglid verrichtte zijne functie zoo goed als het andere.

Eenige gevallen uit de praktijk,

door L. HERMKES.

Veearts te Galemburg.

Tabaksvergiftiging bij het rund.

In Maart 1871, had ik gelegenheid eene vergiftiging door tabak waar te nemen en heb ik mij beijverd, de intoxicatieverschijnselen, zoo nauwkeurig mogelijk, op te teekenen en als kleine zeldzaamheid mede te deelen.

Drie melkkoeien werden met spinwater uit een sigarenfabriek (carotte saus) en petroleum rijkelijk over het geheele lichaam gewasschen; reeds onder het wasschen der derde koe vertoonden zich bij de eerst gewasschene intoxicatie-symptomen en werd mijne hulp ingeroepen.

No. 1 lag op de rechter zijde, met de beenen van zich af, onvermogen om op te staan, hadden kop slap van de voeder-goot afhankelijk, den tong uit den mond en slijmde erg; het wenkvlies was gedeeltelijk over het oog gevallen; de oogen waren verdraaid en teruggetrokken; verder had het dier een wijde pupil, roode slijmvliezen, snelle pols, bijna onvoelbaren hartslag, moeielijke en steunende ademhaling, tympanitis, huid rood en warm behalve aan de beenen, het rilde en beefde, sloeg nu en dan met vóór- en achterbeenen terwijl de kop krampachtig zijdelings getrokken werd en dadelijk weer slap neerviel, het was ongevoelig en reageerde niet meer op prikken met de bistouri: na een half uur stierf dit dier onder bovengenoemde symptomen. Dewijl het dier direct verkocht en vervoerd werd kon ik geene lijkopening doen.

No. 2 (ergste) en No. 3 stonden nog en hieraan kon ik de volgende verschijnselen waarnemen, als: roode en warme huid, teruggetrokken en roode oogen, slijmen uit den mond, steunende en versnelde ademhaling, versnelde en zwakke pols, rillen en beven over het geheele lijf, maar vooral aan

vóór- en achterbeenen, tympanitisch opgezette buik, nu en dan slaan met de achterbeenen naar het lijf, eetlust verdwenen en geen herkauwen, dikwijls urineeren, dunne en zwartachtige mest enz. Later ging de eene liggen en kon met geweld niet tot opstaan worden gebracht.

Voor behandeling liet ik dadelijk No. 2 en No. 3 rijkelijk met koud water, waarin een weinig tannine opgelost was, afwasschen en gaf inwendig in kleine maar dikwijls herhaalde giften Tannine met Ammon. Carbon. in eene sterke infusie van koffie, waarbij ik den 2en dag Pulv. rad. gentian. en groote giften Sulph. sod. voegde, met dat gevolg dat beiden na een paar dagen gchoel hersteld waren.

Inschuiving en omstulping van den blinden darm bij een paard.

Op den 26^{en} Maart d. j. werd ik geroepen bij een paard van den Heer v. M., welk dier van eene reis terugkwam van ongeveer 6 uur en, op stal gekomen, geen eetlust had, maar treurig voor de krib bleef staan; na een half uur begon het langzamerhand verschijnselen van koliek te vertoonen, welke opvolgend in hevigheid toenamen. De volledige behandeling van koliek werd ingesteld en hierop volgde ontlasting van winden, mest en urine, terwijl de eetlust terugkeerde, maar de pols sneller en zwakker werd. Deze koliekverschijnselen hielden gedurende 6 dagen aan, onder afwisselend beter en erger worden en het nu en dan ontlasten van faeces, terwijl echter de pols voortdurend versneld en zwak bleef. Nu werden de verschijnselen heviger en bijna aanhoudend, vallen, opstaan, slaan, rollen, steigeren in de krib, enz. volgden elkander op, totdat het dier den 2en April a. s. overleed.

Onbewust van de oorzaken dezer verschijnselen, haastte ik mij de lijkopening te doen en merkte, reeds dadelijk bij het openen van de buikholte, de afwezigheid van den blind-

den darm op. De darmen voorzichtig uitgehaald en onderzocht. Ik vond nu aan het einde van den kronkeldarm en het begin van den karteldarm, den gheelen omtrek leikleurig rood en gezwollen, en aan de ondervlakte een zakvormig gezwel, van de grootte van een manshoofd, gevormd door het weivlies en gevuld met water en ziltachtig exudaat, den blinden darm ingeschoven en omgestulpt in den onderste dwarschen karteldarm, zoo zelfs, dat een gedeelte van den karteldarm (rechter) en het einde van dien darm mede ingeschoven waren, terwijl de kronkeldarmopening in den karteldarm uitkwam. Door deze laatste omstandigheid laat zich het bijna voortdurend ontlasten van darmcontenta gedurende de ziekte verklaren.

Steatoma bij een paard.

Bij een tweejarig merriepaard nam ik een gezwel waar aan den rechter borstwand, dat zich uitstreckte van achter den elleboog tot op de helft van den buik en van het onderste gedeelte tot op het midden van den borstwand, tamelijk vlak was en eene basis had van ongeveer 8 palmen in den omtrek.

Toen de tegenwoordige eigenaar het dier als jaarling kocht, was het gezwel slechts zoo groot als een kippenei, maar na dien sterk in omvang toegenomen. Het was reeds geruimen tijd, door een empiricus, in de overtuiging zijner onfeilbare kunst, met alle scherpe smeersels en zalven, die hij tot zijne dispositie had, zonder eenig succes (behalve dat het al grooter en grooter werd en er nu en dan gaatjes in vielen, waaruit etter kwam) behandeld, toen men besloot er mij over te raadplegen. De huid, die het gezwel bedekte, was grootendeels verwoest en in plaats hiervan waren dunne geele korstjes gekomen, die loszaten door er onder uitgezweet vocht; het gezwel zelf was bijna ongevoelig en tamelijk zacht en elastiek.

Ik vooronderstelde een vetgezwel en ondernam de verwijdering langs operatieven weg. Het dier werd neergeworpen, de huid, voor zoo ver zij nog op het gezwel aanwezig was, losgepeld (wat echter moeielijk was, daar zij tamelijk vast met het gezwel vergroeid was) en vervolgens het gezwel van de om- en onderliggende deelen losgemaakt en met een stuk van de borsthuidspier en de rug-opperarmbeenspier, die, gedeeltelijk vervet, door het gezwel heenliepen, tot op de gele schede van de uitwendige ribbenbuikspier, die een deel van de ribbenschouderspier bedekt, weggenomen; de bloeding was gering en de wond van kolossalen omvang. Vervolgens werd een drukverband op de wond aangelegd en nat gehouden met koud water, den volgenden dag werd de wond met digestieve middelen bestreken en als gewone wond behandeld. Thans is zij geheel opgevuld en de litteekenvorming gaat goed vooruit. Het gezwel bestond uit spekachtig vet met tot vervetting overgegane spiervezelbundels en had naarschatting eene zwaarte van ongeveer 15 halve ned. ponden.

Culemburg, October 1872.

iets over het zoogenaamde bloedwateren.

door J. N. DIJKMAN.

Veearts te Lochem.

Deze in sommige streken, des zomers, vooral tegen het najaar, dikwijls voorkomende en zeer gevreesde ziekte, was tot nog toe door mij alleen waargenomen in bovengenoemd jaargetijde, vooral wanneer na eenige dagen droogte plotseling hevige regens invielen.

Den 28en November j. l. echter werd ik 's avonds verzocht te komen bij een landbouwer in de buurt van Lochem, waar eene nieuwmelkte koe plotseling hevig ziek was geworden. De patient stond zeer lusteloos als 't ware te leu-

nen in den halsketting, had tranende oogen, zeer bleek naar het geel zwemende slijmvliezen, sterke pulsatie van de halsader, kleine nauwelijks voelbare polsslag, terwijl ook de hartslag zeer weinig waarneembaar was. De ademhaling was zeer versneld en ging gepaard met snuiven door den neus. Het dier had blijkbaar moeite om te gaan liggen, en bleef daarom ook zoo lang mogelijk staan, terwijl, wanneer het eens lag, het ook slechts met moeite wederom tot op staan was te brengen. Daarenboven rilde het over het geheele lichaam.

Deze verschijnselen deden mij besluiten, de patient te behandelen als lijdende aan gastrisch-catharrale koorts, waarvoor ik haar liet ingeven poeders bestaande uit:

Pulv. cort. peruviam, mur. ammon. en pulv. camphor. Den volgenden dag was de koorts aanmerkelijk minder, maar daar de ademhaling en de pulsatie van den halsader nog even sterk waren en daarbij de hartslag sterk was toegenomen liet ik de koe tevens toedienen Tinct. digital. met Acid. sulph. dilut. — Tot nu toe was de mest en waterontlasting normaal geweest, doch den derden morgen was de mestontlasting opgeheven, terwijl de urine als bloed gekleurd was en bij kleine hoeveelheden en met pijn ontlast werd; ook de melk, die tot nog toe in vrij groote hoeveelheid gegeven was, werd minder en kreeg tevens een geelroode kleur.

Thans besloot ik, daar de koortsverschijnselen geheel waren verdwenen, de patient te behandelen voor het gewone bloedwateren, en diende haar daarom 3 maal daags een poeder toe, bestaande uit: Pulv. gi. Aloes en Sulph. Ferri in te geven met lijnzaadwater. Reeds den volgenden dag begon de koe iets van het onder haar gestrooide stroo te eten, de urine begon meer een bruingele kleur te verkrijgen en was na twee dagen weder lichtgeel gekleurd. De mestontlasting begon nu ook overvloedig plaats te hebben, waarna het herkauwen langzaam begon en allengs toenam.

Door deze ziekte, die slechts acht dagen in haar geheele verloop geduurd had, was de koe, die bij het ontstaan der

ziekte goed gevoed was, zoozeer vermagerd, dat zij nauwelijks konde opstaan; zij nam echter spoedig in krachten toe en is tot heden gezond gebleven.

Het bijzondere nu van dit ziektegeval is:

1e. dat het plaats had in een tijd, waarin het anders nooit, ten minste door mij, is waargenomen;

2e. dat het plaats had in eene streek en bij een landbouwer, waar deze ziekte nooit was voorgekomen.

Daarom rees bij mij al aanstonds de vraag: zou het in den zomer voorkomend bloedwateren, in aanmerking genomen de weersverandering waaronder het voorkomt, ook niet het gevolg kunnen zijn van catharrale aandoeningen, zoodat het niet uitsluitend moet gezocht worden in de gesteldheid van den bodem, het drinkwater als anderszins, te meer daar, zooals ik zooëven onder punt 2 aanmerkte, de ziekte voorkwam in eene streek en op een stal, waar ze nooit was waargenomen.

Aangenaam zal het mij zijn, zoo ze zijn waargenomen door eenige collega's, dergelijke gevallen te mogen vernemen; want deze ziekte komt maar al te dikwijls in deze streken voor en zeer vaak met doodelijken afloop.

Lochem, 12 December 1872.

Veeartsenijkundige politie.

**Handelingen van de Internationale conferentie, ten doel hebbende
het nemen van gelijke maatregelen tot wering der
runderpest, medegedeeld**

door **J. J. HINZE.**

Zooals bekend is, werd in het jaar 1871, langs diplomatieken weg door de Oostenrijksche Regeering een voorstel gedaan tot het houden van bovengemelde conferentie, waarmede de Regeeringen van België, Duitschland, Frankrijk, Groot-brittannië, Italië, Rumenië, Rusland, Zwitserland, Servië, Turkije en Hongarije hunne instemming betuigden en waarom zij hunne afgevaardigden benoemden, — als volgt:

LEDEN DER CONFERENTIE.

Voorzitter: Zijn Excellentie J. Ridder v. Chlumecky, k. k. Minister van landbouw.

AFGEVAARDIGDEN.

Uit België: Leclerc. Inspecteur van landbouw aan het ministerie van binnl. zaken.

Dr. Wehenkel. Prof. aan de Staats-veeartsenijschool.

Uit Duitschland: Dahrenstädt, k. pruisisch geh. regeeringsraad aan het ministerie van onderwijs en medicinale aangelegenheden.

Carl Müller, Prof. aan de veeartsenijschool te Berlijn.

Probstmayer, Directeur van de centraal veeartsenijschool te Munchen.

Uit Frankrijk: Bouley, Medelid van het Instituut en Inspecteur der vee-artsenijscholen.

Uit Groot-Brittannië: Dr. A. Williams, Secretaris van het Vétérinair-Departement van den geheimen Raad.

Uit Italië: Dr. J. B. Ercolani, Universiteits prof. te Bologna en Prof. F. Perosino uit Turijn.

Uit Oostenrijk-Hongarije: *a.* Oostenrijk Dr. Fr. Ulrich. Ministerraad en Saniteitsreferent aan het Ministerie v. binnenl. zaken.

Dr. M. Röhl, Regeeringsraad en Directeur der Weener vee-artsenijschool.

Dr. Franz Müller; Dr. A. Bruckmüller; Professoren aan de W. Veeartsenijschool.

K. Haardt v. Hartenthurn, sectieraad in het handelsministerie.

J. Pollanetz, secretaris van het handelsministerie.

b. Hongarije: Dr. W. Zlamal. Sectieraad in het ministerie van landbouw, industrie en handel.

Dr. Leopold Gross, Secretaris van het ministerie van binnenl. zaken.

J. Mina, Prof. in de vee-artsenijkunde aan de Klausenburger akademie.

Uit Rumenië: Dr. St. Capsa, Directeur van de Saniteitsdienst.

M. Colben, Prof. Vétérinair-chef.

Uit Rusland: Staatsraad Prof. Ravitsch. --- Hofraad Prof. Seifmann. Ambts-directeur Hugo.

Uit Zwitserland: Nationaalraad en directeur Zangger.

Uit Servië: Dr. Mladen Jancovics.

Uit Turkijë: Dr. Marchand, Saniteitsraad.

BUREAU VAN DE CONFERENTIE:

Dr. J. R. Lorenz, Sectieraad in het k. k. landbouw ministerie, als referent voor de conferentie.

A. Ridder v. Chamiec, Concipist aan het k. k. landbouw ministerie.

Vrijheer W. v. Genotte, Hof- en ministerieel concipist aan het ministerie van buitenl. zaken.

Den 16^{en} Maart 1872, werd te Weenen de conferentie door Z. Exc. den Minister van landbouw J. Ridder v. Chlumecky in een zaal van het Ministerie van binnenland-sche zaken geopend en werd besloten de 65 vragen, welke aan de Weener Vee-artsenijsschool ontworpen en met het verzoek tot deelname aan de andere regeeringen verzonden waren, tot grondslag der debatten te nemen, met bepaling, dat, wanneer later door de beraadslagingen verdere vragen mochten ontstaan, deze eveneens tot onderwerp van discussie zouden genomen worden.

Tot verdeeling van den arbeid werden twee comités samengesteld, waarvan het eene de *preventieve*, het andere de *repressieve* maatregelen te onderzoeken had. Ieder lid van de conferentie werd vrijgelaten zich aan een dezer comités aan te sluiten, met bepaling, dat aan ieder het bijwonen van de zitting van het comité, waarvan hij geen lid was, vrij stond, doch zonder daarin stemming te hebben.

De leden van het preventieve comité, waren: Direct. Röhl, President, Dr. Zlamal, Vice-president, Le Clerc en Prof. C. Muller, secretarissen, verder M. Colben, Dr. Gross, Hugo, Dr. Marchand, Prof. Ravitsch, Prof. Seifman, Dr. Ulrich en Dr. A. Williams.

De leden van het repressieve comité, waren: R. Zangger, president, Dr. Fr. Müller en Prof. Dr. Wehenkel, secretarissen; verder: Prof. Dr. Brückmüller, Bouley, Dr. Capsa, Dahrenstädt, Prof. Dr. Ercolani, Dr. Jancovics, Prof. Mina, Prof. Dr. Perosino, en Probstmayer.

Het preventive comité hield 9, het repressieve 8 zittingen, waarna nog 5 algemeene zittingen gehouden werden. — De beraadslagingen werden in het Duitsch en Fransch gehouden; de stemming over formeele-zaken geschiedde naar het

getal; die over meretorische-vragen naar de staten, aldaar vertegenwoordigd.

De besluiten, genomen omtrent de vragen 1 tot en met 47, zijnde door het repressieve comité behandeld, werden, door den rapporteur-secretaris Prof. Carl Müller in de algemeene zittingen van 2 tot 6 April gehouden, medegedeeld.

Korthedshalve zullen wij hier de vragen niet mededeelen, daar deze uit de beantwoording grootendeels van zelve af te leiden zijn.

De beantwoording der vragen 1 tot 7, welke van infor-matorischen aard zijn en alleen betrekking hebben op Rusland, luiden als volgt:

ad 1. Er zijn geene feitelijke en overtuigende bewijzen, dat de runderpest alleen in het Aziatisch gebied van Rusland spontaan (zelfstandig) ontstaat.

ad 2. De tot heden in Rusland genomene maatregelen, tot het uitroeien en voorkomen van de uitbreiding der runderpest, zijn nog niet zoo voldoende, dat het door vraag 3 gestelde doel reeds tegenwoordig bereikt kan worden. (Evenwel wordt de bereidwilligheid van de Russische regeering geconstateerd, om die maatregelen te willen nemen n. het getal van de reeds bestaande observatie-stations ook aan de westelijke grenzen te vermeerderen en zoodanig te organiseeren, als overeenkomt met de eischen der veterinaire-politie; voorondersteld, dat de, den veehandel zoo drukkende quarantainen opgeheven worden). — (Is later gewijzigd.)

ad 3. Bij den tegenwoordigen toestand der transportwegen in Rusland is, voor de verhoudingen van den veehandel, eene volkomene uitsluiting van het transport te land niet doenlijk.

ad 4. De observatie-stations voor drijfkudden zouden volkomen vervangen kunnen worden door begeleiding van veeartsen; zoodanige begeleiding zou zeker altijd mogelijk zijn van het laatste observatie-station tot aan de grenzen.

ad 5. Attesten van gezondheid en afkomst zijn niet altijd, in welk land ook, volkomen geloofwaardig.

ad 6. Wanneer de runderpest in eene kudde tot export bestemd, uitbreekt, worden de zieke dieren gedood en de nog gezonde verder gedreven, terwijl, wanneer dit plaats vindt op een transport per spoor, de gezonde dieren (na voorafgegane dooding der zieke) naar eene groote stad gebracht en daar geslacht zouden worden. — Het dooden en begraven van de verdachte dieren zou in grooten omvang kunnen plaats hebben, wanneer de verplichte vee-assurantie in Rusland algemeen tot stand zal zijn gekomen.

ad 7. In het algemeen moet verboden worden, dat eene kudde (ad 6) de Russische grenzen overschrijdt.

Bij de discussie hierover in de algemeene vergadering wordt punt 1 met algemeene stemmen aangenomen. Omtrent punt 2 wordt door Bouley en Dahrenstädt voorgesteld, het 2de gedeelte geheel weg te laten, daar zulks eigenlijk een toevoegsel is, maar niet gerekend kan worden tot de besluiten van de conferentie te behooren.

Zlamal en Leclerc willen alleen in algemeenen zin constateeren, dat Rusland genegen is doeltreffende maatregelen te nemen, en de bijzondere opsomming daarvan weglaten.

Bij stemming wordt de eerste alinea aangenomen; de 2^e alinea echter gewijzigd:

»De Russische regeering heeft evenwel door hare afgevaardigden verklaard, dat zij genegen is, de tot dit doel noodige maatregelen te nemen.» — (wordt nu aangenomen, behalve door D., terwijl Grootbritannien zich van stemming onthoudt).

Omtrent punt 3 wordt aan het oorspronkelijke antwoord van het comité op voorstel van Zangger nog het volgende toegevoegd:

»Het uitsluitende transport voor uit te voeren vee door middel van spoorwegen, zou een zorgvuldig toezicht zeer gemakkelijk maken.» (door allen aangenomen behalve O. en H.)

Omtrent punt 4, wordt ná eene korte discussie besloten, het besluit van het comité te wijzigen als volgt:

»Uit de verklaringen van de Russische afgevaardigden blijkt, dat het begeleiden van drijfkudden door vee-artsen

buiten het bereik der mogelijkheid ligt. (Algemeen aangenomen).

Wat aangaat punt 5, wordt, ná eene discussie over de al of niet, of slechts betrekkelijke geloofwaardigheid van attesten, tusschen Röhl, Dahrenstädt, Leclerc, Bouley, Wehenkel, Hugo en Carl Müller, door Röhl in overeenstemming met Fr. Müller en Ravitsch voorgesteld het volgende toe te voegen:

»De modaliteiten, waaronder de enkele landen aan de attesten geloofwaardigheid schenken, zijn door art. 60 aangegeven. (wordt door allen behalve D. en II. aangenomen).

Omtrent punt 6 wordt door Bouley opgemerkt, dat de maatregelen, die volgens de punten 48 en 50 door het tweede comité voorgesteld zijn, ook gelden ten opzichte van Rusland en dus de behandeling van dat punt moet uitgesteld worden tot de beraadslaging over de punten 48 en 50, waartoe besloten wordt, evenals ook met punt 7.

De vragen van informatieven aard behandeld zijnde, worden de antwoorden der volgende vragen door Carl Müller ter sprake gebracht. Deze zijn:

ad 8. De inentingën der runderpest zijn, ten opzichte van de uitbreiding dier ziekte, zelfs bij het nemen der grootste voorzichtigheidsmaatregelen als gevaarlijk te beschouwen. Bouley slaat voor, hieraan nog het volgende toe te voegen:

»Als laatste resultaat, heeft de ondervinding, welke men omtrent de inenting der runderpest sinds 120 jaren gemaakt heeft, geleerd:

1. dat dit middel onder alle gezichtspunten, in alle landen van middel-en West-Europa absoluut te verwerpen is.

2. dat in landen waar de runderpest enzoëtisch heerscht, deze maatregel in het volksbelang, verworpen moet worden, wordende dit aangenomen door allen, met uitzondering van H.

ad 9. Daar de runderpest eene ziekte is, welke buiten hare ontwikkelingsplaats niet spontaan ontstaat en onafhankelijk is van het ras, is er geen reden tegen den invoer van het steppenras bijzondere (alleen voor dat ras geldige) voorzichtigheidsmaatregelen te nemen. Het steppenvee kan

op dezelfde wijze, evenals het vee van andere rassen, toegelaten worden, zoodra Rusland de bij de tweede vraag opgegeven garanties geeft, dat alleen gezond vee over de grenzen komt.

(Dit antwoord is door het comité gegeven, altijd in de vooronderstelling dat Rusland eenmaal de in punt 2 opgegevene garanties geven zal).

Hierop wordt door Leclere in overweging gegeven, den aanhef van dit antwoord aldus te wijzigen:

»Daar de runderpest eene ziekte is, welke in Europa alleen spontaan in Rusland ontstaat enz.» Dit wordt door allen aangenomen behalve O., R. en Zw., welke zich voor de redactie van het comité verklaren.

ad 10. De invoer van rundvee (altijd in de vooronderstelling van de bij punt 2 genoemde garanties) is alleen toe te staan aan bepaalde punten, van waar uit het verder vervoer der dieren per spoor direct naar de plaats van bestemming mogelijk is. — Van dezen regel zijn alleen uitgezonderd de uit Rusland benoodigde runderen voor de Oost-Gallicische meststallingen.

Wat betreft het vervoer, met scheepsgelegenheid, van uit Rusland komende runderen, schijnen de bepalingen van het Zee-saniteitsreglement voldoende, om eene insleeping van de runderpest langs dien weg te voorkomen.

Na eene korte discussie over het al of niet wenschelijke van de uitzondering voor Oost-Gallicië, welke Röhl en Zlamal beweren noodig te zijn, wil Dahrenstädt, dat de uitzondering geschiedt voor de ten behoeve der mesting in het algemeen door de veemesters, in Rusland direct aangekochte runderen. (Hiervoor stemmen: D., Rum., Rusland en F.)

(De overige: O., H., B., Fr., I., S. en Zw. stemmen voor het voorstel van het comité).

ad 11. Bij volkomen voldoen aan de (van de zijde van Rusland ad 2 te geveene) garanties kan men toestaan, dat de aan een invoerstation gekomene kudden, voor export bestemd, zonder contumaz en zonder desinfectie in de waggons van den

aan het invoerstation beginnenden spoorweg, geladen worden.

De geïmporteerde runderen, alsmede de op het transport daarmede in aanraking geweest zijnde personen en voorwerpen, mogen met inlandsche runderen niet in aanraking komen.

De, langs den landweg, in de stallen van mestvee gebrachte Russische runderen moeten daar aan eene quarantaine onderworpen worden. — Algemeen aangenomen en evenzoo hiermede het wegvallen der vragen 12 en 13.

De vragen 14 tot 27 hebben betrekking op voorzichtigheidsmaatregelen, noodig om het gevaar eener insleping der runderpest uit Rusland, door het leveren van eene volkomene garantie, te voorkomen. Deze maatregelen laten zich in 4 groepen verdeelen: de eerste groep (vr. 14—19) heeft het oog op den invoer van rundvee; de tweede (20—21) heeft betrekking op den invoer van andere herkauwende dieren; de derde (22—25) op den invoer van droge, ruwe dierlijke producten; en de laatste (26—27) op die van hooi, stroo en soortgelijke stoffen.

Hieromtrent deelt de secretaris Prof. Carl Müller mede, dat wat de eerste groep betreft, in het comité, eene minderheid getracht heeft, den invoer geheel te doen verbieden, dat de meerderheid dit verbod, wel is waar wenschelijk, maar niet houdbaar heeft geoordeeld. — De beantwoording dier vragen door het comité luidt:

ad 14. Zoolang Rusland geene voldoende garanties gegeven heeft, dat alleen gezonde rundvee-kudden tot export komen, is een absoluut invoer-verbod van het steppenvee *a.* wenschelijk; (*D.* en *B.* verklaren het noodzakelijk); *b.* terwijl de doelmatigheid er van in het volksbelang; *c.* alsmede de mogelijkheid tot het doen van dit verbod; en *d.* het handhaven er van gedurende eenen oorlog, van de verschillende verhoudingen der enkele staaten afhangt; *e.* bij het bestaan van zoodanig verbod wordt het gevaar voor het inslepen der runderpest door den smokkelhandel begunstigd.

Hiertegenover stond het voorstel van de minderheid en

wel van de afgevaardigden uit D., B. en Gr. Br. »In aanmerking genomen dat de runderpest in Europa (behalve in Rusland) niet spontaan ontstaat, en alleen van dat land uit, direct of indirect ingevoerd wordt; dat verder de door Rusland genomene maatregelen, tot het weren en onderdrukken dezer ziekte, tot op heden nog niet als voldoende te beschouwen zijn; dat de observatie-stations niet in voldoende aantal voorhanden zijn en dat, al mochten deze vermeerderd worden, toch het resultaat daarvan niet voldoende en zeer problematisch zou zijn — moet de invoer van herkauwers in alle landen absoluut verboden worden, zoolang Rusland nl. geene voldoende garanties zal hebben gegeven.

Bij het debat hierover, merkt Bruckmüller op, dat het noodzakelijker schijnt de nationaal-ekonomische zijde aan de sanitaire voor te trekken en zich wel degelijk af te vragen of het in dit opzicht raadzamer is, het verkeer met vee ongestoord te doen plaats hebben en daarbij van tijd tot tijd eene runderpest-invasie te moeten bestrijden, of met de prohibitie eene menigte gewichtige nationaal-ekonomische nadeelen in 't leven te roepen, zonder daarbij toch met zekerheid de runderpest voor de toekomst uit te sluiten. Men mag zich zelve niet vleien, door welke maatregelen ook, de runderpest in Europa geheel te kunnen doen verdwijnen, want het verkeer aan de grenzen zal altijd, op welke wijze ook, de mogelijkheid tot overbrengen der runderpest laten bestaan en van de grenzen uit zullen altijd hier en daar gevallen van verdere verspreiding voorkomen. Het gewicht van de nationaal-ekonomische zijde dezer vraag is ook oorzaak, dat men in vele gevallen het sanitaire standpunt gedeeltelijk verlaten heeft, bijv. in Engeland, waar men ook, niettegenstaande de geleden groote verliezen, niet zoo ver gegaan is, om den invoer van vreemd vee geheel te verbieden, maar zich tot de hoogst noodige voorzichtigheids-maatregelen beperkt heeft; evenzo ook in Beieren, waar wel is waar de invoer van vreemd grauw vee uit Oostenrijk verboden is, maar eene uitzondering ten gunste van het in te voeren vee

(eveneens grauw ras) uit Tirol en Vorarlberg is gemaakt.

Bouley laat zich ook in dezen geest uit, beweert nog, dat door de prohibitie alleen de geregelde en daarom minder gevaarlijke invoer verhinderd, daarentegen de ongeregelde en dien ten gevolge veel gevaarlijker invoer van vreemd vee door den smokkelhandel begunstigd wordt.

Hierna wordt tot stemming overgegaan en wel het eerst over het antwoord van de minderheid, het prohibitie-voorstel van D., B. en Eng.

Hiervoor verklaren zich alleen de genoemde landen, terwijl alle overigen tegen zijn.

Van de stemming over het eerste antwoord van het comité, dat bij gedeelten in omvraag gebracht wordt, is het resultaat, dat :

punt *a.* aangenomen wordt door : O., H., B. en E. — waarbij het absolute verbod van invoer uit R. als wenschelijk wordt aangeduid.

Fr., I., Rum., Rusl., S., Zw. en T. verklaren dit verbod als niet wenschelijk.

De afgevaardigde van Duitschland onthoudt zich van stemming.

b., *c.* en *d.* worden algemeen aangenomen.

bij *e.* wordt door Dahrenstädt eene tegenovergestelde conclusie voorgesteld, nl. :

»Bij het bestaan van het verbod tot invoer is het gevaar voor eene insleping door den smokkel niet grooter als bij het bestaan van quarantaines.»

Na eene korte discussie hierover, gevoerd door Bouley, Wehenkel, Zangger, en Seifmann, wordt door Wehenkel nog voorgesteld aan punt *e.* van het comité-voorstel toe te voegen :

»Maar dit gevaar wordt aanmerkelijk verminderd door de voorzichtigheids-maatregelen, in art. 18 opgegeven.

Voor het voorstel (*e.*) van het comité stemmen : O., H., B., Fr., E., Rum., I., Rusl., S., Zw., en T.

Voor het voorstel (*e.*) Dahrenstädt stemt alleen Duitschland.

Voor het toevoegsel aan het comité-voorstel van Wehenkel stemmen alleen: B., D., en E.

Zw. hierbij buiten stemming.

ad 15. De vee-contumaz-inrichtingen aan de Oostenrijksche Rijksgrenzen van Rusland moeten in stand gehouden worden zoo lang Rusland de reeds besprokene garanties niet gegeven heeft.

Daar hier alleen sprake is van in stand houden der quarantaine-inrichtingen, kon in het antwoord zulks alleen ook van de Oostenrijksch-Hongaarsche grenzen gemeld worden, daar zij aan de grenzen van Duitschland niet zijn. Bouley wil daarom dit antwoord veranderen als volgt:

»Vee-contumaz-inrichtingen tegen Rusland moeten daar gemaakt worden, waar zij noodig schijnen.» Dahrenstädt merkt op, dat Duitschland zeker geene contumaz-inrichtingen zal oprichten, maar dat hij er natuurlijk niet tegen heeft, wanneer andere landen dit willen doen.

Opdat ook D. met het antwoord genoeg zou kunnen nemen, daar dit land wellicht later terug zou kunnen komen van het absolute verbod van invoer, werd door Ulrich de volgende redactie voorgesteld:

»In die grenslanden, waar een absoluut verbod van invoer niet noodzakelijk geacht wordt, wordt het maken van contumaz-inrichtingen aanbevolen.»

Hierop werd door Dahrenstädt gerepliceerd, dat al mocht D. tot de opheffing van het verbod van invoer overgaan, men toch geen quarantaine zou aannemen, maar liever andere maatregelen nemen.

Eindelijk wordt het antwoord van het comité in dien zin gewijzigd dat de speciale opgave van »aan de Oostenrijksche rijksgrenzen» wegvalt, door allen aangenomen, behalve D. (welks vertegenwoordiger Dahrenstädt alleen verzoekt in het protocol te willen constateeren, dat D. zich tegen quarantaines verklaard heeft).

ad 16. De vee-contumaz-inrichtingen moeten zoodanig zijn, dat de daarin komende kudden volkomen geïsoleerd ge-

houden kunnen worden en dat iedere ziekte, vermagering of waarde-vermindering zooveel mogelijk verhinderd wordt. (Wordt zonder debat aangenomen.)

ad 17. De duur van de contumaz-periode aan de grenzen moet vast en onder alle verhoudingen gelijk zijn. — De duur van de quarantaine moet 10 dagen zijn.

Het eerste gedeelte wordt met algemeene stemmen aangenomen.

Omtrent het tweede gedeelte wordt door de representanten van D. en B. voorgesteld den duur op 21 dagen te stellen. Dit wordt alleen door deze beiden aangenomen, terwijl alle overigen stemmen voor 10 dagen.

ad 18. Als maatregelen, voor de grenslanden, om den door de contumaz-inrichtingen begunstigten sluikhandel zoo veel mogelijk tegen te gaan, worden aanbevolen: strenge bewaking der grenzen, veekadasters in de grensdistricten, strenge bestraffing van den smokkelhandel, het bewerken eener langzame verandering van de rassen in de grensdistricten. — (algemeen aangenomen).

ad 19. Het oprichten van groote slachthuizen aan de invoerstations op Oostenrijksch gebied, om het vleesch van de aldaar (nog volkomen gezond bevondene) geslachte, uit Rusland geïmporteerde runderen, door middel van den spoorweg te vervoeren, is niet alleen mogelijk, maar zeer voordeelig (tot voorkoming van de uitbreiding der runderpest) te achten. Daarbij wordt voorondersteld, dat die slachthuizen onder direct toezicht van den staat staan.

Tevens brengt de rapporteur van het eerste comité ter sprake een toevoegsel van Prof. Perosino (lid van het 2e comité), als: »dat het maken van groote slachthuizen in de nabijheid der steppen, met fabrieken tot het bereiden van geconserveerd vleesch zeer wenschelijk geacht moet worden.»

Beiden worden met algemeene stemmen aangenomen; alleen Rusland stelt voor: »de genoemde slachthuizen onder toezicht van grenscommissies van de betrokkene aan elkander grenzende staten te stellen.

ad 20. De invoer van schapen, geiten en varkens uit Rusland behoeft, met het oog op het gevaar van overbrengen der runderpest, *niet* onvoorwaardelijk verboden te worden.

Nadat D. en B., die reeds vroeger tegen den invoer van *alle* herkauwers (dus ook van schapen en geiten) gestemd hadden, in het protokol lieten aantekenen, dat dit voor hen alleen betrekking had op *varkens*, werd dit antwoord algemeen aangenomen.

ad 21. De invoer van varkens kan onder de gewone verhoudingen toegestaan worden.

Voorzichtigheidsmaatregelen (resp. verbod van invoer) zouden slechts dan te nemen zijn, wanneer de runderpest in een rayon van 37 kilometers aan gene zijde der grenzen heerscht of de verhoudingen eene volkomene afsluiting der grenzen noodig maken.

De invoer van *schapen en geiten* uit Rusland is: *a.* niet zonder voorwaarden toe te staan; *b.* die mag slechts aan zekere invoerstations, beh. aan zoodanige plaatsen geschieden, waar zich contumaz-inrichtingen bevinden; *c.* attesten van afkomst en gezondheid zijn voor het toestaan van den invoer, niet als voldoende te beschouwen; *d.* zij moeten voor het verder transport gedurende 12 uren aan een toezicht (in den loop van een dag) in de contumaz-inrichting onderworpen worden.

De desinfectie van deze dieren kan zich alleen bepalen tot de klauwen en zou te bewerkstelligen zijn, door ze door water te drijven.

Voor de, langs zee, uit Rusland ingevoerde schapen en geiten zijn de daaromtrent bestaande saniteits-voorschriften voldoende, evenals voor den invoer van runderen.

De beide eerste alineas werden slechts met die wijziging algemeen aangenomen, dat voor den afstand 40 in plaats van 37 kilometers genomen werd.

De verdere punten *a.*, *b.* en *c.* worden algemeen aangenomen met uitzondering altijd van D. en B. Bij lit. *d.* is een amendement voorgesteld van Wehenkel-Leclerc, ten doel

hebbende den duur der quarantaine gelijk te doen zijn aan die voor de runderen, waarvoor alleen stemmen : D., B. en E.

Voor de desinfectie willen Bouley en Marchand kalkmelk of zeewater bezigen, waarvoor : D., B., Fr., E., I., Zw., en Turk. terwijl O., H., Rum., Rusl., en S. voor het voorstel van het comité zijn. De laatste alinea wordt door allen aangenomen.

ad 22. Een verbod tegen den invoer van droge, dierlijke ruwe producten uit Rusland is niet te rechtvaardigen.

ad 23. De in het algemeen bestaande wetten betreffende den invoer van droge, dierlijke ruwe producten, volgens welke die producten uit eene besmette streek van het buitenland, niet ingevoerd mogen worden, zijn ook tegen Rusland voldoende. — Ook het vertoonen van certificaten van afkomst, is daarbij zeer nuttig.

Zangger verzoekt opheldering omtrent de in den groothandel voorkomende gezoutene huiden, welke zeer dikwijls nat zijn, ook aan sommige plaatsen niet goed gezouten kunnen zijn, dus mogelijk tot gevaarlijke producten kunnen behoo- ren, zoodat men deze niet tot de droge ruwe producten kan rekenen. Ook Probstmajer sluit zich hierbij aan en stelt voor, de gezouten huiden weg te laten, terwijl hij alleen de behan- deling met kalkmelk voor voldoende zeker houdt.

Bouley, Ravitsch en Ercolani merken op, dat het zouten volkomen desinfecteert en er nog geen voorbeeld bestaat, dat door gezouten huiden de runderpest overgebracht is. Daarop worden de punten 22 en 23 algemeen aangenomen.

ad 24. Dit punt vervalt, wegens de beantwoording van vraag 23.

ad 25. Onder droge dierlijke ruwe producten, welke (ad 23) zonder voorafgaande desinfectie ingevoerd kunnen worden, worden verstaan : *volkomen droge* huiden en been- deren, dito hoornen en klauwen, gezouten en gedroogde runderdarmen, gesmolten vet in vaten en kuipen, koehaar, varkensborstels, schaaпswol en geitenhaar, voor zooverre deze laatste in zakken of balen gepakt zijn. — Hetzelfde geldt

ten opzichte van de in den groothandel voorkomende *gezouten huiden*.

Heerscht de runderpest in eene naburige streek van Rusland, dan moet de invoer van *versche huiden*, beenderen en darmen, ongesmolten vet en vleesch uit die streek onvoorwaardelijk verboden worden.

Dit antwoord wordt algemeen aangenomen, behalve door D., Zw., B., welke de in den groothandel voorkomende *gezouten huiden* daarvan uitzonderen.

ad 26. De invoer van stroo, hooi en soortgelijke zaken uit Rusland moet geheel en al verboden worden, in het geval nl. wanneer zij als dragers van het contagium beschouwd kunnen worden.

Dahrenstadt en Wehenkel (D. en B.) willen ook hier geheel verbod van invoer, terwijl de overigen allen het voorstel aannemen.

ad 27. Bij de aangetoonde onuitvoerbaarheid van eene ompakking van in hooi of stroo geëmballeerde waren, welke in dien toestand ook nauwelijks over de grenzen van Rusland zullen komen, kan de beantwoording dezer vraag achterwege gelaten worden (wordt aangenomen behalve door D. B.)

Probstmayer en Dahrenstädt (D.) stellen nl. hiervoor in de plaats:

»Hetzelfde geldt ten opzichte van hooi en stroo als emballage gebezigd.» (vóór D. en B.)

ad 28. Wanneer met het oog op de vragen 2 en 10, de vrije invoer van vee uit Rusland, door middel van den spoor-trein toegestaan is; a dan mag dit slechts plaats vinden bij directe verzending tot aan de plaats van bestemming; b. het overladen kan alleen dan toegestaan worden, wanneer dringende eischen van het spoorwegverkeer dit noodzakelijk maken; in dat geval moeten de dieren evenwel tot aan de overlading volkomen geïsoleerd gehouden worden; c. ontladen ten behoeve van voeding en drenken der getransporteerde dieren moet zooveel doenlijk vermeden worden en er moet getracht worden zoodanige regelingen te maken, dat het voederen en

drenken der dieren in de wagons zelve plaats vindt; *d.* valt weg, wegens de genomen besluiten ad *a)* en *b)*.

(Wordt algemeen aangenomen).

ad 29. Tot onderzoek van den gezondheidstoestand van het Russische rundvee, gedurende het transport over den spoorweg, *a.* is de voortdurende begeleiding door een veearts niet noodzakelijk; *b.* de van tijd tot tijd plaats hebbende revisie door een vee-arts is voldoende en zou dit gedurende het langere oponthoud aan de voedings- en drinkingsstations plaats kunnen vinden; *c.* aan de ontladingsplaats moet eene nieuwe revisie van het veetransport geschieden; *d.* het drijven van de ontladingsplaats tot die van bestemming moet langs bepaalde wegen plaats vinden en aanraking met het inlandsche vee moet vermeden worden. (algemeen aangenomen).

ad 30. Zoolang de ad 2 noodig gekeurde garanties niet gegeven zijn, kan het verder drijven langs den landweg van het vee, dat aan quarantaine onderworpen is geweest, toegestaan worden. (Algem.)

Alleen D. onthoudt zich (met het oog op punt 14) van stemming.

ad 31. De in art. 29 onder lit. *b)*, *c)*, en *d)* aangeduide voorzichtigheidsmaatregelen kunnen ook voor het transport langs den weg als voldoende beschouwd worden. — (Algemeen aangenomen).

ad 32. Wanneer in eene veekudde gedurende het transport per spoor of op den marsch de runderpest uitbreekt, *a.* moeten alle dieren van het transport, de zieken zoowel als gezonden, zoo spoedig mogelijk afgemaakt worden; *b.* wat betreft de afgemaakte dieren, hiermede moet op dezelfde wijze gehandeld worden als met de afgemaakte dieren in besmette streken; *c.* valt weg, wegens het besluit genomen onder lit. *a)*.

Algemeen wordt aangenomen de discussie hierover uit te stellen tot punt 48, aangezien dit art. eigenlijk onder de rubriek: *repressieve maatregelen* behoort. —

Vervolgens kwamen aan de orde de punten 33—36, waarin dezelfde onderwerpen als in de voorafgegane vragen betrekke-

lijk Rusland gedaan zijn, omtrent Rum., Servie en Turkije in overweging gegeven worden.

ad. 33. Het comité erkent de door de statistieke opgave bewezene werkzaamheid van den kant der Rumeensche regering door de sedert 1868 genomen maatregelen tot wering en bestrijding der runderpest; het is evenwel van meening, dat nog verdere resultaten daarvan moeten afgewacht worden, alvorens de preventieve maatregelen aan de Rumeensche grenzen geheel kunnen wegvallen.

ad 34. a.) Tegen de Donauvorstendommen moeten blijvend en onder alle omstandigheden die maatregelen genomen worden, welke aan de grenzen tegen Rusland noodig schijnen.

b.) De maatregelen moeten ook dan toegepast worden, wanneer de runderpest in Rumenië niet heerscht.

c.) valt weg.

Hieromtrent verklaart Capsa, dat zelfs de staten, waar dit onderwerp het best geregeld is, geene volkomene zekerheid kunnen geven tegen de mogelijkheid van het uitbreken van runderpest; doch voor zooverre men in het algemeen door staatszorg zekerheid geven kan, is dit in Rumenië het geval. Buitendien is Rumenië reeds door zijne grenzen, verder door strenge waakzaamheid en doelmatige plaatsing der contumaz-inrichtingen goed beschermt tegen eene insleping uit Rusland. Ook is reeds of wordt nog de Veterinair-politie geheel geregeld als in andere staten, zoodat hij voorstelt, daar in Rumenië de runderpest niet spontaan ontstaat, dit gelijk te stellen met alle andere staten. Ook Dahrenstädt en Bouley zijn van deze meening. Alleen Zlamal beweert, dat de maatregelen in Rumenië nog alles behalve doelmatig zijn, de contumaz-inrichtingen gebrekkig zijn en zonder Vétérinaires, waarom hij thans nog voor het voorstel van het comité is.

Voor het voorstel (ad 33) van het comité, stemmen: O., H., E. en Rusl.

Voor het voorstel Capsa en Dahrenstädt, zijn: D., B., F., I. Rum., Zw. en T.

Dit voorstel luidt: »In de Rumeensche vorstendommen kun-

nen zoodanige maatregelen genomen worden, dat: a.) de verhinderings van insleping der runderpest uit Rusland daarheen en de verdere verspreiding in aangrenzende landen, met zekerheid verwacht kan worden, en dat: b.) de bestrijding der runderpest aldaar naar dezelfde regelen geschieden zal als in de staten van West-Europa."

Vóór de stemming over vraag 34 wordt door den rapporteur en Dahrenstädt opgemerkt, dat voor hen, die voor het voorstel C. en D. gestemd hebben, dit art. wegvalt. —

Zangger stelt evenwel de volgende beantwoording voor:

»a) Tegen de Donauvorstendommen behoeven die maatregelen *niet* genomen te worden, welke aan de grenzen tegen Rusland noodig zijn. — b) Voorondersteld, dat Rumenië aan de Russische grenzen de onder 15 en 16 voorgeschrevene contumaz-inrichtingen doelmatig georganiseerd heeft, kan dit land in ziekte-vrije tijden evenals alle andere staten behalve Rusland behandeld worden." —

Voor het antwoord van het comité, stemmen alleen: O., H., E., en Rusl.

Voor dat van Zangger, stemmen: B., Fr., I., Rum., Zw., en T.

Dahrenstädt (D.) stemt alleen voor het eerste gedeelte (a) van het voorstel Zangger, daar hij de quarantaine niet als de eenige en erkend beste maatregel tegen runderpest beschouwt.

ad 35 en 36. — a.) Ten opzichte van Servië. 1. In ziekte-vrije tijden kan Servië evenals andere staten behandeld worden. 2. Bij het heerschen der runderpest in Servië moet het geheele land als besmet beschouwd worden. 3. Bij het heerschen der runderpest in Servië, mag het slachtvee voor de locale behoefte in de Hongaarsche grensdistricten ingevoerd worden, nadat het aan de grenzen aan eene quarantaine, op dezelfde wijze als het uit Rusland en Rumenië ingevoerde vee, onderworpen is geweest.

b) Ten opzichte van Turkijë: Tegen Turkijë moet (tot de in uitzicht gestelde maatregelen tot uitvoering gekomen en

proefhoudend bevonden zijn) dezelfde handelwijze gevolgd worden als tegen Rusland.

Door Dahrenstädt wordt gewenscht, dat Turkijë en Servië op dezelfde wijze behandeld worden als Rumenië, waarop door C. Muller opgemerkt wordt, dat van Rum. en Servië ten minste voldoende verklaringen gekomen zijn.

Ten opzichte van Turkijë is niets bekend, welke maatregelen daar genomen worden ter bestrijding der runderpest of wat men voornemens is te doen. Welk gevaar deze staat, ten opzichte van de runderpest, voor zijne bureu oplevert, heeft de ervaring in 1863 en 64 geleerd, toen van daaruit de runderpest naar Italië overgebracht werd.

Hierop werd door Marchand gerepliceerd, dat Turkije niet zal achterblijven, maatregelen in den geest dezer voorstellen te nemen. Overigens is de Vétérinaire politie in T. niet zoo slecht als zij beschreven is; niet alleen het begraven der gestorvene dieren, doch ook de afscheiding der gezonde van de zieke is voorgeschreven; terwijl tevens het voorschrift bestaat, dat, wanneer in Rusland de runderpest heerscht, van daar komend vee in Turkijë niet ingevoerd mag worden. Evenzoo bestaan reinigings- en desinfectie-voorschriften, terwijl periodieke rapporten over heerschende ziekten ingevoerd zouden worden. —

Bouley doet daarop het volgende bemiddelingsvoorstel:

»Turkije kan ten opzichte van de runderpest op dezelfde wijze behandeld worden als Rumenië en Servië, wanneer hare regering zich verbindt, de door de Internationale conferentie voorgestelde Saniteits-maatregelen aan te nemen en uit te voeren. Tot zoo lang moet men echter ten opzichte van dezen staat dezelfde maatregelen handhaven als tegen Rusland.»

Na nog eenige discussie, volgt de stemming over art. 35 en 36 en wel over Servië en Turkije afzonderlijk. Voor het voorstel van het comité stemmen: O., H., Fr., I., Rum., Zw. en E. Voor een voorstel van Leclerc om eenvoudig de gestelde vraag 35 ¹⁾ met *Ja* te beantwoorden, daar het

1) Vraag 35 luidt: Kunnen Servië en Turkije de garantie geven, dat

comité de zaak veel meer dan noodig is, gecompliceerd heeft, stemmen: D., B. en S.. Ten opzichte van Turkije wordt het voorstel van het comité aangenomen door O., H., I., Rusland, terwijl voor het voorstel Bouley: D., Fr. Rum., S. en Zw. stemmen. — (Eng. bij beide buiten stemming).

ad 37. De reiniging en desinfectie van elken wagon, waarin herkauwers, paarden of varkens getransporteerd zijn geworden, moet ten allen tijde, zonder acht te geven op den gezondheidstoestand en het heerschen van epidemiën, naar bepaalde voorschriften aan de directies van spoorwegen verplichtend worden gesteld.

Voor het eindigen der desinfectie mag zoodanige transportwagon niet tot vervoer van vee gebezigd worden. —

Door Dahrenstädt wordt opgemerkt dat in de 2e alinea de woorden »tot vervoer van vee» weggelaten moeten worden, daar het toch niet in de bedoeling kan liggen van de leden der conferentie, dat op ongereinigde en niet gedesinfecteerde wagons b. v. hooi of stroo getransporteerd zou worden.

Hiermede vereenigen zich allen behalve de afgevaardigde van Rusland. —

ad 38. Het terrein aan de in- en ontladingsplaatsen en andere voorwerpen, welke met de dieren in aanraking zijn gekomen, moeten eveneens aan eene desinfectie onderworpen worden. (Algemeen aangenomen).

ad 39. a). Aan de desinfectie moet eene volkomene reiniging van den wagon voorafgaan. —

b). Tot desinfectie kan gebezigd worden: heet water van minstens 70° C., waterdamp, kalkmelk, chloorkalk, opgelost

zij in de gelegenheid zijn, de runderpest, wanneer deze daar uitbreekt, met de noodige snelheid en zekerheid uit te roeien?

Wanneer met betrekking tot den internationalen handel van vee en diert. producten zekere verlichtingen in het verkeer toegestaan worden tusschen zoodanige staten, welke het afweren en betengelen der runderpest volgens gelijke principen en met gelijke strengheid beproeven, kunnen dan ook Servië en Turkije in geval van uitbreken der runderpest aldaar, in deze voorrechten deelen?

carbolzuur en andere teerzuren, loog of wel eene andere zelfstandigheid, welke door eene regeering als een werkzaam desinfectiemiddel erkend wordt.

c). De desinfectie der veewagens moet onder toezicht van eenen deskundige plaats vinden. — (Algem.)

ad 40 a). In runderpestvrije tijden is het gebruik van de mest uit wagens, waarin herkauwers getransporteerd zijn geworden, na desinfectie, geoorloofd.

De desinfectie geschiedt naar de voorschriften, door de regeeringen daarvoor gegeven.

b). Tijdens het heerschen van de runderpest in eene streek, waar het vee door middel van den spoortrein vervoerd wordt, moet de mest uit de wagons vernietigd worden. —

De rapporteur voegt hier, uit de discussies van het comité, de opmerking bij, dat de afgevaardigde van Engeland medegedeeld heeft, dat aldaar de mest met de helft van het gewicht kalk vermengd en daardoor de waarde verhoogd wordt; terwijl anderen beweren, dat de mest zoodanige waarde niet bezit, om daaraan de kosten van zulk eene desinfectie te kunnen besteden. —

(Art. 40 wordt algemeen aangenomen, evenals het laten wegvallen der punten 41, 42 en 43.)

ad 44. Het is wenschelijk, dat de spoorweg-directies verplicht worden, herkauwers, welke als nutvee (melk- of fokvee) bijzonder gedeclareerd worden, op verzoek van den afzender, niet met andere herkauwers in den trein te vervoeren. — (Wordt algemeen aangenomen).

ad 45. De spoorweg-directies moeten verplicht worden, aan de verzonders toe te staan dat zij op eigene kosten de voorgeschrevene reiniging en desinfectie ook dan nog kunnen doen uitvoeren, wanneer de wagons reeds door de spoorweg-directie gereinigd of gedesinfecteerd zijn geworden.

De desinfectie moet op eenen door de spoorweg-directie te bepalen tijd, afgelopen zijn.

De desinfectie moet volgens de voorschriften van de betrokkene regeering, geschieden.

De kosten, welke door het oponthoud van wagons ontstaan, komen ten laste van den afzender. (Wordt algemeen aangenomen). —

ad 46. Alle oeeien van de, tot transport van herkauwers, paarden en varkens, gebruikte schepen van iederen aard (met uitzondering der veeren) welke met die dieren in aanraking zijn geweest, moeten op dezelfde wijze aan eene desinfectie onderworpen worden als de reeds gemelde wagons. Evenzoo moet met de mest enz. gehandeld worden. (Algemeen aangenomen).

ad 47. Op die *veemarkten*, waarop vee, dat voor den internationalen handel (export) bestemd is, gebracht wordt, moeten de volgende maatregelen genomen worden:

a.) strenge waakzaamheid door vee-artsen, welke door den Staat aangesteld zijn;

b.) de regeering van het land, waarin eene internationale veemarkt gehouden wordt, is verplicht aan de door de regeering van andere staten met het constateeren van den sanitairen toestand op de markt belaste vétérinairen, die hulp te verleenen die zij voor hunne informatie noodig hebben. (Wordt eenparig aangenomen).

c.) scheiding en afzonderlijk opstellen van het vee van niet volkomen zekere afkomst, en van het vee, dat tot geene vrees aanleiding geeft; het vee van niet zekere afkomst, mag slechts in de plaats zelve geslacht worden.

d.) scheiding en afzonderlijk opstellen van wei- en stalvee;

e.) scheiding en afzonderlijk opstellen van het nut- en slachtvee.

Thans komen de *repressieve maatregelen* aan de orde, waaromtrent Prof. Franz Müller als rapporteur van het tweede comité vooraf mededeelt, dat in het comité *drieërlei* meeningen zijn voorgestaan: een gedeelte der afgevaardigden stemde voor het afmaken van alle verdachte dieren zonder acht te geven op getalsterkte en veroorzaakte kosten; een ander gedeelte meende, dat men wel is waar bij het uitbreken der runderpest direct tot de kuil de toevlucht moest nemen, dat men echter bij groote uitbreiding daarvan af

moet zien, dewijl het volhouden van het afmaken dan niet meer mogelijk is, wat v. n. van de zijde van Frankrijk en Italië aangevoerd werd, wegens de daaromtrent opgedane ervaringen in de laatste jaren; ten derde werd eindelijk geproponeerd, wel in grondbeginsel het afmaken en begraven van al het zieke en verdachte vee aan te nemen, maar toch uitzonderingen toe te staan voor bijzondere omstandigheden, b. v. bij zeer talrijken veestapel, in tijden, dat de grond bevroren is, bij gebrek aan arbeiders enz. — De beantwoordingen der vragen door het comité zijn als volgt:

ad 48. Het afmaken, zonder uitzondering, van alle van runderpest verdachte dieren, zonder acht te geven op getalsterkte, werd met meerderheid aangenomen.

Als van runderpest verdachte dieren worden diegene beschouwd, welke met de aan runderpest lijdende in denzelfden stal stonden, dezelfde oppassers, voeder gereedschappen en drenkplaatsen hadden en zoo in eene middellijke of onmiddellijke aanraking met hen geweest zijn.

Bouley stelt voor bij de definitie van »verdacht» nog te voegen: »welke in dezelfde afgesloten weiden liepen.»

Bij de stemming welke eerst over de 2e alinea geschiedde, werd het voorstel van het comité door allen aangenomen terwijl voor het toevoegsel van Bouley nog stemden: B., Fr., I., Zw. en T. De eerste alinea werd door allen aangenomen, behalve door Eng. en T.

ad 49. Alle aan runderpest lijdende dieren moeten dadelijk afgemaakt en met de huid begraven worden.

De huiden van de als verdacht afgemaakte evenwel gezond bevondene dieren, kunnen na onmiddellijk plaats gehad hebbende desinfectie in kalkwater en afgifte in looierijen, gebruikt worden.

Het gebruik van het vleesch der afgemaakte verdachte dieren, welke zoowel tijdens het leven als na het slachten, gezond zijn bevonden, kan worden toegestaan:

a.) In de besmette hoeve zelve; b) in de besmette plaats met inachtnaeme van zoodanige maatregelen, dat daardoor

iedere verspreiding der ziekte verhinderd wordt. e) Dit vleesch kan ook uit de besmette plaats, naar grootere plaatsen met aanzienlijke vleescheconsumptie, uitgevoerd worden onder zekere voorwaarden. Deze voorwaarden zijn: 1. Het vleesch moet koud zijn. 2. Naar groote steden, niet verder dan 12 kilometers, kan het per spoor of op wagens vervoerd worden. 3. Op eencn grooteren afstand kan het vervoer alleen per spoor toegestaan worden, of per schip, wanneer het transport direct, zonder aanleggen, onder politie-begeleiding plaats vindt. 4. Op den spoortrein moeten de wagens geplombeerd zijn. 5. Alleen het vleesch van verdachte dieren, met uitzondering van alle andere deelen (ingewanden, huid, klauwen) mag verzonden worden. 6. Het bestuur van de plaats, waarheen het vleesch gezonden wordt, moet daarmede genoegen nemen. 7. De wagens, schepen en wagens moeten na ontlading van het vleesch onder opzicht volgens voorschrift gereinigd en gedesinfecteerd worden. 8. De emballage moet verbrand of gedesinfecteerd worden. 9. Het transport op wagens in de consumptie-plaatsen, minder dan 12 kilometers van de besmette plaats verwijderd, mag slechts met paarden, zooveel mogelijk op afgelegene straten, direct, zonder oponthoud en onder begeleiding van politie plaats vinden.

Williams stelt voor om aan de *eerste alinea* toe te voegen: »of op eene andere wijze te vernietigen" hetgeen door allen aangenomen wordt, behalve door D., Fr. en Zw.

Bij punt 5 stelt Wehenkel voor: de in parentheses staande woorden (ingewanden, huid, klauwen) geheel weg te laten.

Leclerc geeft in overweging, aan te nemen, »dat alle overige afval begraven of vernietigd moet worden," terwijl Ravitsch een tegenvoorstel doet, nl. »dat het vet van verdachte dieren in gesmolten toestand gebruikt kan worden."

Bij de stemming, zijn voor het voorstel Leclerc alle afgevaardigden. — Voor dat van Ravitsch stemmen eveneens allen behalve D. en B. — zoodat het vet (met uitzondering van D. en B.) niet onder de benaming van »afval" begrepen wordt. —

Behalve dus deze wijzigingen wordt dit art. 49 door allen aangenomen behalve D., waar men volgens verklaring van Dahrenstädt in beginsel tegen het gebruik van de huiden, zoowel als van het vleesch van de afgemaakte verdachte dieren is, omdat het deze deelen altijd voor gevaarlijk moet houden. *Stante concluso* evenwel, wanneer het gebruik dezer zaken aangenomen werd, vond hij de verdere door het comité voorgestelde modaliteiten altijd doelmatig. —

De afgevaardigde van Groot-Brittannie, merkt op, dat hij tegen de voorgestelde punten 1—9 is, want wanneer het vleesch infectie kan teweeg brengen, dan mag het onder geene voorwaarde getransporteerd worden; is dat niet het geval, dan zijn al die voorzichtigheidsmaatregelen niet noodig.

In het comité was nog door Dahrenstädt een voorstel gedaan, nl. om het transport van het vleesch van geslachte, verdachte dieren in zoodanige plaats, welke van de grenzen van twee verschillende landen minder dan 40 kilometers verwijderd is, niet toe te staan. Dit voorstel werd evenwel door de meerderheid afgestemd.

ad 50. Bij zeer groote kudden in de Steppen en Pusstenlanden, kan, wanneer daarin slechts enkele ziektegevallen van runderpest voorkomen, na het dooden van alle zieken en de daarnaast gestaan hebbende verdachte dieren, eene verdeling van de nog overige gezonde runderen beproefd worden, op die wijze dat de kudde in eenige zooveel mogelijk kleine, van elkander af te zonderen partijen verdeeld wordt; iedere zoodanige partij echter, waarin op nieuw de ziekte uitbreekt, als eene zelfstandige kudde onvoorwaardelijk afgemaakt moet worden. — (Wordt door allen aangenomen, behalve B. die zich van stemming onthoudt en D. welks votum aldus luidt: »Zelfs bij zeer groote kudden in de Steppen en Pusstenlanden, ook wanneer daarin slechts enkele ziektegevallen van runderpest voorkomen, is het onvoorwaardelijke afmaken van alle verdachte dieren noodzakelijk.»

ad 51. Een eventueele scheiding van runderpest verdachte dieren, kan onder de in het vorige art. aangegeven voor-

waarden alleen bij het Steppen- en Pusstenvée, echter *niet* bij andere rundveekudden, alzoo west-europeesch vee beproefd worden.

Hierop wordt voorgesteld: dit geheele art. weg te laten, daar het door het antwoord op vraag 50 gegeven, overbodig is. — Hiervoor stemmen: O. en H.

Williams stelt voor: »hetzelfde op alle landen en op alle rassen toe te passen» waarvoor stemmen: Gr. Britt., Fr., I., Rum., Rusl. en S.

Voor het voorstel van het comité stemmen: D. en Zw. — (B. en T. blijven buiten stemming.)

Nu komen volgens vroeger genomen besluit de artt. 6, 7 en 32 ter sprake.

Ravitsch stelt voor, de beslissing over de vragen, 6, 7 en 32 in denzelfden zin te doen vallen als Rusland omtrent de vragen: 48 en 50 gestemd heeft.

Dahrenstädt houdt van zijnen kant voor Duitschland, de tegenovergestelde verklaring vast. Bij stemming over vraag 6 en het voorstel Dahrenstädt (afmaken van ziek en verdacht vee gezamenlijk) zijn hier voor: D., O., B. en Zw.

Voor het voorstel Ravitsch: H., Fr., Gr. Britt., I., Rum., Rusl., S., T.

De beantwoording van vraag 6 luidt nu naar de genomen besluiten:

»Wanneer in eene tot export bestemde kudde, binnen Rusland, runderpest uitbreekt, moet het zieke en verdachte vee van deze kudde afgemaakt worden». (Votum van D., O., B. en Zw). Naar het votum van Fr., Gr. Britt., I., Rum., Rusl., S., H. en T.

»Wanneer in eene tot export bestemde kudde binnen Rusland runderpest uitbreekt, dan moet deze kudde volgens de bij vraag 50 aangenomen regelen behandeld worden.» —

ad 7. valt geheel weg. —

ad 32. wordt alinea a) algemeen aangenomen; evenzoo b) met uitzondering van D., welks votum luidde: b) »De afgemaakte dieren moeten begraven of op eene andere geschikte wijze vernietigd worden.» —

ad 52. Bij gebrek aan arbeidskrachten voor het begraven van afgemaakte dieren, laten zich voor ieder enkel geval geene bepaalde voorschriften opstellen. De commissarissen, met de uitroeiing der ziekte belast, kunnen het noodige in dit opzicht bepalen. — (Wordt algemeen aangenomen).

ad 53. De mest uit besmette stallen moet verbrand of anders vernietigd of onder den grond gebracht worden; vóór die uit den stal gebracht wordt, moet zij met eene kalklaag bedekt, of bij gebrek aan kalk, op eene andere wijze gedesinfecteerd worden. — (Algemeen aangenomen).

ad 54 en 55. Wanneer de mest in besmette hoeven slechts in geringe hoeveelheid voorhanden is, moet die vernietigd of onder den grond gebracht worden. — Bij groote hoeveelheden, moet die mest, welke 3 weken vóórdat de infectie van den stal begonnen is, tot op het uitbreken der ziekte, op den algemeenen mesthoop gekomen is, als verdacht beschouwd en vernietigd worden; hetzelfde moet ook geschieden met die mest, welke met den Ichor van den stal na het uitbreken der runderpest, vermengd is geworden. — (Het voorstel: bij grooten mestvoorraad, de oudere mest evenzoo te behandelen als de versche, bleef in de minderheid).

De oudere mest moet gedesinfecteerd worden en kan dan door paarden (langs wegen, die door herkauwers niet gebruikt worden) weggebracht en ondergeploegd worden.

De desinfectie van de mest moet met ongebluschte kalk, ijzervitriool of carbolzuur geschieden.

De desinfectie en het wegbrengen der mest moet zoo spoedig mogelijk plaats hebben; de mest moet dadelijk ondergeploegd worden. Ook bij groote koude moet de vooraf gedesinfecteerde mest zoodra mogelijk weggebracht, *doch niet uitgespreid worden, maar moet deze op hoopen zoo lang blijven liggen tot het onderploegen mogelijk is.* —

Omtrent de laatste alinea wordt door Zlamal voorgesteld, het hier cursief gedrukte gedeelte weg te laten, daar juist in het binnenste van mesthoopen de vatbaarheid voor infectie langer behouden blijft, dan aan de bevroren oppervlakte,

zoodat er ten minste geene reden bestaat voor het op hoo-
pen zetten. —

Bij de stemming blijkt evenwel Hong. met deze opinie al-
leen te staan. —

ad 56. Kleine schaapskudden, beneden 100 stuks, moe-
ten bij het uitbreken van de pest gedood worden. Eene af-
zondering van eene schaapskudde onder 100 stuks kan alleen
bij edele fokschapen toegestaan worden. Wanneer in groote
schaapskudden slechts enkele gevallen van runderpest voor-
komen, kan na het afmaken van de zieke dieren eene verdeeling
van de nog gezonde en eene contumaceering der enkele
partijen plaats vinden. —

Dahrenstädt en C. Müller stellen het volgende voor:

»Wanneer in eene schaapskudde de pest uitgebroken is,
moeten alle schapen in ieder geval afgemaakt worden.»
Hiervoor stemmen: D. en B. —

Williams en Bouley stellen voor:

»Wanneer in eene schaapskudde de pest uitgebroken is,
moeten alleen de zieke schapen afgemaakt, de overigen af-
gezonderd worden.» Hier voor: Fr. Eng., Rusl. T.

Voor het voorstel van het comité, stemmen: O., H., L.,
Rum., Zw., en S. —

ad 57. Wanneer zich in besmette rundveestallen, scha-
pen in gering aantal bevinden en de gezamenlijke runderen
ten behoeve van de ziektebestrijding afgemaakt worden, dan
moeten ook de schapen van dien stal, al zijn zij ook nog
gezond, gedood worden. Schaapskudden, welke wel in
eenen afzonderlijken stal behooren, maar waarbij toch eene
communicatie met den besmetten runderstal is, moeten
verdeeld en gecontumaceerd worden. De desinfectie van
eene schaapskudde moet of door wasschen met water of
zoo dit niet mogelijk is, door het doordrijven van deze die-
ren door kalkwater, evenals bij het boosaardig klauwzeer,
eindelijk door verblijf in de vrije lucht op eene afgeslotene
weide gedurende eenige dagen plaats vinden.

De duur der contumaceering van eene verdachte schaaps-

kudde moet 21 dagen zijn. — (Wordt algemeen aangenomen).

ad 58. De staat moet de waarde van de afgemaakte dieren en van andere, bij de ziektebestrijding, vernietigde voorwerpen vergoeden; de grootte van die vergoedingssom wordt aan de afzonderlijke Hooge Regeeringen overgelaten. Geen eigenaar van aan runderpest lijdend vee heeft recht op schadevergoeding, wanneer door hem niet vroegtijdig aangifte van de ziekte gedaan is.

In beginsel wordt het wenschelijk geacht, dat gemeente en eigenaren te zamen de kosten der delging dragen. Op welke wijze en tot welke hoogte wordt aan de Hooge Regeeringen overgelaten.

Hierop wordt door Le clerc voorgesteld, de 2de alinea te doen vervallen en bij de eerste alinea tusschen te voegen: »alsmede de voorwaarden, waaronder die schadevergoeding gegeven wordt.» Voor: O., B. en Rusl. —

De overige stemmen voor de beide eerste alinea's van het comité voorstel. —

De 3de alinea wordt met algemeene stemmen, behalve die van Fr. aangenomen. —

ad 59 en 60. Wat de Internationale handel betreft, verklaart de conferentie het voor zeer wenschelijk, dat de Hooge Regeeringen der verschillende landen, zich naar de volgende beginselen richten:

Wanneer in twee naburige staten de delgings- en afsluitingsmaatregelen volgens dezelfde principen en met dezelfde gestrengheid uitgevoerd worden, dan behoeft bij het uitbreken van enkele runderpestgevallen, de uitvoer van runderen uit het gcheele gebied van het land *niet* verboden te worden. In zoodanig geval behoeven alleen de wetsbepalingen in het *besmette district* uitgevoerd te worden.

Ook bij enkele gevallen van uitbreken van runderpest in het naburige land en eene doeltreffende ziektebestrijding daarin, zijn in het grelsverkeer bij den invoer van vee, *restricties* noodig. De invoer mag slechts aan bepaalde invoerstations plaats hebben; aan de grens moet eene revisie der dieren

plaats hebben ; evenzoo moeten zij van attesten van herkomst voorzien zijn.

De afzonderlijke landen zullen elkander mededeelen door wie en op welke wijze de gezondheids-attesten en afkomst-certificaten voor het rundvee afgegeven worden. Zij moeten in ieder geval de opgave bevatten , dat aan de plaats van afkomst en 20 kilometers in den omtrek geen ziekte heerscht. Ook moeten deze attesten nog den duur van hare geldigheid bevatten. (Wordt met algemeene stemmen aangenomen).

ad 61. Voor den invoer van de overige herkauwers , onder de sub 59 aangevoerde voorwaarden gelden dezelfde voorschriften als voor de runderen. — De varkens zijn geheel buiten beschouwing.

ad 62. Het verkeer met droge dierlijke producten is onder de ad 59 opgegeven voorwaarden geheel vrij.

ad 63. Vervalt, wegens het genomen besluit ad 62.

ad 64. Wanneer de bij vraag 59 opgegevene voorwaarden in het vrije verkeer vervuld worden , dan is de invoer van *stroo* , *hooi* en dergelijke voorwerpen vrij , omdat de uitvoer van deze voorwerpen uit het aangetaste district verboden is en bij een uitbreken der ziekte in de nabijheid der rijks-grenzen de afsluiting der grenzen geschiedt.

ad 65. Onder de bij vraag 59 opgegevene voorwaarden schijnt de invoer van hooi en stroo als emballage uit gedeeltelijk besmette landen , zonder gevaar. Bestaan deze voorwaarden niet , dan mag uit aangetaste plaatsen en hunne naaste omgeving hooi en stroo als emballage in het geheel niet over de grens komen ; uit andere plaatsen van zoodanig land slechts met het nemen van die voorzorg , dat het aan de plaats van bestemming vernietigd wordt.

ad 66. Of tegen een niet als aanhoudend besmet te beschouwen land , de afsluiting der grenzen in het werk gesteld zal worden , hangt minder af van de distantie , dan van de maatregelen , welke tot beteugeling der ziekte in dat land genomen zijn geworden , verder van de verkeers-, politieke en geographische verhoudingen.

De artt. 61—66 worden zonder discussie aangenomen.

Hiermede is de beantwoording der gestelde vragen afge-
loopen.

Alsnu wordt overgegaan tot discussie en stemming over de toegevoegde vragen.

I. Gesteld door Bouley. — Zijn de gassen, welke uit de spleten van den bodem aan die plaatsen opstijgen, waar de cadavers van aan runderpest gestorvene dieren begraven werden, in staat, de besmetting over te brengen op die dieren, welke de gassen inademen? Zoo ja, hoe lang duurt die besmettelijkheid? Welke voorzichtigheidsmaatregelen kunnen er genomen worden om de uitwasemingen uit de begravingskuilen onschadelijk te maken?

Het met algemeene stemmen genomene besluit van de conferentie luidt hieromtrent:

»De plaatsen, waar runderpestzieke dieren begraven worden, zijn als gevaarlijk te beschouwen; zij moeten omheind en de runderen daarvan verwijderd gehouden worden. — Hoe lang de omheining duren moet, kan eerst door de ervaring vastgesteld worden. Buitendien moeten die plaatsen met snel groeiende planten, welke diep in den grond wortel schieten, b. v. Helianthus, beplant worden. Het expropriatie-recht om vaste begraafplaatsen voor de aan runderpest gestorvene of afgemaakte dieren te verkrijgen, wordt als noodzakelijk erkend.»

II. Gesteld door Zangger. — Hoe te handelen met hooi en stroo, dat in de nabijheid van eenen geïnfecteerden stal in magazijn is, voorondersteld, dat eene aanraking met infectiestoffen vermoed kan worden? a) kleine voorraad? b) zeer groote voorraad?

Het eenparige besluit is:

»Hooi en stroo, dat direct of indirect aan de uitwasemingen uit eenen stal, waarin zich aan runderpest lijdende dieren bevinden, blootgesteld was, is als voertuig van het contagium te beschouwen en mag niet meer aan herkauwers gevoerd worden. Kleine gedeelten moeten geheel vernietigd

worden; evenzoo van eenen grooteren voorraad, die buitenste lagen, welke aan de staldampen blootgesteld waren. Het nog overblijvende moet alleen als paardevoeder gebruikt worden. —

III. Voorstel van Dahrenstädt. »Iedere staat moet aan de regeeringen der naburige staten en verder aan die staten, welke zulks mochten verlangen, van ieder uitbreken der runderpest, eventueel van de verdere verspreiding, zoo spoedig mogelijk (per telegram) direct, kennis geven. De besturen in de grensdistricten moeten van ieder uitbreken der runderpest in eene plaats, niet verder dan 75 kilometers van de grens verwijderd, aan de districtsbesturen van den aangrenzenden staat per telegram kennis geven. Iedere staat maakt in zijne officieele bladen een bulletin openbaar over den stand der runderpest, de tot afwering daarvan noodig geoordeelde verbodsbepalingen omtrent den invoer, de veranderingen daaromtrent en de opheffing. Dat bulletin wordt aan de redacties van de officieele organen van de staten, welke dit wenschen, direct toegezonden. — (Wordt éénparig aangenomen).

IV. Gesteld door Prof. Mina: »Moet voor het afmaken van eene veekudde, welke de runderpest in een land insleept, schadevergoeding gegeven worden door dien staat, in welks gebied het inslepen plaats vond?

Het eenparig genomen besluit op deze vraag, luidt:

»Een staat behoeft geene schadevergoeding te geven van vee, dat door runderpest aangetast is en afgemaakt wordt, wanneer dat vee zich nog geene 10 dagen binnen 's Rijks grenzen bevindt; voorondersteld, dat het bewijs niet geleverd kan worden, dat de besmetting reeds in het land geschied is. —

V. Voorstel van Ravitsch:

»Wanneer Rusland de door de conferentie aangenomene repressieve maatregelen tegen de runderpest in zijne *zuidelijke* en *westelijke* gouvernementen invoert en handhaaft, wordt het, wat betreft de punten 59 tot 66 met de overige europeesche

staten gelijk gesteld. (Wordt door allen aangenomen, behalve B., dat zich van stemming onthoudt. —) Marchand wenscht dezelfde verklaring ook omtrent Turkijë, zoowel in Europeesch- als Aziatisch Turkijë; wordende dit voor Europeesch-Turkijë door allen aangenomen, met uitzondering van B. —

Door Dahrenstädt wordt een toevoegsel van Williams ter sprake gebracht, luidende :

VI. »Iedere regeering is verplicht, dezelfde maatregelen betrekkelijk den *doorvoer* van vee en dierlijke producten in te voeren, als bepaald is omtrent den *invoer* van die dieren en producten.»

Door Zlamal wordt voorgesteld hier nog bij te voegen :

Deze doorvoer kan slechts toegestaan worden, wanneer de ontlading in het land van bestemming vooraf verzekerd is.» —

Dit voorstel met toevoegsel van Zlamal, wordt éénparig aangenomen. —

Door Zlamal wordt een nieuw artikel voorgesteld :

VII. Het krachtigste middel ter voorkoming van de verspreiding der runderpest, is: deze ziekte onder de koopvernietigende gebreken te rangschikken. —

Na eene korte discussie wordt door Hong., I., Rusl., S., en B. aangenomen :

»De runderpest behoort onder de *koopvernietigende gebreken* gerangschikt te worden,» — terwijl Eng. buiten stemming blijft. —

Hiermede zijn ook de toegevoegde voorstellen afgehandeld en wordt nu in behandeling genomen, de door het tweede comité ontworpen Regeling van de maatregelen tot wering der runderpest, welke regeling hier woordelijk volgt. —

Nadat ook dit onderwerp afgehandeld is, wordt de geheele conferentie als afgelopen verklaard en gesloten. —

GRONDSTELLINGEN VOOR EENE INTERNATIONALE REGELING TOT BESTRIJDING DER RUNDERPEST.

I. Iedere Staat, moet aan de regeeringen van de aangrenzende en ook van die staten, welke zulks verlangen, van ieder uitbreken der runderpest, eventueel van de verdere verspreiding zoo spoedig mogelijk (per telegraaf) direct kennis geven.

Aan de Besturen in de grensdistricten moet order gegeven worden, van ieder uitbreken der runderpest, niet verder dan 75 kilometer van de grenzen verwijderd, aan de aangrenzende districtsbesturen van den naburigen staat per telegram kennis te geven. — De wogen, waar langs de runderpest ingesleept is en die der mogelijke verspreiding moeten zorgvuldig opgespoord worden en aan de besturen dier streken moet daarvan altijd dadelijk kennis gegeven worden.

Ieder Rijk, resp. iedere staat, maakt wekelijks in zijne officieele organen een Bulletin openbaar over den stand der runderpest en de tot wering daarvan verordende verbodsbepalingen betreffende den invoer, derzelver veranderingen en opheffing.

Dit bulletin wordt aan de redactie van de officieele bladen in die staten, welke zulks wenschen, direct verzonden.

II. Iedere staat voert eene zoodanige organisatie van het Vétérinairwezen in, dat op grond daarvan eene snelle bestrijding der runderpest mogelijk wordt.

III. Voor de (op bevel van het bestuur) ten behoeve van de uitroeiing der runderpest afgemaakte dieren en vernietigde voorwerpen, moet aan den eigenaar de waarde vergoed worden; het dragen der kosten tot delging der runderpest, moet over eigenaars en gemeente verdeeld worden.

IV. De staten komen overeen, dat alle voorwerpen, welke voor transport van herkauwers, paarden en varkens gediend hebben, onder alle verhoudingen vóór hun verder gebruik gedesinfecteerd worden; op gelijke wijze moeten al die voorwerpen gedesinfecteerd worden, welke gediend hebben

tot transport van producten, afkomstig van dieren, die van runderpest verdacht worden.

V. Met betrekking tot het internationale verkeer, worden de volgende grondstellingen opgegeven:

a) Wanneer in een land, slechts in een of enkele plaatsen en wel òf in hetzelfde district òf in meerdere aan elkander grenzende districten, de runderpest uitgebroken is en aldaar de uitroeiings- en afsluitingsmaatregelen met dezelfde gestrengheid als in het naburige Rijk toegepast worden, dan behoeft de uitvoer van runderen uit het overige niet besmette gedeelte van het land *niet* verboden te worden.

b) Ook bij slechts enkele gevallen van uitbreken van runderpest en bij eene doelmatige bestrijding der ziekte in een land, zijn beperkingen in het grensverkeer noodzakelijk en wel zoo, dat:

1. De invoer van vee alleen aan bepaalde stations geoorloofd is, en

2. aan de grens eene revisie van dat vee plaats vindt.

3. De dieren moeten van attesten van afkomst voorzien zijn.

De afzonderlijke landen deelen elkander mede, door wie en op welke wijze de attesten van gezondheid en afkomst afgegeven worden. Deze certificaten moeten in ieder geval inhouden, dat aan de plaats van afkomst en 20 kilometers in omtrek geene ziekte heerscht, ook moet de duur van geldigheid daarop vermeld zijn.

c.) Dezelfde maatregelen, welke voor het verkeer met runderen aan de grens opgegeven zijn, hebben ook betrekking op het verkeer met de overige herkauwers.

d.) Het verkeer met volkomen droge huiden en beenderen, hoornen, klauwen, gezouten en gedroogde runderdarmen, gesmolten vet in vaten en kuipen, koeharen, varkensborstels, schaaпswol en geitenhaar, voor zooverre deze laatste artikelen in zakken of balen gepakt zijn, alsmede met hooi, stroo en andere voorwerpen, tusschen een land, dat vrij is van ziekte en een waar runderpest heerscht, is onder de sub a) opgegevene voorwaarden, vrij.

e.) Hooi en stroo als emballage kunnen, onder de opgegevene voorwaarden, zonder beperking ingevoerd worden; bestaan die voorwaarden niet, dan mag uit het besmette district hooi en stroo als emballage in het geheel niet, uit andere niet besmette gedeelten van het land slechts onder die voorwaarde over de grens gebracht worden, dat zulks aan de plaats van bestemming direct vernietigd wordt.

f.) Voor den *doorvoer* van vee en dierlijke ruwe producten gelden dezelfde maatregelen als ten opzichte van den *invoer*. Die doorvoer kan alleen dan plaats hebben, wanneer de ont-lading in het land van bestemming vooraf verzekerd is.

g.) De vaststelling van den afstand van de grens, waarbij (ten gevolge van het uitbreken der runderpest in de grens-districten) de afsluiting der grenzen moet plaats vinden, hangt af van de maatregelen, welke tot uitroeiing der ziekte genomen zijn, alsmede van de verhoudingen van het verkeer, van de geographische ligging en van de politieke inrichting.

h.) Een staat is niet verplicht schadevergoeding te geven voor vee, dat aan de runderpest lijdende is en afgemaakt wordt, wanneer het zich nog geen 10 dagen binnen de grenzen van het land bevindt; voorondersteld altijd, dat het bewijs niet kan geleverd worden, dat de besmetting reeds in het land heeft plaats gehad.

i.) Op export-veemarkten schijnt noodzakelijk :

1. Strenge bewaking dier exportmarkten door veeartsen, door den Staat aangesteld.

2. Scheiding en afzonderlijk plaatsen van het vee, van niet volkomen zekere afkomst, en van datgene, wat tot geene vrees aanleiding geeft. Vee van onzekere afkomst, mag alleen in de plaats van de markt zelve geslacht worden.

3. Scheiding en afzonderlijk plaatsen van het weide- en stalvee.

4. Scheiding en afzonderlijk plaatsen van het nut- en slachtvee. —

VI. Tot uitroeiing van de in een land uitgebrokene run-

derpest, schijnen de volgende maatregelen onvermijdelijk noodzakelijk. —

1. Alle zieke en verdachte dieren worden gedood. Als verdacht worden beschouwd die dieren, welke met de zieke runderen in denzelfden stal stonden, gemeenschappelijke oppassers, voeder- of drinkgercedschappen hadden, met één woord, met hen in eene onmiddellijke of middellijke aanraking zijn geweest.

2. Alle, als ziek afgemaakte dieren, moeten met de huid voldoende diep begraven of op eene andere wijze vernietigd worden. —

3. De begravingsplaatsen, welke, zoo noodig, door onteigening verkregen moeten worden, moeten omheind worden en bezet met planten, welke snel groeien en diepe wortels schieten.

4. De huiden van *gezonde*, maar als verdacht gedooide dieren, kunnen na onmiddellijk plaats hebbende desinfectie met kalkwater, onder opzicht, aan looierijen afgegeven worden. —

5. Het gebruik van het vleesch van verdachte runderen, welke bij het onderzoek in levenden en geslachten toestand, *gezond* bevonden zijn, kan op de volgende wijze plaats hebben :

a. In de besmette hoeve en in de besmette plaats met inachtneming van zoodanige maatregelen, dat daardoor iedere verdere verspreiding der ziekte verhinderd wordt.

b. Het vleesch kan uit de besmette plaats uitgevoerd worden naar grootere localiteiten met aanzienlijke vleeschconsumptie, onder de volgende voorwaarden :

a. Het vleesch moet koud zijn.

b. De afstand van de plaats mag niet meer dan 12 kilometers bedragen, wanneer het vleesch op wagens vervoerd moet worden.

c. Op verderen afstand dan 12 kilometers, kan het vleesch per spoor of schip vervoerd worden.

d. Op den spoortrein moeten de wagens geplombeerd zijn; bij vervoer met scheepsgelegenheid moet het transport direct zonder aanleggen plaats hebben. —

In beide gevallen is eene begeleiding door politie noodig.

e. Behalve het vleesch, mogen geene andere deelen van de verdachte dieren verzonden worden; deze laatste moeten begraven of vernietigd worden.

f. Het bestuur van de plaats, waar het vleesch gebracht wordt, moet hiertoe zijne toestemming gegeven hebben.

g. De wagons en schepen moeten, na ontlading van het vleesch, volgens voorschrift, gereinigd en gedesinfecteerd worden.

h. Emballage wordt verbrand of gedesinfecteerd.

i. Het transport op wagens in groote consumptie-plaatsen, mag slechts met paarden op zoo veel mogelijk afgelegene straten, direct, zonder oponthoud en onder politie-begeleiding plaats hebben. De wagens en evenzoo de emballage moeten gedesinfecteerd of wel het laatste verbrand worden.

6. Wanneer in eene veekudde, de runderpest op een spoortransport of op den marsch uitbreekt, dan moeten alle dieren van dit transport, zieke zoowel als gezonde, zoo spoedig mogelijk afgemaakt worden; met de afgemaakte dieren van het transport moet gehandeld worden, zooals boven reeds is opgegeven.

7. De plaatsen, waar zich runderpestzieke dieren opgehouden hebben, moeten zoodra mogelijk gereinigd en gedesinfecteerd worden.

8. De mest uit stallen van zieke dieren, moet met kalk bedekt en dan verwijderd worden, deze kan verbrand of op eene andere wijze vernietigd of in den grond gebracht worden. De mest in de besmette hoeve moet, wanneer er slechts eene geringe hoeveelheid is, behandeld worden als de mest uit besmette stallen. Wanneer de mest in groote hoeveelheden voorhanden is, dan moet die mest, welke 3 weken voor het uitbreken van de runderpest in de hoeve op den algemeenen mesthoop gebracht is, als verdacht beschouwd en in den grond gegraven of vernietigd worden; hetzelfde geschiedt met de mest, welke na het uitbreken der runderpest met den ichor van den stal vermengd is geworden.

De overige mest moet gedesinfecteerd, zoo spoedig mogelijk door paarden weggebracht en dadelijk ondergeploegd worden; is dit laatste niet mogelijk, dan moet de weggebrachte mest op het veld zoo lang op hoopen bij elkander gehouden worden, tot dat onderploegen mogelijk is.

9. Hooi en strooi, hetwelk aan de uitwaseming van zieke dieren, op welke wijze ook, blootgesteld is geworden, moet, wanneer het in geringe hoeveelheid voorhanden is, als mest verstrooid of in den grond begraven worden.

Van een grooteren voorraad moeten de buitenste lagen verwijderd en op dezelfde wijze behandeld worden. De rest kan aan paarden gevoerd worden. Niet uitgedorschte granen moeten als stroo behandeld worden, kleine gedeelten, zonder uitdorschen, vernietigd worden.

10. Wanneer in aangetaste runderstallen, zich schapen in gering aantal bevinden, en alle runderen afgemaakt worden, dan moeten ook de oogenschijnlijk gezonde schapen gedood worden.

Bij groote schaapskudden echter, welke zich in afzonderlijke stallen bevonden, doch waarbij communicatie met den besmetten runderstal bestaat, kan verdeeling en contumaceering plaats vinden; de desinfectie van zoodanige kudde moet door wasschen met water, of, indien dit niet mogelijk is, door het drijven van de dieren door kalkmelk, evenals bij het kwaadaardig klauwzeer en door een verblijf van eenige dagen in de vrije lucht op eene afgeslotene weide, geschieden; de contumaceering van zoodanige schapen moet 21 dagen duren.

Op dezelfde wijze kunnen alle overige herkauwers, met uitzondering van het rund, behandeld worden.

11. Is in eene plaats de runderpest uitgebroken, dan wordt afsluiting van den stal en van de plaats bevolen; de personen, welke deze plaats verlaten, worden aan eene desinfectie (hoofdzakelijk hun schoeisel ten doel hebbende) onderworpen. Vee mag slechts voor zooverre in eene besmette plaats gelaten worden, als voor de proviandeering noodzakelijk is.

Om de aangetaste plaats moet, in eenen naar de locale verhoudingen te bepalen, omtrek, een besmet district vastgesteld worden; in dit district mag invoer en transport van herkauwers en van alle voorwerpen, welke dragers van het contagium kunnen zijn, slechts met bijzondere toestemming van het Bestuur toegelaten worden. Veemarkten mogen, binnen dit rayon, alleen in grootere steden gehouden worden, onder voorwaarde, dat alle op de markt gebrachte herkauwers deze slechts mogen verlaten, om onmiddellijk naar de slachtbank in dezelfde plaats geleid te worden.

De veestapel wordt, zoowel in de plaats als in het geheele district, opgenomen en daarop wordt bestendig contrôle gehouden.

De uitvoer van alle stoffen die het gif kunnen terughouden, zooals: ruwe wol, ongesmolten vet, hoornen, klauwen, hooi, stroo en mest, is verboden; wat betreft de huiden en het versche vleesch, gelden de bepalingen VI. 4 en 5.

12. Elke ziekte bij een herkauwer in het besmette district moet aangegeven worden.

13. Ook na de desinfectie van den aangetasten stal moet de afsluiting van de plaats en het district nog eenigen tijd blijven bestaan.

Zelfs na volkomene desinfectie van eene hoeve of plaats en na opheffing der afsluiting mag het weder bezetten van de besmet geweest zijnde stallen, eerst na den door het Bestuur te bepalen tijd, plaats hebben. Weiden mogen eerst na eenen lateren tijd, door het Bestuur te bepalen, weder gebruikt worden.

Tegen deze grondstellingen werden geene bedenkingen ingebracht; alleen merkten de vertegenwoordigers van Duitschland op, dat zij in beginsel geheel tegen gebruik der huiden en van het versche vleesch van de als verdacht afgemaakte dieren waren, maar toch moesten bekennen, dat de hier vastgestelde maatregelen bijna alle gevaar voor eene verdere verspreiding der pest uitsloten.

J. J. HINZE.

Maatschappij ter Bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

Elfde algemeene vergadering, gehouden op 11 September 1872 te Utrecht, en daarop gevolgde feestviering ter herdenking van het 50jarig bestaan van 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht.

(Overgenomen uit het Bijblad van de Landbouw-Courant, No. 24, redacteur Dr. L. Mulder, te Arnhem.)

1. De ondervoorzitter, de Hr. L. van Driel, opent ten 12 ure in de groote bovenzaal van het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht, de vergadering met de volgende rede, die wij door zijne welwillendheid hier in haar geheel kunnen mededeelen:

Mijne Heeren!

Tengevolge der vacature van het voorzitterschap van onze Maatschappij rust op mij, als ondervoorzitter, de verplichting, niet slechts om deze vergadering te openen, maar zelfs het presidium te blijven waarnemen, tot gij uwen voorzitter zult gekozen hebben.

En die taak, mijne Heeren, ik ontveins het niet, is me, wat het laatste gedeelte er van betreft, even aangenaam als vereerend. 't Is me een waar genoegen, zoovele verdienstelijke en geachte beoefenaars en voorstanders der V. A. K., zoovele kunstbroeders het welkom te mogen toeroepen! Moge de zeldzame gelegenheid, die het grootste gedeelte der Nederlandsche veeartsen zich hier doet vereenigen, bovenal strekken, om, na persoonlijke kennismaking, waar die nog noodig is, tot een broederlijken bond aanleiding te geven,

een bond, in 't belang zoowel der edele wetenschap, die we beoefenen, als ook van de materiële lotsverbetering van den Nederlandschen veearts!

De veeartsenijkunde, mijne Heeren, ik behoef dit slechts in herinnering te brengen, gaat ook in ons land eene geheel nieuwe toekomst te gemoet. Evenals eenmaal de veterinaire wetenschap door het uitbreken van verschillende veeziekten in de XVIII eeuw in dat licht werd geplaatst, waarin een Lancizi en Ramazzini, een Vicq d'Azyr en Camper en later een Geert Reinders hare hooge waarde en haar groot belang zoo schitterend deden uitkomen, zoo heeft de omstandigheid, dat andermaal in onzen tijd gevaarlijke ziekten den Nederlandschen veestapel bedreigden en vaak verwoestten, de zoiätica en hare beoefenaars in ons land meer op den voorgrond gesteld.

Vóór hen toch waren het de beoefenaars der geneeskunde, die zich met de Veeartsenijkunde bezig hielden en hoewel dit eenigszins gunstig werkte, doordien hare beoefening er toe bijbracht, de V. A. K. in hare waarde te leeren kennen en te verheffen, waren de uitkomsten evenwel niet belangrijk, omdat de toepassing van de geneeskunde van den mensch op de dieren somtijds tot minder juiste gevolgtrekkingen aanleiding gaf.

Toen nu in de 19^e eeuw eene meer grondige studie van vergelijkende anatomie en physiologie plaats vond, gepaard aan een getrouw onderzoek van de ziekten der dieren, en het waarnemen van het besmettend vermogen van sommige veeziekten voor den mensch, toen werd vooral het gewicht gevoeld eener zelfstandige studie en beoefening der V. A. K., en het uitbreken van iedere epizoötie, die, òf de gezondheid van den mensch, òf zijne welvaart bedreigt, is nu eene gereede aanleiding, om der V. A. K. en hare beoefenaars ten voordeele te zijn. Laten we derhalve het gewicht van het tegenwoordige oogenblik in de geschiedenis van onze ambts-wetenschap duidelijk inzien, ten volle beseffen en daarvan partij weten te trekken. 't Is mijn voornemen niet, mijne Heeren, om den kostbaren tijd, bestemd voor de bezigheden

dezer vergadering, te verspillen door het houden van eene lange redevoering. Een feestgroet worde u straks door de feestcommissie toegebracht, ik zal er mij enkel bij bepalen, u te wijzen op de heerlijke vruchten, die deze bijeenkomst van zoovele mannen voor de wetenschap, die we liefhebben, kan afwerpen, er den wensch bijvoegende, dat uwe vergadering het vooral daarheen leiden moge, dat de materiële toestand van den veearts eene betere toekomst te gemoet ga. We leven in een tijd, mijne Heeren, waarin bij de ontzagelijke uitbreiding van de productie en het rentegevend vermogen van het stoffelijk kapitaal, het kapitaal van den geest, dat ook het onze is, productiever moet gemaakt worden.

De factoren tot het verkrijgen van dit kapitaal zijn studie en lectuur. Welnu, laat ons door eene voortdurende beoefening der veeartsenijkundige studie toonen, dat wij het met onze wetenschap ernstig meenen, en dat wij leerlingen zijn van eene instelling, waarvan wij heden het 50jarig bestaan vieren. Laat ons de liefde voor wetenschappelijke lectuur tevens opwekken en allen naar onze krachten mede-arbeiden aan een degelijk veterinair tijdschrift.

»Eendracht maakt macht» was de leus der vaderen, die leuze zij ook de onze. Eendracht zij de beweegkracht van ons aller handelingen.

En hiermede, mijne Heeren, verklaar ik de 11de vergadering der Maatschappij ter bevordering der V. A. K. in Nederland voor geopend.

Deze rede werd luide toegejuicht.

2. Aanwezig bleken te zijn 66 veeartsen, en vertegenwoordigd de *afdeeling Zuid-Holland* (15 leden groot) door den heer Dogterom; de *afdeeling Utrecht* (10 leden), door den heer Stempel; de *afdeeling Gelderland* (20 leden), door de heeren Hengeveld GJz. en Arntz; de *afdeeling Noord-Brabant-Limburg* (16 leden), door den heer van Driel.

Van de algemeene afdeeling waren 6 leden aanwezig, die volgens de statuten stemgerechtigd zijn; het aantal uit te brengen stemmen bedroeg dus 67.

3. Overgaande tot de benoeming van een *voorzitter* in plaats van den heer Wirtz, die als zoodanig bedankt had, erlangden: de heer J. Huffnagel, 65 stemmen en de heeren C. A. W. van Hoorn en W. Dogterom elk één. De nieuw benoemde betuigde zijn dank voor het in hem gestelde vertrouwen en nam, na eene toespraak van den ondervoorzitter, de leiding der vergadering op zich.

4. Daarna komt aan de orde de verkiezing van een *ondervoorzitter*, ter vervanging van den als zoodanig aftredenden, niet herkiesbaren heer L. van Driel. Op den heer H. J. H. Stempel worden 52 stemmen uitgebracht, op den heer dr. Mac Gillavry 10 en op den heer L. van Driel 4. De heer Stempel dankt de vergadering voor de hem bewezen onderscheiding en neemt zitting, nadat de voorzitter den heer van Driel heeft dank gezegd voor zijne vele en goede bemoeiingen ten nutte der Maatschappij.

5. Nadat eenige nieuwe leden (Algemeene Afdeeling) waren aangenomen, gaf de 1ste secretaris, de heer F. Th. Weitzel, een verslag van den toestand der Maatschappij. Hoofdzakelijk bepaalde hij zich tot het voorlezen der notulen van de Algemeene Vergadering van Sept. 1871 en van de buitengewone algemeene vergadering van Maart 1872 (1). Deze notulen werden goedgekeurd. Nog deelde hij mede, dat het ledental is toegenomen, dat de leden der nieuwe redactie van het *tijdschrift*, de heeren G. J. Hengeveld en J. J. Hinze, beiden hunne benoeming hebben aanvaard en reeds eene aflevering uitgaven; per missieve hadden zij aan het Bestuur verzocht, de leden aan te sporen tot medewerking aan dat tijdschrift.

De heer dr. Mac Gillavry, directeur van 's Rijks Veeartsenijschool, vroeg het woord en sprak over genuïne koepokstof. Hij noodigde de aanwezigen uit, om hem bij voorkomende gelegenheid zulke stof te zenden; ook wenschte hij, dat men in zulk geval een kalf er mee zal inenten en

(1) Van deze beide vergaderingen zijn oorspronkelijke verslagen gegeven in het *Bijblad van de Landbouw Courant* nr. 20 van 1871, en no. 9 van 1872.

ook dit naar de school zal opzenden. In velerlei opzicht kan een en ander van nut wezen, vooral voor den mensch.

De voorzitter bedankte den spreker voor de gedane belangrijke mededeelingen; alle leden zullen te zijner tijd gereedelijk aan het te kennen gegeven verlangen voldoen, naar hij hoopte en verwachtte.

Daarop erlangde de penningmeester, de heer B. J. Aalbers, het woord tot het doen van rekening en verantwoording over 1870. De ontvangsten bedroegen f 434.07; er was, zeide hij, een batig saldo in de kas van f 298.65. Door eene Commissie nagezien, werd de rekening en verantwoording goedgekeurd, onder dankzegging voor het gevoerde beheer.

Daarna bracht de Voorzitter de volgende vraag van de punten van beschrijving in discussie:

»Welke vorderingen heeft de veeartsenijkunde hier te lande sedert de oprichting der veeartsenijschool tot aan haar 50jarig bestaan gemaakt? Wat was het lot van hare wetenschappelijke beoefenaren, en wat kan er met vrucht tot hare (hunne) verbetering worden gedaan?»

Daartoe uitgenoodigd door den voorzitter, leidde de heer G. J. Hengeveld deze vraagpunten in. Hij verwees wat de eerste vraag aangaat, naar hetgeen de Veeartsenijschool op dit oogenblik den feestelijken bezoekers zou opleveren; verder naar Kreutzers jaarlijksche berichten tot 1846, naar het 6e deel van het Magazijn tot 1850, voorts naar Hering in *Canstatt's Jahresbericht*. En wat de tweede vraag betreft: wat het lot was der veeartsenijbeoefenaren, behoefde hij — naar hij meende — aan deze vergadering wel niet te ontwikkelen. Wat er met vrucht tot verbetering kan worden gedaan, dat was aan deze Maatschappij, die zich zoo dikwerf tot de Regeering wendde, even goed bekend als aan hem.

Een paar leden der vergadering spraken nog kort over het vraagpunt. De heer Mazure, ondersteund door de heeren Janné, van Hoorn en anderen, deed het wenschelijke uitkomen, dat er eene wet verschijne op de uitoefening der veeartsenijkunde; vooral nu de wet op het veeartsenijkundig

staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie in werking is.

Na eenige discussie is, op voorstel van Dr. Mulder, besloten, dat, indien — hetgeen de vergadering nuttig keurde — de veeartsen zich tot de Regeering wenden, en aan de Maatschappij daarvan inzage verleend wordt, het Hoofdbestuur dan zulk een adres zal ondersteunen.

De Voorzitter sloot, met het oog op de op handen feestelijke samenkomst, met dankbetuiging aan de zoo talrijke aanwezigen, daarop deze algemeene vergadering, die hij uitnemend had geleid.

Een groot aantal veeartsen was weldra bijeen in de net en doelmatig met groen enz. versierde zaal van *Buitenlust* in de Maliebaan. De Voorzitter der feestregelings-commissie, de heer Huffnagel, sprak daar een welkomstgroet, waarna al de aanwezigen, op aansporing van Dr. Mulder, lid der feestcommissie om van de uitnoodiging van den Directeur onder zijne leiding gebruik te maken, zich te zamen begaven naar de door de leerlingen in feestdosch gestoken Veeartsenijschool. »Welkom» was de eerste groet, dien de oudleerlingen lazen, toen zij de hun zoo dierbare plek betraden, en in orde geschaard ontving het korps discipelen de bezoekers in het voorportaal der school. De directeur, de heer Dr. Mac Gillavry, nam het woord en verleende 't aan een der leerlingen, die de tolk was van zijne medestudenten, en hunne vreugde over dezen dag te kennen gaf.

De eigenaardig aangebrachte decoratiën, o. a. eenige tafeltjes met allerlei uit de kabinetten, geordend tusschen bloemen en vlaggen, ze droegen de kenmerken van doorzicht en overleg en getuigden van den vooruitgang der veeartsenijkundige wetenschap. Want eerst sedert een paar dagen waren de leerlingen na de vacantie teruggekeerd en met den geringen tijd die hun restte, hadden zij gewoekerd. »Leve de directeur», de namen van Numan, Van Lidth de Jende, Jennes, en van andere overleden leeraren vielen den bezoekers weldra in het oog, gedrapeerd met groen en bloe-

men. En het sprak dan ook van zelf, dat, na afloop van dit bezoek aan het hoofdgebouw en aan de stallen door eene geïmproviseerde allée, waar men de drie afgetreden directeuren en den tegenwoordigen nog had herdacht, de Voorzitter der feestcommissie een warm woord van dank bracht aan de kweekelingen voor de blijken van sympathie, die zij zoo duidelijk getoond hadden. Nog nooit, zeide hij, was grooter aantal leerlingen aan de school dan thans (50); hij wenschte de inrichting daarmee geluk en sloot zijne toespraak met een »leve de Veeartsenijschool!»

Korten tijd daarna was een 82tal veeartsen weder, en nu in de eveneens versierde groote zaal van den heer Smit, *Buitenlust* in de Maliebaan, bijeen. Aan eene Commissie van vier leden was opgedragen het organiseeren van eene feestelijke viering van het 50jarig bestaan der school, die eigenlijk reeds 51 jaren oud is (gesticht 13 September 1819, geopend 10 December 1821). Deze Commissie had zich met eene circulaire tot alle veeartsen gewend, met de uitnoodiging zich te vereenigen aan een feestmaaltijd. Boven verwachting waren die pogingen geslaagd. Van heinde en verre, uit Groningen, Middelburg, Venlo, enz. waren de veeartsen, oud en jong, opgekomen, om plaats te nemen aan een keurig georneerden disch in de met groen en bloemen smaakvol gedecoreerde zaal. Als gasten zaten aan het hoofd der tafel, tusschen de leden der feestcommissie J. Huffnagel, Dr. Mulder, M. J. Hengeveld GJz. en D. F. van Esveld, de directeur der Veeartsenijschool en de leeraren Dr. J. R. E. van Laer, G. J. Hengeveld en A. Th. Verhaar. Twee leeraren hadden zich verontschuldigd, gelijk ook de Hr. referendaris bij Binnenlandsche Zaken, Dr. van Cappelle.

Dat er geen gebrek was aan discours tusschen tijdgenooten, die elkander in jaren niet ontmoet hadden en tusschen ouderen en jongeren, spreekt van zelf. De heerschende toon, die reeds des morgens zooveel goeds voorspeld had, hield aan en zonder overdrijving mag dan ook beweerd worden,

dat deze feestmaaltijd een hoogst belangrijk feit is in de veeartsenijkundige wereld, een symptoom van eene andere en een betere toekomst, een bewijs van ontluikenden eendrachtzin, waarvan veel goeds te wachten is.

Na eene korte pauze, die werd opgeluisterd door de muziek van het symphonie-orchest van den heer Coenen, welke gedurende den verderen avond de feestvreugde bleef bevorderen, ving het dessert aan.

De eerste dronk op den Koning werd gevolgd door een toast op de school en haren directeur. Met overtuiging door den Voorzitter der feestcommissie uitgesproken, werd zij met geestdrift toegejuicht, gelijk ook het geval was met de officiële heildronken aan de leeraren, aan de tegenwoordige kweekelingen en aan de Maatschappij van Veeartsenijkunde Groot genoeg gaven de antwoorden van den waardigen directeur en twee der aanzittende leeraars. Tal van aanwezigen voerden achtereenvolgens het woord, en aangenaam werden de feestvierenden verrast met een telegram van den heer referendaris, zijn heilgroet overbrengende. Onmiddellijk is deze draad-boodschap langs denzelfden weg beantwoord. Tot in den nacht duurde het feest in de beste orde en de meest gewenschte eensgezindheid voort, en het kan nauwelijks ontkend worden, dat deze eerste poging om mannen van dezelfde bewegingen bijeen te brengen en te verbreederen, mag heeten met den besten uitslag bekroond te zijn, waarover dan ook door meer dan een spreker alle lof werd toegekend aan de feestcommissie, die de meeste voldoening van haar werk heeft mogen ondervinden.

Een in het atelier van den heer P. W. van de Weijer, te Utrecht, allernetst gedrukt menu, met de namen van Numan, Jennes, de Fromery, Wit, Vosmaer, Lidth de Jeude, Rijnders en Schubärt, en eenige op het feest toepasselijke versiering, was den deelnemers eene aangename herinnering aan het feest-diner. Maar van nog meer waarde voor de feestgenooten was en is nog ongetwijfeld iets anders, dat aan 't dessert werd rondgegeven. In keurig groen ge-

waad toch had de feest-commissie ten geschenke bestemd voor de aanzittenden eene brochure van een 50tal bladzijden »Aanteekeningen uit de geschiedenis der Rijks Veeartsenijschool te Utrecht, uitgegeven bij de herdenking aan haar 50jarig bestaan, 11 September 1872, door de feestregelings-commissie" (1). Algemeen werd deze attentie der Commissie gewaardeerd, te meer daar achter in de brochure een uitslaande tabel aanwezig was, waarop al de handteekeningen der aanzittenden bijeen waren afgedrukt. Eigenaardiger souvenir was bijkans niet te verzinnen, waarvan de waarde nog verhoogd wordt door de er in opgenomen lijst van al de veeartsen, die als zoodanig aan 's Rijks Veeartsenijschool zijn bevorderd, of op dit oogenblik bij haar als kweekeling zijn ingeschreven.

Wij eindigen dit verslag met de beste wenschen voor den bloei der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland in het bijzonder, en voor de welvaart van al de beoefenaren der Veeartsenijkunde in het algemeen. Moge de feestviering op 11 Sept. ruimschoots haar weldadigen invloed doen gevoelen en een krachtigen stoot hebben gegeven tot het ontstaan van een door velen gewenschten band tusschen al de veeartsen van Nederland! Eendracht zij ook hier de leuze; zij maakt macht, ontegenzeggelijk. *Red.*

---

(1) Dit stuk is een afdruk in kl. 8o. formaat van *Bijblad der Lb.-C.*, 1872, no. 17 en 18.

VERVOLG VAN BL. 125 DER NIEUWSTE UITGAVEN
OVER VEE-ARTSENIJKUNDE EN AANVERWANTE
VAKKEN.

3e en 4e Kwartaal 1872.

Duitsche.

- BOLLINGER, (Prof. Dr. OTTO), Beiträge zur vergleichenden Pathologic und pathologischen Anatomie der Hausthiere. 1 u. 2 heft. München, Oldenbourg.
- Inhalt: 1. Die Koliek der Pferde und das Wurm-aneurisma der Eingeweide-arterien. Mit 19 Holzschnitt.; 264 S. 1 $\frac{1}{3}$ thlr.
2. Zur Pathologie d. Milzbrandes. (Mit 3 lith. Taf.) 155 S. 1 thlr.
- DEUTSCHES GESTÜTBUCH. Geschichte u. Beschreibung deutscher Gestüte, von J. v. Schwartz pr. Lt. u. A. Krocke. 1 Bd. gr. 8. 369 S. Berlin, Wiegandt u. Hempel. 4 thlr.
- GOHREN, (Prof. Dr. THDR. v.), Die Naturgesetze der Fütterung der landwirthschaftlichen Nütthiere. 615 S. mit Holzschnitt. Leipzig, Hirschfeld. 4 thlr.
- GURLT'S (E. F.), Handbuch der vergleichenden Anatomie der Haussäugethiere. Neu bearbeitet v. Prof. A. G. T. Leisering u. C. Muller. 5 Aufl. Mit 171 Holzschnitt. 903 S. Berlin, Hirschwald (1873). 6 $\frac{2}{3}$ thlr.
- HENNEBERG, (Prof. Dr. W.), Neue Beiträge zur Begründung e. rationellen Fütterung der Wiederkauer. Physiologisch-chem. Untersuchungen auf der Versuchstation Weende-Göttingen. 1. Heft. 2. Lfg. Untersuchungen über die Respiration des Rindes u. Schafes. Göttingen, Deuerlich. 1 $\frac{1}{3}$ thlr.
- HAUBNER, (Dr. G. C. Prof.), Die Gesundheitspflege der landwirthschaftlichen Haussäugethiere. 3. neu bearbeitete Auflage. (652 S.) Dresden. G. Schönfeld's Verlag. 3 $\frac{1}{3}$ thlr.
- HAUBNER, (Dr. G. C. Prof.), Die landwirthschaftliche Thierheilkunde. Die innern und äusseren Krankheiten der Haussäugethiere. 6. vermehrte u. verbesserte Auflage. Berlin, Wiegandt u. Hempel. 3 $\frac{1}{3}$ thlr.
- HAUBNER, (Dr. G. C. Prof.), Bericht über das Veterinairwesen im

- Königreich Sachsen für das Jahr 1871. 16e Bericht. 156 S. mit 1 Steintafel. Dresden, G. Schönfeld's Verlag. 1⁵/₆ thlr.
- HARTMANN, (Dr. SAMUEL), Zeugung, Fortpflanzung, Befruchtung und Vererbung. — Eine Studie. 67 S. Berlin, Wiegandt u. Hempel. 1¹/₂ thlr.
- KUNZ, (J. A. G.), Allgemeines homoöpathisches Thierarzneibuch, nach 30jährig. Erfahrg. bearbeitet. 235 S. Gera, Griesbach. 1¹/₄ thlr.
- LANDWIRTSCHAFTLICHES THIERALBUM, in Photographiën von H. Schnaebeli, Maler und Hof-photograph Sr. M. des Königs. — Die landwirthschaftliche Ausstellg. in Breslau in 1869. Hrsg. unter Mitwirkung von H. v. Nathusius u. H. Settegast. (4—9 Lfg.) 5 Blätter. 3 thlr. Einzelne Blätter à 2²/₄ thlr. Berlin, Wiegandt u. Hempel.
- LYDTIN, (A.), Die Pferdezucht im Grossherzogth. Baden etc. 84 S. Karlsruhe, Gutsch. 12 gr.
- MITTHEILUNGEN aus der thierärztl. Praxis im Preussischen Staate. Mit Bewillig. des Minist. aus den Veterinair. Sanitäts-Berichten der Königl. Regier. zusammengestellt von Prof. C. Müller und F. Roloff. Berichtjahr 1870/71. Berlin, Hirschwald. 25 gr.
- NICOLAÏ, Jun. (Dr. ALPH.), Erfahrungen und Notizen über Milzbrandkrankungen bei Mensch und Thier. 28. S. Darmstadt, Zernin. $\frac{1}{6}$ thlr.
- OERTEL, (CHARLES), Anweisung, wie sich jeder Viehbesitzer bei der Rinderpest und im Falle der Noth, schützen und selbst helfen kann. 16. S. Schwelm, Wortmann. $\frac{1}{6}$ thlr.
- OERTEL, (CH.), Die Rinderpest vertilgbar, nebst unentbehrliches Handbuch etc. ebd. $\frac{1}{2}$ thlr.
- PFERD- und Vieh-Arzneibuch, neues vollständiges, mit Recepten zusammengestellt von ein Anzahl populäre Thierärzte. 71. S. Leipzig. 6 gr.
- RAVITSCH, (Prof. J.), Zur Lehre von der putriden Infection und deren Beziehung zum Milzbrande. 118 S. Berlin, Hirschwald. 1 thlr.
- REIMER, (J. v.), Sicheres Schutz- und Heilmittel gegen die Rinderpest und alle seuchenart. Krankheiten d. Rindviehs, der Schäfe und Schweinen. 32 S. Langensalza. 4 gr.
- RITTHAUSEN, (Prof. Dr. H.), Die Eiweisskörper der Getreide arten,

Hulsenfrüchte und Oelsamen. Beiträge zur Physiologie der Samen, der Culturgewächse, der Nahrungs- und Futtermittel. 252 S. Bonn, Cohen & Sohn. $1\frac{2}{3}$ thlr.

ROHLWES', (JOH. NICOL.), Vieharzneibuch, u. s. w. Eine von der Königl. Märk. oekon. Gesellschaft zu Potsdam gekrönte Preisschrift. 20. verb. Aufl. (Mit Abb. auf e. Steintaf.) 301 S. Berlin, Wiegandt u. Hempel. (geb.) $\frac{5}{6}$ thlr. Dit is slechts een afdruk van de 20ste uitgave in 1866.

SETTEGAST, (Dr. H.), Die Thierzucht. Mit 134 Abbild. nach der Natur gezeichnet von Robert Kretschmer. — 3^e erw. und verbesserte Auflage. Breslau, Wilh. Gottl. Korn. geheftet. 4 thlr.

WACHTLER, (G. RITTER v.), Grundsätze über Pferde- und Viehzucht. Mit 24 Taf. 112 S. Wien. Groll's Sohn. geb. $2\frac{1}{3}$ thlr.

Van de Duitsche tijdschriften zijn dit jaar (1872) verschenen :

1. Magazin für die gesammte Thierheilkunde von Prof. Dr. E. F. Gurlt u. Dr. C. H. Hertwig. 38. Jahrgang in 8 Heften. Berlin, Hirschwald. 3 thlr.
2. Repertorium der Thierheilkunde von Prof. E. Hering, 33. Jahrg. in 4 Heften. Stuttgart. Schickhardt u. Ebner. 1.18 Thlr.
3. Oesterreichische Vierteljahrschrift für Wissenschaftliche Veterinairkunde. Redacteurs: Prof. Dr. Müller u. Prof. Dr. Röhl in 4 Heften. 19. Jahrgang. — Wien. Wilh. Braumüller. 4 Thlr.
4. Wochenschrift für Thierheilkunde und Viehzucht von Th. Adam. 16. Jahrg. Augsburg, Verl. von Wilh. Lüderitz. 1.24 Thlr.
5. Der Thierarzt, von Prof. Dr. Anacker. Erscheint monatlich zu 1 à 2 Bogen. — 11. Jahrg. Wetzlar, G. Rathgeber. 1 thlr.
6. Der Oesterreichisch-Ungarische Veterinair, Fachschrift für das gesammte Veterinair-wesen, mit bes. Berücksicht. d. Sport, der Viehzucht und der Landwirthschaft. Red. A. Burger. 3. Jahrg. Wien. (Sallmayer & Co.) $3\frac{1}{3}$ thlr.
7. Deutsche Pferde-Zeitung von O. Leiner. (Fortsetzung der: »Blätter für Pferdezucht) 1. Jahrg. — Jährlich 24 Nummern. Leipzig. $2\frac{1}{3}$ thlr.
8. Thierärztliche Mittheilungen. Organ des Vereins Bad. Thierärzte. Redacteur: A. Lydtin. Karlsruhe, Gutsch. $1\frac{1}{2}$ thlr.

p. 199-200 komen niet voor in MAG VWC 953 jr 1873 dl 4

p.199-200 do not exist in MAG VWC 953 jr 1873 dl 4

p. 199-200 komen niet voor in MAG VWC 953 jr 1873 dl 4

p.199-200 do not exist in MAG VWC 953 jr 1873 dl 4

VEEARTSENIJKUNDIGE BIJDRAGEN.

Iets over de Hondsdolheid bij onze huisdieren.

Door J. C. BILLROTH,

Districtsveearts voor het veeartsenijkundig Staatstoezicht voor de Provinciën
Groningen en Drenthe.

Toen ik nog leeraar aan de Landhuishoudkundige school te Groningen was, werd ik door een paar leerlingen aangezocht hun iets over de hondsdolheid mede te deelen, omdat zich nu en dan gevallen van die ziekte in de provincie Groningen hadden voorgedaan.

Om hieraan te voldoen, heb ik een beknopt populair opstel vervaardigd, dat, iets omgewerkt, hier eene plaats erlangt.

Voor den veearts bevat het niets nieuws, maar onder de andere lezers van *het Tijdschrift*, — geen veeartsen — zullen er zijn, die het niet onvoldaan ter zijde leggen. —

Bij het samenstellen heb ik van de mij bekende literatuur zooveel noodig gebruik gemaakt, hier en daar een ander nageschreven, gelijk zoo dikwerf geschiedt, maar toch is in dit opstel grootendeels van eigen waarnemingen gebruik gemaakt.

Mijn doel was hoofdzakelijk de verschijnselen, waaronder zich deze ziekte bij de verschillende dieren voordoet, zoo duidelijk mogelijk weer te geven, zooals die herhaaldelijk door mij zijn gezien.

De nauwkeurige kennis der verschijnselen, waardoor deze ziekte zich openbaart, is voor ieder van groot gewicht, om hiermede verrijkt, des te eerder voor de gevaren te kunnen waken.

De hondsdolheid is eene ziekte, die zich bij dieren van het hondengeslacht, als eene eigenaardige besmettelijke ziekte openbaart.

Het is eene snelverloopende en steeds met den dood eindigende ziekte. —

De smetstof, een product der ziekte, kan op andere dieren en den mensch worden overgeplant, om daar diezelfde ziekte voort te brengen.

Het is de verschrikkelijkste ziekte, die bij onze huisdieren voorkomt, en voornamelijk met het oog op het gevaar, dat den mensch er door kan worden aangedaan, zeer gevreesd.

In onze noordelijke provinciën hebben zich in de laatste jaren onderscheidene gevallen van werkelijke of van vermoedelijke hondsdolheid voorgedaan, waarbij twee malen gebeten menschen aan de watervrees zijn bezweken.

De dolheid bij runderen, schapen en varkens kwam nu en dan voor; daardoor was ik in de gelegenheid belangrijke waarnemingen te kunnen doen.

Meestal worden er twee hoofdvormen van dolheid bij honden opgemerkt, als *de razende* — en *de stille dolheid*.

Deze twee hoofdvormen worden algemeen aangenomen, zijn bij deze beschrijving zooveel mogelijk gevolgd, hoezeer niet duidelijk van elkander gescheiden, vermits bij het waarnemen die afscheiding zeer moeielijk is.

Het begin, waarmede deze ziekte bij den hond te voorschijn komt, valt dikwerf hoogst moeielijk op te merken. Er is bijna geene ziekte onder onze huisdieren, die zich onder zulke uiteenloopende verschijnselen als de dolheid voordoet.

De afwijkingen in den beginne waar te nemen zijn zeer onbepaald.

Men ziet den hond in zijne gewone wijze van doen plotseling als het ware in zich zelf gekeerd. Als hij in zijn hok of nest ligt, kan hij in eens opspringen, een paar malen rondloopen en zich weer neerleggen.

Zijn vriendelijk voorkomen verdwijnt soms geheel onverwacht — zonder de minste redenen, — hij is minder vlug of vroolijk, kruipt weg, gaat op de donkerste plaats in de huiskamer liggen, springt op en schijnt zijne gewone normale eigenschappen weer aan te nemen.

Meermalen ontwaart men eene blijkbare onrust bij het dier, waarbij hij pogingen doet om naar buiten te komen en beproeft of hij daar de rust kan vinden, die tegen zijne gewoonte hem in huis ontbreekt.

Het anders vriendelijke dier wordt tegen vreemden meer barsch en zelfs boos, doet pogingen evenals of hij naar hen bijt.

Opmerkelijk is het echter, dat de meeste dolle honden algemeen tegen hunne meesters en degenen met wie zij vroeger veel ophadden, vriendelijk blijven, hen bijna nooit bijten, hoezeer zij tegen hun vreemde personen of andere honden onvriendelijk zijn en dezen bijten.

Als zij andere honden of katten vervolgen en bijten, merkt men op dat dit geheel onverwacht geschiedt, maar dat zij vooraf zich dikwerf door de stem van hun meester laten terughouden en gehoorzaamheid toonen.

Het uitzien van het dier wordt eigenaardig treurig; het schijnt steeds een verlangen te kennen te geven en een onrust, waarvoor geene redenen te vinden zijn. Somwijlen loopt de hond van huis, blijft langer dan gewoonlijk uit, en is bij zijne terugkomst, zoo het schijnt, voor straf bevreesd. Dikwerf kruipt hij dan weg, ziet er haveloos, vuil en zeer vervallen uit, met hangende ooren en staart.

Alle genoemde verschijnselen op zich zelf genomen zijn nog geen zekere teekenen dat de hond dol is, maar het zijn zoovele voortekenen, die ons er toe moeten leiden, den hond meer nauwkeurig te observeeren, ten einde de mogelijke nadelen, die het uitbreken der ziekte na zich kan slepen, des te eerder te voorkomen.

Nagenoeg gelijktijdig als men de genoemde verschijnselen waarneemt, is de eetlust verminderd; zelfs ziet men dat de

meest geliefde kost van vroeger geheel wordt versmaad, terwijl weer andere, zelfs vreemde dingen, worden gebruikt, ja zelfs hetgeen de hond bij den weg vindt. Hiertoe behoren: zand, steenen, hout, wol, afval van leder, aarde, drekstoffen en dergelijken, die het dier opeet. Men kan daarom met allen grond zeggen: de eetlust is geheel van aard veranderd en onnatuurlijk. Als men dit bij den hond waarneemt, is hij tegen zijn meester nog even vriendelijk als vroeger. Zelfs merkt men op, dat een hond, waarbij de dolheid reeds eenige vordering heeft gemaakt, tegen de huisgenooten, waarmede hij vroeger op een goeden voet was, nog zeer vriendelijk blijft, en dezen niet licht bijt, tenzij hij wordt getergd.

Meermalen ziet men dat de honden plotseling in de lucht happen, even alsof zij vliegen vangen, die er echter niet zijn.

Voor deskundigen is dit teeken, in verband met de andere reeds genoemde, van groote beteekenis.

Bij het versmaden van den gewonen en zelfs den lievelingskost, ziet men tevens, dat de hond een neiging heeft, om gaarne aan alles wat hij maar onder zijn bereik kan krijgen, te knagen. Hierbij komt vooral: leder, tapijten, hout en dergelijken in aanmerking, die hij wil verkleuiven, vernielen en voor een deel opeten. Ja zelfs ziet men, dat de hond zijne eigene excrementen weer opneemt en de urine oplikt.

Deze laatste verschijnselen zijn, in verband met de reeds genoemden, als zeer verdacht te beschouwen.

Een der meest belangrijke teekenen, dat zich bij de dolheid niet verloochent, is de buitengewoon opgewekte geslachtsdrift, die zoo in het oog loopend is, dat het dier die op alle mogelijke wijzen tracht te bevredigen, op de voeten van zijn meester en anderen. Dit verschijnsel is bijna bij alle dolle honden waar te nemen; men ziet, dat de mannelijke hond dit bij andere mannelijke honden en zelfs bij gecastreerden beproeft te volvoeren. Deze neiging blijft den hond tot in de laatste oogenblikken zijns levens bij.

De stem of het geluid van een dollen hond is geheel veranderd en wijkt zeer veel af van die in den normalen staat; het geluid is bijzonder kenbaar aan een kort, eigenaardig huilend blaffen, dat meestal schor, kort, met opgeheven kop wordt uitgebracht.

Men kan het als jammerende klaagtonen van den dollen hond aanmerken. Bij de razende dolheid wordt dit geluid dikwerf — bij de stille dolheid hoogst zelden — opgemerkt.

Bij stille dolheid is de achterkaak meestal slap afhankelijk en de mond met veel speeksel gevuld, zoodat er aanhoudend veel uitvloeijing plaats heeft. De achterkaak schijnt geheel verlamd, zoodat de mond niet meer vast gesloten kan worden. Wordt echter zoodanige hond getergd, dan sluit hij den mond en kan met dien schijnbaar slappen achterkaak goed bijten.

Bij de beweging in het loopen ziet men bij eenige vordering der ziekte nagenoeg geen verschil van den gezonden staat. Over het geheel zijn de meesten meer onrustig en loopen ongestadig heen en weer.

Bij de stille dolheid en een eenigszins gevorderden trap der ziekte ziet men, dat de gang meer onzeker wordt, vooral van het achterdeel, dat iets slingerachtig en ten laatste meer verlamd in het kruis wordt, zoodanig dat het dier onvermogend is om te staan.

Vreemd is de wijze waarop de dolle hond in een hem toegeschoven stok bijt en daaraan scheurt. Hij valt met geweld daarop aan, bijt er in en wil hem niet loslaten, scheurt en trekt er aan, zoo erg zelfs dat hij bijna de tanden uit den mond verliest en bloedig schuim, door het beschadigen van het tandvleesch, uit den mond wordt ontlast.

Opmerkelijk is het, dat men bij dolle honden geen waterrees als zoodanig opmerkt. Men ziet meermalen dat een dolle hond, wanneer de aanval van toorn of razernij voorbij en hij eenigszins tot bedaren gekomen is, naar het hem voorgezette drinkwater gaat en beproeft om daarvan te

slikken. Het slikken is bij een hoogen trap der ziekte dikwerf zeer bemoeielijkt, blijkbaar uit de pogingen, die het dier daarbij aanwendt, en een gevolg van de krampachtige samensnoering van de zwelgkeel.

De eigenlijke *waterrees* bestaat dus bij dolle honden niet. Voorbeelden dat dolle honden breede grachten en kanalen zijn overgezwommen, zijn er velen.

Blinkende lichamen — en daarom ook de blinkende oppervlakte van het water — schijnen den dollen hond aan zijn gezicht hinder te doen.

Het zoo straks genoemde huilend, blaffend geluid, dat men bij den dollen hond opmerkt, is zeer karakteristiek, wordt langzamerhand meer heesch en die het eens gehoord heeft, herkent het later bij andere dolle honden zeer licht.

Een ander algemeen waargenomen verschijnsel is, dat de huid boven de oogen als gerimpeld wordt en de hond daardoor een verouderd aanzien bekommt.

De oogen zijn dikwerf rood, het bindvlies is ontstoken, en men ziet, dat het dier de oogleden nu en dan sluit, evenals dit bij de hondenziekte en oogontsteking het geval is.

Het dier heeft daarbij een flauw, deels verdrietig of verouderd uitzien.

Later worden de oogen troebel en mat, zoodat zij het aanzien bekomen, alsof ze met fijne stof bestrooid zijn.

Menigen dollen hond zwelt de kop op, de oogen puilen uit, bij anderen slechts enkele deelen als de neus, de tong, enz. Men ziet over het geheel, dat dolle honden er mager en vervallen uitzien.

De heerschende meening, dat dolle honden steeds rechtuit gaan, is onjuist. Velen loopen eerst rechtuit, dan weer links of rechts en soms in een cirkel rond.

De dolle hond heeft niet altoos schuim op den mond; dikwerf ziet men dolle honden loopen, waarbij de ziekte reeds vele vorderingen heeft gemaakt, en die toch geen schuim op den mond hebben, terwijl men bij sommige hondenziekten als stuipen enz., steeds schuim waarneemt.

De bijzondere manier, waarop de dolle hond anderen bijt, is mede zeer in het oog loopend. Men ziet het dolle beest op een ander toelopen en zonder eenig geluid te geven bijt hij hem op een of meer plaatsen, en verwijderd zich, zoodat het schijnt alsof hij niets heeft uitgevoerd.

Om met andere honden te vechten, zooals men dit met honden, die voor het eerst kennis met elkander maken, wel eens met ambitie in praktijk ziet brengen, daartoe schijnt de dolle hond niet genegen.

Hij doet zijne vreemde tochten, waarbij hij het soms zeer druk schijnt te hebben, zooveel mogelijk geheim, en ontmoet hij een hond, dan zal deze eerder als zijn begeleider gebeten worden.

Het schijnt uit alle waarnemingen te blijken, dat dolle honden gedurende het geheele beloop der ziekte hun bewustzijn behouden, zoo zelfs dat, als zij aan het bijten zijn, zij zich door de stem van hun meester daarvan laten afhouden.

De bijtlust is bij honden, die aan stille dolheid lijden, niet zoo groot als bij die met de razende dolheid, evenwel is de beet van zulk een hond even gevaarlijk.

Nadat de bovenbedoelde verschijnselen zich afwisselend hebben voorgedaan en 2 à 3 dagen hebben geduurd, de aanvallen met bijten meer afnemen, het aanzien van den hond meer vermagerd, de slapheid van het achterdeel en de verlamming van de achterkaak verergerd is, neemt de ziekte toe. Zelfs het zoo kenbare huilend en jankend geluid, waarbij de kop omhoog wordt gehouden, neemt af, de stem wordt meer heesch, zoodat het dier als het ware meer afgemat meestal in een hoek van zijn hok blijft liggen. Men hoort het bijna niet anders meer huilen dan bij het plagen of stooten, of liever als het dier getergd wordt, terwijl het ten laatste onder teekenen van groote uitputting sterft.

Bij vele dolle honden levert de ziekte niet alle genoemde

verschijnselen op, maar wordt deze meestal vroeger door den dood van het dier afgebroken en alleen dan, als het dier in een veilig hok is opgesloten, waaruit het niet kan ontsnappen, zou men de waarnemingen kunnen doen, om al de voorkomende verschijnselen na te gaan.

De duur der ziekte is meestal van 2—8 en somwijlen van 10 dagen.

Dit hangt veel af van den graad en de hevigheid, waarmede de ziekte optreedt, den meer of minderen aanleg van het dier en dergelijke oorzaken.

De verschijnselen, die men bij de lijkopening waarneemt, verschillen natuurlijk veel naar de vorderingen, welke de ziekte heeft gemaakt.

De meeste cadavers van dolle honden zijn vermagerd, de buik is ingevallen en het dier ziet er overigens zeer onogelijk uit. Om den mond ziet men eenig bloed, hij is gesloten en de tong hangt er veelal gezwollen en blauwachtig door de tanden verwond op zijde uit; de randen van de lippen zijn gescheurd en verwond, de oogen half gesloten of uitpuilend, de oogbol is troebel, de pupil verwijd.

Bij het afnemen der huid zijn alle bloedvaten sterk met bloed gevuld, dat donker gekleurd en teerachtig van hoedanigheid is.

De maag en darmen zijn van gewone voeder- en drekstoffen geledigd.

De eerste is dikwerf sterk uitgezet, schijnt iets rood en vast op het gevoel. Snijdt men dit orgaan open, dan vindt men daarin vele harde, vreemde, onverteerbare stoffen, als: hout, leder, steenen, zand, lappen, wollen of katoenen stoffen, stroo, haren en dergelijken, zelden eenig voedsel. Ophooping van wollen stoffen zijn wel eens tot in den twaalfvingerdarm en verder aangetroffen.

Het slijmvlies is rood, opgezet, met donker paarsche plekken overdekt. Soms is de maag meer droog, ook wel door

lucht uitgezet of met eene roodgele of groene, onaangenaam riekende vloeistof gevuld.

In het dunne darmkanaal worden meestal evenals in de maag, roode plekken als sporen van ontsteking ontdekt.

De gezamenlijke speekselklieren zijn gewoonlijk geel gekleurd en de zwelgkeel is met veel taai slijm bedekt, dat zich door de keel tot den neus voortzet.

De zwelgkeel is meestal samengesnoerd, vochtig rood gezwollen, soms zonder roodheid.

Gangreneuse plekken in maag en darmen ziet men dan het meest, als de ziekte een meer antraxaardig karakter heeft aangenomen.

De lever, milt en nieren zijn veel met bloed overvuld, vooral als de ziekte een antraxaardig karakter erlangd heeft.

De luchtpijp, het strottenhoofd, evenals de longen met bloed gevuld en geïnflammeerd.

Het hart is slap en flitsch en de aderen zijn met donker teerachtig bloed gevuld.

In enkele gevallen heeft men in de maag de *bloedige rolstaartworm* (*hydroptera sanguinosa*) en de komkommerachtige lintworm (*tenia cucumeris*) aangetroffen.

De hersenen, het verlengde merg en ruggemerg, zijn sterk met bloed opgespoten, doch ook wel bleek en slap, zelden ziet men daarin bepaalde ontsteking.

Hoezeer de opgegevene verschijnselen, bij de lijkopening waargenomen, hier vrij nauwkeurig vermeld zijn, mag men daaruit alleen de uitspraak over het bestaan der hondsdoelheid niet vaststellen.

In de eerste plaats is het waargenomene bij de lijkopening niet altoos even duidelijk op te merken. Ten tweeden hangt veel af van het tijdperk, waartoe de ziekte gevorderd was, toen de hond is afgemaakt. Ten derde komt in aanmerking de aard van de ziekte, of zij van een typhoeus karakter is of niet, en dergelijke omstandigheden zijn van grooten invloed op hetgeen na den dood wordt waargenomen.

Wil men echter een goed oordeel vellen, dan is het vóór alles noodig, dat men de verschijnselen, die zich bij het leven van het dier hebben voorgedaan, nauwkeurig kent.

Men kan dan al het waargenomene, zoowel bij het leven als na den dood vereenigen, om langs dien weg eene meer juiste herkenning der ziekte te kunnen doen.

De lijkopening alleen geeft dus in de meeste gevallen geen voldoende licht; men mag het daarbij opgemerkte als aanwijzingen aannemen, maar in geen deele met zekerheid als volkomen bewijs doen gelden.

Oorzaken.

Waarom ontstaat de dolheid bij den hond? eene vraag die nog niet in alle deelen beantwoord is en bezwaarlijk beantwoord worden kan.

Het is bij deze ziekte, evenals bij iedere andere, noodig dat er twee samenwerkende oorzaken tot het voortbrengen daarvan medewerken, als, in de eerste plaats de aanleg, vatbaarheid — voorbeschiktheid van het dier en ten tweeden de van buiten op het lichaam inwerkende zoogenaamde gelegenheidgevende oorzaken.

Wat de aanleg van den hond voor de dolheid betreft, zoo is men van meening, dat die vrij algemeen bij alle honden bestaat. Volgens sommigen zijn enkele rassen meer voor dolheid vatbaar dan andere. Er moet onderscheid gemaakt worden tusschen dolheid, die zich van zelf ontwikkelt en die door besmetting van een anderen dollen hond wordt overgebracht.

Voorbeelden, dat de dolheid zich van zelf kan ontwikkelen, bestaan er volgens de meest vertrouwde deskundigen, met name Faber, Pilwax, Röhl, en anderen.

Men heeft onder de oorzaken, die tot het voortbrengen der ziekte zouden medewerken, genoemd: te groote koude en te groote hitte.

Hiertegenover staat, dat de ziekte in elk jaargetijde en

onder alle hemelstreken, waar zich honden of dieren van het hondengeslacht bevinden, is waargenomen.

Een eigenaardige bijzondere toestand in den dampkring. Maar aangezien de ziekte onder alle weersgesteldheden te voorschijn komt, kunnen deze oorzaken bezwaarlijk worden aangenomen.

Verwaarloosde huidziekte, waarbij de genezing niet volkomen plaats had. Teruggedreven huiduitslag, zooals bij de schurft, wordt eveneens beschuldigd. Dat hierdoor een nadeelige toestand bij den hond wordt voortgebracht, is zonder eenigen twijfel, maar dat de dolheid er door ontstaan zou, is bijna niet aan te nemen.

Immers, deze oorzaken werken meermalen zonder dat daardoor ooit dolheid is ontstaan en de opgaven van Pilwax, Faber, Hering en Röhl bevestigen het gezegde evenmin.

Opgewekte toorn of drift wordt ook opgegeven en door voorbeelden bevestigd, dat door de beet van een toornigen hond bij andere honden, zelfs bij menschen, de honds dolheid is ontstaan, zonder dat de toornige hond zelf dol geworden is.

Hier schijnt door de boosheid van het dier het speeksel zoodanig van aard veranderd te wezen, dat het, in het bloed van een ander overgebracht, de honds dolheid kan ontwikkelen en het dier zelf toch goed blijven.

Eene plotselinge temperatuursverwisseling, n.l. groote koude na groote hitte, en omgekeerd, heeft men beschuldigd.

Dit kan worden tegengesproken, omdat men deze oorzaken menigvuldig ziet werken, zonder dat daarna dolheid voorkomt.

Gebrek aan drinkwater, vooral in den zomer is tot het doen ontstaan der ziekte zeker geen afdoende oorzaak, omdat meermalen de dolheid bij honden is voorgekomen, die voldoende van drinkwater voorzien waren.

Slechte hoedanigheid der voedingsmiddelen is zeker schadelijk voor het dier, maar kan als oorzaak om de dolheid voort te brengen, wel niet worden aangenomen, uit hoofde menigvuldig is waargenomen, dat die verderfelijke

ziekte ontstaat daar waar de hond aan niets gebrek heeft en ruim verzorgd wordt.

Dat eene onzuivere bewaar- of verblijfplaats onder de nadeelen wordt genoemd is toe te geven als nadeelig in het algemeen, maar niet om tot het voortbrengen der dolheid in aanmerking te komen.

Plotseling onderdrukte melkafscheiding, vooral verwekt door het op eens verwijderen van de jongen bij het moederdier, is zeer zeker hoogst nadeelig, maar ook hierdoor zal de dolheid niet te weeg worden gebracht; ten minste eene nadere bevestiging zal noodig zijn.

Onnatuurlijke krachtsinspanning door te veel trekken of loopen in tredmolens enz., is zeker schadelijk; maar of hierdoor de dolheid wordt voortgebracht, is nog niet voldoende bevestigd.

Hoewel de genoemde oorzaken door ons tot het voortbrengen der dolheid niet zeer hoog staan aangeschreven, zullen die in verband met elkander meer werkzaam zijn.

Naar mijne meening wordt ten aanzien van de voeding en verzorging van den hond, nog zeer dikwerf gezondigd. De hond is oorspronkelijk een wild dier, door den huiselijken staat van zijne vroegere leefwijze geheel ontwend en van een vleescheter tot een allesetend — ja in vele gevallen — tot een uitsluitend plantetend dier verwend.

Dat zulk eene verandering, die de hond heeft ondergaan, een belangrijken en zeker nadeeligen invloed op het organisme, ja op zijne geheele constitutie ten gevolge moet hebben, zal gereedelijk worden toegestemd en het zal daarom zeer zijn aan te bevelen, dat wij bij de opvoeding en verzorging van dit huisdier het meer overeenkomstig zijn aard en natuur behandelen.

Dierlijke kost mag den hond niet geheel worden onthouden; evenmin mag hij uitsluitend in de huizen of kamers worden opgesloten; beweging en versche lucht, buiten welke

laatste zelfs de plant wegteert en vergaat, mag den hond geenszins ontbreken.

Door de met de natuur van den hond strijdige opvoeding en verzorging na te laten en te handelen zooals den hond toekomt, zullen wij gewis veel goeds bevorderen, en mag men ook niet als zeker aannemen, dat door de genoemde schadelijke behandeling de dolheid wordt verwekt, zoo geloof ik echter, dat er een aanleg of voorbeschiktheid bij het dier wordt in het leven geroepen, die het voor die verderfelijke ziekte meer vatbaar maakt.

Evenzoo is het met het plotseling verwijderen van de jongen bij een zogende moeder; daarin kan meer rationeel worden gehandeld of ten minste meer voorzichtig. Men verwijdere de jongen langzaam, bij enkelen, en brenge daar verscheidene dagen over toe; dan zal de afscheiding der melk ook langzaam ophouden en de schok voor het dier, zoowel voor de functie der afscheiding als het jongenverlies of het moederlijk gevoel, zich daaraan beter kunnen gewennen.

Dat honden of hondjes bij menschen in 't bed slapen is geheel in strijd met de wetten der natuur en verdient alle afkeuring. Evenmin is het goed te keuren, dat het kleine dameshondje bestendig in het warme vertrek, bij gebrek aan versche lucht, ook nog onnatuurlijk wordt gevoed door lekkernijen.

Eene voorname oorzaak, waaraan de ontwikkeling van de hondsdolheid wordt toegeschreven, is het niet bevredigen der geslachtsdrift, dat, zoo men wil, door het onevenredige aantal mannelijke — boven de vrouwelijke — honden zou ontstaan.

Om dit te bewijzen haalt men het Oosten aan, waar de honden vrij rondloopen, zooals dit in vele groote Turksche steden, met name Constantinopel, Cairo, Smirna enz., het geval is; daar ziet men de dolheid nooit ontstaan.

Het is bekend, dat de hond daar als een halve heilige wordt beschouwd, vrij rondloopt, voldoende voeding vindt en in de voldoening aan zijne geslachtsdrift vrij is.

Het moet worden toegestemd, dat, hoezeer daar in die streken groote hitte heerscht, er de gevallen van hondsdolheid toch niet menigvuldig voorkomen, zooals algemeen in westelijk Europa het geval is. Men komt er van zelf toe, zijne aandacht meer op de leefwijze van den hond in het oosten te vestigen als de meest natuurlijke; maar wij zien daaruit nog geenszins, dat dit uitsluitend de oorzaak zou zijn, dat de hondsdolheid in die landen niet voorkomt. Mogelijk bestaan daar nog wel andere oorzaken, die wij nog niet kennen, waardoor er geene honden dol worden.

Dat de opgewekte, niet bevredigde en soms gestoorde uitoefening der geslachtsdrift als oorzaak der dolheid in aanmerking komt, is dikwerf door voorbeelden bevestigd. Ten minste bij de honden, waarbij de geslachtsdrift was opgewekt en die bezig waren de functie uit te oefenen, is na de storing daarvan, meermalen de dolheid ontstaan. We vinden daar voorbeelden van opgegeven bij Faber en Pilwax.

Of evenwel de gestoorde uitoefening der functie als zoodanig of meer het opwekken van wreveltoorn of boosheid van den hond hier als oorzaak moeten beschouwd worden, is nog onzeker.

De wolf en vos leven in vrijheid, kunnen hunne geslachtsverrichtingen vrij uitoefenen, en toch zijn er voorbeelden, dat bij deze dieren dolheid voorkomt.

De meest algemeene, zoo niet de voornaamste oorzaak, waardoor de hondsdolheid ontstaat, is de besmetting.

De overbrenging der smetstof kan op verschillende wijzen geschieden, maar meestal ontstaat die tengevolge van het bijten, waardoor in de wond, door een dollen hond bij een gezonde aangebracht, speeksel komt, dat, in het bloed overgebracht, na eenige weken de dolheid verwekt.

De smetstof bevindt zich bij een dollen hond in het speeksel, bloed, de urine, drekstoffen en misschien nog

meer lichaamsdeelen en blijft haar besmettelijke eigenschap zelfs nog eenigen tijd na den dood behouden.

De beet van een dollen hond verwekt niet altoos de dolheid. Men heeft waargenomen, dat van de 100 door dulle honden gebetenen de helft of 50% aan die ziekte komen te lijden.

Volgens Pilwax is de beet het meest gevaarlijk als de dolheid typhus of antraxaardig van natuur is.

Deze ziekteform is algemeen hevig en kort van duur, doch zeer bezwaarlijk bij het leven van het dier te herkennen.

Eene andere oorzaak, waardoor de hond zijn opgewekte geslachtsdrift niet kan bevredigen, behalve het onevenredig grooter aantal rekels dan teven, is de onevenredige verhouding in grootte tusschen de mannelijke en vrouwelijke honden. Niet zelden ziet men, dat een zeer kleine rekel eene zeer groote teef wil bespringen of omgekeerd, dat een groote dog dit bij een klein teefje wil volbrengen. Op deze wijze kan, door zulk een wanverhouding, de geslachtsdrift wel opgewekt, maar niet bevredigd worden.

Deze omstandigheid wordt als oorzaak der dolheid genoemd, het is echter moeilijk te bewijzen. Dat de hond in voeding, zoowel quantitatief als kwalitatief, behoorlijk moet verzorgd worden, mag men gerust aannemen. Eene schrale en slechte voeding is bepaald nadeelig, niet om daardoor dolheid te verwekken, maar om misschien den aanleg of de voorbeschiktheid mede in het leven te roepen.

Een gemakkelijk en zindelijk hok of verblijf, waar de hond tegen de nadeelige invloeden van het gure jaargetijde voldoende beschut is, verdient alle aanbeveling, evenzoo eene voldoende gelegenheid om zich dagelijks in de vrije lucht te kunnen bewegen, mag aan den hond niet ontbreken.

Alle gelegenheden, die den toorn of andere hevige gemoedsaandoeningen van den hond kunnen opwekken, moeten zorgvuldig worden vermeden.

Het groote gevaar, dat dolle honden behalve voor dieren ook voor menschen kunnen aanbrengen, is oorzaak dat er zeer vele middelen bekend zijn, die als tegengif aan de gebetene dieren en menschen worden toegediend, om, zoo men meent, het uitbreken der ziekte tegen te gaan.

Dat die middelen van zeer uiteenloopenden aard moeten zijn, kan men zeer licht nagaan.

Hetgeen mij daarvan bekend is mede te deelen, zou in de eerste plaats zijn het opgeven van een massa dwaze en onzinnige middelen, en ten tweede ligt het geenszins in de bedoeling dezer regelen, om van eene geneeskundige voorbehoeding bij den dollen-hondsbeet dienstig, te gewagen.

Eenige opmerkingen, die tot het voorkomen van de zoo gevreesde ziekte zouden kunnen leiden, wil ik echter nog kortelijk laten volgen.

Dat het onevenredig grooter aantal van mannelijke, boven dat der vrouwelijke honden, als oorzaak van het niet volbrengen der geslachtsdrift van de eersten, aanleiding tot de ziekte zou zijn is, zoo als ik reeds heb opgemerkt, aan vele bedenking onderhevig.

De voorstanders van deze oorzaak hebben opgegeven, dat men om die onevenredigheid te doen ophouden eene belasting op de mannelijke honden zou moeten leggen en de andere vrij laten. Hierdoor, meent men, zullen de mannelijken verminderen en de vrouwelijken toenemen. Maar ik vrees, dat het aantal wel eens te groot zou kunnen worden en volgens de waarnemingen van Pilwax komt de idiopatische dolheid ook bij teven voor, en, zooals bij Faber wordt vermeld, tengevolge van opgewekte en niet bevredigde geslachtsdrift.

Door in het leven roepen van dezen toestand zullen er meer drachtige en zogende teven kunnen komen, waarbij, door het wegnemen der jongen het plotseling ophouden der melkafscheiding, almede een schadelijke toestand wordt

voortgebracht, die, zoo ze geen dolheid verwekt, zeer zeker nadeelig voor het dier is.

Beter en meer aannemelijk komt het mij voor, alle honden matig te belasten, zonder onderscheid van geslacht.

Die algemeene belasting dient niet te hoog te wezen.

Men is daardoor in staat, om door het aanleggen van registers, waarin de naam van de eigenaars, het ras, geslacht en de soort van den hond, benevens nog eenige nadere bijzonderheden worden opgeteekend, om zoo een overzicht van alle in de gemeente aanwezige honden te bekomen.

Van deze belasting wenschte ik geen enkelen hond uit te sluiten; men wist dan bij het ontstaan van dolheid eerder van wien de hond was. Die belasting zoude door de gemeente kunnen worden geïnd en de voordeelen konden ook door haar worden genoten.

Kon men bevorderen, dat elken hond een bepaald teeken, b. v. van het een of ander metaal om den hals werd gehangen, waarop een merkteeken geplaatst was tot aanwijzing der gemeente waartoe het dier behoort, als ook het no., waaronder het in het hondenregister is ingeschreven, dan kon daardoor elke loslopende hond dadelijk worden herkend.

Bij het uitbreken van verschijnselen, die reden geven om te vermoeden, dat het dier dol is, kon zoodanig teeken soms van groot nut wezen.

Honden, die zonder zoodanig teeken op de openbare straten en wegen enz. werden aangetroffen, moesten door de politie worden opgevangen en bewaard. Deed zich binnen een bepaald aantal dagen geen eigenaar op, dan moest zulk een hond publiek kunnen worden verkocht of gedood.

Ten slotte nog dit:

Dat menschen of dieren door dolheid worden aangetast, geschiedt meestal door den beet van een dollen hond.

Het is hoofdzakelijk door het speeksel, dat in het bloed

van mensch of dier wordt gebracht, zoodat eene inenting der ziekte plaats heeft.

Er zijn ook voorbeelden dat dolle honden wonden hebben gelikt en er zoo opname van smetstof is geschied.

Als de smetstof van een dollen hond door een beet of langs een anderen weg in het lichaam is gebracht, dan volgt daar niet altoos de dolheid op.

Als de smetstof — in de maag van mensch of dier geraakt — zoo wordt beweerd dat zij daar geen nadeel verwekt.

Het uitbreken der ziekte heeft niet altoos even snel na de besmetting plaats. Somwijlen duurt dit lang, somtijds ook korter na inwerking.

Er zijn voorbeelden dat de ziekte bij menschen na eenige dagen, — na eenige weken, — na maanden — of ook wel na jaren eerst te voorschijn komt.

Bij honden ziet men de dolheid gewoonlijk na 18—50 dagen, of ook wel van 5—7 maanden na den beet uitbreken.

Bij paarden breekt de dolheid meestal 6—12 weken; bij het rundvee 5—30 weken, bij schapen en geiten 4—8 weken en bij varkens 14 dagen tot zes weken na de besmetting uit.

De tijd van het uitbreken der ziekte na de besmetting en het vermogen om besmet te worden, met andere woorden de aanleg of vatbaarheid, hangen van vele en velerlei oorzaken af, die nog te weinig bekend zijn, om daarvan iets te kunnen opgeven.

Bekend is het echter, dat paarden, door dolle honden gebeten, meestal dol worden. — Minder is dit het geval bij het rundvee en nog veel minder bij schapen. Bij het rundvee is de dikke huid dikwerf oorzaak, dat de beet van het dier geene besmetting ten gevolge heeft, evenals bij het schaap de wol eene gelukkige beschutting tegen het gevaar is.

Hoewel het zeer gelukkig is, dat menschen, door dolle honden gebeten, zeer zelden door de zoo gevreesde ziekte worden aangetast, is het desniettemin ten zeerste aan te bevelen, zich voor den beet van honden op alle mogelijke wijze in acht te nemen.

Wordt een mensch of dier door een van dolheid verdachten hond gebeten en ontstaat bij het gebetene voorwerp geene dolheid, dan is het daarom nog niet zeker, dat de hond niet aan dolheid heeft geleden.

Het wordt algemeen door bevoegde deskundigen beweerd, dat de smetstof der bedoelde ziekte niet op een afstand besmet en niet anders dan door onmiddellijke aanraking. Zij moet in het bloed worden opgenomen.

DOLHEID BIJ PAARDEN.

Paarden, door dolle honden gebeten, worden meestal dol, en breekt de ziekte dikwerf zonder bepaalde voortekenen der besmetting, drie dagen tot 12 weken daarna, uit.

Men bespeurt onrust, het dier trippelt gedurig heen en weer en het schijnt nu en dan te schrikken. Het oog is troebel, het bindvlies geel gekleurd en de pupil verwijd. — De haren stroef en dof. Het dier krimpt ineen, vooral van achteren. De eet- en drinklust zijn al zeer spoedig verminderd en houden later geheel op, en ontwaart men, dat de doorzwelging bemoeielijkt is. Het ziet gedurig naar achteren om, heeft vele persingen op de urine, waarvan echter zeer weinig ontlast wordt.

Het laat den kop hangen, schijnt treurig, is plotseling weer opgewekt en wild en bijt lustig in de hem omringende voorwerpen, hout, ijzer, steen, andere paarden en zelfs zijn eigen lichaam en in de vroegere wond.

Er heeft veel koorts plaats, waarbij de pols snel, klein, draadvormig en krampachtig is. Men bespeurt in sommige

gevallen een buitengewonen trek tot drinken, waarvan echter door de moeielijke doorzwelging geene bevrediging volgt. Eigenlijke watervrees wordt bij het paard niet waargenomen.

Het dolle paard heeft gedurig zeer hevige aanvallen van razernij, waarbij het erg schopt, slaat, bijt en geheel woedend schijnt. Zijn deze aanvallen voorbij, dan is het afgemat, valt dikwerf op den grond en schijnt daarna rustig, om na eenige oogeblikken op nieuw een gelijksoortigen aanval te bekomen.

De stem is heesch en wordt later geheel schor.

Bij hengsten en merriën is eene ziekelijke verhoogde geslachtsdrift. Bij de eersten eene aanhoudende erectio penis en Faber geeft op, dat Greve eene waarneming deed, waarbij een hengst 2 malen op een dag sterke zaadontlasting had, zonder dat daar beterschap op volgde. Bij merriën een gedurig uit elkander plaatsn der achterpooten en het ontlasten van eene slijmachtige vloeistof uit de schede, evenals bij hengstigheid.

Tegen het licht zijn zij veeltijds schuw, evenals tegen blinkende lichamen.

In het laatste tijdperk der ziekte heeft er een sidderen der ledematen, gedurig zweeten en erge zwakheid van het achterdeel of volkomen kruislamheid plaats, zoodat het dier nederstort en onvermogen is om weer op te staan. Vele lijders sterven reeds in de eerste 24 uren der ziekte — anderen leven iets langer, maar zelden langer dan den 5en dag.

DOLHEID BIJ RUNDVEE.

Wanneer de dolheid bij het rundvee te voorschijn komt, ziet men meestal eene onrustige houding met verloren eetlust en geheel ophouden van het herkauwen. Het allereerst

wordt daarbij eene opgewekte geslachtsdrift bij koeien bespeurd, zelfs bij de dragende runderen. Men ziet, dat de koe in de weide op anderen springt, slijm uit de schede ontlast, en als de stier haar bespringt, wordt de neiging daardoor niet bevredigd.

Voor water zijn zij niet bang, maar steken den kop diep in den emmer, hebben een onrustigen blik, een wild en schuw aanzien.

Het achterlijf is in den beginne opgezet en ziet men veel persen op de urine en drekstoffen, waarvan echter weinig ontlast wordt.

Zij schudden veel met den kop, staan soms luisterend stil, en toonen zich zeer angstig.

Het oog is troebel, de pupil verwijd, de stem heesch en schor; en men hoort een zeer karakteristiek loeien, dat zeer spoedig door het afnemen der krachten zwakker wordt.

De beweging van het achterstel gaat spoedig in kruislamheid over, bemerkbaar in de beweging, waarbij het dier neervalt en bezwaarlijk kan opkomen.

Het dier slaat in de liggende houding veel met den kop, even alsof deze slap is en het hem niet meer kan dragen.

Niet zelden ziet men in het laatste tijdperk der ziekte het dier geheel slap op den grond liggen, onvermogen om overeind te komen, met een droge, slijmige mond, waaruit soms eenig speeksel wordt ontlast, dat zich ook wel bij draden uit den mond spint.

Enkele dolle runderen zijn kwaadaardig, vooral als zij een hond zien of dezen slechts hooren blaffen; zij boren met de hoornen in den grond en de wanden, stooten ook wel naar elk levend wezen, op den muur of de wanden van hun stal, krabben met de pooten in den mest en beproeven de touwen of kettingen, waarmede zij bevestigd zijn, te verscheuren.

Anderen daarentegen zijn rustiger, van het begin der ziekte af in een half verdoofden toestand, zeer zelden ontdekt men bij de dolle runderen pogingen, om menschen of andere dieren te bijten.

De melkafscheiding is in den aanvang al spoedig verminderd en houdt later geheel op.

Met den derden of vierden dag doen zich bij sommigen — eerst aan den hals en de borst — later aan het achterstel periodieke schuddingen voor, die dikwerf in convulsiën overgaan.

Om dezen tijd neemt de zwakheid van het achterstel toe, die tot werkelijke kruislamheid overgaat en de dood volgt met den vijfden of zesden dag. 1)

DOLHEID BIJ SCHAPEN.

Bij schapen openbaart zich de dolheid door veranderen en

1) Een door mij waargenomen geval zal ik om het vreemde daarvan hier laten volgen. Een zwartbonte vaars voor 6 weken door een dollen hond gebeten, liet sedert vier dagen alle verschijnselen van dolheid aan zich waarnemen. De ziekte was bereids zoover gevorderd, dat het dier steeds op den stalbodem in een hoek lag en van tijd tot tijd nog een heesch en schor geluid — dat gedurig zwakker werd — liet hooren, waarbij de oogen als het ware uitpuilend en dof schenen. De ademhaling kort en stootend, de pols flauw en krampachtig. Nu en dan werd de kop opgeheven om onmiddellijk als een te zwaar deel weer neer te vallen. De muil, meest geopend, met, zoo het scheen, slap afhangenden achterkaak, die echter bij het loeien in beweging kwam, en eene gedurige uitvloeiing van taai speeksel. Bij het uitbrengen van het eigenaardige rauwe, loeiend geluid, werd de sterk ingevallene buik hevig bewogen en hadden er gedurig convulsiën aan den hals, de borst en voorpooten plaats, gepaard met een eigenaardig worgen aan den hals.

Dit rund zou worden gedood, waartoe men het naar buiten wenschte te brengen, waar reeds een kuil om het daar te begraven, gedolven was.

Alle pogingen werden aangewend, om het dier tot opstaan te bewegen, zelfs het bijbrengen van een hond, waarop het des morgens nog zeer boos was geweest, hielp niet en het scheen hier geen onwil, maar bepaald onmacht, zwakheid te wezen dat het dier niet kon staan. Men begon dus te slepen en trekken, en met veel moeite en inspanning kreeg men het dier bij de kuil.

De man, met de afmaking belast, deed een diepe snede in den hals, waarop een sterke bloedstroom volgde. Nauwelijks was dit geschied, of het bijna dood gewaande dier sprong overeind en bleef heel bedaard met den kop vooruitstaan, terwijl het bloed uit de geopende wond

verminderden eetlust en herkauwen. Zij worden plotseling wild en stooterig, zoodat hare natuurlijke vreesachtigheid verdwenen is. Sommigen stooten op menschen, op hunne lammeren, tegen de wanden hunner hokken of tegen andere schapen, zoodat bij een dol schaap de kop van voren niet zelden verwond is. Anderen zijn bijtlustig tegen levende en doode lichamen, zich zelf, of knagen zich de wol tot op de huid af en zwelgen dien door. Zand, aarde, hout steentjes en meer vreemde zelfstandigheden worden genuttigd. Zij krabben veel met de voorpooten, wenden herhaalde pogingen aan, om drekstoffen en urine te ontlasten en geraken nagenoeg niets kwijt.

De geslachtsdrift is zeer opgewekt. In den eersten tijd maken zij wilde sprongen, waarbij echter wegens de vroeg intredende zwakheid in het kruis de dieren spoedig nederstorten en dan eenige oogenblikken blijven liggen; hierbij worden schuddingen aan hals en pooten waargenomen. Door den blik en het blaffen van een hond worden zij meestal opgewekt en boos.

De blik is in den eersten tijd der ziekte levendig, later echter meer starend en mat, de pupil verwijd en het oog troebel.

Tegen water toonen zij geen afkeer; het doorzwellen gaat echter zeer gebrekkig.

Zij likken gaarne aan vochtige voorwerpen en hunne eigene urine.

De mond is veelal droog, doch soms heeft er eene uitvloeijing van eene slijmige stof plaats. De meesten laten al zeer spoedig den kop hangen en blaten met eene schorre heesche stem, laten nu en dan een diep geknor hooren.

Eenigen zijn kwaadaardig en bijten in een hun toegehouden stok, evenals een dolle hond.

---

voor hem op den grond stroomde. Meestal stond het dier onbeweeglijk en aangezien de beide halsslagaders (carotiden) zeker niet voldoende geopend zijn geweest, duurde het wel 10 minuten eer de dood onder nedervallen en hevige stuiptrekkingen volgde.

De ziekte is kort van duur, van 2—5 dagen; de meesten sterven reeds zeer vroeg, of geraken al spoedig in een verdoofden staat, waarbij zij geheel in elkander zakken.

DOLHEID BIJ VARKENS.

Het dolle varken is in den eersten tijd zeer onrustig, het likt, wrijft en bijt veel in de genezene bijtwonden; loopt van tijd tot tijd wild in het hok rond, woelt haastig in het stroo en den grond, zet alles het onderste boven; knaagt veel aan houten voorwerpen en is bij de aanvallen zeer bijt-lustig.

Uit den bek vloeit veel taai speeksel, hetwelk door het bewegen der achterkaak tot schuim wordt.

Tegen het einde der ziekte komt veel schuim en speeksel uit de hoeken van den mond te voorschijn. Zij versmaden al zeer spoedig het voeder, nuttigen gaarne water, waarvan het slikken echter blijkbaar bemoeielijkt is. De stem is heesch en wordt later schor. Er heeft eene snelle vermagering en op den 2en of 4en dag volkomene verlamming van het achterstel plaats. In dezen tijd zijn zij echter periodiek bijt-lustig. Over het geheel wisselen de aanvallen van woede zich met de rustige oogenblikken af en de laatste duren soms 2 uren en langer.

De dood volgt meest op den 4en of 5en dag, ook wel op den 8en dag na het uitbreken der ziekte.

Na al het vorenstaande, op de ervaring gegrond, is het meer duidelijk, dat van eene geneeswijze tot nog toe bij geen enkel dier, dat aan dolheid lijdt, sprake kan zijn, omdat de ziekte volstrekt doodelijk is.

Veel eerder zal hier in aanmerking komen de vraag, wat kan er tot voorkoming en wat, om de uitbreiding dezer ziekte tegen te gaan, gedaan worden?

Tot beantwoording van het vorenstaande zal het navolgende, als proeve kunnen dienen, hoezeer ik mij overtuigd houd, dat het niet geheel aan het beoogde doel kan beantwoorden.

Het zal in de eerste plaats raadzaam zijn, het aantal honden, dat niet volstrekt noodig is, te beperken.

Dit doel zal door het invoeren van eene matige belasting op de honden kunnen worden bereikt.

Verder neme men zich voor alle van dolheid verdachte honden in acht.

De eigenaar of anderen, die hen dagelijks waarnemen, zijn het best in staat om nauwkeurig elke afwijking van den gewonen toestand op te merken en zoodra er verschijnselen, die eenig vermoeden van dolheid zouden kunnen aanduiden, worden ontwaard, zorgt men voor eene zorgvuldige opsluiting van het dier en laat het zoo spoedig mogelijk door een gepromoveerd veearts onderzoeken.

Ontdekt men, dat een vreemde zonder meester rondlopende hond zich op straat zoodanig voordoet, dat men eenige vlagen van dolheid meent bespeurd te hebben, dan moet zulk een hond met voorzichtigheid opgevangen en vastgelegd worden, nauwkeurig onderzocht en bij het ontdekken van werkelijke dolheid onverwijld worden gedood.

Honden en andere dieren worden voor den beet van dolle honden gewaarborgd, als men zorgvuldig zoekt te vermijden, dat zij met booze, bijtlustige, van dolheid verdachte honden in aanraking komen. Men late zijn hond daarom nooit zonder begeleiding of opzicht rondloopen en sluit hem gedurende den tijd, dat een dolle hond in de environs is, zorgvuldig op.

Elke hond, die door een ander gebeten is, is verdacht, zelfs al schijnt de laatste ook gezond.

Honden, door vreemde honden gebeten, al is het ook dat er geen zekerheid of verdenking van de dolheid daarvan bestaat, moeten worden opgesloten en met oplettendheid worden waargenomen.

Wordt ontdekt dat de hond werkelijk dol is, dan wordt de hond gedood en de lijkopening volbracht.

Zoolang er geen zekere teekenen van dolheid bestaan, kan de verdachte hond opgesloten blijven, oplettend worden geobserveerd en als na 9 of 10 dagen alles goed schijnt, kan de hond worden ontslagen.

Honden, die met dolle honden in aanraking zijn geweest, zonder echter daardoor te zijn gebeten, dienen, om alle gevaar voor te komen, te worden gedood.

In gemeenten of streken, waar een dolle hond is doorgetrokken, moeten de honden minstens zes weken worden vastgelegd of met een van metaaldraad vervaardigden muilkorf, die voldoende sterk is en het bijten verhindert, voorzien worden, om los te mogen loopen.

Honden, die niet voldoende zijn vastgelegd of van geen geschikten en doelmatigen muilkorf voorzien zijn, zullen, als zij buiten het terrein van hun meester zonder geleider worden aangetroffen, door de politie opgevangen, gedood en de eigenaar beboet worden.

Zijn er, nadat de honden zes weken hebben vastgelegen, geen gevallen van dolheid voorgekomen, dan kunnen zij worden vrijgelaten.

Het verdient aanbeveling, in alle gemeenten verordeningen op het houden van honden ter voorkoming van dol-

heid vast te stellen, in den geest als door mij in de voorgaande regelen is opgegeven.

Het verdient aanbeveling, dat honden bij opgewekte geslachtsdrift van tijd tot tijd de gelegenheid hebben deze te kunnen bevredigen.

Het zuiver houden van het dier verdient zoo dikwerf te geschieden als noodig is, vooral 's zomers. Tot het trekken van lasten mag de hond niet gebezigd worden.

Als andere dieren, zooals paarden, runderen, schapen of varkens door een dollen hond gebeten zijn, dan bestaat er vrees, dat zulk een dier aan dolheid kan komen te lijden en daaraan te gronde gaan. Het is dan raadzaam alle dieren, die door een dollen of van dolheid verdachten hond gebeten zijn, nauwlettend na te gaan, ten einde bij het ontstaan van dolheid of teekenen, die dat doen vermoeden, zoodanig dier onmiddellijk van anderen af te zonderen.

Heelt men redenen, het gebetene dier voor werkelijk of vermoedelijk dol te houden en het bereids van anderen, ter voorkoming van nadeelige gevolgen afgezonderd, dan is men volgens art. 14 en 16 der wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad no. 131) verplicht daarvan onmiddellijk kennis aan den Burgemeester zijner woonplaats of der gemeente waar het dier zich bevindt, te geven. Deze ambtenaar zorgt, dat het bij genoemde wet voorgeschreven onderzoek geschiedt en verder zoodanig gehandeld wordt als noodig en nuttig zal wezen.

Zeeuwschen Wortel of Peenberoerte.

Door J. MAZURE Cz.,

Veearts te Brouwershaven.

Zooals uit de veeartsenijkundige tijdschriften blijkt, is er reeds meer geschreven over de zoogenaamde Peenberoerte in Zeeland. Deze ziekte komt altijd voor, wanneer wortelgewassen, zooals paardenpenen, mangelwortels en suikerbieten gevoederd worden. Deze tijd is gewoonlijk van halt

September tot en met Maart. De ziekte treedt meestal op, wanneer de dieren rust hebben genoten, hetzij door slecht weer, hetzij door kreupelheden enz. en het gewone rantsoen wortels niet is verminderd.

Als eerste verschijnselen kan men rekenen dat de dieren, in beweging gebracht, spoedig traag worden en vervolgens buitengewoon beginnen te zweeten. Na eenige oogenblikken worden de lichaamsbewegingen moeielijk of de dieren beginnen kreupel te gaan, hetzij aan een voor- of achterbeen. Zijn de voerlui onvoorzichtig genoeg de dieren met geweld voort te drijven, dan beginnen deze te waggelen en storten neder, onvermogen om op te staan. In het oog vallend zijn de zwellingen, welke men aan de schouders (ter plaatse van de groote schouderelleboogspier), het kruis en de dijën waarneemt. De slijmvliezen van oogen, neus en mond zijn zeer hyperaemisch, de pols is hard, klein en versneld. De dieren vertoonen meestal ook verschijnselen van koliek, gewoonlijk gepaard gaande met persingen op urine en faeces. De mest is hierbij van gewone consistentie, de urine evenwel donkerrood gekleurd en bevat bij bezinking duidelijk bloedcoagulum.

Bij de sectie van dieren, aan deze ziekte gestorven, vindt men ter plaatse van de opgenoemde zwellingen, onder de huid uitstorting van donker gekleurd bloed; de buiksingewanden zijn over 't algemeen sterk gevuld met voedsel en gassen; de nieren hyperaemisch, zoo ook de blaas, welke meestal zeer gevuld is met donkerroode urine; de borstorganen zijn eveneens hyperaemisch.

Het ruggemerg is gewoonlijk verweekt, de vaten van hare vliezen zijn sterk geïnjecteerd, in wier omtrek dikwijls ontvaat bloed wordt aangetroffen.

Behandeling.

Treft men de dieren nog staande aan, dan wordt oogenblikkelijk een ruime aderlating gevorderd, prikkelende middelen op de geheele huid en wel voornamelijk op de gezwollen plaatsen worden aangewend, gevolgd door wrijvingen met

stroowisschen. Inwendig worden gewoonlijk middenzouten met Entr. Hyoscyam. toegediend. Liggen de dieren en zijn zij onvermogen om op te staan, dan make men zoo spoedig mogelijk toebereidselen, om ze door ophijschen op de been te brengen. Gelukt dit, dan kan de voorzegging gunstig gemaakt worden. Dikwils worden dan spoedig bloedige urine en faecale stoffen ontlast. Verdere behandeling als voren.

De voorzegging is evenwel zeer ongunstig, wanneer de dieren onvermogen zijn te staan, daar dan de ziekte een chronisch beloop krijgt en eindigt met den dood door decubitus.

Van meer belang zijn evenwel de gevolgen van deze ziekte, namelijk de *spieratrofie*, die vrij dikwils optreedt. Deze vertoont zich uitsluitend aan de achterste ledematen en in alle gevallen aan de voorste kruisbeens-, zitbeenschenkelbeensspier en de darmbeensdraaiersspieren, somwijlen in eene zoo hooge mate, dat het dijbeen onder de huid voelbaar is.

Het is zeer waarschijnlijk, dat deze atrophïën worden veroorzaakt door drukking van extravasaten aan den oorsprong van den nervus ischiaticus. Zij genezen altijd, hoewel langzaam, door prikkelende smeersels en matige beweging.

Opmerkelijk is het, wanneer men de verschijnselen, waaronder de ziekte optreedt, nagaat, dat deze zooveel overeenkomst vertoont met de Schwarze Harnwinde van de Duitschers.

Men zou geneigd zijn te gelooven, dat het een en dezelfde ziekte is, ware het niet, dat de Duitschers nergens, voor zoover het mij bekend is, melding maken van wortelgewassen als oorzaak en van atrophïën als gevolg van deze ziekte.

HANDELINGEN DER MAATSCHAPPIJ
TER
BEVORDERING DER VEEARTSENIJKUNDE
IN NEDERLAND.

PROGRAMMA voor de negende algemeene vergadering, te houden op Woensdag, den 20. September 1871, des voormiddags te 10 ure, in het gebouw voor kunsten en wetenschappen te Utrecht.

A. *Huishoudelijke Werkzaamheden.*

1. Opening der vergadering.
  2. Indienen van de volmachten der afgevaardigden van de bijzondere afdelingen. (Art. 28 der Wet.)
  3. Verslag van den toestand der Maatschappij en van hare geldmiddelen.
  4. Benoeming van een 1sten Secretaris, ten gevolge van periodieke aftreding. (De Heer **STEMPEL** wenscht voor de betrekking van Secretaris niet meer in aanmerking te komen.)
  5. Benoeming van een Onder-Voorzitter voor het jaar 1871/72 en van een 2den Secretaris voor de jaren 1871/72—'74/75. (De in de vorige vergadering resp. tot Onder-Voorzitter en 2den Secretaris benoemde Heeren **SNELLEN** en **MONTENS** hebben de benoeming niet aangenomen.)
  6. Benoeming van twee Redacteuren van het Tijdschrift.
  7. Voorstel van het hoofdbestuur.
- De Maatschappij zal in het jaar 1872 het vijftigjarig be-

staan van de Rijksveeartsenijschool feestelijk vieren, ten tijde van de jaarlijksche algemeene vergadering.

Het hoofdbestuur noodigt de afdeelingen en de leden uit, in de aanstaande algemeene vergadering, hunne wenschen omtrent de inrichting van deze feestviering bekend te maken; zoodat alsdan, na onderlinge gedachtenwisseling, door gemeen overleg kan worden zorg gedragen, dat de samenkomst in 1872 op eene ruime deelneming zal mogen rekenen.

B. Behandeling van opgegeven onderwerpen.

1. G. J. HENGEVELD. Over de ziekten en gebreken die eigen zijn aan het klimaat. Vergelijk hiermede blz. 127 van het Tijdschrift, 1^e jaargang.

2. M. J. HENGEVELD. De onderhuidsche inspuiting van geneesmiddelen heeft in den laatsten tijd in de menschelijke geneeskunde veel opgang gemaakt. Is deze geneeswijze reeds op de dieren toegepast, zoo ja, bij welke ziekten en met welk resultaat?

3. M. J. HENGEVELD. Heeft de voeding van pulpe invloed op den gezondheidstoestand der dieren, die daarmede gevoederd worden?

4. WIRTZ. Tegenover onze gemeenschappelijke taal als kunst-oefenaren, ontmoeten wij in de praktijk de terminologie van de leeken, in hare bonte verscheidenheid en duurzame zelfgenoegzaamheid. De veeartsenijkundige volkstaal verschilt aanzienlijk naar de landstreek; ieder onzer kent haar slechts ten deele. Dat echter eene ruimere bekendheid met de hier bedoelde, dikwijls hoogst onduidelijke, niet zelden zinlooze volkstermen menigmaal nuttig kan zijn, zal men op grond van eigen ervaring gaarne willen toestemmen. Vandaar de volgende vraag, waarop het antwoord vrij volledig kan zijn, wanneer zij, evenredig aan haar doel, dat is onderlinge voorlichting, eene ruime deelneming mag vinden.

Welke meer eigenaardige volksnamen en volksuitdrukkingen zijn in Nederland in gebruik, met betrekking tot de pathologie en de therapie onzer huisdieren en hetgeen daarmede in verband staat?

5. WIRTZ. Is darminvaginatie (resp. het ontlasten van een geïnagineerd stuk darm) bij het *rund* hier te lande waargeno-

men? — Onder welke verschijnselen en met welk beloop? — Waar en hoe had de invaginatie plaats gevonden? — Welke waren hare vermoedelijke oorzaken? —

Onze literatuur gewaagt tot heden niet van het voorkomen van darminvaginatie bij het *rund*; de buitenlandsche vermeldt eenige, betrekkelijk zeldzame gevallen. Toch schijnt deze ziekte meer voor te komen dan men algemeen gelooft.

6. M. J. HENGEVELD. Welke resultaten zijn er bekend van de aanwending van aethiops mineralis bij chronisch rheumatisme?

7. WIRTZ. De vermoedelijke oorzaken van den op eenzijdige stembandverlamming berustenden vorm van z. g. piepende dampigheid (dyspnoea glotto-paralytica).

8. VAN DULM en M. J. HENGEVELD. De pathogenese van »de wolf in den staart.»

C. *Vrije mededeelingen over veeartsenijkunde, veeteelt en hare hulpwetenschappen.*

D. *Opgave van onderwerpen, ter behandeling in de 10de Algemeene Vergadering.*

Sluiting der vergadering.

NB. Zij die, niet lid zijnde van de Maatschappij, deze Vergadering wenschen bij te wonen, zijn gehouden daarvan vóór de opening der Vergadering kennis te geven aan het Hoofdbestuur, dat over hunne al of niet toelating zal beslissen.

Vastgesteld te Utrecht, den 6. Juli 1871.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland,

A. W. H. WIRTZ, Voorzitter.

VERSLAG *der negende Algemeene
Vergadering.*

Tegenwoordig zijn de Heeren A. W. H. WIRTZ, B. J. AALBERS, W. DOGTEROM, J. HUFNAGEL, W. C. SCHIMMEL, M. J. P. H. THOMASSEN, H. J. STEMPEL, D. VAN ESVELD, D. VAN DER SLUIS, J. KLEIJBURG, F. TH. WEITZEL, L. VAN DRIEL, A. DE HERR, M. J. HENGEVELD, F. W. VAN DULM, W. SNIJDERS, C. A. W. VAN HOORN, Dr. L. MULDER, J. H. SMIT, J. M. D. WESTHOLZ, J. A. HINZE en W. J. E. HEKMEIJER.

1. De Voorzitter opent de vergadering met eene sierlijke en kernachtige rede, waarin hij onder meer de bij den aanvang des jaars in werking gebrachte wet op het V. A. K. Staatstoezicht en de opgerichte nieuwe afdeeling, zijnde de afdeeling Noord-Brabant—Limburg, bespreekt. Deze toespraak 1) zal in haar geheel in het tijdschrift worden opgenomen.

2. De volmachten der afdeelingen Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant—Limburg worden nagezien en in orde bevonden.

Aanwezig zijn 22 gewone leden en het corresponderende lid Dr. L. MULDER, uitbrengende 57 stemmen.

3. De Voorzitter brengt verslag uit over den toestand der maatschappij 2); hieruit blijkt dat de afdeeling Zuid-Holland 2 leden, de afdeeling Utrecht 4 en de afdeeling Gelderland 2 leden verloren, terwijl bij laatstgenoemde afdeeling daarentegen weder 2 leden toegetreden zijn. De algemeene afdeeling verloor 6 leden, terwijl slechts 2 leden zich daarbij hebben doen inschrijven. De Maatschappij bestaat thans uit vijf afdeelingen en 79 leden.

De afdeeling Noord-Brabant—Limburg heeft zich in September 1871 geconstitueerd, en voorloopig het reglement der afdeeling Zuid-Holland als het hare aangenomen. De Voorzitter hoopt, dat de vergadering geen bezwaar zal hebben, dat de nieuwe afdeeling nog geen eigen reglement bezit.

1) Is opgenomen in de 2e afl. bl. 108 van dit Tijdschrift.

2) Is opgenomen in de 2e afl. bl. 115 van dit Tijdschrift.

De uitgave van het tijdschrift is na het derde deel vertraagd, ten gevolge van het bedanken der beide overige redacteuren. De Voorzitter maakt in zijn verslag vooral melding van de weinig ondervondene medewerking voor het tijdschrift en spoorde de leden tot ondersteuning aan. De kas sluit met een voordeelig saldo.

De Heer J. B. AALBERS doet rekening en verantwoording over het afgelopen jaar, die door eene commissie, bestaande uit de Heeren J. H. SMIT en J. HUFNAGEL, zal worden onderzocht. De rekening sluit met een voordeelig saldo van f 229,57; bovendien is aan achterstallige contributie nog te goed f 127,50.

4. Aan de orde van behandeling is thans het benoemen van een 1^{en} Secretaris, in plaats van den periodiek aftredenden titularis; de Heer STEMPEL wenscht niet herkozen te worden.

De Voorzitter benoemt tot commissie van stemopneming de Heeren C. A. W. VAN HOORN, F. W. VAN DULM en W. SNIJDERS.

Bij stemming blijkt, dat er 9 stembriefjes waren ingekomen en daarvan 39 stemmen waren uitgebracht op den Heer F. TH. WEITZEL, terwijl de Heer M. J. HENGVELD 16 stemmen bekam; de Heeren L. VAN DRIEL en L. T. JANNÉ bekomen elk een stem, te zamen 57 stemmen, overeenkomende met het aanwezig zijnde getal stemgerechtigde leden. De Heer WEITZEL is tot 1^{en} Secretaris gekozen en verklaart de benoeming aan te nemen.

5. Overgaande tot de benoeming van een Onder-Voorzitter, bleek het na het openen der 9 ingekomen stembriefjes, dat er 30 stemmen waren uitgebracht op den Heer L. VAN DRIEL en 27 stemmen op den Heer HUFNAGEL. De Heer VAN DRIEL benoemd zijnde tot Onder-Voorzitter, neemt deze betrekking aan.

Bij de benoeming van een 2^{en} Secretaris waren er weder 9 stembriefjes ingekomen, en daarvan werden 40 stemmen uitgebracht op den Heer J. M. D. WESTHOLZ, terwijl de Heer W. SNIJDER 17 stemmen bekam. De Heer J. M. D. WESTHOLZ is tot 2^{en} Secretaris gekozen en neemt de benoeming aan.

De Voorzitter merkt op, dat nu elke afdeling in het Hoofdbestuur vertegenwoordigd is.

6. Aan de orde is nu de benoeming van twee Redacteuren van het tijdschrift. Daartoe overgaande blijkt, na het openen der 9 ingekomen stembriefjes, dat de Heer W. J. E. HEKMEIJER met 39 stemmen en de Heer W. C. SCHIMMEL met 23 stemmen als redac-

teuren zijn benoemd. Bij deze stemming bekomen de Heeren JANNE Senior, 18 stemmen, L. T. JANNÉ Junior, 16 stemmen, W. VAN OPPENRAAIJ, 16 stemmen, en WESTHOLZ en D. VAN ESVELD, elk een stem.

De Heeren W. J. E. HEKMEIJER en W. C. SCHIMMEL wenschen hunne benoeming tot na de pauze in bedenking te houden.

De Voorzitter bedankt het bureau van stemopneming.

7. Alsnu komt in behandeling het voorstel van het Hoofdbestuur: De Maatschappij zal in het jaar 1872 het vijftigjarig bestaan van de Rijksveeartsenijschool feestelijk vieren, ten tijde van de jaarlijksche algemeene vergadering. Dienaangaande wordt er een brief voorgelezen van den Heer BILLROTH, waarin hij bericht dat onder de punten van behandeling op het programma voorkomende, bijzonder zijne aandacht heeft getrokken het voorstel van het hoofdbestuur, en deelt verder onder meer mede, dat hij de viering van het 50jarig bestaan der Rijksveeartsenijschool gaarne zoude bijwonen.

De Voorzitter wenschte alle leden, die geweigerd hebben hunne contributie te betalen, niet tot het feest toe te laten. Hiermede konden drie afdeelingen zich niet vereenigen.

Het voorstel van het hoofdbestuur geeft aanleiding tot breedvoerige discussiën, waaraan vele leden deel nemen.

Een amendement van den Heer Dr. L. MULDER komt nu in stemming, waarvan de verschillende alinea's na discussie worden aangenomen, als:

Alinea 1. De maatschappij neemt het initiatief tot het feestelijk vieren van het 50jarig bestaan der Rijksveeartsenijschool in 1872, toegankelijk voor alle veeartsen en belangstellenden in de veeartsenijskunde, met 38 tegen 19 stemmen.

Alinea 2. De maatschappij benoemt uit haar midden eene commissie van regeling, bestaande uit 5 leden, die zich later uit de deelnemers buiten de maatschappij twee leden assumeert, met algemeene stemmen.

Alinea 3. Ter bestrijding van de kosten zal ieder deelnemer eene door de commissie vast te stellen personeele bijdrage doen, met algemeene stemmen.

Alinea 4. De maatschappij geeft uit hare kas, in mindering van het quotum harer deelnemende leden, aan de feestcommissie eene som van f 2,50 per lid, met 30 tegen 27 stemmen.

Alinea 5. De maatschappij verleent aan de commissie van uitvoering, ter bestrijding van kleine onkosten, een crediet van hoogstens f 75, met algemeene stemmen.

Aan de commissie van uitvoering wordt de bevoegdheid verleend tot het doen van invitatiën voor het feest. Wordt met algemeene stemmen goedgevonden.

Na eene korte pauze wordt de vergadering wederom geopend. De commissie tot het nazien der rekening en verantwoording brengt verslag uit en adviseert tot goedkeuring, waaraan door de vergadering gevolg wordt gegeven. — De Voorzitter bedankt den Penningmeester voor zijn financieel beheer.

De benoemde redacteuren van het tijdschrift, de Heeren W. J. E. HEKMEIJER en W. C. SCHIMMEL, verklaren deze benoeming aan te nemen.

Nadat nog door vele leden over de aanstaande feestviering het woord was gevoerd, wordt door de vergadering eene feestcommissie van 5 personen uit de leden der maatschappij benoemd. Daartoe overgaande worden de Heeren A. W. H. WIRTZ met 55, J. HUFNAGEL en A. GIJSBERS, ieder met 37, Dr. L. MULDER met 34, en W. J. E. HEKMEIJER met 30 stemmen gekozen. — De Heer A. GIJSBERS maakt zwarigheid zijne benoeming aan te nemen, daar het zeer goed mogelijk zoude kunnen zijn, dat hij tijdens de feestviering niet tegenwoordig was.

De Voorzitter vraagt, of de Heer B. J. AALBERS, die bij de stemming 27 stemmen bekomen had, bij eventueele absentie van den Heer GIJSBERS, diens plaats zal vervangen. Algemeen goedgekeurd. — Overigens nemen al de gekozenen hunne betrekking aan.

De Heer C. A. W. VAN HOORN stelt voor, om den tijd, wanneer het feest zal gehouden worden, over te laten aan de feestcommissie. Dit voorstel wordt verworpen en met algemeene stemmen bepaald, dat de feestviering zal plaats hebben ten tijde van de jaarlijksche algemeene vergadering, zijnde volgens de wet de maanden Augustus of September.

Behandeling van opgegeven onderwerpen.

Punt 1. *Over de riekten van het klimaat enz.* De voorsteller,

de Heer G. J. HENGEVELD, niet tegenwoordig zijnde, zond eene desbetreffende schriftelijke mededeeling, die in handen van de redactie van het tijdschrift wordt gesteld.

Wegens absentie van den voorsteller wordt dit punt, ingevolge besluit van eene vorige algemeene vergadering, niet behandeld.

Wordt besloten, dit punt niet meer aan te houden.

Punt 2. *Onderhuidsche inspuiting.* Dit onderwerp wordt door den voorsteller ingeleid en gevraagd, of er dienaangaande ook iets bij het hoofdbestuur is ingekomen. Verder deelt de Heer M. J. HENGEVELD mede, dat hij tegen Chronische Rheumatisme bij een paard, met goed gevolg gebruik heeft gemaakt van onderhuidsche inspuiting van veratrine; hij belooft omtrent dit onderwerp een verslag voor het tijdschrift.

De Voorzitter zegt, dan eens gunstige dan weder ongunstige resultaten van onderhuidsche inspuitingen te hebben ondervonden; hij zag van onderhuidsche inspuiting van veratrine bij het paard zwelling, soms sterke zwelling, die echter van zelve weder verdween, zonder in verettering over te gaan.

De Heer VAN DULM zag bij eene koe met kruisverlamming, waartegen hij 9 grein Strychnine onder de huid bracht, geen de minste werking.

De voorsteller verlangt dit punt niet meer aan te houden; conform besloten.

Punt 3. *Over het voederen van pulpe.* De Heer M. J. HENGEVELD zegt, dat pulpe een zeer goed voedsel is, mits het met ander voedsel gegeven wordt; zij bevordert de vetwording en melkafscheiding.

De wijze, waarop de pulpe bewaard wordt, heeft invloed op hare deugdzaamheid. Door het geven van te veel pulpe zag hij bij koeien ingewandsverzwakking; kalveren die de melk gebruikt hadden van koeien, gevoederd met verzuurde pulpe, kregen bloeddiarrrhae.

De Voorzitter zegt over dit onderwerp een verslag toe voor het tijdschrift en vraagt, of er bij ons te lande iets bekend is van het voederen met Melasse.

De Heer C. A. W. VAN HOORN doet mededeeling van een heer, die Melasse gevoederd had.

De Heer THOMASSEN zag 150 stuks runderen met pulpe en lijn-

koek vet maken. Bij schapen zag hij, mits in klimmende giften gegeven, geen nadeel van het voederen van pulpe.

De Heer M. J. HENGEVELD zegt nog, dat, wanneer veel pulpe gevoederd wordt, de melk en boter er naar smaken. Ook zag hij dat menschen, die melk gebruikten van koeien, met veel pulpe gevoederd, bloed-diarrhae kregen. — De Voorzitter deelt mede, hoe pulpe bewaard moet worden.

Wordt besloten dit punt niet meer aan te houden.

Punt 4. *Welke eigenaardige volksnamen en volksuitdrukkingen zijn in ons land in gebruik, met betrekking tot de pathologie en therapie onzer huisdieren?*

De voorsteller van dit onderwerp, de Heer WIRTZ, wenscht dit punt nu niet te behandelen, maar het tot een volgende vergadering aan te houden. Dienovereenkomstig wordt met algemeene stemmen besloten.

Een voorstel van den Heer VAN HOORN, om wegens den reeds langen duur der vergadering, de behandeling van de verdere punten van het programma uit te stellen tot een volgende zitting, wordt met algemeene stemmen verworpen.

Punt 5. *Over darminvaginatie.* De Heer WIRTZ laat een praeparaat van een geïnvagineerd stuk darm bij een koe zien, dat hij met een desbetreffenden brief van den Heer VAN STAA had ontvangen. Hij doet mededeeling van dien brief, waaruit blijkt dat in Friesland darminvaginatiën nog al eens voorkomen. In het buitenland schijnt zij niet dikwijls waargenomen te zijn, althans de literatuur deelt daarover weinig bijzonders mede. — Verder bespreekt de Heer WIRTZ de verschijnselen bij dit gebrek en zegt, dat opmerkelijke waarnemers daarbij een hard cilindervormig lichaam in den endeldarm hebben waargenomen. De eerste waarneming is bij een koe in Engeland geschied; het dier toonde hevige koliekverschijnselen.

In Frankrijk zijn door operatie, namelijk buiksnede in de rechterzijde, eenige gevallen hersteld. Een Duitsche vecarts, MEIJER, is de eerste geweest die deze operatie verrichtte.

De voorsteller geeft eene beschrijving van de operatie en belooft een stuk over dit onderwerp voor het tijdschrift. Hij recommandeert de leden bij kolieken en lijkopeningen op dit gebrek attent te zijn.

Over dit punt is van den Heer EGGINK een stuk ingekomen.

In 1870 heeft Prof. BEGUINE een geval medegedeeld in België.

De Heer W. J. E. HEKMEIJER heeft een natuurgenezing waargenomen, waarbij $1\frac{1}{2}$ oude ellen darm ontlast werden.

Wordt besloten dit punt niet meer aan te houden.

Punt 6. *Aethiops mineralis bij chronisch rheumatisme.* Aangezien de Heer M. J. HENGEVELD omtrent dit onderwerp zelf niets bijzonders kan mededeelen, wordt besloten dit punt niet meer aan te houden.

Punt 7. *De vermoedelijke oorzaken van de op eenzijdige stembandverlamming berustende vorm van zoogenaamde piepende dampigheid (dyspnoea glotto-paralytica).* De Heer WIRTZ, voorsteller van dit onderwerp, zegt, dat hij van alle oorzaken, welke piepende damp kunnen te weeg brengen, niet zal spreken, maar alleen van den op eenzijdige stembandverlamming berustenden vorm. Hieromtrent doet de Heer WIRTZ de navolgende belangrijke mededeeling; vertoont vooraf praeparaten van stembandverlamming, eigenlijk verlamming der spieren die den stemband moeten spannen. Zij is eenzijdig en wordt ook kunstmatig daargesteld door belediging van den Nervus vagus. — YOUNG heeft daarover in 1833 geschreven. — Zij is bijna altijd links. — Sommigen meenden, dat het meer in de spier, anderen dat het meer in de zenuw gelegen was, en veroorzaakt werd door drukking bij habitueel schreefhouden van het hoofd. F. C. HEKMEIJER hield het ook voor een gevolg van chronische cathar. WIRTZ neemt aan, dat de oorzaak doorgaans in de zenuw ligt en wel in den loop van den Nervus recurrens — de linkertak namelijk, die zich omslaat en door zijn positie licht gedrukt wordt. BOULEY was van meening, dat men door doorsnijding der stembanden de ziekte kan herstellen. — GUNTHER zou het gelukt zijn, het gebrek te herstellen, maar hij houdt zijne wijze van opereeren benevens de instrumenten, die hij daarvoor gebruikt, geheim.

De hr. WIRTZ neemt aan, dat bij sterke bewegingen de Mortis glottis meer uitzettende, de linker recurrens drukt. Hij zegt, in het tijdschrift hierover iets te zullen mededeelen.

Op verzoek van eenige leden wordt besloten dit punt aan te houden.

Punt 8. *Pathogenese van de wolf in den staart.* Wegens het

ver gevorderde uur, wordt, op verzoek van de voorstellers van dit onderwerp besloten, dit punt tot eene volgende vergadering aan te houden.

C. *Vrije mededeelingen over veeartsenijkunde, veteelt en hare hulpwetenschappen*, worden niet gehouden.

Naar aanleiding van eene mededeeling door een collega, die blindheid zag ontstaan ten gevolge van het gebruik van Extr. Belladonnae, vraagt de heer VAN DULM, of dat middel verduistering der kristallens kan veroorzaken.

De heer W. J. E. HEKMEIJER zag van het gebruik van groote giften Belladonnae geen nadeelige gevolgen; hij gaf dat middel dikwijls met goed gevolg aan koeien met gebrekkige melkafscheiding.

De heer WESTHOLZ vraagt, of groote gevoeligheid aan het uier als een voorlopend verschijnsel van de longziekte kan beschouwd worden.

De heer M. J. HENGEVELD zag, na inenting tegen de longziekte, brakke melk komen, hij vraagt of dat in oorzakelijk verband staat?

De heer HUFNAGEL heeft na 20,000 inentingën geen brakke melk waargenomen.

De heer WIRTZ vertoont op liquor drie exemplaren van de reuzen palisaadworm, strongylus gigas, door den heer E. OVERBOSCH gevonden bij een hond, zijnde twee wijfjes en een gedeelte van een mannetje. Sedert 1590 zijn daarvan slechts 50 gevallen bij den hond waargenomen, 4 bij het paard, een bij 't rund en een bij den mensch.

Van de 50 gevallen bij den hond, zijn er tien in Nederland voorgekomen. Zijn woonplaats is het nierbekken, dat dientengevolge uitzet, de nier verdwijnt en vormt een zak, waarin de worm leeft. In enkele gevallen wordt hij door den pisweg ontlast, soms vormen zich abcessen aan den penis, waaruit de worm te voorschijn komt; hij is prachtig rood van kleur en wordt dikwijls een meter lang.

't Is den heer WIRTZ niet mogen gelukken de oorspronkelijke kleur van den worm te behouden.

D. *Onderwerpen, ter behandeling in eene volgende Algemeene Vergadering*, worden niet opgegeven.

De Voorzitter brengt zijn dank en dien der vergadering aan het corresponderende lid, den heer L. MULDER, voor de medewerking, die deze in de Landbouw-Courant aan de maatschappij verleent en beveelt haar daartoe bij hem aan.

De heer Dr. MULDER zegt, dat hij er zich een genoegen van hoopt te blijven maken, aan de maatschappij met de daad te toonen, dat hij de voor eenige jaren hem door haar verleende onderscheiding op prijs stelt. Hij hoopt, dat de band, die de veeartsen verbindt, deze maatschappij, in bloei moge toenemen, wat hij vooral na de in 't leven getreden wet van groote waarde acht voor den stand der veeartsen zelf, en spreekt den wensch uit, dat de ontworpen feestviering er toe moge bijdragen, de beoefenaars en uitoefenaars van eene zelfde wetenschap te verbroederen. Hij maakt zich tevens tot tolk der vergadering, door den Voorzitter uit haren naam warmen dank te brengen voor zijne even humane als uitnemende leiding der overleggingen, en hem de behartiging van de vele en veelzijdige belangen der maatschappij, wier Hoofdbestuur nu weer voltallig is, ten ernstigste voor zooveel noodig aan te bevelen.

De Voorzitter sluit onder dankzegging voor de talrijke opkomst der leden de vergadering.

*De Secretaris van de Maatschappij ter bevordering
der Veeartsenij kunde in Nederland,*

F. TH. WEITZEL.

PROGRAMMA der Buitengewone Algemeene Vergadering van de Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, gehouden op Maandag den 25. Maart 1872 (Palmmarkt), des middags te 12 ure, in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.

A. Huishoudelijke werkzaamheden.

1. Opening der vergadering.
2. Indiening van de volmachten der afgevaardigden van de bijzondere afdelingen. (Art. 28 der Wet.)
3. Benoeming van 5 leden der commissie tot regeling van de feestviering ten tijde van de aanstaande gewone algemeene vergadering. (De Heeren A. W. H. WIRTZ, J. HUFNAGEL, A. GIJSBERS, Dr. L. MULDER en W. J. E. HEKMEIJER, in de algemeene vergadering van 20 September 1871 benoemd, hebben als zoodanig bedankt.)
4. Benoeming van 3 Redacteuren voor het Tijdschrift. (De Heeren A. W. H. WIRTZ, W. J. E. HEKMEIJER en W. C. SCHIMMEL hebben als zoodanig bedankt.)

B. Vrije mededeelingen over veeartsenijkunde, veeteelt en hare hulpwetenschappen.

C. Opgave van onderwerpen, ter behandeling in de aanstaande algemeene vergadering.

UTRECHT, 14 Februari 1872.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij,

A. W. H. WIRTZ, Voorzitter.

F. TH. WEITZEL, 1^e Secretaris.

VERSLAG *der Tiende Buitengewone Algemeene Vergadering.*

Er zijn ter vergadering tegenwoordig de heeren J. A. ALERS, W. SNIJDERS, C. A. W. VAN HOORN, KÖHLER, Dr. L. MULDER, BUIJTERSE, J. A. HINZE, M. J. HENGEVELD, D. VAN ESVELD, P. A. VAN DE MUNCKHOF, J. E. HOUBEN, L. HERMKES, J. BILLEKENS, J. M. F. KEGELAAR, C. J. SANDKUIJL, WEITZEL, J. H. STEMPEL, J. HUFNAGEL en J. J. HINZE.

Van de leden van het hoofdbestuur is alleen de 1^e Secretaris present. Deze opent met eene korte toespraak de vergadering, waarin hij zijn loedwezen te kennen geeft, dat geen zijner medebestuurders ter vergadering is opgekomen.

De Voorzitter heeft dezen morgen schriftelijk kennis gegeven verhinderd te zijn deze vergadering te kunnen bijwonen.

Op voorstel van den 1^{en} Secretaris wordt besloten een waarnemend Voorzitter te benoemen.

Alvorens daartoe over te gaan worden de volmachten der afdelingen Zuid-Holland, Gelderland en Noord-Brabant—Limburg door eene commissie, bestaande uit de heeren C. A. W. VAN HOORN en J. E. HOUBEN, nagezien en in orde bevonden.

De afdeling Zuid-Holland, uitbrengende 17 stemmen, is vertegenwoordigd door de heeren J. A. ALERS en W. SNIJDERS.

De afdeling Gelderland, uitbrengende 20 stemmen, is vertegenwoordigd door de heeren Dr. L. MULDER en M. J. HENGEVELD.

De afdeling Noord-Brabant—Limburg, uitbrengende 13 stemmen, is vertegenwoordigd door den heer J. KÖHLER.

Van de algemeene afdeling is aanwezig de heer D. VAN ESVELD.

Van de afdeling Utrecht is tegenwoordig de heer WEITZEL. Zij is echter niet vertegenwoordigd door afgevaardigden.

Alzoo te zamen 18 leden, uitbrengende 55 stemmen.

Aan de orde is nu het benoemen van een waarnemenden Voorzitter. Daartoe overgaande, worden door den 1^{en} Secretaris vooraf tot commissie van stemopneming benoemd de heeren J. C. SANDKUIJL en M. J. HENGEVELD.

Bij deze stemming bleek, dat niemand de volstrekte meerderheid van stemmen had bekomen.

Bij eene tweede vrije stemming heeft de heer J. A. HINZE de volstrekte meerderheid van stemmen bekomen, en is alzoo gekozen tot waarnemend Voorzitter. De heer HINZE verklaart deze benoeming echter niet te kunnen aannemen.

De heer STEMPEL komt ter vergadering.

Bij eene derde vrije stemming weder niemand de volstrekte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, gaat men over tot eene vierde stemming. De heeren KEGELAAR en VAN HOORN hadden bij de laatste stemming de meeste stemmen bekomen.

De heer HUFNAGEL komt ter vergadering.

Bij de vierde stemming werd de heer J. HUFNAGEL met meerderheid van stemmen tot waarnemend Voorzitter gekozen, die zich deze benoeming laat welgevalen en terstond den Voorzitterszetel inneemt.

De Secretaris stelt als leden der algemeene afdeeling voor de heeren J. J. HINZE en D. VALEWINK, die bij acclamatie terstond worden aangenomen.

De heer J. J. HINZE komt ter vergadering.

Aan de orde is punt 3 van het programma: benoeming van 5 leden der commissie tot regeling van de feestviering ten tijde van de aanstaande algemeene vergadering. De heeren A. W. H. WIRTZ, J. HUFNAGEL, A. GIJSBERS, Dr. L. MULDER en W. J. E. HEKMEIJER, in de algemeene vergadering van 20 September 1871 benoemd, hebben als zoodanig bedankt.

De afgevaardigde van Zuid-Holland wenscht de redenen te vernemen, waarom de leden der feestcommissie bedankt hebben. De afgevaardigde van Gelderland, de heer L. MULDER, geeft dienaangaande eenige ophelderingen.

Nadat de Voorzitter en de heeren STEMPEL, M. J. HENGEVELD en VAN HOORN nog het woord hadden gevoerd over het bedanken der leden van de feestcommissie, stelt de afgevaardigde der afdeeling Gelderland, namens zijne afdeeling, de volgende motie voor:

»De vergadering besluit — op aangegeven gronden — om op haar in de vorige algemeene vergadering genomen besluit terug te komen, en dus geen initiatief te nemen om het vijftigjarig bestaan der vecartsenijschool feestelijk te vieren».

Na eenige toelichtingen wordt deze motie met algemeene stemmen aangenomen.

De afgevaardigde van de afdeeling Gelderland stelt nu namens die afdeeling eene tweede motie van orde voor, namelijk :

»De vergadering,

Overwegende, dat de heer WIRTZ op den 24 December 1874 aan zijne medeleden der feestcommissie heeft bericht, te bedanken voor het lidmaatschap dier feestcommissie;

Overwegende, dat de heer WIRTZ het mandaat dier commissie van de algemeene vergadering had ontvangen en dus ook daarin zijn mandaat had behooren neder te leggen;

Overwegende, dat hij daartoe zoo spoedig mogelijk eene buitengewone algemeene vergadering had behooren bijeen te roepen, doch dat dit door hem is verzuimd, daar deze vergadering is bijeengeroepen, te laat om aan het in de vorige algemeene vergadering genomen besluit gevolg te geven;

Overwegende, dat deze buitengewone algemeene vergadering slechts op het initiatief van den Onder-Voorzitter en tweeden Secretaris is belegd;

Overwegende, dat de geregelde gang van zaken door dit verzuim van den heer WIRTZ, zeer veel heeft geleden, zoodat onder anderen daardoor onze voorgenomen feestviering niet zal doorgaan;

Geeft haar leedwezen over deze handelingen van den heer WIRTZ te kennen, en gaat over tot de orde van den dag”.

Wordt conform deze motie besloten.

De Voorzitter zegt, dat, nu de voorgenomen feestviering vervalten is, hij toch gaarne bij gelegenheid der aanstaande gewone algemeene vergadering het 50jarig bestaan van 's Rijks veeartsenijschool zoude willen herdenken, al geschiedde zulks slechts op eene eenvoudige wijze. Vele leden zijn van het gevoelen des Voorzitters.

Omtrent de wijze van feestvieren bestaat thans verschil van meening. Hierover ontstaan eenige discussiën, waaraan de Voorzitter en de heeren ALERS, VAN HOORN en STEMPEL deelnemen.

Wordt besloten op den dag der aanstaande gewone algemeene vergadering een gemeenschappelijken en feestelijken maaltijd te houden, waaraan deel kunnen nemen alle veeartsen en leerlingen, die hunne opleiding aan 's Rijksveeartsenijschool ontvingen of nog ontvangen, zelfs niet-leden der maatschappij zijnde.

Tot leden der feestcommissie worden nu benoemd de heeren J. HUFNAGEL, M. J. HENGEVELD, D. F. VAN ESVELD en Dr. L. MULDER. Al de gekozenen nemen hunne benoeming aan.

In het programma voor de a. s. gewone algemeene vergadering zal worden opgenomen alles wat de commissie voor de feestelijke samenkomst aan het hoofdbestuur opgeeft, mits zulks in tijds worde toegezonden.

Wordt besloten aan de feestcommissie ter bestrijding van voorloopige onkosten uit de kas der maatschappij een crediet te verleen van f 150, zijnde er f 283,66 in kas.

Aan de orde van behandeling is thans punt 4 van het programma: benoeming van drie redacteuren voor het tijdschrift. De heeren A. W. H. WIRTZ, W. J. E. HEKMEIJER en W. C. SCHIMMEL hebben als zoodanig bedankt.

Omtrent dit punt vraagt de afgevaardigde van Zuid-Holland eenige inlichting.

De Secretaris zegt, dat hij in de hoofdbestuursvergadering van 14 Februari II., van den heer WIRTZ heeft vernomen, dat zijne vele bezigheden vooral oorzaak zijn, hij als redacteur heeft bedankt; echter heeft de heer WIRTZ zijne medewerking aan het tijdschrift beloofd.

Van de beide overige heeren kan de Secretaris geen opheldering geven.

Overgaande tot de benoeming van 3 redacteuren voor het tijdschrift, worden als zoodanig gekozen de heeren G. J. HENGEVELD, te Utrecht, en J. J. HINZE, te Amersfoort, terwijl de vergadering aan deze beide heeren het recht verleent een derden redacteur te assumeeren. De heer J. J. HINZE, ter vergadering tegenwoordig, neemt de benoeming aan.

Over het ongeregeld verschijnen van het tijdschrift wordt door de afgevaardigden van Zuid-Holland en Gelderland gesproken. Zij hopen in het belang der maatschappij dat zulks in het vervolg geregeld zal kunnen geschieden.

Punt B. *Vrije mededeelingen over veeartsenijkunde, veeteelt en hare hulpwetenschappen*, worden niet gedaan.

Punt C. *Opgave van onderwerpen ter behandeling in de aanstaande gewone algemeene vergadering.*

Door den heer J. J. HINZE wordt opgegeven:

Is de zoogenaamde stille kolder na den dood (alzoo pathologisch anatomisch) met zekerheid te constateeren, of dienen de verschijnselen bij het leven alleen tot maatstaf?

De afgevaardigden van de afdeelingen Zuid-Holland en Gelderland bedanken den fungeerenden Voorzitter voor de welwillende en goede leiding der vergadering.

De tijdelijke Voorzitter, de heer HUFNAGEL, bedankt de leden voor de ondervonden goede overeenstemming, waardoor zijn taak zoozeer vergemakkelijkt is en sluit de vergadering.

*De Secretaris van de Maatschappij ter bevordering
der veeartsenijkunde in Nederland,*

F. TH. WEITZEL.

VEEARTSENIJKUNDIGE INSTELLINGEN, VER- ORDENINGEN EN PERSONALIA.

RIJKSVEEARTSENIJSCHOOL.

Sedert de opgave in het 3e deel van dit Tijdschrift, op bl. 209 en vervolgens, is er veel aan deze inrichting veranderd, de gebouwen, het onderwijzend personeel en het onderwijs betreffende.

Vorbereid onder het ministerie Thorbecke heeft de tegenwoordige minister van binnenlandsche zaken, de heer Geertsema, aan de plannen uitbreiding en uitvoering gegeven en schijnt daarmede jaarlijks te willen voortgaan, om zodoende eene veeartsenijschool te bekomen, die, voldoende aan alle vereischten, kan wedijveren met de voornaamste van dergelijke inrichtingen in het buitenland.

Gebouwen.

Gedurende ruim 50 jaren werden b. v. de ontleedkundige oefeningen en dessectiën gehouden in donkere, bijna onderaardsche kelders. In de plaats daarvan wordt er een groot, ruim lokaal gebouwd, waar het daglicht op bijzondere wijze uit het noorden invalt en dat des avonds met gas verlicht kan worden, waar de overblijfselen van cadavers en onreine vloeistoffen op gemakkelijke wijze kunnen afvloeien en er door aangebrachte ventilatie steeds een zuivere dampkring is, tevens met gelegenheid om het lokaal in het koude jaargetijde te kunnen verwarmen. Alles wordt hier ingericht om de werkzaamheden uit te breiden en gemakkelijk te maken.

De collegezaal voor ontleedkunde is in verbinding gebracht met deze nieuwe ontleedzaal en deze weder met het kabinet van ontleedkundige voorwerpen en preparaten, zoodat men deze laatsten steeds met gemak en zonder stoornis voor de lessen kan aanbren- gen. Evenzeer hebben de overige zalen verbeteringen ondergaan,

terwijl aan dit alles de kroon is opgezet door den aanbouw van een groot hulpgebouw, bevattende vier groote en ruime zalen, waarvan twee voor de colleges en twee voor slaappleatsen zijn ingericht. De oude slaapzalen zijn ellendig en hoogst ongezond.

Voorts is er in aanbouw eene inrichting om versche koepokstof te bekomen, door cultivatie daarvan op kalveren en vaarzen, voor de inënting der koepokken tegen de natuurlijke pokken van den mensch, korter uitgedrukt, er is in aanbouw een parc vaccinogène, eene loffelijke inrichting, waardoor de veeartsenijschool tevens hare diensten biedt aan den mensch. Deze inrichting komt op de plaats van een gedeelte der stallingen en het woonhuis van de koetsiers der vorige directeuren, terwijl een gedeelte der stallen aldaar blijft staan, om paarden voor de stationnaire kliniek te kunnen opnemen, bij gebrek aan plaats in de gewone ziekenstallen.

Nog zijn er opmetingen gedaan en plannen gemaakt ter uitbreiding en verbetering van de bestaande ziekenstallen voor de kliniek en van stallen voor den rundveestapel. Het is zeer te wenschen, dat ook hieraan gevolg gegeven kan worden, opdat de zieke dieren die aan de inrichting worden opgenomen, beter standplaatsen bekomen, tevens geschikt voor waarneming, behandeling en onderwijs.

Niet alleen de genoemde gebouwen maar ook het terrein tusschen het oude schoolgebouw en de stallen zal eene groote verbetering ondergaan. Sedert jaren was er gebrek aan een harden en zachten grond tot het onderzoek van kreupele paarden. Ook in dat groote gemis zal voorzien worden en reeds zijn voorloopig de twee rijen boomen gevallen, om plaats te maken voor een straatweg en een zandweg.

Besturend en Leerend personeel en Onderwijs.

Den tegenwoordigen toestand vergelijkende bij dien van een paar jaar geleden, is de algemeene indruk, dat de malaise geweken en een betere genius in de plaats is getreden. De vermoeide en onderdrukte geest is opgewekt, een nieuwe is ontwaakt. De toenmalige directeur verlangde naar rust, de leeraren waren overkropt met werkzaamheden, de hulpbronnen voor het onderwijs vloeiden schaars, onophoudelijke klachten werden er aangeheven over dat onderwijs, de 2e Kamer der Staten-Generaal hamerde jaarlijks op dat aanbeeld en bij al de inspanning der leeraren, met hunne gebrekkige hulpmiddelen, konden zij dat opgevatte denk-

beeld der Kamer niet doen verdwijnen, hoeveel ondersteuning en lof zij ook jaarlijks mochten inoogsten van de regeering en van de buitengewone Staatscommissie bij het afnemen der eind-examens. Voeg daarbij eene karige bezoldiging, dan is dat ongeveer het beeld van eenen toestand, die jaren achtereen zoo voortgeleurd had, bovendien steeds zwevende tusschen hoop en vrees voor opheffing der school, vereeniging met een landbouwschool en wat er meer van dien aard aan de orde scheen.

Daar verneemt men op het onverwachtst dat aan den heer dr. P. H. J. WELLENBERGH, sedert het jaar 1851 directeur der inrichting, eervol ontslag en wachtgeld is verleend en in zijne plaats is benoemd de hr. dr. Th. H. MAC GILLAVRIJ, ingaande met 1 April 1872.

Deze benoeming deed alreeds iets verwachten en met groote voldoening kan er gezegd worden, dat deze verwachting niet is teleurgesteld.

De nieuwe directeur toch is een ijverig en bedaard voortvarend man en het is onder zijne leiding, dat de bovengenoemde kolossale veranderingen aan de inrichting geschieden en worden voltooid. Ter ontlasting van de vele werkzaamheden der bestaande leeraren zijn aan hem mede enkele voornaame vakken van onderwijs opgedragen, nl. natuurleer, weefselleer en microscopie. Daarbij zijn er nog twee leeraren benoemd, die den 1 April van dit jaar in functie traden. Het zijn de heeren F. H. WEITZEL, voor de veeartsenijkundige praktijk aan en buiten de inrichting benevens de verloskunde en geneesmiddelleer, en L. J. VAN DER HARST voor aardkunde, kruidkunde, dierkunde en warenkennis.

Hierdoor bekomt het onderwijs eene belangrijke uitbreiding en verbetering, waarvan de verdeeling der vakken aan ieder der leeraren nader in dit tijdschrift zal opgegeven worden, benevens de vereischten van het admissie-examen, die nog op eene regeling en goedkeuring der regeering wachten.

Behalve deze schikking in de vakken van onderwijs, heeft de nieuwe directeur aan ieder der leeraren de bijzondere besturing opgedragen van de hulpmiddelen voor ieders onderwijs, in overeenstemming met de som, op de begrooting daarvoor vastgesteld, waardoor de stelling der leeraren eene zelfstandigheid heeft bekomen die vroeger aan hen onbekend was. Zoo is o. a. aan den leeraar in de botanie en zoölogie de bezorging van den kruidtuin en het zoölo-

gische kabinet, aan de leeraren in de kliniek en praktijk die der stallen en instrumenten, aan den leeraar in de ziektekundige ont-leedkunde het daarbij behoorend kabinet, aan den leeraar in de veeteelt die van het rundvee opgedragen enz.

Bovendien zijn de jaarlijksche tractementen met den aanvang van 1873 verhoogd en bepaald als volgt:

Directeur tevens leeraar	f 3000.—
Vier leeraren ieder	» 2500.—
Twee d. ieder	» 2000.—
Prosector tevens custos der kabinetten	» 1000.—
Smid en leeraar in het hoefbeslag	» 800.—

Is het te veel gezegd, dat er een nieuw leven is ontwaakt aan onze veeartsenijschool, waar men, onder het oude bestuur, zelfs moeite had, om spelden en verbandkatoen te bekomen?

Tot het *onderwijzend* personeel der school behooren thans:

De heer dr. Th. H. Mac Gillavry, directeur en leeraar.

» » F. C. Hekmeijer, leeraar.

» » dr. J. R. E. van Laer, »

» » G. J. Hengeveld, »

» » A. W. H. Wirtz, »

» » F. Th. Weitzel, »

» » L. J. van der Harst, »

» » A. T. Verhaar, prosector.

» » W. van Horsen, hoefsmid ¹⁾ opvolger van den heer P. J. Plijnaar, in 1872 overleden.

» » J. C. van Effen, apotheker ²⁾.

Huishoudelijk personeel.

» » A. W. J. Rinkes ²⁾ opziener.

» » Crevecoeur, oeconoom en
meijufvrouw Crevecoeur, huidhoudster.

¹⁾ Door de benoeming van dezen smid is er in een groote behoefte voorzien. Onder zijn voorganger was het *hoefbeslag* van paarden voor particulieren geheel verlopen. In den wedstrijd tegen meer dan 50 mededingers heeft v. H. zulke blijken van bekwaamheid gegeven, dat er alle grond bestaat voor de opkomst ook van dit gedeelte zijner werkzaamheden. Zijn examen was veel beter dan men van een gewoon hoefsmid kon verwachten en zijne dexteriteit is uitstekend.

²⁾ Heeft als zoodanig den heer A. Hissink opgevolgd, die in 1871 is overleden.

NAAMLIJSTEN

DER KWEEKELINGEN AAN 'S RIJKSVEEARTSENIJSCHOOL

In de schooljaren 1870/71, '71/72 en '72/73. ¹⁾

1870/71.

4e Studiejaar.

J. F. Laméris,	van	Sebaldeburen,	Prov. Groningen.
M. F. Verdenius,	»	Grijpskerk,	»
J. Kleiburg ²⁾ ,	»	Lekkerkerk,	» Z.-Holland.
C. F. Reichman,	»	Hummelo,	» Gelderland.
H. J. L. H. Houba ³⁾ ,	»	Horst,	» Limburg.
D. van der Sluijs,	»	Dirksland,	» Z.-Holland.
W. I. G. Meerstadt,	»	Zutphen,	» Gelderland.

3e Studiejaar.

P. A. F. H. Boots,	van	Venlo,	Prov. Limburg.
J. Mazure,	»	Zierikzee,	» Zeeland.
G. A. Blindenbach,	»	Aardenburg,	»
K. J. Poll,	»	Harlingen,	» Friesland.
C. van der Have ⁴⁾ ,	»	Oosterland,	» Zeeland.

2e Studiejaar.

E. A. Kok,	van	Rotterdam,	Prov. Z.-Holland.
A. van der Meulen,	»	Gemonde,	» N.-Brabant.
J. Jansma,	»	Lippenhuizen,	» Friesland.
H. van Staa,	»	Sneek,	»
J. Hoogland,	»	Utrecht,	» Utrecht.

¹⁾ Deze opgave is een vervolg van het 3e deel bl. 216.

²⁾ Externe kweekeling.

³⁾ Heeft wegens ziekte in 1870 de school verlaten.

⁴⁾ Heeft in 1870 om ziekte de school verlaten en is in 1871 overleden. Begaafd met veel aanleg en vol ijver verloor de inrichting aan hem een bekwaam en veel belovend kweekeling.

J. Folmer ,	van <i>Amstelveen</i> ,	Prov. <i>N.-Holland.</i>
A. J. Vlamings ,	» <i>Dinteloord</i> ,	» <i>N.-Brabant.</i>
J. Poels ,	» <i>Oostrum</i> ,	» <i>Limburg.</i>
W. M. Mingels ,	» <i>Kessel</i> ,	» »

1e Studiejaar.

L. de Bruin ,	van <i>Krimp. ald Lek</i> ,	Prov. <i>Z.-Holland.</i>
Th. H. L. Arntz ,	» <i>Bemmel</i> ,	» <i>Gelderland.</i>
J. N. Ballanché ¹⁾ ,	» <i>Utrecht</i> ,	» <i>Utrecht.</i>
G. W. O. F. Bosman ²⁾ ,	» <i>Amersfoort</i> ,	» »
B. I. C. Hubenet ,	» <i>Hoogeveen</i> ,	» <i>Drenthe.</i>
A. van Charldorp ³⁾ ,	» <i>Venloo</i> ,	» <i>Limburg.</i>
H. C. Ittman ¹⁾ ,	» <i>Amersfoort</i> ,	» <i>Utrecht.</i>
H. de Jong ,	» <i>Ridderkerk</i> ,	» <i>Z.-Holland.</i>
C. M. Mazure Cz. ,	» <i>Zierikzee</i> ,	» <i>Zeeland.</i>
Th. G. van Rijssel ,	» <i>Poortvliet</i> ,	» »
W. G. van de Wall ,	» <i>'s Hage</i> ,	» <i>Z.-Holland.</i>

1871/72.

4e Studiejaar.

P. A. F. H. Boots ,	}	Zie hierboven 3e studiejaar.
J. Mazure ,		
G. A. Blindenbach ,		
K. J. Poll ,		

3e Studiejaar.

A. van der Meulen ³⁾ ,	}	Zie hierboven 2e studiejaar.
J. Jansma ,		
J. Folmer ,		
J. Hoogland ,		
E. A. Kok ⁴⁾ ,		
H. van Staa ,		

¹⁾ Voor paardenarts hier te lande.

²⁾ Voor paardenarts in O. I.

³⁾ Voor civiel veearts in O. I.

⁴⁾ Externe kweekeling.

2e Studiejaar.

A. J. Vlamings ,
 J. Poels ,
 W. M. Mingels ,
 C. M. Mazure Cz. ,
 A. van Charldorp ,
 H. C. Ittmann ,
 H. de Jong ,
 B. J. C. Hubenet ,
 J. N. Ballanché ,
 Th. G. van Rijssel ,
 L. de Bruin ,

Zie hierboven 1e studiejaar.

1e Studiejaar.

Th. H. L. Arntz ,	van Bommel ,	Prov. Gelderland.
W. G. v. d. Wall ,	» 's Hage ,	» Z.-Holland.
G. O. W. F. Bosman ,	» Amersfoort ,	» Utrecht.
A. de Bruin ,	» Krimp. a/d Lek ,	» Z.-Holland.
C. Crok ¹⁾ ,	» »	» »
J. J. F. Dhont ,	» Middelburg ,	» Zeeland.
J. L. C. Cayaux ,	» Leeuwarden ,	» Friesland.
D. P. F. Driessen ,	» Horst ,	» Limburg.
H. F. Eggink ,	» Laren ,	» Gelderland.
P. G. Eland ,	» Klundert ,	» N. Brabant.
L. J. Hoogkamer ,	» St. Annaland ,	» »
H. H. Huizinga ,	» Basto ,	» Groningen.
A. J. Koster ,	» Finsterwolde ,	» »
H. J. Lemmens ,	» Beek ,	» Limburg.
A. A. de Man ,	» Middelburg ,	» Zeeland.
C. N. Schoorel ,	» Katwijk a/Z. ,	» Z.-Holland.
G. J. Mos ,	» Assen ,	» Drenthe.
E. A. L. Quadekker ,	» Middelburg ,	» Zeeland.
C. Schilperoort ,	» Dinteloord ,	» »
Th. W van der Sluis ²⁾ ,	» Utrecht ,	» Utrecht.
P. F. Vermast ,	» Scherpenisse ,	» Zeeland.

¹⁾ Heeft in Januarij 1872 de school verlaten.

²⁾ Externe kweekeling.

1872/73.

4e Studiejaar.

A. van der Meulen,
 J. Hoogland,
 J. Jansma,
 H. van Staa,
 J. Folmer,
 E. A. Kok ¹⁾,

Zie 3e studiejaar 1871/72.

3e Studiejaar.

H. C. Ittmann,
 A. van Charldorp,
 J. N. Ballanché,
 B. J. C. Hubenet,
 C. M. Mazure Cz.,
 A. J. Vlamings,
 H. de Jong,
 J. Poels,
 W. M. Mingels,
 Th. G. van Rijssel,

Zie 2e studiejaar 1871/72.

2e Studiejaar.

L. de Bruin,
 J. L. G. Caijaux,
 A. de Bruin,
 J. J. F. Dhont,
 A. A. de Man,
 A. J. Koster,
 Th. H. L. Arntz,
 D. P. F. Driessen,
 H. H. Huizinga,
 H. J. Lemmens,
 P. G. Eland,
 E. A. L. Quadekker,
 P. F. Vermast,

Zie 1e studiejaar 1871/72.

¹⁾ Externe kweekeling.

G. J. Mos,
 C. N. Schoorel,
 H. F. Eggink,
 W. G. van de Wal,
 G. O. W. F. Bosman,
 C. Schilperoort,

Zie 1e studiejaar 1871/72.

1e Studiejaar.

L. Hoogkamer,	van <i>St.-Annaland.</i>
Th. W. van den Sluis ¹⁾ ,	» <i>Utrecht.</i>
J. de Jongh,	» <i>Goes.</i>
G. J. Hoogland,	» <i>Utrecht.</i>
A. Th. H. Driessen,	» <i>Horst.</i>
P. de Haan,	» <i>Utrecht.</i>
J. de Man,	» <i>Middelburg.</i>
M. Lucieer,	» <i>Groede.</i>
H. A. P. Brunt,	» <i>Bodegraven.</i>
C. van Heelsbergen,	» <i>Dordrecht.</i>
A. D. Oosterbaan,	» <i>Olst.</i>
C. Loman,	» <i>den Burg op Texel.</i>
J. H. Cloot,	» <i>Berg-Terbliet.</i>
P. Wigéri van Edema ¹⁾ ,	» <i>Heerenveen.</i>
H. A. L. Janné ¹⁾ ,	» <i>Roermond.</i>

EINDEXAMENS AAN DE RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL
 IN 1870—71 EN 72.

1870.

Benoemd tot veearts, de Heeren: L. HERMKES, J. F. P. SCHÖNFELD, P. A. VAN DEN MUNCKHOF, F. Mos en H. S. LUURS.

1871.

Benoemd tot veearts, de Heeren: J. KLEIBURG, C. F. REICHMAN, D. VAN DER SLUIS, M. F. VERDENIUS, J. F. LAMERIS en W. J. G. MEERSTADT.

¹⁾ Externe kweekeling.

1872.

Benoemd tot veearts *met lof*, de Heeren: J. MAZURE Cz., P.
A. F. H. BOOTS en G. A. BLINDENBACH.

Benoemd tot veearts, de heer: K. J. PÖLL.

G. J. H.

Provinciale veeartsenij- kundige dienst. ¹⁾.

In de provincie Noordbrabant heeft eene belangrijke regeling van den veeartsenijkundigen dienst plaats gehad, waaromtrent hier de provinciale bladen volgen, die voldoende de wijze van indeeling en de uitvoering zullen verklaren.

(No. 27.)

AFKONDIGING van het besluit der Staten van 6 Juli 1872, houdende bepalingen in het belang van veeteelt, land- en tuinbouw en houtteelt, alsmede tot regeling van den veeartsenijkundigen dienst in de provincie Noord-Brabant.

DE GEDEPUTEERDE STATEN van *Noord-Brabant*, doen te weten, dat door de Staten dier provincie in hunne vergadering van 6 Juli 1872 is vastgesteld hetgeen volgt:

De Staten van *Noord-Brabant*;

Overwegende, dat het wenschelijk is voorgekomen in het belang van veeteelt, land- en tuinbouw en houtteelt, alsmede tot regeling van den veeartsenijkundigen dienst in deze provincie eenige bepalingen vast te stellen.

Hebben besloten als volgt:

Art. 1. Over 1873 wordt beschikbaar gesteld eene som van f4000.—, tot bezoldiging van wandelleeraars in landbouw, tuinbouw en houtteelt.

¹⁾ De veeartsenijkundige staatsregeling, de daarop betrekking hebbende wetten, die op de besmettelijke veeziekten en het benoemde personeel voor de uitvoering daarvan, zullen volledig in het volgende deel opgenomen worden. De plaatsruimte laat zulks thans niet toe.

G. J. H.

Art. 2. De wandelleeraars en hun werkring worden door Gedeputeerde Staten aangewezen.

Art. 3. De provincie wordt door Gedeputeerde Staten verdeeld in tien districten.

Art. 4. In het belang van elk dier districten wordt jaarlijks, ter beoordeeling en bepaling door Gedeputeerde Staten eene som van *f*200.— à *f*300.— beschikbaar gesteld tot het subsidiëren van een veearts.

Het subsidie is onafhankelijk van door de betrokken gemeentebesturen in de bezoldiging van den veearts te verleenen bijdragen.

Art. 5. Bedoelde veeartsen worden door Gedeputeerde Staten benoemd, geschorst en ontslagen.

Zij zijn verplicht te wonen en hun bestendig verblijf te houden in eene der gemeenten van het hun aangewezen district.

Hunne instructie wordt door Gedeputeerde Staten vastgesteld.

In die instructie wordt den veeartsen de verplichting opgelegd: tot het bezoeken van elke gemeente in het hun aangewezen district gelegen, ten minste eenmaal in de drie maanden, tot het uitbrengen van verslag, telken drie maanden omtrent den gezondheidstoestand van het vee in elke gemeente in gemeld district, vergezeld van hunne beschouwingen omtrent de maatregelen in het belang van den veestapel te nemen;

tot het doen van kostelooze inenting tegen de longziekte, wanneer hunne hulp binnen het district daartoe wordt ingeroepen.

Tevens kan hun de verplichting worden opgelegd tot het doen van voorlezingen en voordrachten en het geven van onderwijs in de vakken en lokalen door Gedeputeerde Staten aan te wijzen.

Die voorlezingen en dit onderwijs zullen voornamelijk betrekking hebben tot:

10. de eerste beginselen der ontleedkunde van het vee;
20. de algemeene kennis van gezondheidsregelen en eischen ter verzorging van het vee;
30. de algemeene regelen tot verbetering van het veeras, in het bijzonder met het oog op het vee in hun district;
40. de onderkenning der ziekten van het vee, die in het district veelvuldig voorkomen, inzonderheid van die ziekten welke besmettelijk zijn;
50. de middelen bij het waarnemen van verschijnselen van

sommige ziekten, in afwachting van den veearts aan te wenden, en
60. de algemeene regelen van het hoefbeslag.

Aldus vastgesteld te 's Hertogenbosch, 6 Juli 1872.

De Staten voornoemd,

(get.) P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN, Voorzitter.

(get.) VAN COOTH, Griffier.

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 30 Juli 1872 No. 30.

Gegeven te 's Hertogenbosch, den 8 Augustus 1872.

De Gedeputeerde Staten voornoemd,

P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN.

De Griffier,

VAN COOTH.

Uitgegeven den 16 Augustus 1872.

De Griffier,

VAN COOTH.

(No. 34.) *BESLUIT tot aanwijzing der tien Districten, in elk waarvan volgens het besluit der Staten van 6 Juli 1872 (Provinciaal blad no. 27) een veearts op eene toelage uit de Provinciale kas van f 200 à f 300 door Gedeputeerde Staten zal benoemd worden.*

DE GEDEPUTEERDE STATEN van Noord-Brabant;

Gelet op art. 3 van het besluit der Provinciale Staten van 6 Juli 1872 (Provinciaal blad no. 27), houdende bepalingen in het belang van veeteelt, land- en tuinbouw en houtteelt, alsmede tot regeling van den veeartsenijkundigen dienst in deze Provincie.

Hebben besloten: te bepalen, dat de tien districten, in elk waarvan een veearts op eene toelage van f 200 à f 300 uit de provinciale kas door hen zal benoemd worden, zullen samengesteld zijn, als volgt:

Het District CUIJK.

De gemeenten Maashees en Overloon, Vierlingsbeek, Sambeek, Boxmeer, Oploo, St. Anthonis en Ledacker, Beugen en Rijkevoort, Oeffelt, Cuijk en St. Agatha, Linden, Beers, Gassel, Escharen, Wanroij, Mill en St. Hubert, Haps, Grave, Velp, Reek, Schaijk en Zeeland.

Het District OSS.

De gemeenten Herpen, Huisseling en Neerloon, Ravenstein,

Deursen en Dennenburg, Dieden, Demen en Langel, Megen, Haren en Macharen, Oijen en Teeffelen, Lithoijen, Lith, Alem, Maren en Kessel, Berchom, Oss, Heesch, Nistelrode, Uden, Dinther, Heeswijk, Berlicum en Middelrode, Rosmalen, Nuland en Geffen.

Het District 's-HERTOGENBOSCH.

De gemeenten 's-Hertogenbosch, den Dungen, Schijndel, St. Michiels-Gestel, Vught, Esch, Boxtel, Liempde, Helvoirt, Cromvoirt, Vlijmen, Nieuwkuijk en Onzenoort, Drunen, Oud-Heusden en Elshout, Heusden, Heesbeen, Eethen en Genderen, Drongelen, Hagoort, Gansoijen en Doeveren, Wijk en Aalburg, Veen, Herpt en Born, Hedikhuizen, Bokhoven, Engelen, Empel en Meerwijk.

Het District HELMOND.

De gemeenten Veghel, Erp, Boekel, Lieshout, Gemert, Beek en Donk, Aarle-Rixtel, Stiphout, Bakel en Milheeze, Helmond, Vlierden, Deurne en Liessel, Asten, Someren, Lierop, Mierlo, Nuenen, Gerwen en Nederwetten, Geldrop, Zes Gehuchten en Son en Breugel.

Het District EINDHOVEN.

De gemeenten Best, St. Oedenrode, Woensel en Eckart, Tongelre, Eindhoven, Stratum, Heeze, Leende, Maarheeze, Soerendonk, Sterksel en Gastel, Budel, Borkel en Schaft, Valkenswaard, Aalst, Waalre, Dommelen, Riethoven, Westerhoven, Bergeijk, Luijksgestel, Bladel en Netersel, Reusel, Hooge en Lage Mierde, Oost-, West- en Middelbeers, Hoogeloon, Hapert en Casteren, Oirschot, Vessem, Wintelre en Knegsel, Eersel, Duizel en Steenssel, Veldhoven en Meereveldhoven, Gestel en Blaarthom, Strijp, Zeelst en Oerle.

Het District TILBURG.

De gemeenten Baardwijk, Waalwijk, Besoijen, Sprang, Capelle, Vrijhoeven Cappel, 's Gravemoer, Dongen, Loonopzand, Tilburg, Goirle, Hilvarenbeek, Diessen, Moergestel, Oisterwijk, Haaren, Berkel en Enschoot en Udenhout.

Het District RAAMSDONK.

De gemeenten Waspik, Raamsdonk, Geertruidenberg, Oosterhout, Meeuwen, Hill en Babijloniënbroek, Dussen, Munster en

Muilkerk, Almkerk en Uitwijk, Emmikhoven en Waardhuizen, Werkendam, de Werken en Sleenwijk, Woudrichem en Oudendijk, Rijswijk, Giessen en Andel.

Het District BREDA.

De gemeenten Gilze en Rijen, Alphen en Riel, Baarle-Nassau, Chaam, Ginneken en Bavel, Teteringen, Breda, Rijsbergen, Zundert en Wernhout, Rucphen, Sprundel en Zegge en Prinsenhage.

Het District ZEVENBERGEN.

De gemeenten Terheijden, Etten en Leur, Zevenbergen, Made en Drimmelen, Hooge en Lage Zwaluw, Klundert, Fijnaart en Heijningen, Willemstad, Hoeven en St. Maartenspolder, Oudbosch, Oud- en Nieuw Gastel en Standdaarbuiten.

Het District BERGENOPZOOM.

De gemeenten Dinteloord en Prinsland, Nieuw-Vosmeer, Steenbergen en Oudendijk, Rosendaal en Nispen, Wouw, Halsteren, Bergenopzoom, Ossendrecht, Woensdrecht en Hoogerheijden, Huijbergen en Putte.

Gegeven te 's-Hertogenbosch, den 13. September 1872.

De Gedeputeerde Staten voornoemd,

P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN.

De Griffier,

VAN COOTH.

Uitgegeven den 20. September 1872.

De Griffier,

VAN COOTH.

(No. 12.)

BESLUIT tot vaststelling der Instructie voor de veeartsen in de Provincie Noord-Brabant.

DE GEDEPUTEERDE STATEN van Noord-Brabant;

Gelet op art. 5 derde zinsnede van het besluit der Staten van 6 Juli 1872, waarbij is bepaald, dat de instructie voor de in dat besluit bedoelde veeartsen wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten.

Hebben besloten:

Voor de veeartsen in de Provincie Noord-Brabant vast te stellen de navolgende instructie.

Art. 1. De veeartsen zijn verplicht te wonen en hun bestendig verblijf te houden in de door Gedeputeerde Staten aan te wijzen gemeente van het district, waarvoor zij benoemd zijn.

Bijaldion zij zich voor meer dan drie dagen uit hunne standplaatsen willen verwijderen, geven zij daarvan kennis aan het hoofd dier gemeente, met opgaaf van den duur hunner afwezigheid.

Zij behoeven de vergunning van Gedeputeerde Staten voor eene afwezigheid van meer dan zeven dagen.

Art. 2. Zij bezoeken elke in hun district gelegen gemeente ten minste eenmaal in de drie maanden en maken zich bij die gelegenheid zooveel mogelijk bekend met den toestand van den veestapel.

Art. 3. Telken drie maanden zenden zij aan Gedeputeerde Staten een schriftelijk verslag omtrent den gezondheidstoestand van het vee in elke gemeente van hun district, welk verslag behoort vergezeld te gaan van hunne beschouwingen, omtrent de maatregelen in het belang van den veestapel te nemen.

Art. 4. Zij zijn verplicht tot kosteloze inenting van het vee tegen de longziekte, wanneer hunne hulp binnen het district daartoe wordt ingeroepen.

Art. 5. Zij zijn gehouden op schriftelijke vordering van het hoofd van een der gemeenten tot het hun aangewezen district behoorende, zich onverwijld naar die gemeente te begeven tot het onderzoeken van aan besmettelijke ziekte lijdend of daarvan verdacht vee, daaronder begrepen paarden, varkens en schapen en van hunne bevinding aan den lastgever schriftelijk verslag uit te brengen.

Dit onderzoek geschiedt kosteloos.

Art. 6. Bij het onderkennen eener besmettelijke ziekte onder het vee, geven zij daarvan onverwijld kennis aan den Burgemeester der gemeente, waarin het zieke vee zich bevindt, aan Gedeputeerde Staten en aan den Commissaris des Konings.

Art. 7. Bij hunne in bediening treding en verder in de eerste helft der maand Januari van elk jaar, doen zij aan Gedeputeerde Staten schriftelijk opgaaf van de gemeenten alwaar en de tijdstippen waarop zij gedurende het jaar, in den zin van het besluit der Staten van 6 Juli 1872, voorlezingen en voordrachten zullen houden of onderwijs wenschen te geven, met vermelding tevens der daarbij door hen te behandelen onderwerpen.

Art. 8. Onverminderd de hiervoor gestelde bepalingen zijn de veeartsen verplicht zich te gedragen naar de hun door Gedeputeerde Staten of den Commissaris des Konings te geven voorschriften.

Aldus vastgesteld door Gedeputeerde Staten van *Noord-Brabant* den 21. Februari 1873.

's-Hertogenbosch, den 21. Februari 1873.

De Gedeputeerde Staten voornoemd,

P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN.

De Griffier,

VAN COOTH.

Uitgegeven den 28 Februari 1873.

De Griffier,

VAN COOTH.

Ingevolge deze indeeling in districten zijn volgens Prov. bl. 1873 No. 27 van 14 Maart, tot veeartsen benoemd:

voor het district Cuijk, standplaats Cuijk, J. C. Boots, Rijks veearts 1ste Klasse.

voor het district Oss, standplaats Oss, P. A. F. H. Boots, Rijks-veearts.

voor het district Eindhoven, standplaats Stratum, L. van Driel, Rijks-veearts 1ste klasse.

voor het district Raamsdonk, standplaats Almkerk, J. Köhler, Rijks-veearts 1ste klasse.

voor het district Breda, standplaats Breda, W. C. Schimmel, Rijks-veearts en paardenarts.

voor het district Zevenbergen, standplaats Zevenbergen, A. J. Montens, Rijks-veearts 1ste klasse.

voor het district Bergenopzoom, standplaats Bergenopzoom, J. J. M. Wagelmans, Rijks-veearts 1ste klasse.

De benoemingen zijn geschied tot wederopzegging en ingegaan met 1 Maart jl.

Aan ieder der hiervoor genoemde veeartsen wordt, onafhankelijk van door de betrokken gemeentebesturen in hunne bezoldiging te verleenen bijdragen, van wege de Provincie een subsidie verleend van f 300.— 's jaars.

Voor de districten *'s-Hertogenbosch*, Tilburg en Helmond zullen alsnog benoemingen van veeartsen moeten plaats hebben.

Vestiging en verplaatsing van veeartsen ¹⁾ na 1869.

- De heer L. HERMKES heeft zich als veearts gevestigd te Culenburg, gemeente-tractement *f* 200 , provinciaal id, *f* 200.
- » » I. F. P. SCHÖNFELD had zich als veearts gevestigd te Schildwolde doch is, na een 1½ jaren verblijf, door een ongelukkig toeval overleden.
- » » F. Mos heeft zich als veearts te Dwingelo gevestigd. Gemeente *f* 200 , prov. *f* 200.—
- » » J. A. VAN DEN MUNCKHOF heeft zich als veearts gevestigd te Vierlingsbeek. Gemeente *f* , prov. *f*
- » » H. S. LUURS heeft zich als veearts gevestigd te Noordhorn.
- » » J. KLEIBURG heeft zich als veearts gevestigd te Ridderkerk.
- » » C. F. REICHMAN heeft zich als veearts gevestigd te Brummen. Gemeente *f* 250 , prov. *f* 200.—
- » » D. VAN DER SLUIS heeft zich als veearts gevestigd te Barendrecht.
- » » M. F. VERDENIUS heeft zich als veearts gevestigd te Dokkum. Gemeentetoelage *f* 250 , prov. *f* 250.—

---

¹⁾ De bevorderingen en veranderingen van HH. Paardenartsen bij het leger zullen in het volgende deel worden opgegeven.

- De heer J. F. LAMÉRIS heeft zich als veearts gevestigd te het Bildt. Gemeente *f* 200. Prov. *f* 200.—
- » » W. J. G. MEERSTADT heeft zich als veearts gevestigd te Rijssen. Gemeente *f*   ; Prov. *f*   .
- » » J. MAZURE Cz. heeft zich als veearts gevestigd te Brouwershaven. Prov. *f* 300.— Titel: Provinciaal v. a. 3e kl.
- » » G. A. BLINDENBACH heeft zich als veearts gevestigd te Cortgene. Prov. *f* 300.— Titel: Prov. v. a. 3e kl.
- » » P. A. F. H. BOOTS is geplaatst als prov. distr. v. a. te Oss. (Zie verder de benoemingen in Noordbrabant.)
- » » C. POL heeft zich als veearts gevestigd te Koudum. Gemeente *f* 200.— Prov. *f* 200.—
- » » L. HUBENET heeft zich van Dwingelo verplaatst naar Hoogeveen. Gemeente *f* 450.— Prov. *f* 200.—
- » » A. OVERBOSCH Wz. heeft zich van Hoogeveen verplaatst naar Barneveld. Gem. *f*   ; Prov. *f*   .
- » » EGBERTS heeft zich van Makkinga verplaatst naar Kampen. Gemeentelijke en Provinciale toelage *f* 700.—
- » » J. M. F. KEGELAER heeft zich van Axel verplaatst naar Steenbergem.
- » » J. CRANSBERG heeft zich verplaatst naar Haarlemmeer. Gem. *f* 200.— Prov. *f* 200.—
- » » A. DE HEER is benoemd tot veearts te Wageningen gem. *f* 400.— Prov. *f* 200.—
- » » G. J. EGGINK Dz. heeft zich verplaatst van Borculo naar Renkum. Gem. *f* 400.— Prov. *f* 200.—
- » » C. J. SANDKUIJL heeft zich van Zeist verplaatst naar Tiel. Gem. *f*   ; Prov. *f* 200.—
- » » M. J. HENGEVELD heeft zich van Oosterbeek gem. Renkum verplaatst naar Zeist en omliggende gemeenten. Gezamenlijk tractem. der gemeenten *f* 125.— Prov. *f* 125.— Dezelfde is thans benoemd te Amersfoort, in de plaats van den hr. F. Th. WEITZEL, die benoemd is als leeraar aan de veeartsenijschool. Gem. *f* 200.— Prov. *f* 200.— benevens keurloon *f* 200.—
- » » P. C. BULTERSE heeft zich verplaatst van Borculo naar Oosterbeek, gemeente Renkum en is vandaar benoemd tot veearts te Sneek. Gem. *f* 250.— Prov. *f* 250.—

De heer A. J. KLARENBEK veearts te Haarlemmermeer, is door den Min. v. Kol. aangesteld als v. a. in de Ned. O. I. bezittingen en is daarheen vertrokken in 1871.

Overleden zijn: de heeren J. F. W. KORNDORFFER, veearts 1e kl. te Rotterdam, J. W. E. DONCKERMANN, veearts 1 kl. te Haastrecht en P. VAN STAA veearts 1e kl. te Sneek.

Vacante plaatsen. Borculo, Wisch, Zevenaar, allen gem. f 200.— en Prov. f 200.— toelage. Zeist, Nieuwenhoorn f 250.— enz.
